

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE FIRSAT VERİCİ EBEVEYNLİK
PROGRAMI'NIN ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ**

Özlem DÖNMEZ

Doktora Tezi

İstanbul, 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE FIRSAT VERİCİ EBEVEYNLİK
PROGRAMI'NIN ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ**

**INVESTIGATION OF THE EFFECTIVENESS OF THE PARENTAL
GATEOPENING PROGRAM IN EARLY CHILDHOOD**

Özlem DÖNMEZ

Doktora Tezi

Danışman

Prof. Dr. Ozana URAL

İstanbul, 2022

**Tüm kullanım hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.
© 2022**

ONAY

Özlem DÖNMEZ tarafından hazırlanan “*Erken Çocukluk Döneminde Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Etkililiğinin İncelenmesi*” konulu bu çalışma, 06/10/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda; Marmara Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi ve Balıkesir Üniversitesi'nde görevli tez danışmanı ve öğretim üyelerinden oluşan jüri tarafından başarılı bulunmuş ve Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Marmara Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

ÖZGEÇMİŞ

2007 - 2011	Küçükköy Kız Teknik ve Meslek Lisesi
2011 - 2016	Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı
2016 - 2019	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı
2017- Devam	Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi
2019-2022	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Programına giriş

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım çalışmamda;

- Sunduğum bilgileri, dokümanları ve verileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Çalışmamda yararlandığım eserlerin tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı bildirir, aksi bir durumda aleyhimde doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ekim, 2022

Özlem DÖNMEZ

ÖNSÖZ

Okul öncesi dönem çocuklarının gözünden anne-babalarıyla olan etkileşim davranışlarını değerlendirmeye yönelik senaryo temelli bir ölçme aracının geliştirildiği ve okul öncesi dönemde çocuğu olan anne ve babalara “Fırsat Verici Ebeveynlik Programı” uygulanarak anneler, babalar ve çocuklar açısından etkililiğinin incelendiği bu çalışmanın her aşamasında desteğini sunan, başım sıkıştığı her an fikir danıştığım, yolumu aydınlatan, kendisinden aile eğitimi alanında ve akademisyenlikle ilgili çok şey öğrendiğim ve öğrenmeye devam edeceğim çok değerli hocam, idolüm ve tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Ozana URAL’a sonsuz teşekkür ederim.

Tez izleme jürimde yer alarak detaylı ve yapıcı geri bildirimlerde bulunan, değerli vakitlerini ayıran, üç tez danışmanım varmış hissine kapıldığım çok değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Gülden UYANIK ve Sayın Doç. Dr. Dilan BAYINDIR’a çok teşekkür ederim. Tez izlemeler boyunca bana akademik anlamda rol model olduğunuz ve yol gösterdiğiniz için çok teşekkür ederim.

Tez savunmamda yer alarak önerilerini sunan çok değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Emine ERKTİN ve Sayın Doç. Dr. Asude BALABAN DAĞAL’a çok teşekkür ederim.

Okul öncesi alanında bu günlere gelmeme destek olan, kendisinden ders alma fırsatı bulduğum Boğaziçi Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi’ndeki hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Aile eğitimi alanında çalışmanın önemini lisansta aşıl原因an çok kıymetli hocam sayın Prof. Dr. Sevda BEKMAN’a ayrıca teşekkür ederim. Ayrıca Maltepe Üniversitesi’nde motivasyon ve desteklerini hissettiğim değerli hocalarıma, çalışma arkadaşlarıma ve iyi şeyler yaptığımı hissettiren öğrencilerime teşekkür ederim.

Ölçek geliştirme ve program geliştirme sürecinde uzman görüşü aldığım, değerli görüşlerini detaylı bir biçimde sunan değerli hocalarıma çok teşekkür ederim. Veri toplama sürecinde destek olan, kapılarını açan okul yöneticilerine, öğretmenlere, okul çalışanlarına ve araştırmamın katılımcıları ailelere ve çocuklara çok teşekkür ederim.

Doktora ders döneminde tanıştığım, tez süreci boyunca izlemelerden savunmaya her aşamayı birlikte yürüttüğümüz, tam tükendiğim anda silkelenmemi sağlayan, her anımızı paylaştığımız, süreci birlikte yürüttüğümüz, çalışmamda nitel verilerimin ikinci puanlayıcısı olan sevgili arkadaşım Öğr. Gör. Özge Ruken ERGÜN’e destekleri için çok teşekkür ederim.

Tezimin şekilsel düzenlemelerine ve veri girişinde sağladığı tüm destekler için Öğr. Gör. Mert Baran TUNÇEL'e teşekkür ederim. Hem ders hem tez sürecinde haberleştiğimiz, her sorumuzda birbirimizi aradığımız Uzm. Selin ÖZKAN hocama teşekkür ederim.

Yüksek lisans döneminde tanıdığım, sınımsız dostluklarını hissettiğim, doktora sürecimde desteklerini ve motivasyonlarını esirgemeyen, çok değerli arkadaşlarım Seray DURKAYA ve Meltem KARASULU KAVUNCUOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Adını anamadığım, herhangi birini atlarsam diye çekindiğim, eğer birini unutursam sonrasında çok üzüleceğimi düşündüğüm tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma isim vermeden teşekkür ederim.

Her zaman, her koşulda yanımda olan büyük motivasyon kaynaklarım canım annem Hayriye DÖNMEZ, canım babam Fahri DÖNMEZ ve yetişemediğim her konuda sağladığı kolaylaştırıcı destekler için bir tanecik kardeşim Önder DÖNMEZ'e her türlü güven, anlayış ve sabır için sonsuz teşekkür ederim. Sizin desteğiniz olmasa bu tez olmazdı. İyi ki varsınız.

Tezimi canım aileme ithaf ediyorum...

Özlem DÖNMEZ

Ekim 2022, İstanbul

ÖZET

Erken çocukluk dönemi, çocukların hayatında kritik öneme sahiptir. Çocukların erken yıllarda en önemli iki destek kaynağı aile ve okuldur. Ailenin ve çocuğun uygun aile eğitim programlarıyla desteklenmesinin çocuk, aile ve toplum açısından önemi büyüktür.

Karma modeliyle tasarlanan bu çalışmanın nicel olan ilk kısmında amaç; çocukların gözünden aile içi etkileşimlerini değerlendiren senaryo temelli geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmektir. Çocukların aile içi etkileşimlerinin farklı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Deneysel desenle tasarlanan nicel çalışmanın ikinci basamağında annelerin baba katılımına fırsat vermesini ve babaların katılımını desteklemek üzere geliştirilen “Fırsat Vereceği Ebeveynlik Programı”nın çocuk, anne ve baba açısından etkililiğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın nitel kısmında programa katılan ebeveynlerin aile içi etkileşimleri ve programın etkinliğine dair görüşleri incelenmiştir. Ayrıca deney ve kontrol grubundaki çocukların aile içi etkileşimleri de program öncesi ve sonrası ele alınmıştır. Ölçme aracının pilot çalışmasında üç ayrı yöntem (yüz yüze kuklalar ile, yüz yüze dijital materyal ile, uzaktan dijital materyal ile) arasında fark olup olmadığı incelenmiştir. Ayrıca geliştirilen programın pilot sinemalarında da yüz yüze ve çevrimiçi uygulamalar arasında istatistiksel olarak fark olup olmadığı incelenmiştir.

Ölçme aracının pilot çalışmasında toplam 30 çocuk (15 kız, 15 erkek), ölçek geliştirme çalışmasına ise 192 çocuk (97 kız, 95 erkek) katılmıştır. Geliştirilen “Fırsat Verici Ebeveynlik Programı”nın pilot uygulamasına 10 ebeveyn (8 anne, 2 baba) katılırken; programın deney ve kontrol grubu 35 ebeveyn (31anne, 4 baba) ve 32 çocuktan (18 kız, 14 erkek) oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan veri toplama araçları “Aile Bilgi Formu”, “Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği”, “Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)” ve “Babasavar Annelik Ölçeği”; “Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu (ABÖ-B)” ve “Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ)”dir. Nicel verilerin analizi istatistik paket program aracılığıyla çözümlenmiştir. Nitel verilerin analizinde betimsel ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Çalışma bulgularına göre nicel bölümün ilk kısmında geliştirilen “Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği”nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu görülmüştür. Demografik değişkenlere göre fark testleri yapılmıştır. Pilot çalışmada denenen üç ayrı yöntem arasında istatistiksel olarak bir fark bulunmaması, ölçeğin farklı yöntemlerle uygulanabileceğini göstermiştir. Programın etkinliğine ilişkin bulgular incelendiğinde, programın çocukların

algıladıkları aile içi etkileşim davranışlarına olumlu katkısı olduğu görülmüştür. Programın anneler açısından etkililiğine bakıldığında da aşırı bağı annelik tutumları ile otoriter ebeveynlik tutumlarını azalttığı görülmüştür. Programın etkililiğine ilişkin nicel bulgular, ebeveyn ve çocuk görüşmelerinden elde edilen nitel bulgularla da desteklenmiştir. Tüm bu bulgular ilgili literatür çerçevesinde tartışılmış, okul öncesi dönemde çocuğu olan ailelere, ailelerle çalışan kurum ve kuruluşlara ve araştırmacılara yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Erken çocukluk, aile eğitimi, çocuk-aile etkileşimi, baba katılımı, fırsat verici ebeveynlik, eşsavar ebeveynlik

ABSTRACT

Early childhood is critical period in children's lives. The two most important sources of support for children in early years are family and school. Supporting the family and the child with appropriate family education programs is very importance for the child, family, and society.

This study is designed with mixed method. The aim of the first quantitative part of this study is to develop a valid and reliable scenario-based scale that evaluates family interactions from the eyes of children. It was also examined whether children's family interactions differ according to different variables. In the second step of the quantitative study, which was designed with an experimental design, was aimed to examine the effectiveness of the “Parental Gate Opening Program”, which was developed to enhance mothers’ support and participation of fathers, in terms of children, mothers and fathers. In the qualitative part of the study, the family interactions of the parents participating in the program and their views on the effectiveness of the program were examined. In addition, the family interactions of the children in the experimental and control groups were also discussed before and after the program. In the pilot study of the scale, it was examined whether there was a difference between three different methods (face-to-face with puppets, face-to-face with digital material, and online with digital material). In addition, it has been examined whether there is a statistical difference between face-to-face and online applications in the pilot study of the developed program.

A total of 30 children (15 girls, 15 boys) participated in the pilot study of the scale and 192 children (97 girls, 95 boys) participated in the scale development study. While 10 parents (8 mothers, 2 fathers) participated in the pilot study of the “Parental Gate Opening Program”; the experimental and control group of the program consists of 35 parents (31 mothers, 4 fathers) and 32 children (18 girls, 14 boys). The data collection tools used in the study were “Family Information Form”, “Child-Family Interaction Scenario-Based Evaluation Scale”, “Parental Attitude Scale” and “Maternal Gatekeeping Scale”; “Maternal Gatekeeping Scale-Father Form” and “Father Involvement Scale”. The quantitative data was analyzed through the statistical package program. Descriptive and content analysis methods were used in the analysis of qualitative data.

According to the findings of the study, the “Child-Family Interaction Scale” developed in the first part of the quantitative part was found to be a valid and reliable measurement tool. Difference tests were performed according to some variables. The fact that there was no statistical difference between the three different methods in the pilot study which shows that the scale could be applied with different methods. When the findings of effectiveness of the program were examined, it was seen that the program contributed positively to the children’s perceived family interaction behaviors. According to the effectiveness of the program for mothers, it was seen that it reduced over-attached motherhood attitudes and authoritarian parenting styles. The quantitative findings on the effectiveness of the program were also supported by the qualitative findings obtained from the parent and child interviews. All these findings were discussed within the framework of the relevant literature, and suggestions were presented for families with children in the preschool period, institutions and organizations working with families, and researchers.

Key words: Early childhood, family education, child-family interaction, father involvement, parental gate opening, parental gatekeeping

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
BÖLÜM I: GİRİŞ.....	1
1.1. PROBLEM DURUMU	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	5
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	6
1.5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI	6
1.6. ARAŞTIRMA TANIMLARI VE KISALTMALAR	6
1.6.1. Araştırma Tanımları	7
1.1.2. Kısaltmalar	7
BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	8
2.1 ERKEN EĞİTİM KAVRAMI.....	8
2.1.1 Erken Eğitimde Çocuk Merkezli Temel Destek Kaynakları.....	8
2.1.2 Erken Eğitimin Çocuk-Aile-Toplum Açısından Önemi	9
2.2 AİLE EĞİTİMİ	10
2.2.1 Aile Eğitiminin Tanımı, Amacı, Önemi ve Temel İlkeleri	11
2.2.2 Aile Eğitiminin Tarihsel Süreçteki Değişimi	12
2.3 AİLE EĞİTİM MODELLERİ.....	14
2.3.1 Ev Merkezli Aile Eğitimi	14
2.3.2 Kurum Merkezli Aile Eğitimi	14
2.3.3 Kurumsal Okul Öncesi Eğitimle Bütünleştirilmiş Aile Eğitimi.....	15
2.3.4 Uzaktan Öğretim Yoluyla Aile Eğitimi	15
2.3.5 Mobil Hizmetler	16
2.3.6 Çocuktan Çocuğa	17
2.4 AİLE EĞİTİMİ PROGRAMLARI	17
2.4.1 Dünya’da Aile Eğitim Programları	18
2.4.2 Türkiye’de Aile Eğitim Programları	29
2.5 AİLE EĞİTİMİ PROGRAMLARINA KATILIM VE KATILIMI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	34
2.6 EŞSAVAR EBEVEYNLİK (PARENTAL GATEKEEPİNG).....	35
2.7 FIRSAT VERİCİ EBEVEYNLİK (PARENTAL GATEOPENİNG).....	37
2.8 İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	38
2.8.1 Dünya’da Fırsat Verici Ebeveynlik ile İlgili Araştırmalar.....	38
2.8.2 Türkiye’de Fırsat Verici Ebeveynlik ile İlgili Araştırmalar	40
BÖLÜM III: YÖNTEM	42

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ.....	42
3.2. ÇALIŞMA GRUBU	43
3.2.1. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin pilot çalışması kapsamındaki çalışma grubu	45
3.2.2. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geliştirilmesi kapsamındaki çalışma grubu ..	47
3.2.3. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın pilot çalışması kapsamındaki çalışma grubu.....	49
3.2.4. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın deney ve kontrol gruplarından oluşan çalışma grubu	50
3.2.5. Nitel araştırmanın çalışma grubu	53
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	55
3.3.1. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği	55
3.3.2. Aile Bilgi Formu	56
3.3.3. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)	56
3.3.4. Babasavar Annelik Ölçeği.....	57
3.3.5. Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu (ABÖ-B).....	58
3.3.6. Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ).....	59
3.3.7. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	59
3.4. FIRSAT VERİCİ EBEVEYNLİK PROGRAMI'NIN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN SÜREÇLER. 60	
3.4.1. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Geliştirilme Sürecinde Dikkat Edilen Temel İlkeler	60
3.4.2. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Kuramsal Temelleri	61
3.4.3. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Geliştirme ve Uygulama Sürecindeki İşlem Basamakları	63
3.4.3.1. Literatür Tarama	63
3.4.3.2. İhtiyaç Analizi	64
3.4.3.3. Program Hedefleri ve Hedef Grubun Belirlenmesi	64
3.4.3.4. Program İçeriğini Oluşturma	65
3.4.3.5. Uzman Görüşü Alma ve Uzman Görüşleri Doğrultusunda Programı Revize Etme.....	68
3.4.3.6. Pilot Çalışma	68
3.4.3.7. Programın Uygulanması	69
3.4.3.8. Düzenli ve Sürekli Değerlendirmeler	70
3.4.3.9. Bulguların Raporlanması	70
3.5. VERİLERİN TOPLANMASI.....	71
3.5.1. Nicel Verilerin Toplanması	71
3.5.2. Nitel Verilerin Toplanması.....	71
3.6. VERİLERİN ANALİZİ	72
3.6.1. Nicel Verilerin Analizi	72
3.6.2. Nitel Verilerin Analizi.....	73
3.7. ARAŞTIRMANIN ETİK VE YASAL SORUMLULUKLARI.....	74
3.8. ARAŞTIRMANIN GEÇERLİĞİ VE GÜVENİRLİĞİ.....	75
3.8.1. Araştırmanın Geçerliliği	75
3.8.1.1. Araştırmanın İç Geçerliliği	75
3.8.1.2. Araştırmanın Dış Geçerliliği.....	76

3.8.2. Araştırmanın Güvenirliği	77
3.8.2.1. Gözlemciler Arası Güvenirlik	77
3.8.2.2. Uygulama Güvenirliği	77
BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUMLAR	78
4.1. NİCEL ARAŞTIRMA BULGULARI	78
4.1.1. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmasına yönelik bulgular.....	78
4.1.1.1. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geçerlik çalışmasına ilişkin bulgular	78
4.1.1.1.1 Kapsam ve Yüzey Geçerliği	78
4.1.1.2. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Geliştirilmesine Yönelik Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Bulgular	82
4.1.1.2.1. İç Tutarlık Güvenirliği	82
4.1.1.2.2 Cronbach Alfa Katsayısı	82
4.1.2. Çocukların Gözünden Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Demografik değişkenlere Göre Farklılaşp Farklılaşmadığının İncelendiği Bulgular.....	83
4.1.3. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Etkililiğine İlişkin Bulgular	88
4.1.3.1. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Çocuk Açısından Etkililiğine İlişkin Bulgular	88
4.1.3.1. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Anne Açısından Etkililiğine İlişkin Bulgular	90
4.1.3.1. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Baba Açısından Etkililiğine İlişkin Bulgular	101
4.2. NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI	113
4.2.1. Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Program Öncesi ve Sonrası Çocuk-Aile Etkileşimlerine İlişkin Nitel Bulgular	113
4.2.2. Deney Grubundaki Ebeveynlerin Aile İçi Etkileşimleri ve Programın Etkililiğine Dair Görüşlerine İlişkin Nitel Bulgular.....	142
BÖLÜM V: SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	165
5.1. SONUÇLAR VE TARTIŞMA.....	165
5.1.1. Nicel Sonuçlar ve Tartışma	165
5.1.1.1.Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmasına Yönelik Sonuçlar ve Tartışılması	165
5.1.1.2. Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Demografik Değişkenlere göre Farklılaşp Farklılaşmadığının İncelendiği Sonuçlar ve Tartışılması.....	167
5.1.1.2.1. Çocukların Cinsiyeti	167
5.1.1.2.2. Çocukların Yaşı	168
5.1.1.2.3. Çocukların Devam Ettikleri Okulun Sosyoekonomik Düzeyi.....	168
5.1.1.2.4. Anne Eğitim Durumu.....	169
5.1.1.2.5. Baba Eğitim Durumu	169
5.1.1.3. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Etkililiğine İlişkin Sonuçlar ve Tartışılması	170

5.1.1.3.1. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Çocuk Açısından Etkililiğine İlişkin Sonuçlar ve Tartışılması	170
5.1.1.3.2. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Anne Açısından Etkililiğine İlişkin Sonuçlar ve Tartışılması	171
5.1.1.3.3. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Baba Açısından Etkililiğine İlişkin Sonuçlar ve Tartışılması	172
5.1.2. Nitel Sonuçlar ve Tartışma.....	173
5.1.2.1. Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Program Öncesi ve Sonrası Çocuk-Aile Etkileşimlerine İlişkin Sonuçlar ve Tartışılması.....	173
5.1.2.2. Programa Katılan Deney Grubundaki Ebeveynlerin Aile İçi Etkileşimleri ve Programın Etkililiğine Dair Görüşlerine İlişkin Sonuçlar ve Tartışılması.....	176
5.1.3. Nicel ve Nitel Sonuçların Bir Arada Ele Alınıp Tartışılması	177
5.2. ÖNERİLER	179
5.2.1. Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Ailelere Yönelik Öneriler.....	179
5.2.2. Okul Öncesi Dönem Çocuklar ve Aileleri ile Çalışan Kurum ve Kuruluşlara Yönelik Öneriler.....	179
5.2.3. Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....	179
KAYNAKÇA.....	181

TABLolar LİSTESİ

- Tablo 1** : Araştırma Deseni
- Tablo 2** :Mahallem İstanbul Araştırmasına göre İstanbul'daki İlçelerin Sınıflandırılması
- Tablo 3** :Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Pilot Çalışması Kapsamındaki Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri
- Tablo 4** : Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Pilot Çalışmasının Uygulanma Yöntemine Göre Çalışma Grubu
- Tablo 5** :Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Geliştirilmesi Kapsamındaki Çalışma Grubu
- Tablo 6** : Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Geliştirilmesi Kapsamındaki Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri
- Tablo 7** : Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Pilot Çalışması Kapsamındaki Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri
- Tablo 8** : Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Deney ve Kontrol Grubundaki Ebeveyn ve Çocukların Demografik Özellikleri
- Tablo 9** : Nitel Görüşmelerin Yapıldığı Ebeveynlerin Demografik Özellikleri
- Tablo 10** : Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması Kapsamındaki Analizler
- Tablo 11** : Normallik Testi sonuçları
- Tablo 12** : Lawshe Minimum Kapsam Geçerlik Ölçütleri
- Tablo 13** : Uzman Görüşlerinin Değerlendirilmesiyle Oluşan Kapsam Geçerlik İndeksi
- Tablo 14** :Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Gözünden Aile İçi Etkileşimlerini Değerlendiren Ölçme Aracının Uygulanmasında Kullanılan Üç Ayrı Yöntem (Yüz Yüze Kuklalar İle, Yüz Yüze Dijital Materyal İle, Dijital Materyal İle Uzaktan) Arasında Anlamlı Bir Fark Olup Olmadığı Kruskal Wallis Testi Sonuçları
- Tablo 15** : Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Cronbach Alfa İç Tutarlık Katsayısı
- Tablo 16** : Puanlayıcılar Arasındaki Güvenirliği Gösteren Cohen's Kappa ve Pearson Korelasyon Değerleri
- Tablo 17** : Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Çocukların Cinsiyetine göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Tablo 18 : Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Yaşları ile Çocuk-Aile Etkileşimleri Arasında Anlamlı Bir İlişki Olup Olmadığını İncelemek Amacıyla Pearson Korelasyon Testi Sonuçları

Tablo 19 : Okul Öncesi Dönem Çocukların Devam Ettikleri Okulların Sosyoekonomik Düzeyine göre Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren ANOVA Testi Sonuçları

Tablo 20 : Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Hangi Sosyoekonomik Gruplar Arasında Farklılaştığını Gösteren Scheffe Testi Sonuçları

Tablo 21 : Okul Öncesi Dönem Çocukların Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren ANOVA Testi Sonuçları

Tablo 22 : Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Anne Eğitim Durumuna göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Gösteren Scheffe Testi Sonuçları

Tablo 23 : Okul Öncesi Dönem Çocukların Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren ANOVA Testi Sonuçları

Tablo 24 : Deney ve Kontrol Grubundaki Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Ön Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 25 : Deney ve Kontrol Grubundaki Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Son Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 26 : Kontrol Grubundaki Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 27 : Deney Grubundaki Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 28 : Deney ve Kontrol Grubundaki Annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği'nin alt boyutlarına ilişkin Ön Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 29 : Deney ve Kontrol Grubundaki Annelerin Babasavar Annelik Ölçeği'nin alt boyutları ve Toplam Puanına ilişkin Ön Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 30 : Deney Ve Kontrol Grubundaki Annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği'nin Alt Boyutlarına İlişkin Son Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 31 : Deney ve Kontrol Grubundaki Annelerin Babasavar Annelik Ölçeği'nin alt boyutları ve Toplam Puanına ilişkin Son Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 32 : Kontrol Grubundaki Annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 33 : Kontrol Grubundaki Annelerin Babasavar Annelik Ölçeği Alt Boyutlarına ve Toplam Puanına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 34 : Deney Grubundaki Annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 35 : Deney Grubundaki Annelerin Babasavar Annelik Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 36 : Deney ve Kontrol Grubundaki Babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği'nin alt boyutlarına ilişkin Ön Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 37 : Deney ve Kontrol Grubundaki Babaların Baba Katılım Ölçeği'nin Alt Boyutlarına ve Toplam Puanına ilişkin Ön Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 38 : Deney ve Kontrol Grubundaki Babaların Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu'nun Alt Boyutlarına ilişkin Ön Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 39 : Deney ve Kontrol Grubundaki Babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği'nin alt boyutlarına ilişkin Son Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 40 : Deney ve Kontrol Grubundaki Babaların Baba Katılım Ölçeği'nin Alt Boyutlarına ve Toplam Puanına ilişkin Son Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 41 : Deney ve Kontrol Grubundaki Babaların Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu'nun Alt Boyutlarına ilişkin Son Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 42 : Kontrol Grubundaki Babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 43 : Kontrol Grubundaki Babaların Baba Katılım Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 44 : Kontrol Grubundaki Babaların Annelik Bekçiliği Ölçeği Baba Formu Alt Boyutlarına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 45 : Deney Grubundaki Babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 46 : Deney Grubundaki Babaların Baba Katılım Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 47 : Deney Grubundaki Babaların Annelik Bekçiliği Ölçeği Baba Formu Alt Boyutlarına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Tablo 48 : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Doğum Günlerinde Anne ve Baba Davranışları

Tablo 49 : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Korktuklarında Anne ve Baba Davranışları

Tablo 50 : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Anne ve Babası Tartışırken Çocuğunu Fark Ettiklerindeki Anne ve Baba Davranışları

Tablo 51 : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Çocuk Bir Şey Döktüğü Durumda Anne ve Baba Davranışları

Tablo 52 : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Çocuğun Teknoloji Kullanımına Yönelik Anne ve Baba Davranışları

Tablo 53 : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Toplumsal Cinsiyet ve Sorumluluklara Yönelik Anne ve Baba Davranışları

Tablo 54 : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Toplumsal Cinsiyet ve Oyun-Oyuncaklara Yönelik Anne ve Baba Davranışları

Tablo 55 : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Yaptıkları Resme Yönelik Anne ve Baba Davranışları

Tablo 56 : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Sevdikleri Oyuna Yönelik Anne ve Baba Davranışları

Tablo 57 : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Düşüklerinde Anne ve Baba Davranışları

Tablo 58 : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Anne ve Babalarının Oyun Oynama Davranışları

Tablo 59 : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Çocuklarının Temel Bakımına Yönelik Anne ve Baba Davranışları

Tablo 60 : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Anne ve Babalarının Çocuklarının Doğada Özgür Hareket Etmesine Fırsat Verme Davranışları

- Tablo 61** : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Anne ve Babalarının Çocuklarının Mutfakta Özgür Hareket Etmesine Fırsat Verme Davranışları
- Tablo 62** : Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Anne ve Babalarının Çocuklarının Özgür Seçim Yapmasına Fırsat Verme Davranışları
- Tablo 63** : Deney Grubundaki Anne-Babaların Anne-Babalık Davranışları
- Tablo 64** : Deney Grubundaki Anne-Babaların Dış Mekanda Anne-Babalık Davranışları
- Tablo 65** :Deney Grubundaki Anne-Babaların Eşler Arası Çocuk Yetiştirme Davranışları
- Tablo 66** : Deney Grubundaki Anne-Babaların Tutarsızlık Durumundaki Davranışları
- Tablo 67** : Deney Grubundaki Anne-Babaların Çocuklarıyla En Uyumlu Anları
- Tablo 68** :Deney Grubundaki Anne-Babaların Uyumsuzluk Durumunda Ebeveyn Davranışları
- Tablo 69** : Deney Grubundaki Anne-Babaların Eşler Arası Uyum/Uyumsuzluk Davranışları
- Tablo 70** : Deney Grubundaki Anne-Babaların Uyumsuzluk Durumunda Çocuklarının Davranışları
- Tablo 71** : Deney Grubundaki Anne-Babaların Programın Anne, Baba ve Çocuk Açısından Etkililiğine İlişkin Görüşleri
- Tablo 72** : Deney Grubundaki Anne-Babaların Programı Başka Anne Babalara Hangi Açılardan Önerdikleri

BÖLÜM I: GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın sınırlılıkları, araştırmanın varsayımları ve araştırma tanımları ve kısaltmalar başlıklarına yer verilmiştir:

1.1. Problem Durumu

Erken çocukluk dönemi, çocuğun gelişimi için kritik öneme sahip olan 0-8 yaş kapsayan süreci ifade etmektedir. Yaşamın en kritik 8 yılı olan 0-8 yaş döneminde fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim en hızlıdır ve uygun destekler sağlandığında çocuğun öğrenmeye en açık olduğu dönem bu dönemdir. Erken eğitim ve aile desteği çocuklar, potansiyelini en üst düzeyde kullanabilme şansını elde edebilmektedir.

Erken çocukluktan itibaren ailenin çocuğun eğitim süreçlerine katılımı, çocuğun gelişimi üzerinde olumlu ve uzun vadeli etkiler yaratmaktadır (Bekman, 2003). Uzun süredir bu konuda yapılan çalışma bulguları bilindiğinden, aile ve çocuğu erkenden desteklemek gerekmektedir (AÇEV, 2022; Ural, 2015; Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005; Bekman, 2003). Okul öncesi dönemde çocuk merkezli temel destek kaynakları aile ve okul öncesi eğitim kurumlarıdır. Etkili ev ve kurum merkezli eğitimin bir arada sunulması çocuğun gelişimi için en ideal durumdur. Aile eğitimi ve katılımı ile bütünleştirilmiş, ailenin desteğini de yanına alabilen kaliteli bir okul öncesi eğitimi, çocuğun akademik başarısını olumlu yönde etkilemekte, okula devam oranını arttırmakta, problem davranış sergileme oranını da azaltmaktadır. Erken çocukluk döneminde aile ve okul desteği alabilen çocuk, yetişkin yaşamında da daha etkili ve etkin, nitelikli bir yaşam sürebilmektedir. Ayrıca okul öncesi eğitim alan yetişkinlerin suça karışma oranlarının ve hapse girme oranlarının düşük olduğu, daha yüksek maaş kazandıkları ve daha yüksek eğitim kademesinden mezun oldukları görülmektedir. Yapılan araştırmalarda okul öncesi eğitimin sadece bir sonraki eğitim kademesi olan ilkokul açısından değil, aynı zamanda yaşam boyu süren olumlu bir etki yaratmaktadır. Okul öncesi eğitime yapılan 1 dolarlık yatırımın 7 dolar olarak topluma geri döndüğü bilinmektedir (AÇEV, 2022; Ural ve Ramazan, 2007; Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005; Bekman, 2003). Tüm bu bulgular ışığında, okul öncesi eğitimin çocuk, aile ve toplum açısından büyük öneme sahip olduğu söylenebilir.

Okul öncesi dönem çocuğu desteklemede hem ailenin hem okul öncesi eğitim kurumlarının önemi yadsınamaz. Acar, Ece, Saral ve Gürmen (2021) tarafından yapılan çalışmada

çocukların ebeveyn ilişkisinde önemli bir rolü olduğu vurgulanmıştır. Çocuğun fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimini en üst düzeyde geliştirebilmesi, çocukla birlikte daha iyi bir yaşam sürmelerine destek olma, sağlıklı aile düzenini korumalarına yönelik yol gösterme, bilgi ve beceri kazandırma ve rehberlik etmeyi içeren ailelerin ihtiyaçlarına uygun eğitimler ile ailelerin desteklenmesi gerekmektedir (Ural, 2015).

Ailenin yapısı ve tarihsel süreçte geçirdiği değişimler, ülkemizin kültürel zenginliği ve coğrafi çeşitliliği ile birleşince farklı yapıda aile çeşitleri ortaya çıkmıştır (Güler Yıldız, 2020). Türkiye İstatistik Kurumu ile Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün birlikte yaptığı "Aile Yapısı Araştırması"nın bulgularına göre Türkiye'de %80,7 çekirdek aile, %13 geniş aile ve %6 tek kişilik aile bulunmaktadır (TÜİK, 2006). Günümüz modern toplumunda evlilik, aile ve ebeveynlik anlayışlarında değişimler olmuştur. Geleneksel kadın erkek rollerinin yerini modern rol paylaşımları almış, dolayısıyla evlilikten beklentiler de değişmiştir. Ekonomik, siyasal sosyal ve kültürel açıdan yenilik, değişim ve dönüşümler aile kavramının ve ebeveynlik sorumluluklarının yeniden tanımlanmasına neden olmuştur.

Aile yapısının değişmesi ve ebeveyn rollerinin giderek birbirine yaklaşması durumu söz konusu olsa da babaların katılımının annelerin katılımından daha düşük düzeyde olduğu söylenebilir. TÜİK (2016) "Aile Yapısı Araştırması"na göre 0-5 yaş arası çocukların bakımından sorumlu kişi olarak ilk sırada anne (%86), ikinci sırada anneanne veya babaanne (%7,4), üçüncü sırada kreş veya anaokulu (%2,8), dördüncü sırada bakıcı (%1,5), beşinci sırada diğer yakın akraba veya komşu (%1,3) ve son sırada birden fazla kişinin bakımından sorumlu (örneğin kreş ve anne birlikte) (%1) olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda, babaların çocuğun bakımında yeterince rol almadığı ifade edilebilir.

Çeşitli çalışmalarda annenin baba katılımı üzerinde önemli bir etkisi olduğu bulunmuştur (Cannon, Schoppe-Sullivan, Mangelsdorf, Brown, ve Sokolowski, 2008). Baba katılımını destekleyici veya engelleyici güce sahip güçlü anne ve kadın imajı birçok çalışmada karşımıza çıkmaktadır (Altenburger, Schoppe-Sullivan, ve Kamp Dush, 2018). Eşleri tarafından ebeveynlik konusunda desteklenip teşvik edildiğinde babalar çocuk yetiştirme konusunda daha aktif rol almaktadırlar (Bouchard, Lee, Asgary ve Pelletier, 2007). Annenin baba katılımına fırsat vermesi ve teşvik etmesi, eşler arası sorumluluk paylaşımı, babanın çocuk ve ev ile ilgili sorumluluklara katılmasının desteklenmesinde aile eğitimleri büyük öneme sahiptir. Annelerin baba ve çocuk arasındaki etkileşime izin ve destek vererek, baba ve çocuk arasındaki kapıda bekçilik yapmak yerine, kapıyı açık tutması durumundan baba,

çocuk ve aslında tüm aile yararlanmaktadır (Babasavar annelik / Annelik Bekçiliği / Annenin Eşik Tutuculuğu / Maternal gatekeeping) (Dönmez, 2019; Austin, Fieldstone, ve Pruett, 2013; Trinder, 2007; Fagan ve Barnett, 2003; Allen ve Hawkins, 1999). Aile eğitimlerinin hem anne hem baba hem de çocuk için olumlu sonuçları bulunmaktadır. Özellikle okul öncesi dönemde, anne ve babası tarafından kendini ifade etmesine fırsat verilen çocuk, anne-babası ile olumlu etkileşimler kurabilmekte ve yetişkinliğinde de sağlıklı aileler kurabilmektedir.

Ülkemizdeki okul öncesi okullaşma oranlarına bakıldığında 3-5 yaş grubunda yüzde 44,71; 4-5 yaş grubunda yüzde 56,77; 5 yaşta yüzde 83,41'tür (MEB, 2022). 3-6 yaşta kurum temelli eğitimin tüm çocuklara ve ailelere henüz erişemediği görülmektedir. Ayrıca ülkemizde 0-3 yaşa yönelik kurum temelli eğitim de yaygın değildir. Kurum temelli eğitimin yanında aile eğitimi çalışmalarına bakıldığında 5-6 yaş grubu ailelerine yönelik programların en çok olduğu ancak bu programların da yeterli aileye ulaşamadığı, 0-3 yaşa yönelik çok sınırlı programın olduğu ifade edilebilir. Aile eğitim programlarının hedef kitlesi incelendiğinde genellikle annelere yönelik programların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Oysaki anne ve babaların birbirinin alternatifi değil, destekçisi olması beklenir. Anne ve babanın birlikte çocuğu desteklemesi tüm aile etkileşimlerinde olumlu etkiler gösterir.

Annelerin babalara izin vererek, çocuklarını destekleyebileceklerini sağlayabilecek bir eğitim programı geliştirerek, annelerin izin vericiliğini ve baba-çocuk etkileşimini arttırabilmenin mümkün olup olmadığını araştırmak bu araştırmanın temel amacıdır. Buradan yola çıkılarak karma modelle tasarlanan bu çalışmanın ilk aşamasında okul öncesi dönem çocuklarının gözünden anne ve babaları ile etkileşim davranışlarını değerlendirmek amacıyla "Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği" geliştirilmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında okul öncesi dönemde çocuğu olan anne ve babalara "Fırsat Verici Ebeveynlik Programı" uygulanarak anneler, babalar ve çocuklar açısından etkililiğinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın iki problemi "Okul öncesi dönem çocuklarının gözünden anne-babalarıyla etkileşim davranışlarını değerlendirmeye yönelik 'Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği' geçerli ve güvenilir midir?" ve "48-72 aylık çocukların anne ve babalarına uygulanan Fırsat Verici Ebeveynlik Programı anne, baba ve çocuk açısından etkili midir?" olarak belirlenmiştir. Çalışmada nicel yöntemle elde edilen bulguların desteklenmesinde, zenginleştirilmesinde ve detaylandırılmasında nitel yönteme başvurulmuştur. Nitel kısımda ebeveynler ve çocuklarla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, okul öncesi dönem çocuklarının gözünden anne-babalarıyla olan etkileşim davranışlarını değerlendirmeye yönelik senaryo temelli bir ölçme aracı geliştirmek ve yine geliştirilen bir programla anne ve babaların çocuk yetiştirme ile ilgili sorumluluklara katılım fırsatını desteklemek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, okul öncesi dönem çocuklarının gözünden anne-babalarıyla olan etkileşim davranışlarını değerlendirmeye yönelik senaryo temelli bir ölçme aracı geliştirilmiş ve okul öncesi dönemde çocuğu olan anne ve babalara “Fırsat Verici Ebeveynlik Programı” uygulanarak anneler, babalar ve çocuklar açısından etkililiği incelenmiştir. Bu etkiyi ölçmek için deneysel bir çalışma planlanmıştır. Bunun için nicel ve nitel yöntemler kullanılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Araştırmanın Alt Amaçları

Çalışmada nicel ve nitel yöntemler kullanılmıştır. Bu kapsamda çalışmanın alt amaçları nicel ve nitel bölümler için ayrı ayrı sınıflandırılarak aşağıda sunulmuştur:

Nicel Bölüm

Bu çalışmanın nicel bölümüne ilişkin alt amaçlar ve hipotezler aşağıda sunulmuştur:

Alt Amaçlar

1. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik düzeyi nedir?
2. Çocukların gözünden anne-baba etkileşim davranışları demografik değişkenlere göre (çocukların cinsiyeti, yaşı, devam ettikleri okulun sosyoekonomik düzeyi, anne ve baba eğitim durumu) farklılaşmakta mıdır?

Hipotezler

1. Deney ve kontrol gruplarının ön test puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
2. Deney grubunun ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark vardır.
3. Kontrol grubunun ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
4. Deney ve kontrol grubunun son test puanları arasında anlamlı bir fark vardır.

Nitel Bölüm

Bu çalışmanın nitel bölümüne ilişkin alt amaçlar aşağıda sunulmuştur:

Alt Amaçlar

1. Deneysel ve kontrol grubundaki çocukların program öncesi ve sonrası algıladıkları anne-baba etkileşim davranışları nasıldır?
2. Deneysel grubundaki anne ve babaların aile içi etkileşim davranışları nasıldır?
3. Deneysel grubundaki anne ve babaların kendilerine uygulanan “Fırsat Verici Ebeveynlik Programı”nın etkililiğine dair görüşleri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Çocuğun gelişiminde anne ve babası ile kurduğu etkileşimler yaşam boyu büyük öneme sahiptir. Çocuğun ilk ve en önemli sosyal çevresi olan ailede ve sonrasında okul öncesi eğitim kurumunda gerçekleştirdiği etkileşimler, erken yaş ve sonrasında da etkilidir. Bu doğrultuda araştırmanın dayanak noktasını Yapısal-İşlevsel Kuram, Aile Sistemleri Kuramı ve Bronfenbrenner’ın Ekolojik Sistemler Kuramı oluşturmaktadır. Yapısal-İşlevsel Kuram’ının önemli temsilcilerinden olan Talcott Parsons’a göre ailenin araçsal ve duygusal olmak üzere iki temel işlevi vardır. Araçsal işlevler; beslenme, korunma ve barınma gibi temel ihtiyaçlara yönelikken; duygusal işlevler; şevkat, sevgi, yakınlık, yardımseverlik gibi duygusal ve sosyal ihtiyaçlarımızı içermektedir. Evi geçindirme, eve ekmek getirme babaya atfedilen bir araçsal işlevdir. Bunun yanı sıra, bir duygusal işlev olan sevgi ise anneye atfedilmiştir. Çeşitli dönemlere göre değişen aile yapısına rağmen ailenin evrensel işlevi topluma yeni nesiller kazandırma ve bu genç kuşağı en iyi biçimde geliştirip desteklemektir. Aile Sistemleri Kuramı’na göre ise aile üyeleri arasındaki ilişkiler alt sistemler şeklinde tanımlanır. Ailede herhangi bir üyenin etkilendiği bir durum diğerlerini de etkiler. Ekolojik Sistemler Kuramı’na göre aile, çocuğun en yakın çevresidir. Bu kapsamda anne ve babaların çocuğun yaşamına katılmasının desteklenmesi büyük öneme sahiptir.

Anne ve babanın birbirine desteği çok önemlidir. Eşler birbirine fırsat verirse, çocuğun yetiştirilmesinde rol alırsa bunun birinci olarak fiziksel, psikolojik, sosyal ve duygusal açıdan sağlıklı çocuk yetiştirmede büyük yararı vardır. İkinci yararı ise eşlerin çocuk yetiştirmede birbirlerine fırsat vermesi eşler arası iletişimi, sevgi ve saygıyı güçlendirecektir. Bunun eşlere/aileye faydası vardır. Ayrıca, eşlerin fırsat verici yaklaşımıyla sağlıklı bir

ortamda büyüyen çocukların gelecek yaşamları da olumlu yönde etkileneceğinden, bunun da topluma faydası olacaktır.

Bu araştırmanın, ilgili literatürdeki çalışmalara ışık tutacağı ve katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmada okul öncesi dönem çocuklarının gözünden anne-baba davranışlarının alternatif bir projektif yöntem olan senaryo temelli değerlendirmeye yönelik ölçek geliştirilerek etkileşimlerin değerlendirilmesi çalışmaya özgünlük katmaktadır. Ayrıca üç ayrı yöntemle (kukla ile yüz yüze, dijital materyal ile yüz yüze, dijital materyal ile uzaktan) pilot sınavının yapılması, ölçme aracının kullanılabilirliğini de arttırmaktadır. Ayrıca çalışma, eşlerin ev ve çocuk ile ilgili sorumlulukları aktif paylaşımlarını destekleyerek çocukların gelişimlerine olumlu katkıda bulunmak, anne ve babaların çocuklarıyla olumlu etkileşim davranışlarını arttırmak amacıyla anne ve babaları desteklemek, aile içi iletişimi güçlendirmek, anne ve babanın birbirlerine ve çocuklarına fırsat vermelerini teşvik etmenin önemine dikkat çekmeyi hedeflediğinden önemlidir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın

1. Çalışma grubu, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinde okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 48-72 aylık çocuklar ve onların anne-babaları ile,
2. Verilerin toplanma süresi, 2021-2022 eğitim-öğretim yılları ile,
3. Bulgular, bu çalışmada kullanılan ölçme araçlarından elde edilen veriler ile sınırlıdır.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmadaki

1. Katılımcıların nicel ve nitel veri toplama araçlarındaki sorulara içtenlikle yanıt verdiği,
2. Mahallem İstanbul (2017) araştırmasında belirlenen ilçe sınıflandırmalarına göre seçilen çalışma gruplarının alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeyleri temsil ettiği varsayılmaktadır.

1.6. Araştırma Tanımları ve Kısaltmalar

Bu bölümde araştırma tanımları ve kısaltmalar verilmiştir:

1.6.1. Araştırma Tanımları

- **Etkileşim Davranışı:** Bireylerin birbirleriyle olan iletişimi, kişilerarası tutum ve davranışlar, beklentiler ve bu beklentilere uygun yaklaşımlardır. Anne babaların birbirleriyle veya çocuklarıyla olan davranışları bu çalışmada ele alınan etkileşim davranışlarındandır.
- **Eşsavar Ebeveynlik (Parental Gatekeeping/Gateclosing):** Eşin katılımına engel olan, kapıları kapatan ebeveyn tutum ve davranışlarıdır (Trinder, 2007; Austin, Fieldstone, ve Pruett, 2013). Çocuk ve ev konularında annenin babanın katılımına ket vurucu, engelleyici tutum ve davranışlar “Babasavar Annelik (Maternal Gatekeeping)” olarak tanımlanırken (Allen ve Hawkins, 1999; Fagan ve Barnett, 2003); babanın annenin davranışlarını kısıtlayıcı tutum ve davranışları “Annesavar Babalık (Paternal Gatekeeping)” olarak ifade edilmiştir. Literatürde ağırlıklı olarak annelerin baba katılımına kapıları kapattığı, babayı çocuk ve ev gibi konulardan uzaklaştıran, sava tutum “Annelik Bekçiliği”, “Annenin Eşik Tutuculuğu” şeklinde adlandırılırken; terimin Türkçesi için alınan uzman görüşleri doğrultusunda (Dönmez, 2019), bu çalışmada “Babasavar Annelik” olarak adlandırılmıştır.
- **Fırsat Verici Ebeveynlik (Parental Gateopening):** Eşin katılımına fırsat veren, eş destekleyen tutum ve davranışlardır (Trinder, 2007; Austin, Fieldstone, ve Pruett, 2013). Annenin baba katılımını destekleyici tutum ve davranışları “Fırsat Verici Annelik (Maternal Gateopening)” olarak tanımlanırken (Puhlman ve Pasley, 2013); babanın annenin katılımını destekleyici tutum ve davranışları “Fırsat Verici Babalık (Paternal Gateopening)” olarak tanımlanmıştır.

1.1.2. Kısaltmalar

- **FEP:** Fırsat Verici Ebeveynlik Programı
- **ETÖ:** Ebeveyn Tutum Ölçeği
- **BAKÖ:** Baba Katılım Ölçeği
- **ABÖ-B:** Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde erken eğitimde çocuk merkezli temel destek kaynakları, erken eğitim kavramı, çocuk-aile-toplum açısından önemi, aile eğitimi (tanımı, amacı, temel ilkeleri ve önemi, tarihsel süreçteki değişimi), aile eğitimi programları (Dünya’da aile eğitim programları ve Türkiye’de aile eğitim programları), aile eğitimi programlarına katılım ve katılımı etkileyen faktörler, fırsat verici ebeveynlik (parental gateopening) ve eşsavar anne babalık (parental gatekeeping) başlıkları ele alınmıştır. Ayrıca fırsat verici ebeveynlik ile ilgili Dünya’da ve Türkiye’de yapılan araştırmalara da ilgili araştırmalar kısmında yer verilmiştir:

2.1 Erken Eğitim Kavramı

Dünya nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan 5 yaş ve altındaki nüfusun büyük çoğunluğunun düşük ve orta gelirli ülkelerde olduğu bilinmektedir (LMICs, 2022). Bu gruptaki çocukların yarısına yakını açlık veya yoksulluk sebebiyle risk altındadır (Black ve diğ., 2017; McCoy ve diğ., 2016). Çocuğun erken yıllarında karşılaştığı bu risk faktörleri, yaşamının sonraki yıllarında öğrenme, sağlık, okulu tamamlama, iş bulma gibi çocuğun hayatını etkileyebilecek durumlar üzerinde önemli sonuçlar doğurmaktadır (Britto ve diğ., 2017; Engle ve diğ., 2011). Yapılan araştırmalarda, düşük ve orta gelir düzeyi olan çocuklara erken yıllarda sunulan eğitim desteğinin, çocukların hayatlarındaki risk faktörlerini tamamen ortadan kaldıracak veya en aza indirebilecek güce sahip olduğunu göstermektedir (AÇEV, 2022; Britto ve diğ., 2017; Rao ve diğ., 2017).

Erken çocukluk yılları gelişimin en hızlı olduğu yıllar olduğu için çocuğun gelişiminin kritik yılları olarak da adlandırılır. Beynin uyarılara en duyarlı olduğu bu dönemde, nöroplastisite (beynin esnekliği) hızı da en yüksektir. Erken çocukluk döneminde çocuklara sunulan zengin, doğal ve tekrarlayıcı uyaran desteği çocukların hızlı, kalıcı ve anlamlı öğrenmelerini destekleyecektir (Turhan ve Özbay, 2016). Kaliteli bir erken çocukluk eğitimi, çocuğun bilişsel, sosyal, duygusal, fiziksel gelişimleri ile öz bakım becerilerini kısa ve uzun vadede olumlu yönde desteklemektedir (Maldonado-Carreño ve diğ., 2022; Hanno, Jones, ve Lesaux, 2021).

2.1.1 Erken Eğitimde Çocuk Merkezli Temel Destek Kaynakları

Bireyin yaşamında destek sunabilecek bireysel, ailesel ve çevresel koruyucu faktörler bulunmaktadır. Bireysel koruyucu faktörler güvenli bağlanma, özgüven, özdenetim, pozitif düşünme, sağlıklı gelişim, sosyal uyum, problemlerle baş edebilme, arkadaş edinebilme gibi

becerileri içerir. Ailesel faktörlere baktığımızda olumlu ebeveyn-çocuk ilişkisi, iletişim temelli disiplin, çocuğa fırsat sunma, çocuğu tehlikelerden koruma, akraba desteği, sosyoekonomik durum gibi etmenler yer almaktadır. Çevresel etmenler arasında ise ilgi ve ihtiyaçların keşfedilmesi için uygun rehberlik ve destek, nitelikli okul ve eğitim şansı, fiziksel ve psikolojik olarak güvenli ortam, erken eğitim için fırsatlar, okul-aile arasındaki olumlu iletişim ve işbirliği yer almaktadır (Demircioğlu, ve Yoldaş, 2019).

Tüm bu faktörler incelendiğinde, erken çocukluk dönemi açısından düşünüldüğünde aile ve okulun kritik öneme sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca erken yıllarda çocuğun bireysel koruyucu faktörlerinin oluşması ve gelişmesi de ailesel ve çevresel faktörler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Çocuğun en yakın çevresi olan aile ve okulun erken yıllarda birlikte ve kaliteli, çocuk merkezli bir destek sunması çocuğun hayatında yaşam boyu olumlu etkilere sahiptir.

2.1.2 Erken Eğitimin Çocuk-Aile-Toplum Açısından Önemi

Kaliteli bir erken çocukluk eğitimi, çocuğun potansiyelini en iyi şekilde kullanabilmesi için erken müdahale işlevi görmektedir. Erken çocukluk eğitimi, çocuğun ve ailenin yaşamında olumlu etkiler yaratmaktadır. Bunun yanı sıra erken eğitim şansı elde etmiş çocuklar, sağlıklı nesillerin yetişmesine destek olarak, ilerleyen süreçte toplumun sosyoekonomik hayatına olumlu etkiler bırakma potansiyeline sahiptir (Ural ve diğ., 2021).

Beyin gelişimi açısından bakıldığında 0-6 yaş büyük öneme sahiptir. 0-6 yaşın içinde 0-3 yaş beyin kapasitesi açısından kritiktir. Çocuğun hayatında oldukça önemli bir yere sahip olan erken çocukluk çağlarında, çocuğa uygun bakım ve eğitim destekleri sunulması gerektirmektedir (Turhan ve Özbay, 2016). Okul öncesi dönemde, aile ve okul öncesi eğitim desteği fırsatı olan çocuk, çevresindeki bireylerle olumlu etkileşimler kurabilmekte ve yetişkin olduğunda da topluma katkı sağlayabilen sağlıklı bir birey olabilmektedir.

Myers (1992) “Hayatta Kalan On İki (The Twelve Who Survive)” adlı eserinde 13 çocuktan birinin yaşamın ilk yılında zorlu yaşam koşulları nedeniyle hayatını kaybettiğini, 12’sinin hayatta kaldığını belirtmektedir. Bu hayatta kalan 12 çocuğun özellikle 5 yaşına kadar sunduğumuz imkanların kritik olduğunu belirtir. Çocuğa 5 yaşına kadar eğitim, sağlık, beslenme ve barınma gibi gereksinimlerin sunulması çocuğun en temel hakkıdır. Erken yıllarda çocuğun bu haklarını kullanabilmesi ve diğer akranları ile fırsat eşitliğiyle hayatını sürdürebilmesi ailesinin, toplumun, politikaların ve tüm dünyanın sorumluluğundadır.

Ülkemizdeki kurum temelli okul öncesi eğitim ağırlıklı olarak 3-5 yaşta verilmektedir. Okul öncesi okullaşma oranlarına bakıldığında 3-5 yaş grubunda %44,71; 4-5 yaş grubunda %56,77; 5 yaşta %83,41 olduğu görülmektedir (MEB, 2022). Bu veriler ışığında, 3-5 yaşta kurum temelli eğitimin tüm çocuklara ve ailelere erişimde yetersiz olduğu söylenebilir. Toplumun en üst düzeyde gelişebilmesi için bu yüzdelerin %100'e ulaşması hedeflenmelidir. Ayrıca ülkemizde 3-5 yaş kurum temelli eğitimin öncesi olan 0-3 yaşa yönelik erken eğitim fırsatları da yok denecek kadar azdır. Bu dönemde çocuk genellikle kurum temelli eğitim almamakta, ailesi tarafından yetiştirilmektedir.

Her yaş grubunda olduğu gibi gelişimin en hızlı olduğu 0-3 yaş döneminde de ailenin çocuğa katkısı çok önemlidir. Ailenin çocuğun gelişimine en uygun şekilde katkı sağlayabilmesi için desteğe ihtiyacı vardır. Kurum temelli eğitimin yanında aile eğitimi çalışmalarına bakıldığında 5-6 yaş grubu ailelerine yönelik programların olduğu ancak bu programların da yeterli aileye ulaşmadığı, 0-3 yaşa yönelik çok sınırlı programın olduğu ifade edilebilir (Ural ve diğ., 2021). Aile eğitim programlarının genellikle anneleri kapsadığı görülmektedir. Oysaki anne ve babanın birlikte çocuğu desteklemesi, çocuk-aile ve toplumun gelişmesi açısından önemlidir.

2.2 Aile Eğitimi

Çocuğun doğduğu andan itibaren çok yönlü gelişiminin gerçekleştiği en temel kurum ailedir (Güler Yıldız, 2020). Erken çocukluk yıllarında çocuğun yaşamının büyük çoğunluğu ailede geçmektedir. Bu nedenle anne ve babalar çocuklarının gelişiminde ve eğitiminde en önemli ve en etkili eğitimcilerdir (Bridge, 2001). Toplumsal süreçlerle farklılaşan anne baba rollerine adapte olmak ve ebeveynlik sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmede aile eğitimleri önemlidir. Anne ve babanın birbirlerine destek olması, çocuğun yaşamına katılabilmeleri, çocuğun potansiyelini en üst düzeyde kullanabileceği desteği sağlayabilmeleri ve sağlıklı aileler kurabilmeleri ve sürdürebilmelerinde aile eğitimlerinin büyük rolü ve sorumluluğu bulunmaktadır.

Aile eğitimi alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde, ülkemizde eskiden AÇEV'in "7 çok geç!" sloganı dikkat çekmekteydi. Oysaki yapılan araştırmalar 0-3 yaştan başlayarak aile eğitimlerinin yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Örneğin 0-3 yaş çocuklar ve ailelerini hedef alan MABEP ve Bebek95, "Ne kadar erken, o kadar etkili" görüşünü benimsemiştir. Bu doğrultuda 0-3 yaş çocuklar ve ailelerine yatırım yapmaktadırlar. Aile eğitiminde ve

erken eğitimde ortak olarak ne kadar erken başlanırsa, uygulamaların o kadar etkili olduğu görülmektedir.

2.2.1 Aile Eğitiminin Tanımı, Amacı, Önemi ve Temel İlkeleri

Aile eğitimi; ebeveynlere veya çocuğun bakım, eğitim ve gelişiminden birincil sorumlu bireylere ailenin yaşam kalitesini yükseltmek için destek ve katkı sunma, sağlıklı aile yapılarını korumaları adına bilgi ve beceri kazandırma, destek sağlama ve rehberlik etme süreçlerini içeren yetişkin bireylere yönelik destekleyici programlardır (Ural, 2015). Aile eğitimi ailelerin ihtiyaçlarına göre genellikle çocuk sağlığı ve gelişimi, davranış yönetimi, çocuk beslenmesi, aile içi iletişim, çocukla kaliteli vakit geçirme gibi konularda planlı ve organize bir biçimde ailenin bilgi düzeyinin ve becerilerinin desteklenmesi ve yenilenmesi sürecini içermektedir (Cömert ve Erdem, 2011).

Aile eğitimleri ebeveynlerin çocuklarının gelişim ve eğitim sürecine katılımını desteklemek, aile içinde karşılaştıkları sorunlarla baş etme becerilerini geliştirmek, bilgi ve becerilerini arttırmak, sorumluluk sahibi olmaları ve ailedeki bireylerle olumlu etkileşimler kurmalarını desteklemek amacıyla düzenlenmektedir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2010). Aile eğitiminin en genel ve temel amacı, ailenin gelişim ve olumlu yönde değişimini desteklemektir (Ünal, 2014). Diğer bir ifadeyle, aile eğitiminde amaç; ailedeki çocukların ve diğer aile üyelerinin yaşamlarını iyileştirmek, desteklemek ve geliştirmektir. Bu genel amaç doğrultusunda aile eğitiminin alt amaçları ise şu şekildedir:

- Ebeveynlerin anne-babalık özgüvenlerini ve becerilerini geliştirme,
- Ebeveynlerin çocuk gelişimi konusundaki bilgilerini destekleme,
- Ebeveynleri ve çocukları yaşadıkları problemleri çözebilecekleri olumlu baş etme stratejileriyle donatma,
- Ebeveynlerin çocukların potansiyellerini en üst düzeyde kullanabilmeleri için bilişsel, duygusal, sosyal, dil gelişimi konularında öğrenme deneyimleri sağlayabilecek ortamlar oluşturmalarına yardımcı olmaktır (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010).

Toplumsal değişimler ile değişen ebeveynlik rolleri, annenin iş yaşamına girmesi, geniş aileden çekirdek aileye geçilmesiyle aile büyüklerinden uzak yaşama, tek ebeveynli aileler gibi nedenler aile içi iletişim, çocuk bakımı ve eğitimi gibi konularda ebeveynlerin

desteklenmesini, bilgi ve becerilerle donatılmasını gerekli kılmıştır. Aile eğitimine ihtiyaç duyulmasının nedenleri şunlardır:

- Sosyoekonomik düzeyi düşük risk altındaki ailelerin ve çocukların eğitim, sosyal, psikolojik ve maddi gereksinimleri,
- Ebeveyn rol ve sorumluluklarının artarak karmaşık hale gelmesi ve ebeveynlerin bu sorumlulukları en iyi şekilde yerine getirebilmek için desteğe ihtiyaç duymaları,
- Ebeveynlerin informal sosyal destek kaynakları olan aile büyükleri ve akrabalarından bilgi ve destek almasının güçleşmesi,
- Formal aile destek programlarının tüm ailelere ulaşmada ve her bir ailenin ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmasıdır (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; McBride ve McBride, 1990).

Aile eğitim programlarının başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmesi merkezde çocuk olmak üzere tüm aile bireylerinin ve toplumun gelişmesinde büyük öneme sahiptir. Planlanan aile eğitim programlarının çocuk, aile ve toplum açısından en üst düzeyde yarar sağlayabilmesi için planlama ve uygulama aşamasında dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler planlılık, bilimsellik, uygunluk, yararlılık, süreklilik, açıklık, etkileşimlilik, gönüllülük, katılımcılık, ulaşılabilirlik, zamanındalık, eşitlik, iş birliği, yaygınlık ve gizlilik şeklinde sıralanabilir (Ünal, 2014). Diğer bir ifadeyle, aile eğitim programlarının ailelere etkili ve verimli şekilde ulaşabilmesi için planlı, bilimsel temelli, ihtiyaç temelli, ailelerin yararını gözeten, sürekli, deneyim paylaşımına açık ancak ailelerin bilgilerinin grup dışında paylaşılmadan gizli tutulduğu, etkileşim ve iş birliği temelli, gönüllü katılımın esas alındığı, ailelere kolaylıkla ulaşabilen, yaygın, ailelerin en çok ihtiyaç duydukları anda ulaşabilen (zamanında), hiçbir ailenin ya da kültürün ayrımcılığa uğramadığı, eşitlik anlayışını benimsemiş olmalıdır.

2.2.2 Aile Eğitiminin Tarihsel Süreçteki Değişimi

Sanayileşme ve şehir yaşamına geçişin etkisiyle toplumsal değişimler aile tanımını ve aile eğitimini de etkilemiştir. Sanayileşmeden öncesi kalabalık ve geniş aile yapısında çocukların çalışan, ev ekonomisini destekleyen birer işgücü olduğu ve ebeveynleri yaşlandığında onlara bakması, aile bağlarının güçlü olması ve ihtiyaç olduğunda yanlarında olması beklenirken; sanayileşmenin ile artan çekirdek aile yapısıyla çocuğun topluma uyumu ve sosyalleşmesi, eğitimi ve psikolojik doyum için çocuk sahibi olma anlayışı giderek önem kazanmıştır (Erkan, 2015; Gürsoy ve Özaslan, 2014).

Değişen ve karmaşıklaşan aile yapısıyla ebeveynlik rolleri ve sorumlulukları da değişmekte ve dönüşmektedir. Kadının iş yaşamında giderek yerini alması, ev dışında aktif kadın figürü, kadın hakları konusunun giderek önem kazanması toplumda kadın-erkek, anne-baba rollerini ve sorumluluklarını da değişime ve birbirine yakınlaştırmaya başlatmıştır.

Aile kavramındaki değişimler ve iş hayatında söz sahibi olan güçlü kadın imajı, ebeveynlerin sorumluluklarında değişimler ve modernleşmeleri de beraberinde getirmiştir (Ural, 2015). Piaget, Kohlberg, Vygotsky, Erikson, Freud gibi kuramcıların erken yılların önemli olduğunu vurgulaması, ebeveynlerin ve bu yaş grubu çocuklarla çalışan öğretmenlerin çocuklarla kuracakları kaliteli etkileşimlerin altını çizmesi, çocuk ve çocukluk kavramları da yeni bir bakış açısı katmıştır (Ural ve Ramazan, 2015). Çocukluğun ve erken yılların önemli olduğunu belirtmesi, kadının iş yaşamında yerini alması ile beraberinde gelen anne ve babanın sorumluluklarında değişimler, erken çocukluk dönemindeki çocukların bakım ve eğitim ihtiyacına yönelik okul öncesi eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulmuştur.

Ural (2015) aile eğitim programların temaları tarihsel dönemlere göre şu şekilde sınıflandırılabilir:

- *GelenekÖncesi Dönem*: “Çocuğa bakma, çocuğu koruma, sevme”
- *Geleneksel Dönem*: “Çocuğu terbiye etme, ona disiplin kazandırma”
- *Modern Dönem*: “Yoksul çocukları destekleme” ve “Çocuğun gelişimini en üst düzeye yükseltme”
- *Modern Dönem Sonrası*: “Çocukların bireysel farklılıklarına ve gereksinimlerine eğilme ve alternatif yaklaşımlar benimseme”

Günümüzde aile eğitimleri sadece çocuğun yararını değil, eşler arası, eşler çocuk arası etkileşimleri destekleyerek ailenin yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik bütüncül olarak yapılmaktadır. Ailelerin değişen bu ihtiyaçlarını karşılamada aile eğitimlerinin de kapsam ve içeriklerinin değişime ve dönüşüme uğradığı görülmüştür. Aile eğitimleri ilk yıllarda çocuğun beslenmesi, sağlığı, temel bakımı gibi konularda iken; toplumsal değişimlerin etkisiyle bu konulara ek olarak ebeveyn rol ve sorumluluklarının birbirine yakınlaşması ve bu sorumlulukların paylaşımı, çocuğun ev dışında okul öncesi eğitim kurumlarından da destek alması, okul-aile iş birliği, aile içi olumlu etkileşimleri destekleme, çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda gelişimi ve eğitimine katkı sağlama gibi pek çok konuda ihtiyacı da beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda hem ülkemizde hem de dünyada aile eğitimi programlarının içeriği, işlevi ve uygulama şekli genişlemiştir.

2.3 Aile Eğitim Modelleri

Ailelerin ihtiyaçlarına uygun olarak planlanan aile eğitim modelleri ev merkezli, kurum merkezli, kurumsal okul öncesi eğitimle bütünleştirilmiş, uzaktan öğretim yoluyla, mobil hizmetler ve çocuktan çocuğa eğitim yaklaşımı şeklinde sınıflandırılabilir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Myers, 1992; Üstünoğlu, 1991):

2.3.1 Ev Merkezli Aile Eğitimi

Ev merkezli aile eğitimi, belirli aralıklarla ev ziyaretleri yoluyla gerçekleşir. Risk altındaki çocukların eğitimi, bakımı, beslenmesi, sağlıklı gelişimi ve yaşam koşullarının iyileştirilmesini hedefleyen bu programlar doğrudan çocuğa yönelik olmayıp onunla iletişim kuran ve bakım sağlayan yetişkinlere rehberlik etme amacı gütmektedir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020). Dünya’da ve Türkiye’de bu ev ziyaretleri yoluyla gerçekleştirilen programlara örnekler şunlardır (Tezel Şahin ve Özyürek, 2010):

- Okul Öncesi Çocuklar için Ev Merkezli Aile Eğitim Programı (Home Instruction Program for Prechool Youngsters – HIPPY)
- Aile Eğitimi Projesi ile Erken Çocukluğun Desteklenmesi Projesi (Early Childhood Stimulation through Parent Education Project)
- 0-3 Yaş Arası Çocukları olan Aileler için Ev Etkinlikleri (Home Activities for Toddlers and their Families – HATAF)
- Anne Eğitim Programı (Mother Training Program)
- Ev Merkezli Anne Çocuk Programı (The Mother Child Home Program)
- Öğretmen Ebeveyn Programı (Parent as Teachers Program – PAT)
- Personel ve Uzman Gelişim Programı (Staffing and Professional Development Program – STEEP)

2.3.2 Kurum Merkezli Aile Eğitimi

Ebeveyn-eğitimci etkileşimine dayanan kurum temelli aile eğitiminde anne-babaların haftanın belli gün ve saatlerinde bir kurumda düzenlenen grup toplantılarına katılmalarını içermektedir. Düşük maliyetle ve kısa sürede çok sayıda aileye ulaşarak gerçekleşen bu eğitimlerde de aileler çocuk bakımı ve eğitimi, aile içi ilişkiler gibi konularda ebeveynler deneyimlerini paylaşarak yeni bilgiler edinirler. Ülkemizde en yaygın aile eğitim modelidir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Myers, 1992).

Ülkemizde ve Dünya’da kurum merkezli programlara örnekler şunlardır (Tezel Şahin ve Özyürek, 2010):

- Erken Başlangıç (Head Start)
- Ana Baba Okulu
- Anne ve Baba Destek Programları
- Eğitici Anne Yetiştirme Programı
- Anne Eğitim Programı (Mother Training Program)
- Okul Öncesi Programı (The Preschool Program)
- Aile Eğitimi Projesi ile Erken Çocukluğun Desteklenmesi Projesi (Early Childhood Stimulation through Parent Education Project)

2.3.3 Kurumsal Okul Öncesi Eğitimle Bütünleştirilmiş Aile Eğitimi

Çocuğun potansiyelini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için ailenin de desteklenmesinin hedeflenmesi ve aileyi kurum temelli okul öncesi eğitimin en büyük ortak paydaşı olarak görmek gerekmektedir. Çocuğun eğitimden en iyi şekilde yararlanabilmesi için okul-aile iş birliği kaçınılmaz öneme sahiptir (Bhering, 2002; Hughes ve MacNaughton, 2000). Erken çocukluk döneminde yaşamındaki en temel iki destek kaynaklarıdır. Aile ve okulun iş birliğini temel alan bu modelde hedef, eğitimin ve çocuğun en üst düzeyde hedeflerine ulaşabilmesi ve eğitimde kalıcılığın sağlanabilmesidir. Bütüncül yaklaşımla hem çocuğu okul öncesi eğitim kurumundaki eğitim ile hem de aileyi aynı kurumda kurum temelli aile eğitimi veya ev temelli eğitimle desteklemek bu programın amacıdır. Bu modelde çocuğa uygulanan okul öncesi eğitimin yanında aile, aile toplantıları, bireysel görüşmeler, ev ziyaretleri, bilgilendirici broşürler, bültenler, ailelerin okuldaki etkinliklere katılımı, verilen etkinlikleri evde çocukları ile tamamlamaları gibi yöntemlerle desteklenmektedir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2010).

2.3.4 Uzaktan Öğretim Yoluyla Aile Eğitimi

Uzaktan aile eğitiminde basılı materyaller, kitle iletişim araçları, internet aracılığıyla düzenli aralıklarla ebeveynlerle buluşulmaktadır. Katılımcıların takip etmesini kolaylaştıran ve daha çok katılımcıya ulaşabilen, kayıt alınarak daha sonra takip edilebilen bu esnek yöntem aynı zamanda ulaşımın zor olduğu durumlarda kullanılabilir. Günümüzde ebeveynler için duyuru paylaşımı, hızlı haberleşme, çevrimiçi bireysel görüşmeler veya grup toplantıları düzenlemede internet sıklıkla kullanılmaktadır.

Ülkemizde uygulanmış olan “Benimle Oynar Mısın?” programı kitle iletişim araçlarından televizyon ile okul öncesi dönem çocuklarının gelişim alanlarını desteklemek üzere geliştirilmiş uzaktan eğitime örnektir. Programın etkililiği incelendiğinde, programı izleyen annelerin çocuklarına daha demokratik yaklaştığı, sert disiplin uygulamadıkları, çocuklarının kendilerini ifade etmelerine daha çok fırsat tanıdıkları görülmüştür. Ayrıca anneleri ile programı izleyen çocukların okula hazır bulunuşluklarının desteklendiği görülmüştür. Bu gibi programların, özellikle düşük sosyoekonomik düzeyden kurum temelli okul öncesi eğitime erişimi kısıtlı olan çocuklar ve aileler ve çocuklarını desteklemede etkili olduğu görülmüştür (Baydar ve diğ., 2003).

Uzaktan eğitim yoluyla yapılan bir diğer uygulama da Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) tarafından düzenlenen Aile Mektupları Projesi’dir. Belirli aralıklarla gönderilen mektuplar aracılığıyla yürütülen bu proje ile ebeveynlerin çocuk sahibi olmayı planladıkları andan çocuk üç yaşına gelene kadar hamilelik, doğum, çocuk gelişimi, eğitimi, beslenmesi, anne-çocuk sağlığı gibi konularda desteklenmesi hedeflenmiştir (AÇEV, 2022).

0-3 yaş çocuklarının ailelerini desteklemeyi hedefleyen, üniversite-yerel iş birliği ile başlatılan MABEP (Marmara Aile Becerileri Eğitim Programı) yüz yüze başlamış ancak COVID-19 pandemisi sebebi ile yüz yüze ve çevrimiçi bir arada yürütülen hibrit bir aile eğitim programına dönüşmüştür. Bu programın da çevrimiçi olan kısmında uzaktan teknolojiler kullanılmakta, çevrimiçi aile toplantıları yapılmakta, çocukları ile etkileşimlerini içeren videoları uygulamacılarla paylaşmakta ve düzenli geribildirimler almaktadırlar. Yapılan araştırmada, MABEP’e katılan deney grubundaki ebeveynlerin ebeveyn öz yeterliklerinin program sonunda yükseldiği görülmüştür. Ayrıca ebeveynler aldıkları eğitim ve evdeki uygulamaları ile çocuklarının gelişimlerine de katkı sağladıklarını ifade etmişlerdir (Ural ve diğ., 2021).

2.3.5 Mobil Hizmetler

Okul öncesi eğitimden yoksun çocukların ilkokula hazır oluşlarını desteklemek, aile eğitimleri ile ailelerine eğitim desteği sunmak amacıyla içi anaokulu olarak tasarlanmış gezici otobüslerle belirli bir zaman diliminde gidilerek verilen alternatif bir eğitimidir. Özellikle okul öncesi okullaşma oranlarının düşük olduğu bölgelerde kurum temelli eğitim şansı olmayan çocukların desteklenmesinde kullanılan bir yöntemdir. Mobil anaokullarının çocukların gelişimlerini desteklediği görülmüştür. Ayrıca bölge halkının mobil hizmetlerle desteklenmeyi daha çok istedikleri yapılan çalışmada görülmektedir (Nomensen, 1994). İlk

örneği 1969'da İngiltere'de oyun otobüsü projesi ile başlamış ve etnik grupların topluila kaynaşması hedeflenmiştir. Mobil hizmetler üçüncü dünya ülkelerinde yaşayan çocuklar ve ailelerinin sağlık, eğitim ve beslenme koşullarını iyileştirebilmek, ebeveynlerine bu konuda rehberlik etmek amacıyla planlanırken; Avrupa'da daha çok güvenli bir oyun ortamı sunmak amacıyla düzenlenmektedir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020).

2.3.6 Çocuktan Çocuğa

Çocukların öğrendiklerini evde, okulda, dışarıda birbirlerine aktardıkları bir yaklaşım olan çocuktan çocuğa yaklaşımı, çocuklara, ailelere ve topluma büyük katkı sağlamaktadır. Yaşça büyük çocukların akranlarına veya kendinden küçük çocuklara veya kendi kardeşlerine içinde buldukları ev veya okul ortamını daha sağlıklı bir hale nasıl getirebileceklerine ilişkin bilgi ve becerileri aktarma ve paylaşma sürecidir. Çocukların etkin olduğu bu yaklaşım somut beceriler ve örneklerle desteklendiğinde küçük yaş grubunun anlaması ve uygulaması kolaylaşmaktadır. Özellikle sağlık ve beslenme alanlarında kullanılmaktadır. UNESCO, UNICEF ve bazı hükümetler tarafından benimsenen bu yaklaşımı Türkiye, Amerika, İngiltere, Kanada, Nepal, Hindistan gibi ülkelerin okul müfredatlarında da önemsedikleri bir yaklaşım olduğu bilinmektedir. Bu yaklaşımila çocukların gerçekleştirebileceği kazanımlar şunlardır (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020):

- Küçük çocukları bilgilendirmek (Çocuktan çocuğa)
- Kendilerine göre eğitim, beslenme ve sağlık koşullarından daha yoksun ve yoksul çocukları eğitmek ve desteklemek (Çocuktan çocuğa)
- Süreç boyunca edindiği bilgi ve deneyimleri ailelerle paylaşmak (Çocuktan aileye)
- Sağlık ve beslenme temalı konularda içinde bulunduğu toplumda farkındalık yaratmak ve toplumu bilinçlendirmek (Çocuktan topluma)

2.4 Aile Eğitimi Programları

Aile eğitiminin en merkezdeki hedef grubu geliştirilmesi en kolay ve en kolay etki yapılabilecek grup olan çocuklardır. Özellikle erken yaşlardaki çocukların ve ailelerindeki diğer bireylerinin hayatlarını desteklemek, iyileştirmek ve geliştirmek aile eğitim programlarının ana hedefidir. Yapılan araştırmalarda aile eğitimi programları, çocuğun akademik başarısını arttırdığı, uyumunu desteklediği, ebeveyn-çocuk ve ebeveyn-ebeveyn ilişkisini geliştirdiği görülmüştür. Tüm bu olumlu etkilerinin yanında çocuğun problem davranışlarını azaltmada, aile içi sorunlarla etkili bir şekilde baş etmede de aile eğitimi

önemli yer tutar (Özgün, 2017; Aral ve diğ., 2014; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010). Aile eğitim programları sayesinde ailenin desteklenmesi çocuğun, ailesinin ve içinde bulunduğu toplumun gelişmesine ve geleceğine yatırım yapılması demektir.

2.4.1 Dünya’da Aile Eğitim Programları

Dünya’daki aile eğitim programları incelendiğinde ilk yıllarda küçük çaplı programlar olmasında rağmen, 1962’de ABD’de geliştirilen ve uygulanan High Scope Programı’nın bilimsel ve sistematik özellikler gösteren ilk öncü program olduğu ifade edilebilir. Daha sonra çok çeşitli içerikleri kapsayan aile eğitim programları geliştirilmiş ve uygulamaya koyulmuştur.

Dünya’da aile eğitim programları adı, uygulama yılı, uygulanan ülkeler, programın uygulama şekli, hedef grubu, amacı, yaygınlığı ve etkililiği kapsamı gözetilerek aşağıda açıklanmıştır:

- **Erken Başlangıç (Head Start) Programı:** 1965 yılında Amerika başkanı Johnson’ın “Fakirlikle Savaş” politikası kapsamında ortaya çıkmıştır. Ekonomik kaynaklara erişim açıdan dezavantajlı 3-5 çocuklar ve ailelerini hedef alan program, ev temelli ortaya çıkmıştır. Ancak toplumların gelişen ve değişen koşullarıyla kurum temelli eğitim ile birleştirilmiştir. Programda ev ziyaretleri ve aile katılımı da önemlidir. Aileler kurumlara gelerek etkinliklere ve toplantılara katılmakta, değerlendirme sürecinde aktif olarak yer almaktadır. Ayrıca uygulayıcılar da belirli aralıklarla ev ziyaretleri yapmaktadır. Aileler bu program aracılığıyla hem çocuklarının eğitimine ve gelişimine katkı sağlamayı öğrenmekte hem de iş fırsatları yakalayabilmektedir. Maddi açıdan sıkıntıları olan ailelerin çocuklarının bütüncül gelişimlerini desteklemeyi amaç edinmiş olan bu program, çocukların ilkokula eşit fırsatlarla başlamalarını desteklemeye çalışmaktadır. Kurucuları arasında Marian Wright Edelman da yer almaktadır. Bugüne kadar 25 milyon çocuğun katıldığı program, her yıl 1 milyondan fazla çocukla uygulanmaya devam etmektedir. ABD’deki en yaygın ve en uzun süreli erken müdahale programı olan program birçok araştırmacının dikkatini toplamış ve bilimsel araştırmalara konu olmuştur. Programın etkililiği incelendiğinde çocukların gelişimine ve eğitime olumlu katkı sağlanmış, çocukların okul başarısının arttığı görülmüştür. Anne babaların kendilerinin ve çocuklarının eğitimine daha fazla önem vermeleri sağlanmış, ebeveynlik tutumlarının olumlu şekilde geliştiği görülmüştür. Ayrıca ebeveynlerin

çocuğun eğitimine daha etkin katıldıkları ve aile yaşam kalitesinin iyileştirilmesine çabaladıkları görülmüştür. Program sayesinde toplumda okul öncesi eğitimin önemine ilişkin bilinç uyandırılmıştır (Kalkan, 2020; Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).

- **Erken Başlangıca Hazırlık Programı (Early Head Start):** Erken müdahalenin öneminin farkına varılmasıyla 0-3 yaşın da desteklenmesi gerektiğinin farkına varılmıştır. 1995 yılında ABD’de kurum ve ev temelli olarak ortaya çıkan programın hedef kitlesini düşük sosyoekonomik düzeyden hamile anneler, 0-3 yaş çocuklar ve anneleri oluşturmaktadır (Kalkan, 2020; Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).

2007 yılı verilerine göre ABD’de 0-3 yaş aralığında 62.000 çocuk ve ailesi Early Head Start Programı’ndan yararlanmıştır (Welshman, 2010). Program, hamilelik döneminden başlayarak gelir düzeyi düşük anneleri ve bebeklerini desteklemek, doğumdan sonra da bebeklerin gelişim alanlarını güçlendirmeyi hedefler.

Toplumsal temelli bu programın üç genel amacı bulunmaktadır. Bunlar:

- Hamilelik sürecinin sağlıklı geçmesi için hamile kadınları desteklemek,
- 0-3 yaş çocukların gelişim ve eğitimlerini desteklemek,
- Aile yapılarını güçlendirmek ve sağlıklı aile yapılarının korunmasını desteklemek.

Bu programın da Head Start’ta olduğu gibi büyük bir bölümünü aile eğitimi ve aile katılımı oluşturmaktadır. Planlama ve değerlendirme süreçlerinde aileler aktif yer almaktadır. Ailelere okuma-yazma eğitimleri, iş bulma konusunda destek, gelir desteği, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişim desteği sunan program, toplumun tüm kesimleri arasında iş birliğinin güçlendirilmesini de hedeflemektedir (Kalkan, 2020).

Programın uygulanmasında dikkat edilen dokuz ilke bulunmaktadır. Bu ilkeler ise şu şekilde sıralanabilir:

- Önleme ve destek çalışmaları (erken müdahale),
- Yüksek kalite,
- Olumlu ilişkiler ve süreklilik,
- Aile katılımı,
- Ailenin ve çocuğun ihtiyaçlarına hizmet etmek,

- Kùltür,
- Geniş kapsamlılık,
- Esneklik ve yoğunluk,
- Early Head Start'tan Head Start Programı'na geçiş ve iş birliği (Bradley, Chazan-Cohen ve Raikes, 2009).

Programa katılan çocuklar ve aileleri üzerinde kısa süreli ve uzun süreli olumlu etkileri olduğu gör÷lmüştür. Çocukların gelişim alanlarının desteklenerek ilkokula hazır başladıkları, ailelerin sosyal, maddi ve manevi destek arama kaynakları hakkında farkındalık kazandığı, özgüvenlerinin geliştiği ve Head Start Programı'na da devam ettikleri gör÷lmüştür (Özgün, 2017; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).

- **Eşit Başlangıç Programı (Even Start Program):** Yetişkin eğitimi ile okul öncesi eğitimi bütünlüştiren bu program 1988'de ABD'de ortaya çıkmıştır. 7 yaşından küçük çocuklar ve aileleri bu programın hedef grubudur. 2007-2008 yılları arasında 258 yetişkin birey, 318 çocuk ve 237 aileye ulaşmış bir programdır. Programın hedefi; aile içinde karşılaşılan çatışmaların etkili çözümü, düşük eğitim düzeyinden ebeveynler, göçmenlik, yoksulluk gibi risk faktörü oluşturabilecek unsurların olumsuz etkilerini en aza indirmek veya ortadan kaldırmak ve çocuğun gelişimini ve eğitimi potansiyelini kullanabileceği en olumlu şekilde desteklemektir (Kalkan, 2020; Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).

Programın 4 temel öğesi bulunmaktadır. Bunlar:

- Erken çocukluk eğitimi,
- Anne baba okuryazarlığı ve yetişkin eğitimi,
- Etkileşimli okuryazarlık, kaliteli ebeveyn-çocuk etkileşimleri,
- Anne baba eğitimi (Lim, 2008; akt. Kalkan, 2020).

Göçmen ailelere yönelik İngilizce eğitim de veren program, ev ziyaretlerini de önemsemektedir. Ebeveynlerin çocuklarıyla kaliteli zaman geçirmesini desteklemek amacıyla kitap, etkinlik, oyun önerileriyle aileleri evlerinde de ziyaret eder. Ayda bir kez yapılan ziyaretlerde tüm aile bireylerinin evde olduğu vakitler seçilir. Programın bulguları incelendiğinde; okuma yazma bilmeyen ebeveynler okuma yazma öğrenmiş; çocuklarının

öğrenmesini, eğitimini ve gelişimini olumlu yönde destekleyen ebeveynler sayesinde çocukların gelişim alanlarının da desteklendiği görülmüştür (Kalkan, 2020).

- **Okul Öncesi Çocuklar İçin Ev Merkezli Aile Eğitim Programı (HIPPIY - Home Instruction Program for Preschool Youngsters):** İsrail, Almanya, Türkiye, Güney Afrika, Meksika, Yeni Zelanda ve ABD’de uygulanan program, 1969’da ev temelli olarak başlamıştır. Okul öncesi çağıdaki çocuklar ve aileleri programın hedef kitlesini oluşturmaktadır. Ebeveynlerin çocukların eğitiminde ve gelişiminde önemli bir rolü olduğunu vurgulamak, ailenin çocuğun gelişmesini desteklemesini sağlamak amacıyla ortaya çıkan programın ebeveynler ve çocuklar açısından etkili olduğu görülmüştür. Programa katılan çocukların akademik becerilerinin ve okula uyum düzeylerinin programa katılmayan çocuklardan yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca programa katılan ebeveynlerin çocuklarını daha çok desteklemeye çabaladıkları görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **0-3 Yaş Arası Çocukları Olan Aileler İçin Ev Etkinlikleri (HATAF-Home Activities for Toddlers and Their Families):** Arap, Etiyopyalı, Rus ve Kafkas ailelere ulaşan program, kurum ve ev temelli olarak yürütülmektedir. Programın hedefi 1-3 yaş aralığındaki çocukların gelişimlerine katkı sağlamak, 1-3 yaş çocuğu olan annelerin çocuğun bakımına ve gelişimine en iyi şekilde katkı sağlama becerilerini geliştirmektir. Programın etkililiğine bakıldığında, programa katılan annelerin çocuk yetiştirmede kendilerini daha özgüvenli hissettiği ve çocuklarının gelişimlerini destekleyici fiziksel ve psikolojik bir ortam yarattıkları görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **High Scope Projesi (High/Scope Perry Preschool Project):** Düşük sosyoekonomik düzeyden risk altındaki aileler ve çocukları hedef alan program, ABD’de kurum temelli ortaya çıkmış olan bu program, erken eğitim fırsatından yoksun çocukların okula hazır oluşlarını desteklemek, ailelerinin çocuk gelişimi konusunda bilinçlenmesini amaçlar. 1962’den beri yaklaşık 40 yıldır süregelen program binlerce risk altındaki çocuğun birinci sınıfatemel hazır oluş becerileri ile başlamalarını sağlamıştır. Programın etkililiğine bakıldığında, programa katılan çocukların olumlu sosyal davranışlarında ve akademik becerilerinin desteklendiği, suça karışma riskinin ve problem davranış sergileme oranlarının düştüğü görülmüştür (Dönmez,

2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).

- **Minnesota Erken Çocukluk Aile Eğitim Programı (Minnesota Early Childhood Family Education/ECFE):** 1974'te risk altında ve erken eğitim şansı olmayan çocukların okula eşit fırsatlarla başlangıç yapmalarını sağlamak amacıyla aile ve çocuk etkileşimlerinin, çocuğun gelişimi hakkında bilgilenmelerini sağlamak, çocukların potansiyellerini destekleyecek çevre koşullarının desteklenmesi amacıyla ortaya çıkan eyalet bütçesi ile desteklenen en eski programdır. Program, ailenin yapısı, sosyoekonomik statüsü, eğitim düzeyi, etnik grubu, özel ihtiyaçlarından bağımsız olarak 0-5 yaş arası her çocuğa ve ailesine açıktır. Okul öncesi eğitim programında sınıf içi ve sınıf dışı uygulamalar bulunmaktadır. Aileler bir kurumda grup toplantıları için bir araya gelmekte, ayrıca ev ziyaretleri de yapılmaktadır. Kitap, eğitim materyalleri, oyuncak gibi materyaller ödünç alınabilmekte ve ev ortamındaki öğrenmeler desteklenmektedir. Program içeriğinde ebeveyn ve çocukların bir arada katılacağı etkinlikler, ebeveynler için aile eğitimleri, çocuklar için okul öncesi eğitim imkanları bulunmaktadır. Okul öncesi eğitim ve aile eğitimi eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Aileler özgüven, beslenme, kardeş kıskançlığı gibi konularda 1-1,5 saatlik grup eğitimlerine katılırken; çocukları da okul öncesi öğretmenleriyle sanat, oyun, okuma yazmaya hazırlık gibi etkinliklerle öğrenme süreçlerine devam etmektedirler. Aile eğitimi programının uygulama sonuçları incelendiğinde, ebeveynlerin çocukları ile etkileşimlerini geliştirdiği ve okul öncesi eğitim programının da çocukların gelişimlerini olumlu yönde geliştirdiği görülmüştür (Kalkan, 2020; Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **AVANCE Aile-Çocuk Programı (AVANCE Parent-Child Program):** 1973'de dezavantajlı koşullardaki Latin aileler ve çocuklarını desteklemek için ortaya çıkan bir programdır. AVANCE İspanyolca'da "İlerlemek" anlamına gelir. 4 yaş altındaki çocukları ve ebeveynlerinin katılımına açık bir programdır. Amerika Texas'ta da yaygın olarak 1991 sonrası kullanılmaya başlanmıştır. Düşük gelir düzeyi olan aileleri çocuğun gelişimi, ebeveynlik becerileri, sosyal hizmetlere erişim konusunda geliştirmek; ailelere okuma yazma öğretmek, sosyal destek ve kişisel gelişim sağlamak amaçlarını benimsemiş bir programdır. Aileler aile eğitimi ile, çocukları ise okul öncesi eğitimle desteklenmektedir. Ayrıca ev ziyaretleri de programda önemli bir yere sahiptir. Ailelerin ebeveynlik becerilerinin geliştiği, okuma yazma

öğrendikleri ve sosyal haklarını öğrenip kullandıkları, çocuklarının gelişiminin olumlu şekilde desteklendiği görülmüştür (Kalkan, 2020; Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).

- **PORTAGE Erken Çocukluk Dönemi Eğitim Programı:** Ev temelli, 0-3 yaş özel gereksinimli çocuğu olan ailelere 1969'da Wisconsin ve ABD'de geliştirilmiş bir programdır. 30 ayrı dile çevrilmiştir. Portage programı İngiltere, Portekiz, Japonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Bahreyn, Kuveyt'te uygulanmaktadır. Ayrıca Hacettepe Üniversitesi'nin destekleriyle Türkiye'de de uygulanmaktadır. Program ailelere özel gereksinimli çocuklara temel becerileri kazandırma yollarını öğretmeyi ve aileleri psikososyal olarak desteklemeyi hedeflemektedir. Programın katılan aileler ve çocukları üzerinde katkılar sağladığı görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Öğretmen Olarak Ebeveynler (Parents As Teachers-PAT):** Öğretmen Olarak Ebeveynler Programı, ABD'de hamile ve 5 yaşından küçük çocuğu olan annelere yönelik ev temelli bir programdır. 1970'te Missouri geliştirilmiştir. ABD, Hindistan, Avustralya, İngiltere ve Yeni Zelanda'da uygulanmaktadır. 1999-2000 yılları arasında 200.000 çocuk (25.407'sinde gelişimsel gerilik, 5657'sinde görme, 7261'inde işitme, 6811'inde bedensel engel ve sağlık problemleri olan); 2002-2003 yılında 269.716 aile ve 332.907 çocuk programdan faydalanmıştır. Erken yıllarda çocukta ve ailede var olan risk faktörlerini fark edip oluşabilecek problemleri önlemek veya en aza indirmek, erken müdahale yoluyla aileleri çocuğun gelişimi, bakımı ve sağlığı konularında eğitmek amacıyla ortaya çıkan bu programın çocuklar ve aileleri açısından etkili olduğu görülmüştür. Programa katılan çocukların evde aileleriyle daha fazla okuma yazmaya hazırlık çalışması yaptığı, okula hazırbulunmuşluklarının desteklendiği ve anaokuluna devam oranlarının arttığı görülmüştür. Bu program sayesinde, sağlık sorunları sebebiyle karşılaşılabilecek problemlerin önüne geçerek çocukların ilkokula eşit başlangıç yapmaları sağlanmıştır (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Sağlıklı Başlangıç (Healthy Start):** 2001 yılında ortaya çıkan program 3-5 yaş grubu çocuklar ve onların ailelerini hedef almaktadır. Program, çocukların obez olmasının önlenmesi ve erken yaşta çocuklara aileleri aracılığıyla sağlıklı beslenmenin kazandırılması, çocukların ilkokula hazır oluşlarının arttırılmasına yönelik ortaya çıkmıştır. Programa katılan ebeveyn ve çocukların iletişimlerinin

geliştiği, çocukların okula hazırbulunuşluklarının arttığı, programın etkililiğine bakıldığında çocukların liseyi tamamlama oranlarının yükseldiği görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).

- **Brookline Erken Eğitim Projesi (Brookline Early Education Project):** Kurum merkezli olarak 1973'te ortaya çıkan program, hamileliğinin 6. ayında olan anneler, okul öncesi dönemde çocuğu olan aileler ve çocuklarını hedef almaktadır. Çocukların ilkokula başlayıncaya kadar tüm sağlık ve gelişim taramaları yapılıp, potansiyel problemleri azaltmak veya ortadan kaldırmaya yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Programa Brookline ve Boston'da yılda yaklaşık 200 çocuk ve ailesi bu projede yer almaktadır. Projeye katılım sağlayan çocukların daha yüksek eğitim kademelerinden mezun olduğu, sağlık durumlarının daha iyi olduğu ve depresyon risklerinin daha düşük olduğu görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Ev Destekli Aile Çocuk Programı (PCHP/The Parent Child Home Program):** Ev temelli bir program olan Ev Destekli Aile Çocuk Programı, 1965'te düşük sosyoekonomik düzeydeki çocukların okula hazır oluş becerilerini geliştirmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Düşük sosyoekonomik düzeydeki çocukların akademik beceriler ve okula hazır bulunuşlukları açısından programa katılmayan orta sosyoekonomik düzeydeki çocukları yakaladığı görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Bolivya Bütünleştirilmiş Çocuk Gelişimi Programı (Bolivia Integrated Child Development Program/PIDI):** Köyden şehre göç etmiş aileler ve çocuklarını desteklemek amacıyla 1993'te geliştirilmiştir. Çocukların gelişimlerini ve hazır oluşlarını desteklemek, ebeveynlere çocuğun gelişimi konularında bilgi vermek amacıyla ev temelli bir program olarak hazırlanmıştır. Programın etkililiği incelendiğinde, bebek ölüm oranlarının ve psikososyal açıdan bebeklerdeki gelişim geriliklerinin en aza indirildiği, çocukların tamamının ilkokula devam ettiği, okulu bırakma, okuldan atılma ve sınıf tekrarı olasılıklarının düştüğu görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Jamaika Beslenme ve Psikososyal Destek Programı (Jamaica Nutritional Supplementation and Psychosocial Stimulation Combined):** 1986'da ev temelli

olarak ortaya çıkan Jamaika Beslenme ve Psikososyal Destek Programı, düşük gelirli aileler ve çocuklarını hedef almaktadır. Annelerin demokratik çocuk yetiştirme tarzlarını desteklemeyi, çocukların ve annelerinin özgüven ve öz saygılarını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Programa katılan çocukların WISC-R testi, sözel beceriler ve okul başarı puan ortalamalarının, programa katılmayan çocuklardan daha yüksek olduğu bulunmuştur (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).

- **Aile Eğitimi ile Erken Çocukluğun Desteklenmesi Projesi (Early Childhood Stimulation Through Parent Education Support):** Ev temelli olarak 1966 yılında uygulanmaya başlayan program, çocukların gelişimlerini desteklemek, ilkokula hazırlamak, ebeveynlerindeki demokratik tutumlarını ve etkili iletişim becerilerini desteklemek amacıyla 1-3 yaş arasında çocuğu olan, kırsalda yaşayan, düşük gelir düzeyinden, siyahi anneleri hedef almaktadır. Çocukların bu becerileri kazandığı ve 3 yaş sonrası da bu becerileri korudukları görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Anne Eğitim Programı (Mothers Training Program):** Anneleri çocukların öğretmenleri olarak eğitmeyi amaçlayan program, 1967’de ev ve kurum temelli olarak Illinois ABD’de geliştirilmiştir. 1-4 yaş arası çocuğu olan anneleri hedef almaktadır. Programa katılan annelerin çocuklarının dil ve bilişsel gelişimlerinde ilerlemeler olduğu, annelerin yaşamlarının ve annelik tutumlarının olumlu yönde geliştiği, sosyal aktivitelere daha fazla katıldıkları görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Ev Merkezli Anne Çocuk Programı (MHCP/The Mother-Child Home Program):** Düşük gelir düzeyinden ailelerin risk altındaki çocuklarında sonraki yıllarda ortaya çıkabilecek problemleri önlemek amacıyla oluşturulan bir programdır. 1967’te New York’ta yaşayan 2-3 yaş grubu çocuklar ve annelerini hedef almaktadır. Programın etkililiğine bakıldığında çocukların sözel dil becerilerinin geliştiği, IQ puanlarında artış olduğu bulunmuştur (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Okul Öncesi Programı (The Preschool Program):** California’da 1966’da kurum temelli olarak başlamıştır. 3-4 yaş grubu siyahi çocuklar ve ailelerine yöneliktir. Çocukların gelişimlerini desteklemek, ilkokula hazır bulunuşlarını geliştirmeyi

amaçlamaktadır. Programın etkililiğine bakıldığında okuma-yazmaya hazırlık becerileri ile matematik becerileri gelişmiş, ailelerin ebeveynlik tutumları ve olumlu iletişim becerilerinin desteklendiği bulunmuştur (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).

- **Personel ve Uzman Gelişim Programı (STEEP-Staffing and Professional Development Program):** 1987 yılında kurum ve ev temelli olarak başlayan bir programdır. Hamilelik ve ilk bebeklik döneminde anne-çocuk sağlığı, beslenmesi ve bebeğin ve annenin ihtiyaçları konularında düşük gelirli anneleri ve anne adaylarını bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Programa katılan annelerin kaygı düzeylerinin düştüğü, yaşam becerilerinin desteklendiği, çocukların ihtiyaçlarını daha iyi anlayıp karşıladıkları, çocuklarının gelişimini destekleyici ev ortamını hazırlamada daha etkili oldukları görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **McBride Program Modeli:** Okul öncesi dönem çocuklarının gelişimlerine babalarının aktif katılımlarını desteklemek ve çocukla olumlu iletişim becerilerini güçlendirmeye yönelik babalar ve okul öncesi dönem çocuklarına yönelik planlanan kurum temelli bir programdır. Programın babaların ev ve çocuk ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmede becerilerini arttırdığı, kendilerini daha özgüvenli hissettikleri ve daha fazla sorumluluk paylaştıkları, çocuklarının yaşamına daha aktif katıldıkları gözlenmiştir (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **L.I.F.E. Programı:** 11-14 yaş grubu çocuklar ve onların babalarını veya babaları yerine ailesinden yetişkin erkekleri hedef alan program, 1999'da kurum temelli olarak ortaya çıkmıştır. L.I.F.E. programının amacı, çocukların babalarıyla birlikte geçirdikleri kaliteli zamanı arttırmayı, birlikte etkinlikler yapmalarını ve paylaşımlarda bulunmalarını, çocukların yaşam becerilerini desteklemektir. Programın etkililiği incelendiğinde çocukların empati, karar verme, liderlikve etkin iletişim becerilerinde gelişmeler olduğu görülürken, baba-çocuk arasındaki duygusal bağının kuvvetlenmesi ve dolayısıyla aile içi bağların desteklenmesi sağlanmıştır (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **NHVP-Nurse Home Visitation Program:** Düşük gelirli alt sosyoekonomik düzeyde ve risk altında olan anneler ve bebeklerini hedeflemektedir. Amerika'da 1970'te başlamıştır. Program, sağlık ve beslenme, bebek bakımı konularında anneleri

desteklemektir. Programın etkililiği incelendiğinde annelerin bebeklerin yaşamını olumlu etkileme ve bebeğin sağlığına daha duyarlı olduğu, bebekleridestekleyici ev ortamı oluşturmada etkili oldukları belirtilmiştir (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).

- **The Caroline Abecedarian Program:** Afrika kökenli Amerikalı 0-5 yaş grubu çocuğu olan ailelere çocuğun gelişimi, ebeveynlere iş bulma ve sosyal destek kaynaklarına erişim noktasında bilgi vermeye yönelik ortaya çıkmış ev temelli bir programdır. Programa katılan ebeveynlerin çocuğungeliştirilmesinde duyarlı oldukları, kaynakları kullanım becerilerini desteklendiği, iş bulma oranlarının arttığı görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Hindistan'ın Entegre Edilmiş Çocuk Gelişimi Programı (ICDS-India's Integrated Child Development Program):** Ev ve kurum temelli bir program olan ICDS, 1975'te ortaya çıkmıştır. Hindistan'daki annelerin olumlu ebeveyn davranış ve tutumlarını geliştirerek çocukların gelişimini desteklemeyi amaçlamaktadır. Programın etkililiğine bakıldığında annelerin çocuk gelişimi konusunda bilinçlendiği, çocukların okula devam oranlarının arttığı, akademik başarı ve okuldaki genel davranışlarının olumlu yönde desteklendiği görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Psiko-eğitimsel Ebeveyn Programı (Star Parenting Program):** 1-5 yaş arası çocuğu olan düşük gelirli ailelere yönelik hazırlanmış bir programdır. Programın amaçları incelendiğinde ebeveynlerin olumlu ebeveynlik özelliklerini desteklemek, anne-babaların var olan gizil güçlerini ortaya çıkarmak olduğu görülmüştür. Programa katılan ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını yönetmede ve aile içi iletişim becerileri açısından desteklendikleri görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Aile ve Çocuk Eğitimi Programı (PACE-Parent and Child Education):** 1986'da başlayan program devlet destekli ilk aile okuma yazma programıdır. Amerika'da kurum temelli olarak çıkmıştır. Programın hedef kitlesi eğitim almamış veya düşük eğitilmiş ebeveynler ve çocuklarıdır. Programa dahil olabilmek için 0-8 yaş arası çocuğu olmak, lise veya daha düşük eğitim seviyesine sahip olmak, okuma yazma konusunda yetkin olmamak gerekmektedir. Anne babalara aile eğitimi ve yetişkin eğitimi ile okuma-yazma eğitimi verilirken, çocuklarına High Scope temelli okul

öncesi eğitimi verilmektedir. Ebeveynlerin okuma yazma becerilerinin desteklendiği, olumlu anne babalık becerileri kazandırıldığı, çocukların sunulan erken çocukluk eğitimi ile gelişimlerinin güçlendirildiği bulunmuştur (Kalkan, 2020; Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).

- **Aile Birlikleri (Family Coops):** Amerika’da kurum ve ev temelli olarak ortaya çıkmıştır. Aileler tarafından organize edilen program günümüzde devlet ve vakıf ve derneklerin de desteğini almaktadır. Ailelerin birbirlerine destek olması ve çocukların sosyalleşmesi amaçlanmaktadır. Programa katılan ebeveynler ve çocukların özellikle sosyal açıdan desteklendiği görülmüştür (Kalkan, 2020).
- **Etkili Anne Baba Eğitimi (PET):** 1975’te kurum temelli olarak ortaya çıkan programda ebeveynler çocuklarının öğretmeni olarak görülmektedir. Çocukların sınıfta öğrendiklerini yaşamlarına yansıtabilmelerine ailelerin destek olmasını sağlamak bu programın temel amacıdır. Programa katılan ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili problemlerinde daha etkili çözüm yolları denedikleri, çocukları ile olumlu iletişimlerinin desteklendiği görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Every Child Succeeds (ECS):** Amerika’da uygulanmaya başlayan program, dezavantajlı koşullardaki anneler ve çocuklarını hedef almaktadır. Programa katılan annelerin çocuk gelişimi, anne-çocuk sağlığı, sağlıklı yaşam, aile içi iletişim konularında bilgilendiği ve çocuklarının gelişimine olumlu dokunuşlar yaptığı görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **“Mom as Gateway” Programı:** 2008 yılında ABD’de geliştirilen ve “National Fatherhood Initiative” tarafından desteklenen “Mom as Gateway” Programı, kurum temelli, anneleri hedef alan bir programdır. Program, baba katılım programlarına ek olarak uygulanabildiği gibi tek başına sadece annelere de uygulanabilmektedir. Program, annenin adeta kapıyı tutarak babayı çocuğa yaklaştırmayan anneler düşünülerek planlanmıştır. Programın içeriğine bakıldığında 1 saatlik 3 oturumdan oluştuğu görülmüştür. Oturum başlıkları incelendiğinde sırasıyla “Babasavarlık nedir, nasıl olur?, örneklerle ebeveyn ilişkileri, babasavar anneler, ebeveyn iş birliği, çatışma çözümleri, etkili iletişim yolları ve ilişki biçimleri” başlıklarından oluştuğu görülmüştür (Pruett ve diğ., 2008).

Yukarıdaki programlar incelendiğinde, aile eğitiminde kurum, ev, toplum temelli programların olduğu görülmektedir. Programlarda üniversitelerin, derneklerin, vakıfların ve devletin de desteği bulunmaktadır. Programların çoğu çocukların akademik becerilerini desteklemeyi hedeflese de sağlık konulu programlar da bulunmaktadır. Bu farklılık, aile eğitiminin uygulandığı bölgenin ihtiyaçlarına yönelik olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca programların büyük çoğunluğunun direkt olarak babaları hedef almaktan çok anneleri hedef aldığı da görülmektedir.

2.4.2 Türkiye’de Aile Eğitim Programları

Türkiye’deki aile eğitimine yönelik programlar incelendiğinde, öncesinde birçok küçük program bulunmasına rağmen sistematik olarak geliştirilen ilk aile eğitim programı İstanbul Üniversitesi ile iş birliği ile Ana Baba Okulu’dur. Program 1962’de geliştirilmiştir.

Türkiye’de uygulanan bazı aile eğitim programlarına ilişkin bilgiler uygulama yılı, hedef kitlesi, iş birliği yapılan kurum, amacı ve etkililiği göz önünde bulundurularak aşağıda verilmiştir:

- **Anne Eğitim Programı:** 1988 yılında Gazi Üniversitesi ile iş birliği ile başlamıştır. Programın hedef kitlesi 0-4 yaş çocuklar ve annelerdir. Programın amacı; çocukların bilişsel ve psikososyal gelişimlerini desteklemek, annelere çocuk gelişimi, anne-çocuk sağlığı ve ilkyardım, beslenmesi, ebeveyn tutumları, oyun, aile planlaması konularında bilgi ve becerilerini arttırmaktır. İki bölümden oluşan programın, 0-24 aylık bebeği olan annelere ev ziyaretleri yoluyla; 25-48 aylık çocuğu olan annelere ise halk eğitim merkezinde grup toplantıları aracılığıyla ulaştığı bilinmektedir. Programa katılan bu konularda bilgilerinin arttığı görülmüştür. Ayrıca ev ortamındaki uygulamalarına bakıldığında bu bilgilerini yaşamlarına ve ailelerine aktardıkları görülmüştür (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **AÇEP/Anne-Çocuk Eğitim Programı:** 1982 yılında Boğaziçi Üniversitesi ile iş birliği ile düşük sosyoekonomik düzeyden anneler ve 5-6 yaş grubu çocuklarına yönelik olarak hazırlanmış ev merkezli ve bilimsel temelli bir programdır. Risk altındaki çocukların ilkokula fırsat eşitliği ile başlayabilmelerini sağlamak ve annelerde erken eğitimin önemine ilişkin bilinç uyandırmak amacıyla ortaya çıkmıştır. 25 haftalık grup toplantıları ile anneler halk eğitim merkezlerinde eğitim almakta, ev ziyaretleri yoluyla kadınların güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Anne-

Çocuk Eğitim Programı, annelere yönelik Anne Destek Programı ve çocuklara yönelik Zihinsel Eğitim Programı (ZEP) kısımlarından oluşur. Annelere çocuklarla ilgili bilgilendirmeler verilmesinin yanı sıra üreme, sağlık, gebelik, aile planlaması gibi konularda da bilgiler verilmektedir. ZEP ise 25 çalışma sayfası ve 8 hikaye kitabından oluşmaktadır. Annelerin uygulamaları ev ziyaretleri aracılığıyla da desteklenmektedir. Programın etkililiği incelendiğinde hem anneler hem çocukları açısından kısa ve uzun vadeli etkileri bulunmuştur. Çocukların akademik beceri, zeka puanları, olumlu benlik algısı puanlarında artış, olumsuz davranışlarında azalma olduğu görülmüştür. Annelerin olumlu ebeveynlik becerileri gelişmiş, özgüvenleri artmış ve çocuğunun eğitim yaşamını olumlu yönde desteklemeye çabaladıklarını belirtmişlerdir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).

- **BADEP/Baba Destek Programı:** AÇEV tarafından bilimsel temelli bir program olarak geliştirilip uygulanan program, 1996 yılında ortaya çıkmıştır. 3-9 yaş arası çocuğu olan babaları çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili bilgilendirmek, bu bilgileri hayatlarına yansıtarak eşiyile ve çocuğuyla evlerinde demokratik ilişkiler kurmalarını güçlendirmek bu programın temel hedefidir. 3'er saatlik 13 oturumdan oluşan program gönüllü öğretmenler aracılığıyla ilkokullarda uygulanmaktadır. Programa katılan babaların çocuk gelişimi, eğitimi ve disiplini konularında bilgi edindiği, hoşgörölü ve demokratik aile ilişkileri, çocukla kaliteli zaman geçirme, eşler arası demokratik ilişkilerin geliştiği görülmüştür (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Koçak, 2004).
- **Ana Baba Okulu:** 1962'de ailelerin çocuk gelişimi, aile içi iletişim, ebeveyn tutumları, davranış sorunları gibi konularda desteklenmesini sağlamak amacıyla İstanbul Üniversitesi ile iş birliğı ile geliştirilmiş bir programdır. Programa katılma imkanı bulunmayan ebeveynler için de *Ana Baba Okulu* kitabı hazırlanmış ve programdaki konu başlıklarına yer verilmiştir. Programa katılan anne babaların baskıcı, aşırı koruyucu ve otoriter tutumlarının azaldığı, eşitlikçi, paylaşımcı, demokratik tutumlarının olumlu yönde geliştiği görülmüştür (Yavuzer, 2017).
- **Aile ve Çocuk Eğitimi Merkezi Kış Uygulamaları:** Okul öncesi ile erken eğitim fırsatı alamamış dezavantajlı çocukları birinci sınıfa hazırlamak ve annelere Anne Destek Programı ile destek vermeyi amaçlayan program AÇEV tarafından yürütölmektedir. Programın etkileri incelendiğinde çocukların okula hazır bulunuşluklarının arttığı görülmüştür. Ayrıca annelerin çocuklarının gelişimine

destek olma noktasında olumlu tutum ve becerilerinin geliştiği görülmüştür (Dönmez, 2019; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010).

- **Yaz Anaokulları ve Anne Destek Programı:** MEB ve AÇEV iş birliği ile 2004 yılında başlayan program, okul öncesi eğitim desteğine erişemeyen 60-72 aylık dezavantajlı ailelerin çocuklarını ilkokula hazırlamak, annelerini çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilinçlendirmeyi hedeflemektedir. Yaz anaokulları programının etkililiği incelendiğinde çocukların ilkokula eşit fırsatlarla başlangıç yapabildikleri; bilişsel, sosyal ve fiziksel gelişimlerinin olumlu yönde desteklendiği görülmüştür. Ayrıca programa katılan annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının olumlu yönde geliştiği bulunmuştur (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Özgün, 2017).
- **Benim Ailem Programı:** Okul öncesi eğitim fırsatından yoksun 0-6 yaş çocuklar ve sosyal desteğe ihtiyaç duyan ailelere yönelik olan bu program UNICEF, SHÇEK, çeşitli bakanlıklar ve sivil toplum kuruluşları destekli bir programdır. Haftada 2 saatlik toplam 18 haftadan oluşan bir programdır. Programın sonuçlarına bakıldığında ailelerin olumlu ebeveynlik becerilerinin desteklendiği görülmüştür (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Okul Öncesi Veli Çocuk Eğitim Programı (OVÇEP):** 1999 yılında MEB ve AÇEV iş birliği ile başlayan program ilkokulların anasınıflarında uygulanmaktadır. Okul-aile iletişimini ve iş birliğini geliştirmek, çocukların zihinsel, sözel, sayısal becerilerini geliştirip ilkokula hazır oluşlarını desteklemek amacıyla ortaya çıkmış bir programdır. Programın etkililiği incelendiğinde, çocukların sözel ve sayısal becerilerinin geliştiği, ilkokula hazır bulunuşluklarının arttığı ve ailelerin okulla daha çok iş birliği yaptığı görülmüştür (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Dönmez, 2019; Özgün, 2017).
- **Anne-Baba-Çocuk Eğitim Projesi (ABÇEP):** 1997 yılında Kız Teknik Eğitim ve Genel Müdürlüğü ile iş birliği içinde oluşturulan bir projedir. Kadınların eğitim düzeyinin yükseltilmesi, çocuk bakımı, aile planlaması, etkili anne baba olma gibi konularda eğitimini sağlamak amaçlanmaktadır. Proje sonuçlarına göre, projeye katılan kadınların aile içinde çocukları ve eşleri ile daha etkili bir ilişki kurmaları desteklenmiş, çocuklarının okul yaşamlarını olumlu etkiledikleri görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Aile Sağlığı Eğitim Projesi:** Halk Eğitim Merkezleri'nde görev yapan öğretmenlerin annelere anne-çocuk sağlığı, AIDS/HIV, cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusunda

bilgi vermesini içeren program, toplumun cinsel sağlık ve aile planlaması konularında bilinçlenmesini hedefler (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Dönmez, 2019; Özgün, 2017).

- **Aile Mektupları Projesi:** AÇEV destekli projede anne ve babaların hamilelik, doğum, çocuğun gelişim alanları, bebek sağlığı ve beslenmesi, babanın rolü gibi konularda bilgilenmesini hedefleyen bu program doğum öncesinden başlayarak 3 yaşın sonuna kadar anne babalara bilgilendirici toplam 30 mektup aracılığıyla rehberlik eder (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Dönmez, 2019; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Mobil Anaokulu Projesi:** Türkiye’de 1994 yılında ilk gezici anaokulu uygulaması Marmara Üniversitesi tarafından İstanbul Küçükçekmece Kayabaşı Köyü’nde gerçekleştirilmiş, daha sonra farklı illerde de yaygınlaşmıştır. Maddi açıdan dezavantajlı düşük gelirli aileler ve 36-72 aylık çocuklarını hedef alan program MEB iş birliğiyle okul öncesi eğitimi yaygınlaştırmak, okul öncesi eğitimden yoksun çocukların gelişimlerini desteklemek ve aileleri okul öncesi eğitim ile ilgili bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Çocuklara gezici otobüsler aracılığıyla okul öncesi eğitim verilirken, annelere de beslenme, sağlık, temizlik, ev ekonomisi, bulaşıcı hastalıklar, cinsel sağlık gibi konularda eğitim verilmektedir. Proje sonuçlarına göre ailelerin desteği ile okul öncesi eğitim alamayan çocukların gelişim alanları ve hazır bulunuşlukları desteklenmiştir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; MEB, 2006).
- **Özel Eğitim Kurumları Yeniden Yapılanma Projesi:** Anne babaların gelişmesini hedefleyen bir projedir. Ebeveynlere aile içi ilişkiler, 0-18 yaş gelişim, ders çalışma teknikleri, mesleki gelişim, davranış yönetimi, cinsel gelişim, okul başarısı, boş zaman aktiviteleri gibi konularda bilgiler verilmiştir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010).
- **Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı (KAEEP):** 1996 yılında geliştirilen programın hedef kitlesi gelişimsel geriliği olan 0-48 ay çocuklu ailelerdir. Bu ailelerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Programa katılan ebeveynlerin depresyon düzeyinin düştüğü, çocukların kaba ve ince motor becerileri, alıcı dil becerileri ve sosyal-duygusal becerilerinde ilerlemeler görülmüştür (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014). Aile eğitimi ile bütünleştirilmiş erken çocukluk özel eğitim programlarının çocuk, aile ve toplum için büyük önemi bulunmaktadır.

- **Anne Baba Olmak Seminerleri:** AÇEV tarafından yürütülen Anne Baba Olmak Seminerleri, 0-14 yaş arası çocuğu olan ebeveynleri hedef almakta ve çocuğun eğitiminde ve gelişiminde ailenin önemli olduğu bilincini toplumda uyandırmaya çalışmaktadır. Programa katılan ebeveynlerin iletişim, disiplin, anne baba tutumları, çocuk gelişimi ve eğitimi konularında bilgi düzeyleri artmıştır (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Aile için Temel Eğitim Programı:** 2006'da UNICEF destekli bir program olarak ortaya çıkan Aile için Temel Eğitim Programı, 0-18 yaş arası çocukların ailelerini bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Programa katılan ebeveynler çocuğun gelişimi ve öğrenmesi, çocuk bakımı, etkili iletişim gibi konularda bilgi edinmişlerdir (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Okul Öncesi Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi:** Ekonomik açıdan dezavantajlı çocuklar ve ailelerine kaliteli okul öncesi eğitim sunma ilkesiyle yola çıkmış alternatif bir projedir. Pilot illerde birçok ilkokulda okul öncesi eğitim için yeni anasınıfları yapılmış, okul öncesi eğitim henüz istenen ölçüde olmasa da bu proje sayesinde de yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014).
- **Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV):** 1986'da düşük gelirli bölgelerde yaşayan kadınların yaşama aktif katılımını, kendilerini ve yaşadıkları bölgenin yaşam kalitesini iyileştirmeleri, kadınları desteklemek amacı ile ortaya çıkmıştır. Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını desteklemenin yanı sıra, çocuk bakımı ve eğitimi konularında da zenginleştirici eğitimler verilmiştir. Programa katılan aileler ve çocukların olumlu özellikler kazandıkları görülmüştür (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Dönmez, 2019; Özgün, 2017; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010).
- **Marmara Aile Becerileri Eğitim Programı (MABEP):** Marmara Üniversitesi ve Mersin Yenişehir Belediyesi iş birliği ile ortaya çıkan MABEP, 0-3 yaş çocukların sağlıklı büyüme ve gelişmesine rehberlik etmeyi, ailelerin ebeveynlik becerilerini desteklemeyi amaçlamıştır. COVID-19 pandemisi ile online ve yüz yüze hibrit şekilde uygulanan programın ebeveynlerin özyeterliliklerinin gelişmesinde ve çocukların gelişim alanlarının desteklenmesinde etkili olduğu görülmüştür (Ural ve diğ., 2021).

- **Bebek95:** Boğaziçi Üniversitesi tarafından ortaya çıkan proje, Bernard van Leer Vakfı'nın Türkiye'de desteklediği Kent95 programı çerçevesinde düşük sosyoekonomik ve eğitim düzeyinden olan 0-3 yaş dönemi çocuklu annelere yönelik bir aile-temelli gelişim destek programıdır. “*Koşulları ne olursa olsun, her çocuğun hayata iyi bir başlangıç yapma hakkı vardır*” sloganıyla ortaya çıkmıştır. Doğum öncesinden başlayarak ilk 18 ay boyunca 2 haftada 1 ev ziyaretleri yapılarak, anneler çocuk bakımı ve ebeveynlik konularında bilgilendirilmiştir. Ev Ziyareti Programının dört temel amacı vardır. Bunlar:

- Annenin ruh sağlığını desteklemek
- Bebeğin sağlıklı beslenmesi ve fiziksel bakımı konusunda anneyi bilinçlendirmek
- Anne-bebek arasındaki duygusal bağı kuvvetlendiren etkileşim fırsatlarını tanıtmak
- Çocuğun gelişimi için ihtiyaç duyduğu uyaran zenginliğini sade ve masrafsız oyuncaklar ve oyun etkinlikleri ile arttırmak

Bu program İstanbul'da Sarıyer, Maltepe, Sultanbeyli ilçelerinde ve İzmir'in Karşıyaka ilçesinde uygulanmaya devam etmektedir. Programın, anneler ve çocuklar üzerinde etkisi olduğu görülmüş ve farklı belediyelerde yaygınlaştırılmaya devam edilmiştir (Bebek95, 2022).

Türkiye uygulanan aile eğitim programları incelendiğinde Dünyadaki programlara göre ülkemizdeki program ve projeler sayıca daha azdır. Ayrıca her ne kadar kadınlar iş yaşamına girse ve anne-baba rol ve sorumlulukları birbirine yakınlaşsa da annelere yönelik programların babalara yönelik programlardan fazla olduğu görülmektedir. Programların büyük çoğunluğunun dezavantajlı koşullardaki okul öncesi dönem çocuklarının gelişimlerini desteklemek, ilkokula başlangıçta fırsat eşitliği sağlamak ve aileleri olumlu ebeveynlik konusunda desteklemek amaçlanmaktadır.

2.5 Aile Eğitimi Programlarına Katılım Ve Katılımı Etkileyen Faktörler

Ebeveynlerin aile eğitim programlarına katılmaya veya katılmamaya karar vermesi çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu faktörler kişisel, ev veya iş ile ilgili olabilir. *Kişisel nedenler;* bilinmeyenden korkma, gülünç olma korkusu, özgüven eksikliği, okul gibi kurumlardan hoşlanmama, öğrenme karşıtı tutum, eğitimin gerçekten yarar sağlayıp sağlamayacağını kestiremememe ve zihinsel veya fiziksel yetersizliklerdir. *Ev ile ilgili*

nedenler; ev işlerinin yoğunluğundan fırsat bulamama, aile üyelerinden birinin ya da hepsinin karşı koyması ve öğrenme için elverişsiz ev koşullarıdır. İş ile ilgili nedenler ise; iş saatlerinin yoğun ve katılıma engel olması, beden yorgunluğu, ulaşım sıkıntısı ve ekonomik yetersizliklerdir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2010).

Aile eğitim programlarına babaların katılımının annelere oranla daha düşük olduğu görülmektedir. Babaların aile eğitim programlarına katılımlarını etkileyen en önemli etmenler arasında babaların yoğun çalışma saatleri ve ev ve çocuk gibi konularda annelerin baskın olması (kültürel faktörler) etkili olarak görülmektedir. Ancak yapılan bazı araştırmalar bazı babaların iş yerinde verilen aile eğitimine bile katılmak istemediklerini göstermiştir. Bunun en önemli sebebi kültürün ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle anne babaların rol ve sorumluluklarında görülen farklılıklardır. Anneler çocuk ve ev ile ağırlıklı olarak ilgilenirken, babalar eve ekmek getirme gibi ev dışı ve parasal konularda rol almaktadır (Tezel Şahin ve Özyürek, 2010). Ülkemizde ve birçok kültürde çocuk ve ev ile ilgili konuların sadece annelere ait bir alanmış gibi görülmesinin, babaların aile eğitim programlarına katılımını olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir.

2.6 Eşsavar Ebeveynlik (Parental Gatekeeping)

Bazı anneler/babalar eşlerinin çocukla etkileşimlerini en aza indirmek isterler. Bazı anne ve babalar eşsavar davranış sergileyerek eşinin bazı konulara dahil olmasını istemeyerek engellemeye çalışmaktadır (Altenburger, Schoppe-Sullivan, ve Kamp Dush, 2018). Eşsavar ebeveynlik davranışı sergileyen anne babaların bu davranışları sergileme sebepleri birçok nedenden kaynaklanmaktadır:

1. Geleneksel ailelerde; anne ve baba toplum tarafından kendilerine atfedilen geleneksel cinsiyet rollerine aşırı bağlıdır ve bu rol ve sorumlulukların dışına çıkmak istemezler. Ebeveynler bu rolleri elinde tutabilmek, koruyabilmek adına eşlerine karşı engelleyici tutumlar sergileyebilmektedirler. Özellikle anneler kendilerini ev ve çocuk ile ilgili konularda daha yetkin görmekte, bunları annelik görevi olarak algılamakta, çocuk ve ev işi gibi konulardan eşlerini uzaklaştıran davranışlar göstermektedirler. Bu sayede kendi annelik rollerini elinde tuttuklarını düşünürler.

2. Aşırı bağlı anne babalar; çocuklarına aşırı bağlıdır. Ebeveynler çocuklarıyla aralarındaki bu bağı korumak ve güçlendirmek isterler. Ancak eşlerinin çocukları ile bu kadar güçlü bir bağ kurmasına engel olmak isterler ve eşin katılımına kapıları kapatmaktadırlar. Özellikle

anneler, anne-çocuk arasında doğal bir bağ olduğunu ve babaların katılımının bu bağı zedeleyeceğini düşünen bazı anneler, babaları saf dışı tutma eğilimi gösterebilirler.

1. *İki kat sorumlu ailelerde;* ebeveynlerden birinin hiç sorumluluk almaması veya sağlık, hastalık gibi nedenlerle alamaması sebebiyle diğer eşe çok fazla sorumluluk yüklenmektedir. Diğer eşin eksikliğini hissettirmemek adına bazı ebeveynler iki kat sorumluluk almaktadır. Özellikle anneler eşleri çocuk bakımı ve eğitiminde sorumluluk almadığında babanın eksikliğini çocuğuna hissettirmemek adına iki kat sorumluluk yüklenmektedir. Bu durum bu tarz annelerin çocuk ve ev ile ilgili konularda birinci dereceden sorumlu hissetmelerine ve bazen eşinin yapabileceklerine engel olmasına sebep olabilmektedir.

2. *Dolaylı anne babalar;* çocuk ve ev işi ile ilgili konularda eşlerini dolaylı yoldan överken aslında kendi ebeveynliklerinin ne kadar mükemmel olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu tarz davranışlar özellikle anneliğini yüceltmeye çalışan kişilerde sık görülür. Bu anneler ifadelerinde “*Ben o kadar mükemmel bir anne ve eşim ki eşimin bu konuda sorumluluk almasına gerek yoktur*” tarzında konuşur ve o imajı eşine de yansıtırlar.

Yukarıdaki nedenler de incelendiğinde Eşsavar (gatekeeping) kavramının ağırlıklı olarak anneleri betimlemek için kullanıldığı görülmektedir. İlk olarak annelerin babaların engelleyici davranışlarını ifade etmek için kullanılsa da günümüzde cinsiyet ayrımı yapılmaksızın hem annelerin hem babaların birbirini engelleyici davranışlarını ifade etmek için “eşsavar ebeveynlik” kavramı kullanılmaktadır (Saini, Drozd, ve Olesen, 2017). Yabancı kaynaklarda eşlerden birinin kapıyı tutması, eşinin girmesine engel olması olarak tanımlanmaktadır. Babaların kendi sorumluluk alanlarını (örneğin bir işte çalışma, fatura ödeme, tamir yapma gibi) korumak için annelere karşı engelleyici davranışlarına “annesavar babalık (paternal gatekeeping)” denilmektedir.

Ancak, toplum içinde cinsiyet eşitsizliği her ne kadar eleştirilse de bu cinsiyet eşitsizliğini farkında olarak veya olmadan destekleyen kadınlar da mevcuttur (Radcliffe ve Cassell, 2014). Bazı anneler çocuk ve ev ile ilgili konulara babanın dahil olmasına izin vermekte, kapıları babalara kapatmaktadırlar. Anneler çocuk ile ilgilenmeye katılmak isteyen babaya engel olmak amacıyla kontrol uygular. Bu durum “babasavar annelik (annenin eşik tutuculuğu / maternal gatekeeping)” olarak tanımlanmaktadır. Babanın katılımını engel olan anneler, kendilerini çocuk bakımından ve ev işlerinden birinci derecede sorumlu görürler ve babanın ev ve çocuk ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmasını eleştirirler (Cannon, Schoppe-Sullivan, Mangelsdorf, Brown, ve Sokolowski, 2008).

Baba katılımını etkileyen faktörlere bakıldığında annelerin etkisi de önemli bir faktör olarak görülmektedir (Cannon, Schoppe-Sullivan, Mangelsdorf, Brown, ve Sokolowski, 2008). Anneler, babanın katılımını destekleyerek olumlu veya engelleyerek olumsuz yönde düzenleme ve ayarlama gücüne sahiptir (Altenburger, Schoppe-Sullivan, ve Kamp Dush, 2018). Yapılan araştırmalar babasavar anneliğin kırsal kesimlerde, düşük gelirli, düşük eğitim seviyesinden, boşanmış, özel gereksinimli çocuğu olan, dindar ve muhafazakâr, toplumsal cinsiyet rollerine aşırı bağlı ailelerde yaygın olarak görüldüğü söylenebilir (Saini, Drozd, ve Olesen, 2017; Demaris, Mahoney, ve Pargament, 2011; Kaufman ve Pickar, 2017; Fagan ve Cherson, 2015; Sano, Richards, ve Zvonkovic, 2008).

2.7 Fırsat Verici Ebeveynlik (Parental Gateopening)

Annelere göre iyi ebeveyn olma güvenilir, tutarlı ve disiplinli olma olarak tanımlanırken, babalara göre aile bireylerinin yaşantısına katılma ve çocuklarla kaliteli zaman geçirme olarak tanımlanmıştır. Ancak çocukla en fazla zaman geçiren, çocuğun bakımından birinci derece sorumlu kişinin genellikle anne olduğu görülmektedir (Saini, Drozd, ve Olesen, 2017). Ebeveynin fırsat verici veya engelleyici tutumu eşinin ne ölçüde katılabildiğini, eşin katılımından memnun olup olmaması ise diğer eşin fırsat verici veya engelleyici bir tutum sergilemesini etkimektedir (Radcliffe ve Cassell, 2014).

Fırsat verici ebeveynler; eşleri ile ilgili olumlu konuşur, eşinin olumlu yönlerini fark eder, çocuğun gelişiminde eşinin de önemli olduğunu bilir, eşi ve çocuğunun birlikte kaliteli zaman geçirmesini destekler, ev işi ve çocukla ilgili sorumluluklarda eşiyle iş birliği yapar ve sorumlulukları eşitlikçi bir biçimde paylaşır, eşini destekleyici ve onunla uzlaşmacı tutumlar sergiler (Saini, Drozd, ve Olesen, 2017).

Modern ailelerde eşlerin birbirlerine ve çocuklarına daha çok fırsat verdiği, birbirinin katılımını desteklediği, eşitlikçi ve paylaşımcı davranışlar sergilediği, birbirini dinleyip fikir aldığı görülmektedir. Modern ailelerde hem anneler hem babalar çocuğun gelişiminde önemli yere sahip olduklarının farkındadırlar. Çocuklarının potansiyelini en üst düzeyde destekleyebilmek için fırsat verici, destekleyici ve iş birlikçi eş ve ebeveyn davranışları sergilerler (Cannon, Schoppe-Sullivan, Mangelsdorf, Brown, ve Sokolowski, 2008).

2.8 İlgili Araştırmalar

İlgili araştırmalar “Dünya’da Fırsat Verici Ebeveynlik ile İlgili Araştırmalar” ve “Türkiye’de Fırsat Verici Ebeveynlik ile İlgili Araştırmalar” olmak üzere iki başlık altında aşağıda verilmiştir:

2.8.1 Dünya’da Fırsat Verici Ebeveynlik ile İlgili Araştırmalar

İlgili literatür incelendiğinde, annenin baba katılımını sadece engelleyici, kısıtlayıcı yönüyle ele alınmış; ancak 2013’ten itibaren annenin baba katılımını destekleyici, fırsat verici boyutu da ele alınmaya başlanmıştır. Bu çalışmada da fırsat verici ebeveynlik, eşlerin birbirinin katılımını ve çocuğunun aktif olarak katılımını, aile üyelerinin birbirlerini etkin dinlemesini ve ortak karar almasını ifade etmektedir.

Puhlman ve Pasley (2013) tarafından yapılan çalışmada baba katılımı anne babanın kapsamlı ve karmaşık ilişkileri olarak görülmüş, annenin baba katılımı üzerinde kısıtlayıcı, kontrol edici ve destekleyici etkileri olabileceği üzerinde durulmuştur. Babasavar anneliği çok boyutlu olarak ele alan bu çalışmada dünyada var olan iki ölçek incelenmiş ve bu kadar kapsamlı bir konuda farklı alt boyutları (fırsat verici ve engelleyici) ele alan çok boyutlu bir ölçek geliştirilmesi önerilmiştir (Puhlman ve Pasley, 2013).

Austin, Pruett, Kirkpatrick, Flens, ve Gould (2013) tarafından yapılan araştırmada çocuğun velayeti, çocuğa erişim ve aile mahkemelerinin değerlendirmeleri açısından ele alınan babasavar annelik fırsat verici ve engelleyici boyutlarıyla incelenmiştir. Baba katılımını engelleyici babasavar davranışların çocuk açısından olumsuz etkileri olduğu belirtilmiştir. Bunun tam tersi olarak fırsat verici annelik davranışları sergilendiğinde, babaların çocuğun yaşamına katılımı artmış, çocukların gelişimi ve sosyal uyumu olumlu bir biçimde etkilenmiştir.

Zvara, Schoppe-Sullivan, ve Kamp Dush (2013) tarafından yapılan çalışmada yeni çocuk sahibi olmuş, çalışan ebeveynlerden veri toplanmıştır. Bu çalışmanın bulgularına göre anneler geleneksel cinsiyet rollerine ne kadar az bağılıysalar, baba katılımı o kadar yüksektir. Annelerin baba katılımını teşvik etmesi, babalar çocuk yetiştirmede kendilerini yetkin görmelerini sağlamaktadır. Babaların doğum öncesi anneye desteği, annelerin toplumsal cinsiyet rolü algıları ve babasavar annelik veya fırsat verici annelik tutumları babaların çocuğun bakım ve sağlığı ile ilgili konulara katılımını etkilemektedir.

Pederson (2016) okul öncesi dönemde çocuğu olan anne babalar ile odak grup çalışması yapılmış ve “iyi annelik/babalık” kavramlarını tartışmıştır. Annelere göre iyi annelik, daha çok görev ve sorumluluğu yerine getirmeyi gerektirir, bu görevlerden birinin de baba katılımını düzenlemek olduğu belirtilmiştir. Annelere göre iyi annelik iyi babalıktan farklı olarak algılanırken; babalara göre iyi annelik ve iyi babalık aynı şeydir. Babalara göre iyi baba olmak için çocuğun hayatına az veya çok katılmaktan çok çocuğa ulaşılabilir olmak yeterlidir. Bu araştırmanın en önemli bulgusu, babaların katılımının düzeyi veya babasavar annelik ile karşılaşma durumları ne ölçüde olursa olsun, çocuklarının hayatlarında kendilerini de anneler kadar önemli görmeleridir.

Gaunt ve Pinho (2017) 6 yaşından küçük çocuğu olan annelerle yaptığı çalışmada, annenin cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargıları ile babasavar annelik davranışlarının ilişkili olduğunu bulmuştur. Annelerin babasavar annelik tutumunun çocuklara da aktarıldığı ve gelecek nesillerdeki eşitlikçi, demokratik, paylaşımcı ve fırsat verici ebeveynliği etkileyeceği belirtilmiştir. Bu nedenle erken çocukluk döneminden itibaren hem çocuklara hem annelere müdahale edilip bu konuda toplumun bilinçlendirilmesi önerilmiştir.

Wang, Yu, Zhu, ve Ji (2019) Çin’de bir anaokuluna devam eden çocuğu olan annelerle çalışmıştır. Bu çalışmada babasavar annelik kontrol, teşvik ve engelleme alt boyutlarıyla ele alınmıştır. Annenin babanın katılımını teşvik edici, fırsat verici davranışları ile baba katılımının ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca engelleyici ve kontrol edici babasavar annelik davranışı sergileyen annelerin çocuklarının sosyal-duygusal gelişiminin negatif yönlü ilişkili olduğu görülmüştür.

Lee, Volling, Lee, ve Altschul (2020) tarafından yapılan çalışmada düşük sosyoekonomik düzeydeki ebeveynlerin fırsat verici ebeveynlik davranışlarını incelemiştir. Bu çalışmanın bulgularına göre, fırsat verici annelik davranışları ile baba katılımı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca düşük sosyoekonomik düzeydeki ebeveynler ve çocuklarına uygulanan programların yaşam boyu önemli etkisi olduğu boylamsal çalışmalarla desteklenmiştir. Fırsat verici ebeveynlikle ilgili çalışmaların artması gerektiği vurgulanmıştır.

2.8.2 Türkiye’de Fırsat Verici Ebeveynlik ile İlgili Araştırmalar

Babasavar annelik ve fırsat verici ebeveynlik kavramları Türkiye’de 2017 yılından itibaren çalışılmaya başlanmıştır. Bu nedenle literatürde sınırlı çalışma bulunan yeni bir konudur:

Aydın ve Akgöz Aktaş (2017) yaptıkları derleme çalışmasında anne bekçiliği ile ilgili yapılan çalışmaları incelemiştir. Annenin psikolojik durumu, cinsiyet rollerini algısı, babanın özellikleri, ailelerin ekonomik durumu, anne babanın birbiriyle ve çocuklarıyla olan ilişkilerinin annelik bekçiliği ile ilişkisini inceleyen çalışmaların olduğu görülmüştür.

Karabulut ve Şendil (2017), Fagan ve Barnett (2003)’ın geliştirdiği “Maternal Gatekeeping Scale” isimli ölçeği “Annelik Bekçiliği Ölçeği” ismiyle Türkçe’ye uyarlamıştır. Yapılan çalışmada baba eğitim durumu ile annenin yaşının annelik bekçiliği ile ilişkili olduğu görülmüştür. Baba eğitim durumu ve annenin yaşı ile annelik bekçiliğinin negatif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Çoban (2017) 60-78 ayları arasında çocuğu olan ebeveynlerle Ankara’da bir çalışma yapmış ve baba katılımı ile annelik bekçiliği arasında bir ilişki bulamamıştır. Oysaki Akgöz (2017), Mersin’de okul öncesi eğitime devam eden 4-6 yaş arası çocukların ebeveynleri ve öğretmenleriyle yaptığı çalışmada annelik bekçiliği arttıkça evlilik uyumunun ve baba katılımının düştüğünü ortaya koymuştur. Ayrıca bu çalışmada babaların erkek çocuklarına daha fazla temel bakım verdiği bulunmuştur. Çocuk sayısı ile negatif ilişkisi bulunan baba katılımının baba eğitim durumuyla pozitif yönlü ilişkisi olduğu görülmüştür.

Dönmez (2019) tarafından yapılan çalışmada babasavar anneliğin modern, aşırı bağlı, geleneksel, dolaylı ve iki kat sorumlu alt boyutlarını içeren bir ölçek geliştirilmiştir. Annenin çalışma durumu, anne ve baba eğitim durumu, çocuk sayısı, evlilik süresi gibi değişkenlere göre annelerin babasavar annelik davranışlarının farklılık gösterdiği bulunmuştur. Nitel araştırma bulguları da bu bulgularla örtüşmektedir. Annelerin çoğu ebeveynlik tutumunu eşitlikçi ve fırsat verici olarak tanımlasa da paylaştıkları örneklerin eşitlikçi tutuma uygun olmadığı görülmüştür. Ayrıca çocuk ve ev işi ile ilgili konularda kendilerinin baskın olduğunu belirten anneler, maddi konularda ise eşlerinin baskın olduğunu ifade etmişlerdir.

Son yıllarda babasavar anneliği farklı değişkenlerle ilişkilendiren çalışmalar da bulunmaktadır. Akdan (2021) yaptığı çalışmada babasavar annelik ile annelerin toplumsal cinsiyet rollerine bağlılığı, eğitim durumu, çocuk sayısı, yaşı, yerleşim yeri ve sosyoekonomik düzeyinin ilişkili olduğunu bulmuştur. İnce (2022) yaptığı çalışmada

babasavar annelik ile anne ve baba eğitim düzeyinin ve babaların çalışma saatinin ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Dünya’da ve Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde, erken çocukluk döneminde aile eğitiminin erken müdahale işlevi gördüğü görülmektedir. İlk çalışmalarda sırf annelere yönelik anne eğitimleri şeklindeyken, sonraları babanın da önemi fark edilmiş ve babalara yönelik programlar da geliştirilmiştir. Fırsat verici ebeveynlik davranışlarının en iyi şekilde geliştirilebilmesi için hem anneye hem babaya destek verilmesi gerektiği ifade edilmiş, bu nedenle anne eğitiminden (mother education) daha kapsayıcı olan aile eğitimlerine (family education) geçilmiştir. Aile eğitimi ile sadece çocuğa değil, ebeveynlerin birbiriyle ve ebeveynlerin çocuklarla olan etkileşimlerine de katkı sağlamak hedeflenmektedir. Hem çocuğa hem de aile içindeki diğer aile fertlerine yapılan yatırım, aile yaşam kalitesinin yükselmesini de desteklemektedir.

BÖLÜM III: YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın geliştirilmesi ile ilgili süreçler, verilerin toplanması, verilerin analizi, araştırmanın etik ve yasal sorumlulukları ile araştırmanın geçerliği ve güvenilirliğine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada karma araştırma yöntemlerinden biri olan “Açımlayıcı Sıralı Karma Yöntem Deseni” kullanılmıştır. Bu kapsamda önce nicel veriler toplanarak analiz edilmiş, ardından nicel verilerin derinlemesine açıklanması amacıyla nitel verilerden yararlanılmıştır (Cresswell, 2017a; Cresswell, 2017b). Bu çalışmada da nicel ve nitel veriler birlikte toplanarak aile içi etkileşimler çok boyutlu ele alınmaya çalışılmıştır: Nicel kısımda çocuklara yönelik “Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği” ile ailelere yönelik Fırsat Verici Ebeveynlik Programı geliştirilmiş ve programın etkililiği çocuklar ve ebeveynlerinden elde edilen verilerle değerlendirilmiştir. Nitel kısımda ise çocukların ve ebeveynlerin aile içi etkileşimleri ve programın etkililiğine yönelik görüşleri incelenmiştir.

Bu kapsamda bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır:

1. Çalışmanın nicel kısmının ilk aşaması “*İlişkisel Tarama Deseni*” ile tasarlanmıştır. İlişkisel Tarama Modelleri, değişkenler arasında ilişki veya farkın varlığını ve derecesini incelemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Cresswell, 2017; Karasar, 2016). Okul öncesi dönem çocuklarının gözünden ailelerini değerlendirmeye yönelik “Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği” geliştirilmiş, geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik sınamaları yapılmıştır.

Nicel çalışmanın ikinci bölümü “*Kontrol Gruplu Ön Test-Son Test Deseni*” ile tasarlanmıştır. Deneysel yöntem, yeni bir model veya programın etkililiğinin küçük bir grup üzerinde denendiği bir araştırma desendir (Oral ve Süer, 2020). Bu doğrultuda çalışmanın bu bölümünde deney ve kontrol grupları belirlenmiştir. Çalışmanın ön test son test sınaması için kullanılan ölçekler deney ve kontrol gruplarına uygulanmıştır. Deney grubundaki anne ve babalara “Fırsat Verici Ebeveynlik Programı” uygulanarak anneler, babalar ve çocuklar açısından etkililiği değerlendirilmiştir.

Deneysel araştırmalar araştırmacı tarafından oluşturulan farkların bağımlı değişken üzerindeki etkisini test etmeye yönelik araştırmalardır (Büyüköztürk vd, 2016). Çalışmada uygulanan araştırma deseni Tablo 1.'de sunulmuştur:

Tablo 1: Araştırma Deseni

Grup	Atama	Ön test	İşlem	Son test	İzleme testi
Deney	R	O1	FEP	O3	O5
Kontrol	R	O2	-	O4	O6

R: Deneklerin gruba yansız atanması

O1 ve O3: Deney grubu ön test ve son test ölçümlerini

O2 ve O4: Kontrol grubu ön test ve son test ölçümlerini

O5: Deney grubu izleme testi ölçümlerini

O6: Kontrol grubu izleme testi ölçümlerini

FEP: Fırsat Verici Ebeveynlik Programını göstermektedir.

2. Çalışmanın nitel kısmı ise “*Fenomenoloji Deseni*” ile tasarlanmıştır. Deney grubundaki anne-babaların programın etkililiğine yönelik görüşleri alınmıştır. Bunun için araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Çalışmanın nitel kısmında ise ebeveynlerin ve çocukların aile içi etkileşimleri ve programın etkililiğine yönelik görüşleri incelenmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmada farklı gelişmiş düzeylerini temsil edebilmek amacıyla çalışma gruplarının belirlenmesinde İSTKA – İstanbul Kalkınma Ajansı'nın 2017'de yaptığı İstanbul'daki mahallelerin gelişmişlik düzeylerini inceleyen “Mahallem İstanbul” çalışmasından yararlanılmıştır (Mahallem İstanbul, 2017). Bu araştırmada TÜİK ve merkezi kurumlar, yerel kurumlar, türev veriler, saha araştırması, internet taraması ve satın alma yoluyla elde edilen veriler temel alınarak İstanbul'daki 959 mahalle gelişmişlik düzeylerine göre sınıflandırılmıştır. Çalışmadaki ilçe gruplamaları aşağıda oluşturulan tabloda özetlenmiştir:

Tablo 2: Mahallem İstanbul Araştırmasına göre İstanbul'daki İlçelerin Sınıflandırılması

İlçe Kategorileri	İlçe Puanları	Sınıflandırma
A+	100	Yüksek sosyoekonomik grup
A	87,5	
B+	75	Üst orta kesim
B	62,5	
C+	50	Orta grup
C	37,5	
D	25	Sosyoekonomik statüsü düşük grup
E	12,5	

Tablo 2’de Mahallem İstanbul araştırmasına göre İstanbul’daki ilçelerin sınıflandırılması sunulmuştur. Araştırmada nüfus demografisi, yaş demografisi - kuşaklar, nüfus yoğunluğu - hane halkı demografisi, medeni durum demografisi, eğitim demografisi, eğitim altyapısı, sağlık, sosyal yaşam, altyapı ve ulaşım, ekonomik durum, bina sayıları, siyasi eğilimler, mahalle erişim endeksleri, sosyoekonomik gelişmişlik endeksi, sosyoekonomik statü veri tabanı kategorileri kullanılarak mahallelere ait SES skorları hesaplanmıştır. Analizler sonucunda; İstanbul’daki 959 mahalle SES değişkeni açısından A+, A, B+, B, C+, C, D, E olarak adlandırılan 8 kategoriye ayrılmıştır. A+ , SES değişkeni açısından en yüksek skorları alan mahalleleri; E ise en düşük skorları alan mahalleleri tanımlamaktadır.

Bu çalışmada yer alan çalışma grupları şunlardır:

1. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği’nin pilot çalışmasına katkı sağlayan okul öncesi dönem çocukları
2. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği’nin geliştirilmesine katkıda bulunan okul öncesi dönem çocukları
3. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı’nın pilot çalışmasına destek olan okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynler
4. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı’nın deney ve kontrol gruplarındaki ebeveynler ve okul öncesi dönem çocukları
5. Nitel araştırmanın çalışma grubu.

3.2.1. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin pilot çalışması kapsamındaki çalışma grubu

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin pilot çalışması kapsamındaki çalışma grubunu, 2021-2022 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocuklardan oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde Mahallem İstanbul (2017) çalışmasındaki mahalle gruplarından yararlanılmıştır. Bu kapsamda İstanbul Gaziosmanpaşa'dan orta grupta yer alan Mevlana Mahallesi'nden bir okul pilot uygulama için seçilmiştir.

Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 3'te gösterilmiştir:

Tablo 3: Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Pilot Çalışması Kapsamındaki Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Kız	15	50
	Erkek	15	50
Yaş	47 Aylık	1	3,3
	63 Aylık	1	3,3
	64 Aylık	1	3,3
	65 Aylık	4	13,3
	66 Aylık	2	6,7
	67 Aylık	1	3,3
	68 Aylık	3	10,0
	69 Aylık	1	3,3
	70 Aylık	3	10,0
	71 Aylık	1	3,3
	72 Aylık	4	13,3
	73 Aylık	3	10,0
	74 Aylık	2	6,7
	75 Aylık	1	3,3
76 Aylık	2	6,7	
	İlkokul	7	23,3
	Ortaokul	3	10,0

Anne Eğitim Durumu	Lise	10	33,3
	Ön lisans	2	6,7
	Lisans	8	26,7
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	8	26,7
	Ortaokul	5	16,7
	Lise	7	23,3
	Ön lisans	1	3,3
	Lisans	9	30,0
Toplam		30	100

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin pilot çalışması kapsamındaki çalışma grubunun demografik özellikleri Tablo 3'te verilmiştir. Toplam 30 çocuktan oluşan çalışma grubunun 15'i kız (%50), 15'i erkek (%50) çocuktan oluşmaktadır. Çalışma grubundaki en küçük çocuk 47 aylık, en büyük çocuk 76 aylıktır. Çocukların yaş ortalaması 69 aydır. Anne eğitim durumuna bakıldığında çoğunluğun lise, baba eğitim durumuna bakıldığında çoğunluğunun lisans mezunu olduğu görülmektedir.

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin pilot çalışmasının uygulanma yöntemine göre çalışma grubu Tablo 4'te gösterilmiştir:

Tablo 4: Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Pilot Çalışmasının Uygulanma Yöntemine Göre Çalışma Grubu

		N	%
Yöntem	Yüz yüze kuklalar ile	10	33.33
	Yüz yüze dijital materyal ile	10	33.33
	Uzaktan dijital materyal ile	10	33.33
Toplam		30	100

Tablo 4'te görüldüğü gibi Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği pilot çalışması toplam 30 çocuktan oluşmaktadır. Ölçme aracındaki ifadelerin çocuklarla uygunluğu değerlendirilmiştir. Ayrıca ölçme aracındaki senaryolar 10 çocuğa (5 kız, 5 erkek) araştırmacı tarafından hazırlanan kuklalar ile, 10 çocuğa (5 kız, 5 erkek) araştırmacı tarafından hazırlanan dijital materyal ile yüz yüze, 10 çocuğa (5 kız, 5 erkek) da dijital materyal ile uzaktan uygulanmıştır.

3.2.2. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geliştirilmesi kapsamındaki çalışma grubu

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geliştirilmesi kapsamındaki çalışma grubunu, 2021-2022 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocuklardan oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde Mahallem İstanbul (2017) çalışmasındaki mahalle gruplamalarından yararlanılmıştır.

Tablo 5'te çalışma grubu şu şekilde özetlenmiştir:

Tablo 5: Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Geliştirilmesi Kapsamındaki Çalışma Grubu

	İlçe ve Mahalle	N	%
Anadolu Yakası	Yüksek Sosyoekonomik Grup (A+, A) Kadıköy / Feneryolu Mah.	33	17.19
	Üst Orta Kesim (B+, B) Maltepe / Girne Mah.	26	13.54
Avrupa Yakası	Orta Grup (C+, C) Gaziosmanpaşa / Mevlana Mah.	87	45.31
	Sosyoekonomik Statüsü Düşük Grup (D, E) Gaziosmanpaşa / Kazım Karabekir Mah.	46	23.96
Toplam		192	100

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geliştirilmesi kapsamındaki çalışma grubu Tablo 5'te verilmiştir. İlçe ve mahalle gruplarının belirlenmesinde Mahallem İstanbul (2017) araştırmasının yanı sıra Avrupa ve Anadolu yakasından eşit sayıda mahalle ve okul belirlenmesine (her yakadan ikişer okul) dikkat edilmiştir. Yüksek sosyoekonomik gruptaki mahallelerden Kadıköy ilçesi Feneryolu Mahallesi'nden 33 çocuk (16 Kız, 17 Erkek), üst sosyoekonomik gruptan Maltepe ilçesi Girne Mahallesi'nden 26 çocuk (14 Kız, 12 Erkek), orta gruptan Gaziosmanpaşa ilçesinden Mevlana Mahallesi'nden 87 çocuk (47 Kız, 40 Erkek), sosyoekonomik statüsü düşük gruptan Gaziosmanpaşa ilçesinden Kazım Karabekir Mahallesi'nden 46 çocuk (20 Kız, 26 Erkek) olmak üzere toplam 192 çocuk (97 Kız, 95 Erkek) çalışma grubunu oluşturmaktadır.

Ölçek geliştirme sürecinde çalışma grubu büyüklüğünün madde sayısının en az 5 katı olması gerektiği araştırmacılar tarafından kabul görmüş yaygın bir yaklaşımdır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014; Tavşancıl, 2006). Bu doğrultuda, 30

maddelik senaryo temelli ölçeğin geliştirilmesi sürecinde 192 çocukla çalışma yapılmış olmasının yeterli olduğu ifade edilebilir.

Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 6’da gösterilmiştir:

Tablo 6: Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği’nin Geliştirilmesi Kapsamındaki Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Kız	97	50.5
	Erkek	95	49.5
Yaş	47 Aylık	1	0.5
	48 Aylık	1	0.5
	50 Aylık	1	0.5
	62 Aylık	5	2.6
	63 Aylık	10	5.2
	64 Aylık	9	4.7
	65 Aylık	17	8.9
	66 Aylık	12	6.3
	67 Aylık	10	5.2
	68 Aylık	13	6.8
	69 Aylık	13	6.8
	70 Aylık	16	8.3
	71 Aylık	12	6.3
	72 Aylık	14	7.3
	73 Aylık	10	5.2
	74 Aylık	16	8.3
	75 Aylık	13	6.8
	76 Aylık	13	6.8
	77 Aylık	1	0.5
	78 Aylık	2	1.0
80 Aylık	1	0.5	
81 Aylık	1	0.5	
83 Aylık	1	0.5	

		İlkokul	35	18.2
		Ortaokul	22	11.5
Anne Durumu	Eğitim	Lise	58	30.2
		Ön lisans	18	9.4
		Lisans	51	26.6
		Lisansüstü	8	4.2
		İlkokul	37	19.3
		Ortaokul	18	9.4
Baba Durumu	Eğitim	Lise	60	31.3
		Ön lisans	13	6.8
		Lisans	54	28.1
		Lisansüstü	10	5.2
Toplam			192	100

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geliştirilmesi kapsamındaki çalışma grubunun demografik özellikleri Tablo 6'da sunulmuştur. Çalışma grubundaki 97 çocuk kız, 95 çocuk erkektir. Yaş dağılımlarına bakıldığında 47 aylık ile 83 aylık arasında değişmektedir. Çalışma grubundaki çocukların yaş ortalaması 69.49'dur. Anne ve baba eğitim durumları incelendiğinde çoğunluğun lise mezunu olduğu görülmektedir.

3.2.3. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın pilot çalışması kapsamındaki çalışma grubu

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın pilot çalışması kapsamındaki çalışma grubunu, 2021-2022 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocuğu olan anne ve babalar oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde Mahallem İstanbul (2017) çalışmasındaki mahalle gruplamalarından yararlanılmıştır. Bu kapsamda İstanbul Gaziosmanpaşa'dan orta grupta yer alan Mevlana Mahallesi'nden bir okul pilot uygulama için seçilmiştir.

Çalışma grubunun demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 7'de gösterilmiştir:

Tablo 7: Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Pilot Çalışması Kapsamındaki Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

		N	%
Ebeveyn	Anne	8	80
	Baba	2	20
Yöntem	Yüz yüze	5	50
	Çevrimiçi	5	50
Katılan Annelerin Yaşları	20-29 Yaş	2	25
	30-39 Yaş	4	50
	40-49 Yaş	2	25
Katılan Babaların Yaşları	30-39 Yaş	1	50
	40-49 Yaş	1	50
Katılan Annelerin Eğitim Durumları	Ortaokul	1	12.5
	Lise	4	50
	Lisans	3	37.5
Katılan Babaların Eğitim Durumları	Lise	1	50
	Lisans	1	50
Toplam		10	100

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın pilot çalışması kapsamındaki çalışma grubunun demografik özellikleri Tablo 7'de sunulmuştur. Tabloya göre programın pilot çalışmasına katılan 8 anne ve 2 baba olmak üzere toplam 10 ebeveyn bulunmaktadır. Pilot çalışmaya katılan 5 ebeveyne (4 anne, 1 baba) program yüz yüze, 5 ebeveyne (4 anne, 1 baba) ise çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Anne ve babaların çoğu 30-39 yaş aralığındadır. Annelerin çoğu lise, babaların çoğu ise lisans mezunudur.

3.2.4. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın deney ve kontrol gruplarından oluşan çalışma grubu

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın pilot çalışması kapsamındaki çalışma grubunu, 2021-2022 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocuğu olan anne ve babalar oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde Mahallem İstanbul (2017) çalışmasındaki mahalle gruplamalarından yararlanılmıştır. Bu kapsamda deney ve kontrol grupları için İstanbul Gaziosmanpaşa'dan orta grupta yer alan Mevlana Mahallesi'nden bir

okulda okul öncesi dönemde çocuğu olan gönüllü ebeveynler uygulama için seçilmiştir. Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 8’de gösterilmiştir:

Tablo 8: Fırsat Verici Ebeveynlik Programı’nın Deney ve Kontrol Grubundaki Ebeveyn ve Çocukların Demografik Özellikleri

		Deney Grubu	Kontrol Grubu	Toplam
Ebeveyn	Anne	21	10	31
	Baba	2	2	4
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	13	5	18
	Erkek	8	6	14
Çocuğun Yaşı	47 Ay	1	0	1
	63 Ay	2	0	2
	64 Ay	1	1	2
	65 Ay	2	1	3
	66 Ay	0	1	1
	67 Ay	2	1	3
	68 Ay	1	1	2
	69 Ay	2	1	3
	70 Ay	3	1	4
	71 Ay	1	0	1
	72 Ay	3	1	4
	73 Ay	1	1	2
	74 Ay	2	2	4
	Annenin Yaşı	20-29 Yaş	4	3
30-39 Yaş		10	6	16
40-49 Yaş		7	1	8
Babanın Yaşı	20-29 Yaş	1	2	2
	30-39 Yaş	10	6	16
	40-49 Yaş	9	2	11
	50 ve üstü	1	0	1
	İlkokul ve ortaokul	5	4	9

		Deney Grubu	Kontrol Grubu	Toplam
Anne Eğitim Durumu	Lise	7	3	10
	Ön lisans, lisans ve lisansüstü	9	4	13
Baba Eğitim Durumu	İlkokul ve ortaokul	4	2	6
	Lise	7	5	12
	Ön lisans, lisans ve lisansüstü	10	4	14
Anne Çalışma Durumu	Çalışıyor	6	3	9
	Çalışmıyor	15	7	22
Baba Çalışma Durumu	Çalışıyor	18	9	27
	Çalışmıyor	3	1	4
Evlilik Süresi	5-10 Yıl	9	9	18
	11-15 Yıl	9	1	10
	16-18 Yıl	3	0	3
Toplam			35 Ebeveyn,	
			32 Çocuk	

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın deney ve kontrol grubundaki ebeveyn ve çocukların demografik özellikleri Tablo 8'de verilmiştir. Deney grubu 21 anne, 2 baba olmak üzere 23 ebeveyn; kontrol grubu ise 10 anne, 2 baba olmak üzere toplam 12 ebeveyn oluşmaktadır. Deney grubunda 21 (13 kız, 8 erkek), kontrol grubunda 11 (5 kız, 6 erkek) çocuk bulunmaktadır. Deney ve kontrol grubundaki çocuklar 47-74 ayları arasındadır. Deney ve kontrol grubundaki anne ve babalar ağırlıklı olarak 30-39 yaş aralığındadır. Deney grubundaki ebeveynlerin ağırlıklı olarak ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitim mezunu olduğu, kontrol grubundaki anne ve babaların eğitim durumları ise çeşitlilik göstermektedir. Hem deney hem kontrol grubundaki annelerin büyük çoğunluğu çalışmamakta, babaların çoğu ise çalışmaktadır. Katılımcıların evlilik süreleri incelendiğinde çoğunluğunun 5 ile 15 yıl arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Geliştirilen Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın uygulandığı çalışma grubu toplam 35 ebeveyn (31 anne, 4 baba) ve 32 çocuktan (18 kız, 14 erkek) oluşmaktadır.

3.2.5. Nitel araştırmanın çalışma grubu

Nitel araştırmanın çalışma grubunu deneysel çalışmanın deney grubundaki anne-babalar ve çocuklar oluşturmaktadır.

Çalışma grubunun demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 9’da verilmiştir:

Tablo 9: Nitel Görüşmelerin Yapıldığı Çocukların ve Ebeveynlerin Demografik Özellikleri

		N	%
Ebeveyn	Anne	21	91.30
	Baba	2	8.70
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	13	61.90
	Erkek	8	38.10
Çocuğun Yaşı	47 Ay	1	4.76
	63 Ay	2	9.52
	64 Ay	1	4.76
	65 Ay	2	9.52
	67 Ay	2	9.52
	68 Ay	1	4.76
	69 Ay	2	9.52
	70 Ay	3	14.29
	71 Ay	1	4.76
	72 Ay	3	14.29
	73 Ay	1	4.76
74 Ay	2	9.52	
Katılan Annelerin Yaşı	20-29 Yaş	4	19.05
	30-39 Yaş	10	47.62
	40-49 Yaş	7	33.33
Katılan Babaların Yaşı	30-39 Yaş	2	100
Katılan Annelerin Eğitim Durumu	İlkokul ve ortaokul	5	23.80
Durumu	Lise	7	33.33
	Ön lisans, lisans ve lisansüstü	9	42.86
Katılan Babaların Eğitim Durumu	Lisans	2	100
Toplam		23 ebeveyn,	21 çocuk

Nitel Görüşmelerin Yapıldığı Çocukların ve Ebeveynlerin Demografik Özellikleri Tablo 9'da verilmiştir. Tabloya göre nitel görüşmelere katılan 23 ebeveyn (21 anne ve 2 baba) ve

21 çocuk (13 kız, 8 erkek) bulunmaktadır. Çocukların yaşlarının 47-74 aylar arasında olduğu görülmektedir. Babaların tamamı 30-39 yaş aralığında ve lisans mezunuyken, annelerin çoğunluğu da 30-39 yaş aralığında ve ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunudur. Deney grubunu oluşturan 23 ebeveyn, 21 çocuk olmak üzere toplam 44 katılımcı ile nitel görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın ilk aşaması olan okul öncesi çocuklarının gözünden aile içi etkileşimlerini değerlendirmek amacıyla “Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği” geliştirilmiş ve kullanılmıştır.

Çalışmanın ikinci aşaması olan Fırsat Verici Ebeveynlik Programı’nın geliştirilmesinde ve etkililiğinin değerlendirilmesinde ön test ve son test analizlerinde annelere yönelik “Aile Bilgi Formu”, “Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)” ve “Babasavar Annelik Ölçeği”; babalara yönelik ise “Aile Bilgi Formu”, “Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)”, “Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu (ABÖ-B)” ve “Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ)” kullanılmıştır.

Araştırmanın son aşaması olan nitel kısmında ise deney grubundaki katılımcıların aile içi etkileşimlerini incelemek ve programın etkililiğine dair görüşlerini değerlendirmek amacıyla “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” kullanılmıştır.

Bu çalışmada kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin detaylı bilgiler aşağıda sunulmuştur:

3.3.1. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği

Okul öncesi dönem çocuklarının gözünden anne ve babalarıyla etkileşimlerini değerlendirmek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen “Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği” bu çalışmada kullanılmıştır. Ölçme aracı okul öncesi dönem çocuklarının özdeşim kurabilmelerini sağlamak amacıyla oluşturulan iletişim, anne-baba iletişimde çocuk, disiplin, toplumsal cinsiyet, ilgi, ilgi ve yakınlık, temel bakım ve fırsat verme temalarına yönelik toplam 30 senaryodan oluşmaktadır. Senaryolar kız ve erkek çocuklar için Ayşe ve Ali karakterleri aracılığıyla anlatılmış ve çocuktan “Annesi ne yapar?, Babası ne yapar?” gibi açık uçlu sorulara cevap vermesi beklenmiştir. Toplumsal cinsiyet temasına yönelik sorular kız ve erkek çocukları için cinsiyet farkı gözetilerek sorulmuştur.

Senaryo temelli ölçme aracının hazırlanmasında izlenen adımlar şunlardır:

- Senaryo temalarının belirlenmesi

- Temalar doğrultusunda senaryoların yazılması
- Dijital materyallerin ve kuklaların hazırlanması
- 5 uzmandan uzman görüşlerinin alınması
- Lawshe ve Dawis Tekniklerinin uygulanması
- Uzman görüşleri doğrultusunda senaryolarda ve dijital materyallerde düzenlemeler yapılması
- Pilot çalışmanın yapılması ve elde edilen sonuçların değerlendirilmesi
- Senaryolara çocukların verdikleri yanıtların çift puanlayıcı tarafından kodlanması ve puanlayıcılar arası güvenilirliğin hesaplanması.

Senaryolara çocukların verdikleri cevaplar “Olumlu etkileşimler (1), olumsuz etkileşimler (0) şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekten toplam puan alınabilmektedir. Elde edilen puan eğer 0-20 arasında ise düşük, 21-40 puan arası orta ve 41-60 arası ise yüksek aile içi etkileşim düzeyini ifade eder. Bu nicel değerlendirmenin yanı sıra, çocukların gözünden aile içi etkileşim davranışlarını nitel olarak değerlendirmek de mümkündür.

3.3.2. Aile Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından okul öncesi dönem çocukların ve ailelerinin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Aile bilgi formunda anne, baba ve çocukların yaşları, çocukların cinsiyetleri, çocuğun okul türü, anne ve baba eğitim durumu, çalışma durumu, evlilik süresi değişkenlerine yönelik sorular bulunmaktadır. Aile Bilgi Formu’nun ilk kısmında araştırma sürecine ilişkin katılımcılara yazılı olarak bilgi verilmiş ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyip istemediklerini beyan etmeleri için yazılı onamları alınmıştır.

3.3.3. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)

Karabulut Demir ve Şendil (2008) tarafından 2-6 yaş arası çocuğu olan anne ve babalara yönelik olarak geliştirilmiştir. Ölçeğin geçerlik analizleri kapsamında Temel Bileşenler analizi ve Varimax döndürmesi yapılmıştır. Ortaya çıkan dört faktörlü yapının toplam varyansın %33’ünü açıkladığı görülmüştür. Ölçek toplam 46 madde 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Yapılan güvenilirlik analizleri sonucunda Cronbach alfa değerleri “demokratik” boyut için .83, “otoriter” boyut için .76, “aşırı koruyucu” boyut için .75 ve “izin verici” boyut için ise .74 olarak bulunmuştur.

3.3.4. Babasavar Annelik Ölçeği

Dönmez (2019) tarafından Prof. Dr. Ozana Ural danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak geliştirilen Babasavar Annelik Ölçeği, 48-72 aylık çocukların annelerine yönelik hazırlanmıştır. 5 alt boyutlu ölçeğin içeriği şu şekildedir:

- Modern Annelik: 17 maddeden oluşan bu faktörde annelerin babalara çocuk ve ev işi konularında fırsat verdikleri, eşit sorumluluk aldıkları, rol geçişkenliklerine izin verdikleri görülmektedir. Fırsat verici annelik davranışlarını kapsayan bu faktör “Modern Annelik” adını almıştır. Bu alt boyutun Cronbach Alfa değeri .89’dur. Bu nedenle, “Babasavar Annelik” toplam puanı alınırken bu alt boyutun puanının tersine çevrilerek eklenmesi gerekir. Bu faktöre ait örnek maddeler şunlardır: “Ebeveynlik ile ilgili konularda eşim ile iş birliği yaparız., “Ev işlerinden eşim de benim kadar sorumludur.”
- İki Kat Sorumlu Annelik: 13 maddeden oluşan bu faktörde babaların çocuk yetiştirme ve ev işlerinde sorumluluk almaması sebebiyle annelerin daha fazla sorumluluk üstlendikleri görülmektedir. Anneler eşlerinin çocuk ve ev ile ilgili sorumluluklarını yeterince yerine getirmemesinden mutsuz hissettiğinden eşinin yapması gereken sorumlulukları da üstlenir. Bu alt boyutun Cronbach Alfa değeri .87’dir. Bu faktöre ait örnek maddeler aşağıda verilmiştir: “Eşim çocuğumla ilgilenmez.”, “Eşimin benimle ve çocuğumla olan ilişkisi beni mutsuz ediyor.”
- Aşırı Bağlı Annelik: Bu faktör 14 maddeden oluşmaktadır. Bu faktörde anneler çocuğuna, eşlerine ve ev işlerine aşırı bağlıdır. Özellikle çocuklarına aşırı bağlı olan anneler çocuğunu kendinin bir parçası gibi hisseder ve kendisi ile çocuğunu bütünleştirir. Bu gruptaki annelerin çocuğa bağlılık değil, bağımlılık geliştirmektedir. Bu alt boyutun Cronbach Alfa değeri .85’tir. Bu faktörden örnek maddeler şu şekildedir: “Çocuğumla birbirimize aşırı bağlıyız.”, “Çocuğum için saçımı süpürge ederim.”
- Geleneksel Annelik: Bu faktör 5 maddeden oluşmaktadır. Anneler toplum tarafından kendilerine atfedilen geleneksel annelik rollerini yerine getirmek için babanın ev ve çocuk ile ilgili sorumluluk almasına engel olurlar. Geleneksel kadın-erkek rollerini içselleştiren anneler ev ve çocuk ile ilgili sorumluluklarına sıkı sıkıya bağlıdır. Bu alt boyutun Cronbach Alfa değeri .71’dir. Bu faktörden örnek maddeler şöyledir: “Ev işlerini eşime öğretime kadar kendim yaparım.”, “Erkekler çocuk ile ilgilenmekten hoşlanmazlar.”

- Dolaylı Annelik: Bu faktör 8 maddeden oluşmaktadır. Dolaylı anneler, eşlerini övüyormuş gibi görünüp aslında eşlerinin yetersiz, kendilerinin mükemmel anne olduğuna vurgu yapar. Bu alt boyutun Cronbach Alfa değeri .63'tür. Bu faktöre ait örnek maddeler şöyledir: “Eşim hakkında olumsuz fikirlerimi çocuğumla paylaşırım.”, “Eşim başkalarının yanında (kayınvalidem, annem, komşu ve akrabalar) ev işi yaparsa engel olmaya çalışırım.”

Ölçeğin tümüne yönelik Cronbach alfa değeri ise .90 olarak bulunmuştur. Ölçek anneler tarafından doldurulan 5'li likert tipinde bir ölçektir. Her maddeye verilebilecek puanlar: 1 (Hiçbir zaman), 2 (Nadiren), 3 (Bazen), 4 (Genellikle) ve 5 (Her zaman) şeklindedir. Ölçeğin Modern Annelik alt boyutundan alınabilecek en düşük puan 17, en yüksek puan 85'tir. İki Kat Sorumlu Annelik alt boyutu için alınabilecek en düşük puan 13, en yüksek puan 65'tir. Aşırı Bağlı Annelik alt boyutu için alınabilecek en düşük puan 14, en yüksek puan 70'tir. Geleneksel Annelik alt boyutundan alınabilecek en düşük puan 5, en yüksek puan 25'tir. Dolaylı Annelik alt boyutundan alınabilecek en düşük puan 8, en yüksek puan 40'tir. Ölçekten toplam puan alınabilir. Modern alt boyutu babanın katılımına fırsat verici anne davranışlarını ifade ettiği için Babasavar Annelik toplam puanı hesaplanırken tersine çevrilerle toplam puana katılmalıdır. Babasavar Annelik Ölçeği toplam puanından alınabilecek en düşük puan 57, en yüksek puan ise 285'tir.

3.3.5. Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu (ABÖ-B)

Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu, eşlerinin çocuk katılımına yönelik kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı davranışlarını babaların gözünden değerlendiren bir ölçektir. Puhlman ve Pasley (2017) tarafından geliştirilen ölçek, Akgöz Aktaş ve Aydın (2020) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek, 3 ile 7 yaş arası çocuğu olan babalara yöneliktir. Ölçek, toplam 33 madde ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar: Teşvik (10 madde, $\alpha=.82$), kontrol (10 madde, $\alpha=.77$) ve engel (13 madde, $\alpha=.85$) alt boyutlarından oluşmaktadır. Babaların eşlerinden algıladığı teşvik düzeylerinin baba katılımı ile pozitif yönlü, algılanan engel ve kontrol bekçilik düzeylerinin ise baba katılımı ile negatif yönlü ilişkili olduğu bulunmuştur (Akgöz Aktaş ve Aydın, 2020).

3.3.6. Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ)

Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ), 3-6 yaş arasında çocuğu olan babaların çocuklarıyla birlikte ne tür etkinliklere ne kadar sıklıkta katılım sağladıklarını ölçmek amacıyla Sımsıkı ve Şendil (2014) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek toplam varyansın % 41.7'sini açıklamaktadır. Ölçek üç alt boyuttan ve 37 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları şunlardır:

- Keyfi Meşguliyet (KM) (17 madde): Babanın çocukla birlikte gerçekleştirdiği serbest zaman aktivitelerini ve çocukla birlikte oynanan çeşitli oyunları kapsamaktadır.
- İlgil ve Yakınlık (İY) (12 madde): Çocuğun yaşadığı şeylere ilgili ve duyarlı davranmak, çocuğa sözel ya da fiziksel sevgi göstermek gibi aktiviteleri kapsamaktadır.
- Temel Bakım (TB) (8 madde): Çocuğun günlük ihtiyaçlarının giderilmesi ve fiziksel bakımının sağlanmasını belirten çeşitli aktiviteleri kapsamaktadır.

BAKÖ'de maddeler davranış biçimleri şeklinde olup, beşli likert tipi ölçek üzerinden yanıtlanmaktadır. "Her zaman böyledir" seçeneği 5 puan, "Çoğunlukla böyledir" seçeneği 4 puan, "Bazen böyledir" seçeneği 3 puan, "Nadiren böyledir" seçeneği 2 puan, "Hiçbir zaman böyle değildir" seçeneği 1 puan almaktadır. Böylece ölçeği yanıtlayan babaların, maddelerde yer verilen davranışı ne sıklıkta yaptıklarını ifade etmeleri sağlanmıştır. Her boyut için ayrı puan elde edilmektedir. Ayrıca toplam puan da kullanılmaktadır.

Alt boyutların Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları, Keyfi Meşguliyet boyutu için .89; Temel Bakım boyutu için .83; İlgil ve Yakınlık boyutu için .85 ve BAKÖ Toplam puanı için .92 olarak bulunmuştur. Babaların ölçekten yüksek puan alması, baba katılım düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Sımsıkı ve Şendil, 2014).

3.3.7. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırmanın nitel bölümünde ebeveynlerin aile içi etkileşimleri ve programın etkililiğine yönelik görüşleri incelenmek amacıyla hazırlanan bu form toplam 12 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun ilk bölümünde ebeveyn-çocuk, ebeveyn-ebeveyn ve ebeveyn-ebeveyn etkileşiminde çocuğun davranışlarına ilişkin sorular bulunmaktadır. İkinci bölümünde ise programın programa katılan ebeveyn, çocuk ve eşi açısından yararlı olup olmadığı, hangi alanlarda katkı sağladığı ve başka ebeveynlere tavsiye edilip edilmediğine ilişkin sorular yer almaktadır. Araştırmacı ve deney grubundaki

ebeveynler online olarak görüşmüşlerdir. Araştırmacı ebeveynlerin sözlü onamlarını aldıktan sonra görüşmelere başlamıştır. Görüşmeler her bir ebeveyn ile yaklaşık olarak 15-20 dk. sürmüştür.

3.4. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Geliştirilmesine İlişkin Süreçler

Bu bölümde Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın geliştirilme sürecinde dikkat edilenler, kuramsal temelleri, geliştirme ve uygulama sürecindeki işlem basamaklarına ilişkin bilgiler yer almaktadır:

3.4.1. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Geliştirilme Sürecinde Dikkat Edilen Temel İlkeler

Aile eğitim programları çocukları ve aileleri desteklemeyi hedefleyen programlardır. Bu programların geliştirilmesinin ve uygulanmasının bazı amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar şu şekilde sıralanabilir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Yılmaz Bolat ve Özgün, 2017; Ural, 2015; Gestwicki, 2004; akt. Ersay, 2015; Eryorulmaz, 1993; akt. Cömert ve Erdem, 2011):

- Evlilik yoluyla gelen rol ve sorumlulukların paylaşımını desteklemek,
- Anne-babaların ebeveynlik rollerini en iyi şekilde yerine getirmelerine yardımcı olmak,
- Ebeveynlerin farkındalıklarını arttırmaya ve kendilerini geliştirmelerine destek olmak,
- Çocuk yetiştirmede yeni teknikler bulup geliştirmelerini sağlamak,
- Çocuk gelişimi ve eğitimi konularındaki farkındalıklarını güçlendirmek,
- Ebeveynlerin çocuklarının öğrenmesini destekleyecek bazı teknikler öğrenmelerine destek olmak.

Bu amaçlara ulaşabilmeyi hedefleyen aile eğitim programlarının geliştirilme sürecinde dikkat edilmesi gereken bazı önemli unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar şu şekilde sıralanabilir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Knowles, Holton, ve Swanson, 2014; Ersay, 2015):

- Okul öncesi dönem çocukların ebeveynlerine yönelik programlar dahi olsa ebeveynlerin yetişkin bireyler olduğu ve çocuklardan farklı şekilde öğrendikleri unutulmamalıdır.

- Ebeveynlerin geçmiş deneyimleri olduğu unutulmamalıdır. Bu deneyimler hayatlarında olumlu veya olumsuz bir etki yaratmış olabilir. Her ne olursa olsun bu deneyimlerin onlar için önemli ve dinlenmeye değer olduğu unutulmamalıdır.
- Ebeveynlerin ilgi ve ihtiyaçları çok önemlidir. Her bir oturumdan en az bir farklı bilgi edinmiş veya farkındalık kazanmış, yeni bir teknik öğrenmiş şekilde ayrılmaları önemlidir. Bu da öğrenen merkezli oturumlar ve aktiviteler ile gerçekleştirilebilir.
- Uygulanan program ve paylaşılan örnekler içinde bulunulan gruba, çevre şartlarına ve bağlama uygun olmalıdır. Ebeveynler bu program neden uygulanıyor, ne işime yarayacak sorusuna ilk oturumdan itibaren cevap bulabilmelidir.
- Program için ayrılacak kaynaklar (Kolaylaştırıcılar, materyaller, zaman, yer, bütçe gibi) iyi bir şekilde planlanmalıdır.
- Hedef grubumuzun çok iyi tanımlanması gerekmektedir (Hedef grubumuz kaç kişiden oluşacak, bu grubun özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları, beklentileri neler gibi).
- Planlanan etkinliklerin, paylaşılacak örneklerin, oturumların ve kolaylaştırıcının her bir katılımcıya ve gruba karşı kapsayıcı ve saygılı olması gerekmektedir.

Bu unsurlar programın bu hedeflere ulaşmasında büyük öneme sahiptir. Bu çalışmada geliştirilen Fırsat Verici Ebeveynlik Programı da yukarıda sıralanan amaçlar doğrultusunda geliştirme sürecinde dikkat edilmesi gereken adımlar göz önünde tutularak planlanmıştır.

3.4.2. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Kuramsal Temelleri

Bu çalışma erken çocukluk döneminde çocuğu anne ve babanın birlikte desteklemesinin önemini temel alarak ele alınmıştır. Erken yaştaki çocuğu, anne ve babanın birlikte desteklemesinin aile sistemine, sosyal çevresine, eşler arası ve eşler-çocuk arası etkileşimlere birlikte olumlu etkisi olduğu üzerinde durulmaktadır. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın dayanak noktasını Yapısal-İşlevsel Kuram, Aile Sistemleri Kuramı ve Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistemler Kuramı oluşturmaktadır. Yapısal-İşlevsel Kuramı'nın önemli temsilcilerinden olan Talcott Parsons'a göre ailenin araçsal (beslenme, korunma, barınma vb.) ve duygusal işlevleri (sevgi, şevkat, yardım etme, yakınlık vb.) vardır. Evi geçindirme gibi araçsal işlevler babaya, sevgi gibi duygusal işlevler ise toplum tarafından anneye yüklenir. Ailenin yapısı değişse de evrensel ve değişmez işlevinin üreme ve toplumsallaşma yoluyla topluma yeni bireyler kazandırma ve bu bireyleri en iyi şekilde desteklemek olduğu vurgulanır. Aile Sistemleri Kuramı'na göre ise aile bireyleri arasındaki ilişkiler alt sistemler olarak tanımlanır. Bir aile bireyinde meydana gelen değişikliğin tüm aile bireylerini etkileyeceğini belirtir. Ekolojik Sistemler Kuramı'na göre aile, çocuğun en

yakın çevresidir (Özgün, 2015). Bu kapsamda anne ve babaların çocuğun yaşamına katılması, aile içi sorumluluklarına aktif katılması ve ailedeki bireylerle olumlu etkileşimler kurmasının desteklenmesi büyük öneme sahiptir.

Aile eğitimi literatürü incelendiğinde, anne ve babanın birbirine desteğinin önemine vurgu yapılmakta olduğu görülmektedir. Eşler birbirine fırsat verirse, çocuğun yetiştirilmesinde rol alırsa bunun birinci olarak fiziksel, psikolojik, sosyal ve duygusal açıdan sağlıklı çocuk yetiştirmede büyük yararı vardır. İkinci yararı ise eşlerin çocuk yetiştirmede birbirlerine fırsat vermesi eşler arası iletişimi, sevgi ve saygıyı güçlendirecektir. Bunun eşlere/aileye faydası vardır. Ayrıca, eşlerin fırsat verici yaklaşımıyla sağlıklı bir ortamda büyüyen çocukların gelecek yaşamları da olumlu yönde etkileneceğinden, bunun da topluma faydası olacaktır.

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın kuramsal çerçevesinin oluşturulmasında son yıllarda aile eğitimi alanında yapılan deneysel çalışmalar dikkate alınmıştır. Bu kapsamda çalışılmak istenen konuya en uygun olduğu düşünülen "National Fatherhood Initiative" tarafından desteklenen 2008 yılında ABD'de geliştirilmiş olan "Mom as Gateway" Programı detaylıca incelenmiştir. Kurum temelli, anneleri hedef alan program baba katılım programlarına ek olarak uygulanabildiği gibi ayrıca sadece annelere de uygulanabilmektedir. Programın içeriğine bakıldığında 1 saatlik 3 oturumdan oluştuğu görülmüştür. Oturum başlıkları incelendiğinde sırasıyla "Babasavarlık nedir, nasıl olur?", örneklerle ebeveyn ilişkileri, babasavar anneler, ebeveyn iş birliği, çatışma çözümleri, etkili iletişim yolları ve ilişki biçimleri" başlıklarından oluştuğu görülmüştür (Pruett ve diğ., 2008). Programın içeriğinin kısa olması, aktivitelerin kültürümüze uygun olmaması, sadece eşler arası ilişkiye odaklanması nedeniyle bu programın uyarlanması yerine yeni bir programın geliştirilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

Fagan, Cherson, Brown, ve Vecere (2015) tarafından yapılan pilot çalışmada, kontrol grubunun olduğu, hem annenin hem babanın katılımını destekleyen, çocuğa ve eşine fırsat veren, çok yönlü değerlendirme tekniklerinin kullanıldığı (nicel ve nitel) aile eğitim programlarının geliştirilmesinin ve uygulanmasının gerekliliği vurgulanmış ve sonraki araştırmacılara önerilmiştir. Bu noktadan hareketle, ebeveynlerin birlikte katılımını destekleyen, çocuğa ve eşine fırsat vericiliği destekleyen, farklı uygulama tekniklerinin kullanıldığı, yetişkin eğitiminin öğrenme ilkelerini gözetilen Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın geliştirilmesine karar verilmiştir.

3.4.3. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Geliştirme ve Uygulama Sürecindeki İşlem Basamakları

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın geliştirilmesi ve uygulanması sürecinde (Darling, Cassidy, & Ballard, 2022; Duncan & Goddard, 2017; Hughes, 1994) tarafından belirlenen program geliştirme adımları izlenmiştir. Bu doğrultuda izlenen adımlar şunlardır: Literatür tarama, ihtiyaç analizi, program hedefleri ve hedef grubun belirlenmesi, program içeriğini oluşturma, uzman görüşü alma ve uzman görüşleri doğrultusunda programı revize etme, pilot çalışma, programın uygulanması, düzenli ve sürekli değerlendirmeler, bulguların raporlanmasıdır. Her bir basamakta yapılanlar aşağıda detaylı bir biçimde açıklanmıştır:

3.4.3.1. Literatür Tarama

Literatür tarama program geliştirmenin ana ögesidir. İyi ve faydalı bir program geliştirebilmek için literatürün çok iyi bilinmesi ve sağlam bir şekilde taranması gerekmektedir. Literatür tarama, program geliştirme süreci öncesinde başlar, program uygulama sürecinde ve sonrasında da devam eder. Literatür tarama kapsamında sadece kendi ülkemizde değil, aynı zamanda dünyanın farklı ülkelerinde de yapılan çalışmaların (neler yapıldığı, neler bulunduğu ve önerilerinin neler olduğu) iyi bir şekilde taranmalıdır. Program geliştirme sürecinde planlı bir literatür taraması, araştırmacının bir konudan diğerine yolculuk yapmasını, konuyu genişletmesini veya daraltmasını, bakış açısını zenginleştirmesini ve elde ettiği bulgularını temellendirebilmesini sağlar.

Literatür taraması bu çalışmanın da en uzun soluklu kısmıdır. Yüksek lisans tezinde orijinal konu bulma amacıyla uzun literatür taraması sonucu aile eğitimine yönelinmiştir. Konuyu daraltmak ve orijinal yönünü bulabilmek adına literatür taramasına devam edilirken aile eğitiminin içinde daha az çalışılmış olan baba katılımı dikkat çekmiştir. Bu konuyu da nasıl ele alacağımızı belirleyebilmek adına literatür taramasına devam edilirken "Neden bazı babalar daha çok, bazıları daha az katılmaktadır?" sorusuna yönelinmiş ve babasavar annelik (maternal gatekeeping) kavramı ile karşılaşmış ve bu konuda ülkemizde kapsamlı bir ölçme aracı olmadığı görüldüğü için ölçek geliştirme yoluna gidilmiştir. Bu ölçme aracının geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının ardından babasavar annelik üzerinde en fazla fark yaratan değişkenlerin anne ve baba eğitim düzeyi olduğu görülmüştür (Dönmez, 2019). Bu bulgunun literatürle de örtüştüğü görülmüştür. Doktora tezinde de bu doğrultuda babaların katılımını desteklemek ve annelerin babaları teşvik etmesini sağlamak amacıyla bir aile eğitim programı geliştirilmiştir. İlk olarak literatür taranmış ve ülkemizde okul öncesi dönemde

çocuğu olan ebeveynlerin birlikte ebeveynliğini, fırsat verici ebeveynliğini destekleyen çok kapsamlı bir programa rastlanmamıştır. Bu doğrultuda dünyada benzer olan programlar incelenmiş ve ülkemizdeki ebeveynlerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak program oluşturulmuştur.

3.4.3.2. İhtiyaç Analizi

Hedef grubunun ihtiyaçlarını tespit etmek amacıyla ihtiyaç analizi önemlidir. İhtiyaç analizi ile araştırmacı “Hedef grubunun ihtiyaçları nelerdir?”, “Kaynaklarımız neler?”, “Araştırmacılar olarak biz neye ihtiyaç duyuyoruz?” sorularına cevap arar. İhtiyaç analizi yoluyla program içeriği oluşturulur.

İhtiyaç analizi literatür taraması yoluyla olabildiği gibi betimsel araştırmalar yoluyla veya katılımcılardan veri toplanarak da yapılabilir. Yüksek lisans tez çalışmasında literatürü tararken araştırmaların öneriler kısmından ihtiyaçlar tespit etmeye çalışılmıştır. Daha sonra betimsel analizlerin olduğu (ölçek geliştirme ile nicel ve nitel verilerle babasavar anneliğin değerlendirilmesi) yapılmıştır. Bu betimsel analizler sonucunda babasavar anneliğin anne ve baba eğitim düzeyi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bu nedenle doktora tezinde aile eğitim programı geliştirilmiştir. Ayrıca program uygulama esnasında, ilk oturumda ailelere de en çok hangi konularda destek almak istedikleri sorulmuş ve ailelerin ihtiyaç duydukları konular sorulmuştur. Ebeveynler, kardeş kıskançlıkları, içe kapanıklık, beslenme ve uyku sorunları, anne-babaya karşı gelme ve söz dinlememe, disiplin ve kural koyma, cinsel gelişim, ev ortamında baba-dede/baba-amca şiddeti gören çocuklarla iletişim, eve verilen etkinlikleri tamamlamak istememe, oyun oynamak istemeyen ebeveynin oyun oynamak isteyen çocuğuyla iletişimi, babaların ev işlerine katılmaması gibi konularda destek almak istediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca her oturumda soru-cevap tekniği ve ailelerin paylaştıkları örnek olaylar üzerinden de ihtiyaçları not alınmış, program içeriği ve aktiviteler bu doğrultuda düzenlenerek zenginleştirilmiştir.

3.4.3.3. Program Hedefleri ve Hedef Grubun Belirlenmesi

Bu basamakta “Tespit edilen ihtiyaçları karşılamak için hedeflerimiz neler?”, “Hedef grubumuz kaç kişiden oluşacak?”, “Hedef grubumuzdaki katılımcıları nasıl seçeceğiz?” ve “Hedef grubumuzun özellikleri nelerdir?” sorularına cevap aranmaktadır.

Bu çalışmada geliştirilen Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın programın tanımı, genel hedefleri, süresi ve hedef grubu şu şekildedir:

- **Programın Tanımı:** Bu program, babasavar annelik olarak tanımlanan annenin baba katılımının engelleyici davranışlarını azaltmak, anne ve baba arasındaki iletişimi güçlendirmek, tartışarak çözüm aramaya fırsat vermek ve birlikte ebeveynliği desteklemek amacıyla oluşturulmuş anne ve babaları desteklemeye yardımcı bir programdır.
- **Programın Genel Hedefleri:**
 1. Ebeveynlerin anne ve babanın çocuğun gelişimindeki yerini fark etmesini sağlamak,
 2. Anne-baba-çocuk arasındaki iletişimi güçlendirmek,
 3. Aile içindeki problem durumlarını tartışarak çözüm aramaya fırsat vermek,
 4. Ebeveynlerin çocukla geçirilen kaliteli zamanın önemini kavramalarını desteklemek,
 5. Olumlu disiplin yöntemleri ve demokratik ebeveynliğin önemini benimsemelerine fırsat vermek,
 6. Çocuğun ebeveynleriyle kurduğu etkileşimlerin somut göstergelerinden olan sevgi ve sıcaklık, çocukla oyun oynama, kitap okuma ve olumlu iletişim becerilerini desteklemek,
 7. Toplumsal cinsiyet rollerini fark ederek hayatımıza etkisini en aza indirmeye çalışmak,
 8. Çocuk yetiştirmede anne ve babanın eşit rol ve sorumluluk almasını desteklemek,
 9. Babaların aktif olarak sorumluluk alarak çocuğun yaşamına katılımını sağlamak,
 10. Babasavar annelik olarak tanımlanan annenin baba katılımının engelleyici davranışlarını azaltmak,
 11. Annelerin babaların katılımına fırsat vermesini desteklemek,
 12. Ebeveynlerin birbirine fırsat verdiği birlikte ebeveynliği desteklemek.
- **Programın Süresi:** Program 8 oturumdan oluşmaktadır.
- **Programın Hedef Kitlesi:** Program, okul öncesi dönem çocuğu olan anne ve babalara yöneliktir.

3.4.3.4. Program İçeriğini Oluşturma

Program geliştirme sürecinde, ailelerin etkin katılımını desteklemek amacıyla programın adını ve içeriğini belirlerken olumlu ve ilgi çekici ifadeler kullanılmalıdır. Örneğin bu çalışmada ailelerle ağırlıklı olarak babasavar annelik üzerine çalışılmış olsa da programın adının ve içeriğinin hem anneler hem babalar için olumlu ve kapsamlı şekilde ifade edilmesi

gerektiği düşünölmüştür. Bu doğrultuda programın adı “Babasavar Annelik Programı (Maternal Gatekeeping Program)” yerine “Fırsat Verici Ebeveynlik Programı (Parental Gateopening Program)” olarak belirlenmiştir. “Fırsat Verici Ebeveynlik Programı” ifadesi hem anneyi hem babayı içermekte, ayrıca hem eşine hem çocuğunu fırsat vermeyi, olumlu bakış açısını içermektedir.

Program 8 oturum olarak belirlenmiştir. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı’nın içeriği ve her oturumun başlıkları şu şekildedir:

- **1. OTURUM:** Sözleşme / Tanışma / Programın amacını anlatma
- **2. OTURUM:** Ailenin önemi, anne ve babanın rolü, önemi ve çocuğun hayatına etkisi
- **3. OTURUM:** Çocukların gelişim alanları (Bedensel gelişim, zihinsel gelişim, sosyal gelişim, duygusal gelişim, öz bakım becerileri)
- **4. OTURUM:** Çocukla geçirilen kaliteli zamanın önemi, disiplin, sevgi ve sıcaklık, oyun, kitap okumanın önemi, ebeveyn tutumları, aile içi iletişim
- **5. OTURUM:** Toplumsal cinsiyet rolleri, kadın erkek rolleri, anne baba rolleri
- **6. OTURUM:** Baba katılımı, çocuk bakımında anne ve babanın eşit rol ve sorumluluk almasının önemi, babanın katılımının çocuk/baba/anne/toplum için önemi
- **7. OTURUM:** Eşsavar ebeveynlik, babasavar annelik (tanımı, etkileyen faktörler), babasavar annelikten fırsat verici anneliğe geçiş, fırsat verici becerileri ve birlikte ebeveynliği desteklemenin yolları
- **8. OTURUM:** Değerlendirme / Programın sonlandırılması, sertifika töreni

Her bir oturumun içeriğinin planlanmasında şu ilkelere dikkat edilmiştir (Güneş ve Deveci, 2020; Tezel Şahin ve Özyürek, 2020; Kocabatmaz, 2019):

- Hedef grup için açık ve anlaşılır olmalıdır.
- Hedef grubun ihtiyaçlarını karşılamalıdır.
- Planlı ve bilimsel temelli olmalıdır.
- Olası değişikliklere açık ve esnek olmalıdır.
- Kapsamlı ve iyi organize edilmiş olmalıdır.
- Somut öneriler sunmalıdır.
- Deneyimler üzerine kurulmalıdır.
- Belli bir sırada olmalıdır.

- Genelden özele doğru bir akışı olmalıdır.

Bu doğrultuda program içeriğinde ünlü kişilerin hayatlarından (örneğin Einstein, Picasso, Steve Jobs, Uğur Şahin) somut örnek hikayeler paylaşılmıştır. Beyin araştırmalarından bahsedilmiştir. Ayrıca her oturumun sonunda ebeveynlerin evde çocuklarıyla yapabilecekleri “Anne Baba Olmanın En Kolay Yolları” isimli uygulama örneklerinden her oturumda 3-4 tane olmak üzere toplamda 25 tane paylaşılmıştır.

Hazırlanan program içeriğinin katılımcı ebeveynlerle en iyi şekilde buluşması programın etkililiği açısından kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda araştırmacı “Program nerede uygulanacak?”, “Ne sıklıkla uygulanacak?”, “Oturumlar ne kadar sürecek?”, “Katılımcılarla buluşmak için ideal zamanlar ne zamandır?” sorularına da cevap aramalıdır.

Geliştirilen Fırsat Verici Ebeveynlik Programı toplam 8 oturumdan oluşmaktadır. Her bir oturum yaklaşık 100-120 dakika sürmektedir. Ebeveynlerin katılımını kolaylaştırmak adına en ideal zaman ve programın sıklığı katılımcı ebeveynlerle kararlaştırılmıştır. Ebeveynler haftada 2 kez cumartesi ve pazar günleri akşam 21.00’da katılmanın kendileri için uygun olduğunu belirtmişler ve program uygulaması bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir.

Program içeriği belirlenirken program geliştirmecilerin içerik kadar dikkat etmesi gereken bir diğer unsur da bu içeriği en uygun biçimde iletebilecek uygun teknikleri belirlemedir. Yetişkin eğitiminin en temel ilkesine göre yetişkinlere direkt bir şey öğretemeyiz, ancak bir konuda rehberlik edebiliriz (Güneş ve Deveci, 2020; Knowles, Holton, ve Swanson, 2014). Bu teknikleri belirlerken de bu ilke göz önünde tutulmalı, kolaylaştırıcı bir öğretmen edasıyla içeriği didaktik bir şekilde ele almamalıdır. Yetişkinlerle birlikte öğrenen, paylaşan ve bu bilgi paylaşımını kolaylaştıran kişi olmalıdır.

Özellikle ilk oturumlarda katılımcıların gruba ısınmasını kolaylaştırmak amacıyla “Buz Kırıcılar (IceBreakers) kullanılabilir. Fırsat Verici Ebeveynlik Programında da ilk oturumda katılımcıların birbirini daha iyi tanımalarını sağlamak amacıyla “Ben Kimim?” ve gruba aidiyetlerini sağlamak adına “Bingo” buz kırıcıları kullanılmıştır. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı’nda soru-cevap, beyin fırtınası, büyük grup aktiviteleri, küçük grup aktiviteleri, rol oynama, örnek olaylar, tartışma, çalışma sayfaları ile çalışma, video paylaşma, fotoğraf / karikatür paylaşma, bir grup aktiviteyi belli kategoriler altında sınıflandırma, öz değerlendirmeler program süresince kullanılan teknikler arasındadır.

3.4.3.5. Uzman Görüşü Alma ve Uzman Görüşleri Doğrultusunda Programı Revize Etme

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın anlaşılır olup olmadığını görmek, daha iyi planlamak, eğer varsa gözden kaçan kısımları uygulama öncesi görmek amacıyla program uygulanmadan önce uzman görüşü alınmıştır. Bu kapsamda uzmanların görüşlerini belirtebilecekleri bir uzman görüşü formu hazırlanmıştır. Bu formda dil, oturumların uygunluğu, aktiviteler, aktivitelerin ve oturumların akışı, ilgisiz veya gözden kaçan bir oturum olup olmadığı, öneriler ile ilgili toplam 11 soru bulunmaktadır. Uzmanlar “Uygundur”, “Düzeltilbilir”, “Uygun Değildir” seçeneklerinden uygun bulduklarını işaretlemiş, “Eklemek istediğiniz açıklama ve öneriler” kısmında detaylı olarak önerilerini ve görüşlerini ifade etmişlerdir.

Oturumlar planlanıp programın son şekli verilince alan deneyimi olan, okul öncesi çocuklar ve aileler ile aktif çalışmış ve okul öncesi eğitim ile ilgili akademik öğrenme sürecine devam eden 5 uzmandan uzman görüşü alınmıştır. Bu uzmanların 2'si doçent, 1'i doktor öğretim üyesi, 1'i doktorasını tamamlamış öğretim görevlisi, 1'i doktora öğrencisi araştırma görevlisidir. Tüm uzmanların doktora alanı okul öncesidir ve ailelerle aktif çalışmalar yapmaktadırlar.

Uzman görüşü değerlendirmeleri incelendiğinde, hiçbir soruya “Uygun Değildir” ifadesinde bulunan uzman olmadığı görülmektedir. Ancak uzmanlar bazı oturumlarda kullanılan dilin anlaşılabilirliği, programın akışı ve oturumların akış sırası ile ilgili önerilerde bulunmuşlardır. Ayrıca programdan çıkmasının uygun olacağını düşündükleri kısımların, eklenmesi gereken kısımların olduğunu belirtip bu doğrultuda önerilerde bulunmuşlardır. Uzman görüşleri doğrultusunda bir görsel çıkarılmış, bir örnek olaydaki diyalog kültüre uygun biçimde değiştirilmiş, bir aktivitede hitap kısımları düzenlenmiş, bir aktiviteye örnek sorular eklenmiştir. Bu doğrultuda programın son şekli verilmiş ve pilot çalışmaya hazır hale getirilmiştir.

3.4.3.6. Pilot Çalışma

Hedef gruba uygulamadan önce programı küçük bir gruba uygulanıp oturumların anlaşılabilirliği test edilmiştir. Program, pandeminin gidişatı tam olarak öngörülemediği için iki türlü de hem yüz yüze hem online olarak planlanmıştır. 8 oturumun tamamı 5 ebeveyne yüz yüze ve 5 ebeveyne online olarak uygulanmıştır. Yüz yüze olan pilot çalışma katılımcıların çocuklarının devam ettiği okulun toplantı salonunda yapılmıştır. Online oturumlar ise

çevrimiçi Blackboard programı üzerinden yapılmıştır. Pilot çalışmada uygulanan yönteme göre anlamlı bir fark çıkmadığı görülmüştür. Ayrıca ebeveynler tarafından programın anlaşılır olduğu, aktif olarak katıldıkları da görülmüştür.

Pilot çalışma ve sonrasındaki asıl uygulamada dikkat edilen unsurlar şunlardır:

- Uygulayıcı kendini “eğitici/öğretmen/bilgi verici” tanıtmak yerine “kolaylaştırıcı / rehber / dinleyici / öğrenen / yardım eden / destekçi” olarak tanıtmıştır.
- Hiçbir grup veya katılımcıyı damgalayıcı ifadeler kullanmamaya özen gösterilmiştir. Düşük gelir düzeyindeki aileler, risk altındaki aileler, problemlili ebeveynler, farklı etnik gruplar gibi genellemelerden uzak durulmuştur.
- Çocukların davranış problemleri için aileler suçlanmamıştır.
- Her bir katılımcı söz alıp paylaşımda bulunduğunda kendisine olumlu geri bildirim verilmiştir.
- Oturum gün ve saatleri, oturumun yapılacağı yer/link planlanıp katılımcılar bilgilendirilmiştir.
- Gerekğinde ailelere ulaşabilmek için telefon numaraları alınmış, kolaylaştırıcı da kendi telefon numarasını paylaşmıştır. Ebeveynlerle oluşturulan mesaj grubu ile ailelerin ve kolaylaştırıcının iletişimi desteklenmiştir.
- Ailelere program sonrası için de destekleyici kaynaklar sunulmuştur.
- İlk oturumdan itibaren çift yönlü iletişimin olduğu, güven ilişkisinin kurulduğu, her bir katılımcının kendini özgürce ifade edebileceği, ebeveynlerin birbirinden öğrenmelerinin desteklendiği bir grup dinamiği ve psikolojik ortam oluşturulmaya çalışılmıştır.

3.4.3.7. Programın Uygulanması

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı toplam 8 oturumdan oluşmaktadır. Her bir oturum yaklaşık olarak 100-120 dakika sürmektedir. Ebeveynlerin katılımını kolaylaştırmak adına en ideal zaman ve programın sıklığı ebeveynlerle belirlenmiştir. Katılımcı ebeveynler haftada 2 kez cumartesi ve pazar günleri akşam 21.00’da katılmanın kendileri için en uygun olduğunu belirtmişler ve program uygulaması bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. Ebeveynler bireysel olarak görüşmek istedikleri veya detaylı olarak konuşmak istedikleri konularda hafta içi de kolaylaştırıcıyı telefonla arayarak destek almışlardır. Program, pandeminin gidişatı tam olarak öngörülemediği için iki türlü de hem yüz yüze hem online olarak planlanmıştır. Yüz yüze ve online yapılan pilot çalışmada uygulanan yönteme göre bir fark

çıkması sebebiyle ve pandeminin de etkisiyle çevrimiçi olarak ailelere uygulanmıştır. Program, ailelerin bilgisayarlarına bir program indirmelerini gerektirmeyen, ses ve video paylaşımını kolaylıkla yapabilecekleri, kayıt alınabilen, ekran paylaşımına izin veren ve süre sorunu olmayan Blackboard programı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Her oturum öncesi buluşma günü ve saati ebeveynlere mesaj yoluyla hatırlatılmış ve katılacakları link oturumdan yarım saat önce kendilerine iletilmiştir. Her oturumda kayıt alınmış ve oturum sonrası katılan ebeveynlerin tekrar izlemek istediklerinde erişebilecekleri bir kaynak olarak kendileriyle paylaşılmıştır. Ayrıca düzenli aralıklarla oturum içeriği ile ilgili görseller, karikatürler, videolar da ebeveynlerle oturumlarda ve oturum sonralarında paylaşılmıştır.

3.4.3.8. Düzenli ve Sürekli Değerlendirmeler

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın değerlendirilmesinde süreç odaklı ve çok yönlü değerlendirme yapılmıştır. Program öncesi ihtiyaç analizi ile başlayan değerlendirme süreci, program uygulama sırasında da ebeveynlerin katılımını izleme, ebeveynlerin geri bildirimlerini takip etme, ebeveynlerin eşleri ve çocuklarıyla olan etkileşimlerine yönelik görüşlerindeki değişimleri izleme, her oturum sonrası "Bu oturumda sizin için en faydalı kısım neresiydi?", "Önceki oturumlarda konuştuklarımızdan hangi teknikleri uygulama fırsatı buldunuz?" soruları aracılığıyla katılımcıların öz değerlendirme yapmalarına da fırsat verilmiştir.

Ayrıca program öncesi ebeveynlere uygulanan ön testler ve program uygulama sonrası uygulanan son testler aracılığıyla da gelişimleri nicel olarak izlenmiş, kontrol grubu ile fark olup olmadığı değerlendirilmiştir. Programa katılan ebeveynlerin aile içi etkileşimleri, programın etkililiğine dair görüşleri deney grubundaki ebeveynlerle yapılan görüşmeler aracılığıyla nitel olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca deney ve kontrol grubundaki ebeveynlerin çocuklarının gözünden aile içi etkileşimleri de hem nicel hem nitel olarak değerlendirilmiştir.

3.4.3.9. Bulguların Raporlanması

Daha fazla aile ve çocuğun bu programdan yararlanmasının sağlanması için program uygulandıktan sonra elde edilen bulgular bildiri sunumu ile paylaşılmış ve bu tez aracılığıyla raporlaştırılmıştır. Bu sayede bu çalışmanın hem teoride hem pratikte erken çocuklukta aile eğitimi alanına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.5. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması nicel verilerin toplanması ve nitel verilerin toplanması olarak iki başlıkta ele alınmıştır:

3.5.1. Nicel Verilerin Toplanması

Nicel verilerin toplanmasında İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden ve valilikten gerekli izinler alınmıştır. Sonrasında okul yöneticilerinin izinleri ve okul öncesi öğretmenlerinin destekleriyle okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocuğu olan ailelerden çocuklarının çalışmaya katılımı için yazılı onamları alınmıştır. Ayrıca çalışmaya başlamadan önce çocuklardan da sözlü onamları alınmıştır.

Çalışmanın ilk aşamasında Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin pilot çalışması kapsamındaki veriler üç ayrı yöntemle (yüz yüze kuklalar ile, yüz yüze dijital materyal ve uzaktan dijital materyal ile) toplamda 30 çocuktan toplanmıştır. Araştırmacı tarafından senaryo temelli görüşme soruları tek tek sorulup çocuktan sözlü cevaplar alınmıştır. Pilot çalışma sonucunda yüz yüze kuklalar ile, yüz yüze dijital materyal ile ve uzaktan dijital materyal ile uygulamanın anlamlı bir fark yaratmadığı görülmüştür. Bu doğrultuda ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasına uygulama kolaylığı da gözetilerek yüz yüze dijital materyal ile devam edilmiştir. Bu kapsamda ölçeğin geliştirilmesinde 192 çocuk ile çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü olan programın pilot uygulaması 5 ebeveyne yüz yüze, 5 ebeveyne online olarak uygulanmıştır. Pilot uygulamada iki ayrı yöntemin denenmesi sebebiyle programın 8 oturumu da uygulanmıştır. Pilot çalışmadan elde edilen bulgulara göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu doğrultuda katılımcıların katılımını kolaylaştırmak adına programın uygulanmasına online olarak devam edilmiş ve 23 ebeveynle çalışılmıştır. 8 oturum olarak planlanan program katılımcıların katılımlarını kolaylaştırmak adına katılımcıların da görüşleri alınarak online, hafta sonları ve akşamları olarak devam edilmiştir. Oturum öncesi her bir katılımcıya link gönderilmiştir. Ayrıca ilk oturumda programa devam etmelerinin ve aktif katılımlarının önemi vurgulanmıştır. Programın ön test ve son testleri de online olarak Google Formlar aracılığıyla toplanmıştır.

3.5.2. Nitel Verilerin Toplanması

Nitel veriler kapsamında araştırmacı tarafından deney grubundaki ebeveynlerle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmacı ebeveynlere görüşme hakkında detaylı bilgi verdikten sonra sözlü onamları alınmıştır. Araştırmacı ile katılımcı çevrimiçi programlar aracılığıyla online olarak

birebir görüşmüşlerdir. Araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular tek tek sorulup katılımcıdan sözlü cevaplar alınmıştır.

3.6. Verilerin Analizi

Karma modelli bu çalışmanın nicel ve nitel verilerinin analizi iki başlık halinde aşağıda ele alınmıştır:

3.6.1. Nicel Verilerin Analizi

İstatistik paket programı aracılığıyla veriler çözümlenmiştir. Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Gözünden Aile: Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları kapsamında DeVellis (2017), Seçer (2015), Şeker ve Gençdoğan (2014)'in çalışmalarındaki basamaklardan yararlanılmıştır. Yapılan istatistiksel analizler Tablo 10'da gösterilmiştir:

Tablo 10. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması Kapsamındaki Analizler

1. Geçerlik Analizleri Kapsamında;	2. Güvenirlik Analizleri Kapsamında;
1.1. Kapsam ve Yüzey Geçerliliği	2.1. İç Tutarlılık Güvenirliği
<ul style="list-style-type: none">• Literatür çerçevesinde senaryo temaları ve içeriklerini oluşturma, dijital materyali hazırlama• Uzman görüşü alma• Uzman görüşleri doğrultusunda senaryoların düzenlenmesi• Lawshe ve Davis teknikleri (Kapsam Geçerlik Oranı-KGO, Kapsam Geçerlik İndeksi-KGİ)• Pilot çalışma	<ul style="list-style-type: none">• Cronbach Alfa• Madde Toplam ve Madde Kalan Analizleri• Yargılayıcılar arası güvenirlik (Interjudge reliability) (Cohen's kappa ve Spearman Korelasyon)

Tablo 10'a göre Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Gözünden Aile: Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geçerlik sınamaları kapsamında kapsam ve yüzey geçerliği, yapı (kavram) geçerliği; güvenirlik analizleri kapsamında ise tutarlılık güvenirliği analizleri yapılmıştır.

Demografik değişkenlerin betimsel analizleri kapsamında yüzde ve frekans analizleri yapılmıştır. Normallik testi yapıp verilerin normal dağılıp dağılmadığı incelemek amacıyla Kolmogorov Smirnov Testi yapılmış, basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Bu doğrultuda elde edilen normallik testi sonuçları Tablo 11’de verilmiştir:

Tablo 11: Normallik Testi sonuçları

	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği	-0.55	.50

Tablo 11’de Normallik Testi sonuçları verilmiştir. Basıklık ve çarpıklık değerleri +2 ve -2 aralığında olduğu için verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir (Kim, 2013; George ve Mallery, 2010). Veriler normal dağılım gösterdiği için araştırma sorulardan fark testlerinin çözümlenmesinde ANOVA, bağımsız gruplar t testi gibi parametrik fark testleri ile ilişki testi olarak parametrik testlerden Pearson Korelasyon yapılmıştır.

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı’nın çocuklar ve ebeveynler üzerindeki etkililiğini değerlendirmek için deney ve kontrol grubundaki çalışma grubunun küçük olması sebebiyle parametrik olmayan testler tercih edilmiştir. Bu kapsamda uygulanan analiz işlemleri şunlardır:

- Grupların ön test puanlarının kıyasının yapılmasında Mann Whitney-U Testi,
- Her bir grubun ön test-son test kıyasının yapılmasında Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi,
- Grupların son test puanlarının kıyasının yapılmasında Mann Whitney-U Testi.

3.6.2. Nitel Verilerin Analizi

Çalışmanın nitel kısmında deney grubundaki ebeveynler ile çevrimiçi görüşmeler yapılmıştır. Nitel kısımda geçerlik ve güvenilirliği sağlayabilmek amacıyla verilerin toplanması ve analizinde objektiflik, güven duyulabilirlik, şeffaflık, iletişime açık olma, iç tutarlılık ilkeleri temel alınmıştır. Betimsel ve yorumlayıcı geçerlik kapsamında görüşmeler sırasında gerek duyulan yerde izin alınarak direkt alıntılar yapılarak notlar alınmıştır. Kuramsal geçerlik kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan kod kategorilerin literatürle örtüşmesine özen gösterilmiştir. Nitel çalışmanın dış güvenilirliği kapsamında çalışma grubu, veri toplama ve analiz süreçleri detaylı bir şekilde

tanımlanmıştır. İç güvenilirliğin sağlanması amacıyla veriler yorumsuz olarak sunulmuş, verilerin tek ve aynı araştırmacı tarafından toplanması, analizlerde başka araştırmacının görüş ve onayının alınması, analizlerin kavramsal çerçeve dahilinde yapılmasına önem verilmiştir (Cresswell, 2017a; Cresswell, 2017b; Patton, 2014). Bu doğrultuda nitel veriler tek araştırmacı tarafından toplanmış ancak analizinde ikinci bir araştırmacının da görüşleri alınmıştır.

Araştırmacılar arası güvenilirlik için aşağıdaki formül kullanılarak araştırmanın güvenilirliği hesaplanmıştır:

$$\text{Güvenirlik (Uzlaşma) Yüzdesi} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}}$$

Bu formüle göre sonucun .70 ve üzeri düzeyde olması puanlayıcılar arası güvenilirliğin sağlanmış olduğunu göstermektedir (Gay, 1987; Miles ve Huberman, 1994).

Ebeveynlerle yapılan görüşmelerde gönüllülük esas alınarak çalışılmıştır. Nitel veriler betimsel ve içerik analizi yöntemleriyle çözümlenmiştir. Elde edilen veriler, betimsel analiz ile daha önceden belirlenen tema ve kodlar çerçevesinde özetlenmiştir. İçerik analizinde ise verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere ulaşmak hedeflenmiştir. Betimsel analiz ile özetlenen veriler, içerik analizi ile daha derin bir işleme tabi tutulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2018; Glesne, 2012). Betimsel analiz kapsamında tema ve kodlar oluşturulmuş ve tablolar ile açıklanmıştır. İçerik analizi kapsamında ise betimsel analizde yansıtmayan ancak araştırma açısından önemli noktalar alıntılar aracılığıyla açıklanmıştır.

3.7. Araştırmanın Etik ve Yasal Sorumlulukları

Bu çalışmanın etik ve yasal sorumluluklarını yerine getirmek için Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Etik Kurulu'ndan etik onay (Bkz. Ek 1) alınmıştır. Ayrıca İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü ve valilikten resmi izinler (Bkz. Ek 2) alınmıştır. Daha sonra izin alınan okullara gidilerek okul yöneticileri ve öğretmenleri araştırma süreci hakkında bilgilendirilmiş, okul yönetiminin sözlü ve yazılı izinleri (Bkz. Ek 3) alınmıştır. Bununla birlikte, çalışma grubundaki çocukların velilerinden çocuklarının çalışmaya katılmasını onayladığını beyan eden Veli Onam Formu alınmıştır (Bkz. Ek 4). Çocukların çalışmaya gönüllü olarak katılmaları için çocuklardan sözlü onay alınmıştır.

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın çalışma grubundaki ebeveynlerden çalışmaya gönüllü katıldıklarını beyan ettiklerine dair yazılı onamları (Bkz. Ek 5) ve ilk oturumda sözlü

onamları alınmıştır. Ayrıca çalışmada kullanılan ölçekleri geliştiren araştırmacılardan gerekli kullanım izinleri (Bkz. Ek 6) de alınmıştır.

3.8. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırmanın geçerliliği ve güvenirliği kapsamında Fraenkel ve diğ. (2011) tarafından belirtilen kriterlere dikkat edilmiştir. Bu kapsamda geçerlik ve güvenirlilik için yapılanlar şu şekildedir:

3.8.1. Araştırmanın Geçerliliği

Araştırmanın iç ve dış geçerliliği kapsamında yapılanlar aşağıda belirtilmiştir:

3.8.1.1. Araştırmanın İç Geçerliliği

İç geçerlik, bağımsız değişkenin (program uygulamasının) bağımlı değişkene (anne, baba ve çocuk değerlendirmelerine) etki etmesi, diğer değişkenlerin kontrol altına alınmasıdır (Fraenkel vd., 2011). Bu çalışmada iç geçerliliğin sağlanabilmesi için alınan önlemler şu şekildedir:

- **Katılımcıların Özellikleri:** Deney ve kontrol gruplarındaki ebeveynlerin ve çocukların özelliklerinin benzer olmasına dikkat edilmiştir. Deney ve kontrol grubundaki çocukların cinsiyeti ve yaşları ile anne ve baba eğitim durumu açısından deney ve kontrol grupları benzer özelliklerdedir.
- **Katılımcı Kaybı:** Deney grubundaki katılımcıların kaybını önlemek adına 8 oturumun en az 7'sine katılan ebeveynlerin sertifika almaya hak kazanacağı ilk oturumda ebeveynlere açıklanmıştır. Ayrıca programın kendileri, eşleri ve çocukları için etkili olabilmesi adına katılımlarının önemli olduğu vurgulanmış ve her oturumda bir sonraki oturumda ne konuşulacağı vurgulanarak bir sonraki oturumda görüşmek üzere sözleşilmiştir. Deney grubundaki ebeveynlerin tamamı 8 oturumun en az 7'sine katılmış ve sertifika almaya hak kazanmıştır. Ebeveynlerin devam durumları program aracılığıyla da kayıt altına alınmıştır.
- **Ortam:** Program uygulaması sürecinde ebeveynlerin kendilerini rahat ifade edebilecekleri ve fikirlerini paylaşabilecekleri bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır. Ayrıca deney ve kontrol grubundaki çocukların ön test ve son test uygulamaları da boş bir sınıf ortamında gerçekleştirilmiş, fiziksel ortam açısından uygulamada bir fark olmamasına özen gösterilmiştir.

- **Verilerin Toplanması:** Verilerin toplanmasında geçerlik ve güvenilirliği yapılmış ölçekler kullanılmıştır. Ayrıca tek bir kaynak yerine birden fazla kaynaktan (çocuk, anne ve baba) veri toplanmıştır. Hem nicel hem nitel verilerin toplanması da veri çeşitliliğini sağlamıştır.
- **Test:** Katılımcıların ön testi hatırlayıp ona uygun cevap vermesinin önüne geçmek adına çalışmada deney grubunun yanında kontrol grubuna da yer verilmiştir.
- **Tarih:** Uygulama süreci genellikle hafta sonları ve kar tatilinin olduğu dönemlere denk gelmiştir. Bu sebeple ailelerin başka bir aile eğitim programına veya aktivitelere katılmadığı bilinmektedir. Ayrıca deney ve kontrol grubundaki çocukların öğretmenleri tarafından bu süreçte aile içi iletişimleriyle ilgili herhangi bir uygulama yapılmamıştır.
- **Olgunlaşma:** Fırsat Verici Ebeveynlik Programı, 8 oturumluk bir süreci içermektedir. Hem deney hem kontrol grubu yer almaktadır. Programın nicel son test değerlendirmelerinin ardından nitel görüşmeler yoluyla da aile içi etkileşimleri ve programın etkililiği derinlemesine incelenmiştir.
- **Katılımcı Tutumu:** Deney ve kontrol grubundaki çocuklar ile öncesinde okullarına gidilerek sınıflarında çocuklarla vakit geçirilmiş ve araştırmacıyı tanımaları sağlanmıştır. Ayrıca ebeveynlerin de araştırmacıyı tanıması için veli onam formu gönderilmiş ve hem sabahçı hem öğlenci grup velilerin katılımını sağlamak adına öğle arasında bir veli toplantısı yapılmıştır. Katılmayan ebeveynler için öğretmenler aracılığıyla araştırmacı kendini ve çalışmayı tanıtan kısa bir videoyu ebeveynlere iletmiştir. Derinlemesine bilgi almak isteyen ebeveynler araştırmacının okulda olduğu günlerde gelerek görüşmüşlerdir. Ebeveynlerle oturumlar ve çocuklarla görüşmeler sırasında da araştırmacı olumlu bir tutum sergilemeye özen göstermiştir.
- **Regresyon:** Katılımcıların son test puanlarının ön testten daha yüksek olacağı anlayışıdır. Çalışmada kontrol grubuna yer verilmesi ve deney ve kontrol grubu arasındaki farkın da incelenmesi bu riski azaltmaktadır.
- **Uygulama:** Deney ve kontrol grubundaki ebeveynlere bu süreçte başka bir aile eğitim programı uygulanmamıştır.

3.8.1.2. Araştırmanın Dış Geçerliliği

Araştırmanın dış geçerliliği kapsamında çalışma grubu özellikleri, çalışma ortamı ve süreci detaylı bir biçimde raporlanmıştır.

3.8.2. Araştırmanın Güvenirliği

Araştırma güvenirliği kapsamında gözlemciler arası güvenirlik ve uygulama güvenirliğine dikkat edilmiştir:

3.8.2.1. Gözlemciler Arası Güvenirlik

Çalışmada iki puanlayıcı bulunmaktadır. Araştırmacı okul öncesi eğitimde doktora yapan ve ğretim görevlisi olarak çalışan bir uzmandan puanlama ve değerlendirme konusunda destek almıştır. Her oturum kayıtları iki gözlemci tarafından değerlendirilmiştir. Çocuklarla ve ebeveynlerle yapılan nitel görüşmeler iki puanlayıcı tarafından puanlanmıştır. Puanlayıcılar arası güvenirliğin .90 üzerinde olduğu görülmektedir.

3.8.2.2. Uygulama Güvenirliği

Çalışmada uygulama güvenirliğini sağlamak adına pilot uygulama, program uygulaması, ön test, son test uygulamaları, ebeveyn ve çocuk görüşmeleri tek ve aynı uygulayıcı tarafından gerçekleştirilmiştir. Tek uygulamacı tarafından toplanan verilerin tasnifinde ve puanlanmasında biri uygulamacı olmak üzere iki puanlayıcı yer almıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUMLAR

Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular bu bölümde yer almaktadır. Bulgular iki ana bölüm altında verilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde nicel araştırma bulguları, ikinci bölümünde ise nitel araştırma bulguları sunulmuştur:

4.1. Nicel Araştırma Bulguları

Nicel bölümde Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasına yönelik bulgular, çocuk-aile etkileşimlerinin demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığının incelendiği bulgular, Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın etkililiğine ilişkin bulgular sunulmuştur:

4.1.1. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasına yönelik bulgular

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geliştirilme sürecinde yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları iki ayrı başlık altında ele alınmıştır:

4.1.1.1. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geçerlik çalışmasına ilişkin bulgular

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geçerlik analizleri kapsamında kapsam ve yüzey geçerliğine bakılmıştır.

4.1.1.1.1 Kapsam ve Yüzey Geçerliliği

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin kapsam ve yüzey geçerliliği kapsamında senaryo temaları ve içerikleri oluşturulmuş, dijital materyal ve kuklalar hazırlanmıştır. Oluşturulan senaryolara yönelik uzman görüşleri alınmış, uzman görüşleri doğrultusunda senaryolar ve dijital materyal düzenlenmiştir. Her bir senaryoya ilişkin uzmanların verdikleri puanlar Lawshe ile Davis teknikleri uygulanarak değerlendirilmiştir. Ayrıca senaryoların pilot çalışması kukla ile yüz yüze, dijital materyal ile yüz yüze ve dijital materyal ile uzaktan olmak üzere üç ayrı yöntem ile değerlendirilmiştir. Her bir adım aşağıda detaylıca açıklanmıştır:

Senaryo temaları ve içeriklerini oluşturma

İlgili literatür detaylı olarak incelenmiş ve literatür çerçevesinde konu ile ilişkili bazı temalar belirlenmiştir. Bu temalar ve içerdikleri senaryo sayıları şu şekildedir: Çocukla iletişim (2 senaryo), anne-baba iletişimde çocuk (1 senaryo), disiplin (2 senaryo), Toplumsal cinsiyet (2 senaryo), ilgi (2 senaryo), ilgi ve yakınlık (2 senaryo), temel bakım (1 senaryo), fırsat verme (3 senaryo). Toplam 15 senaryo bulunmakta, ancak her bir senaryo için hem annenin hem babanın davranışı çocuğa sorulduğu için toplam 30 soru bulunmaktadır.

Her bir senaryo kız ve erkek çocuklara yönelik olarak Ali ve Ayşe karakterleri üzerinden hazırlanmıştır. Toplumsal cinsiyet soruları kız ve erkek çocuklara göre düzenlenmiştir. Her çocuğun cinsiyetine uygun olarak sunulan senaryoda kendi ailesini yansıtmayı hedeflenmiştir.

Okul öncesi dönem çocuklarının somut olarak senaryoları anlamalarını kolaylaştırmak amacıyla senaryolara uygun aile kuklaları ve dijital materyaller tasarlanmıştır. Senaryolar materyaller eşliğinde seslendirilerek videoya alınmış ve uzmanlara gönderilmek üzere hazırlanmıştır.

Uzman görüşü alma

Senaryo temalarının, içeriklerinin ve materyallerinin oluşturulmasının ardından uzman görüşü formu hazırlanmıştır. Uzman görüşü formunda her bir madde için “Uygundur”, “Uygun değildir”, “Düzeltilbilir” seçenekleri ile her maddeye yönelik “Öneriler” kısımları bulunmaktadır. Ayrıca 30 maddenin en sonunda genel önerilerin belirtildiği “Öneriler” kısmı da yer almaktadır. Uzmanlar uygun olduğunu düşündüğü seçeneği işaretlemiş, “Düzeltilbilir” ifadeler için önerilerde bulunmuşlardır.

Alan deneyimi olan, okul öncesi çocuklar ve aileler ile aktif çalışmış ve okul öncesi eğitim ile ilgili akademik öğrenme sürecine devam eden 5 uzmandan uzman görüşü alınmıştır. Uzmanlardan biri doktor öğretim üyesi, biri yüksek lisans mezunu araştırma görevlisi (uzun yıllar okul öncesi öğretmenliği yapmıştır), üçü doktora öğrencisidir (biri okul öncesi öğretmeni, ikisi araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır).

Uzman görüşleri doğrultusunda Lawshe ve Davis teknikleri kullanılmıştır. Davis tekniğine göre maddelerin kabul edilebilmesi için 0.80 değerini ölçüt olarak belirtmektedir (Yurdugül, 2005).

Lawshe tekniğine göre ise kapsam geçerlik oranı uzman sayısına göre formül ile hesaplanarak belirlenir. Lawshe tekniğine göre kapsam geçerlik indeksi 5 uzman için en az 0.99 olmalıdır (Veneziano ve Hooper, 1997; Akt. Yurdagül, 2005):

$$KGO_{madde} = \frac{NG}{N/2} - 1$$

KGO: Kapsam Geçerlik Oranı

NG: Maddeye "Gerekli" Diyen Uzman Sayısı

N: Maddeye İlişkin Görüş Belirten Toplam Uzman Sayısı

Tablo 12. Lawshe Minimum Kapsam Geçerlik Ölçütleri

Lawshe Minimum Kapsam Geçerlik Ölçütleri	
Uzman Sayısı	Minimum Değeri
5	0.99
6	0.99
7	0.99
8	0.78
9	0.75
10	0.62

$p < .05$

Uzman görüşlerinin değerlendirilmesiyle oluşan kapsam geçerlik indeksi Tablo 12’de verilmiştir.

Uzman görüşlerinin değerlendirilmesiyle oluşan kapsam geçerlik indeksi Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13: Uzman Görüşlerinin Değerlendirilmesiyle Oluşan Kapsam Geçerlik İndeksi

Uzman Sayısı:5

Kapsam Geçerlik Ölçütü (Lawshe): 0.99

Kapsam Geçerlik Ölçütü (Davis): 0.80

Kapsam Geçerlik İndeksi:1.00

Uzman görüşlerinin değerlendirilmesiyle oluşan kapsam geçerlik indeksi Tablo 13’te sunulmuştur. Ölçekteki tüm senaryolar için hesaplanan kapsam geçerlik indeksi, Lawshe ve Davis tekniklerindeki kapsam geçerlik ölçütü kriterinin üzerinde olduğundan ölçme aracından madde çıkarımı yapılmamıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda senaryolarda uzmanların belirttiği gerekli düzenlemeler (örneğin dil açısından düzenleme, dijital materyaldeki anne ve baba karakterlerini değiştirme) yapılmıştır.

Pilot çalışma

Uzman görüşleri doğrultusunda düzenlenen senaryoların çocuklarla uygulamasını değerlendirmek amacıyla pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Ayrıca pilot çalışmada üç ayrı yöntem (yüz yüze kuklalar ile, yüz yüze dijital materyal ile, dijital materyal ile uzaktan) sınanmıştır.

Okul öncesi dönem çocuklarının gözünden aile içi etkileşimlerini değerlendiren ölçme aracının uygulanmasında kullanılan üç ayrı yöntem (yüz yüze kuklalar ile, yüz yüze dijital materyal ile, dijital materyal ile uzaktan) arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 14’te verilmiştir:

Tablo 14: Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Gözünden Aile İçi Etkileşimlerini Değerlendiren Ölçme Aracının Uygulanmasında Kullanılan Üç Ayrı Yöntem (Yüz Yüze Kuklalar İle, Yüz Yüze Dijital Materyal İle, Dijital Materyal İle Uzaktan) Arasında Anlamlı Bir Fark Olup Olmadığı Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Yöntem	N	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Aile İçi Etkileşimler	Kukla ile yüz yüze	10	68.47	2	34.23	3.08	.06
	Dijital materyal ile yüz yüze	10	299.70	27	11.10		
	Dijital materyal ile uzaktan	10	368,167	29			

Okul öncesi dönem çocuklarının gözünden aile içi etkileşimlerini değerlendiren ölçme aracının uygulanmasında kullanılan üç ayrı yöntem (yüz yüze kuklalar ile, yüz yüze dijital materyal ile, dijital materyal ile uzaktan) arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 14’te gösterilmiştir. Tabloya göre kullanılan üç farklı yöntem arasında istatistiksel anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p > .05$). Bu doğrultuda, ölçme aracının uygulama kolaylığı ve uygulama koşullarına göre araştırmacılara esneklik sunduğu ifade edilebilir.

4.1.1.2. Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Geliştirilmesine Yönelik Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Bulgular

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin güvenirlik analizleri kapsamında Tutarlık güvenirliğine bakılmıştır.

4.1.1.2.1. İç Tutarlık Güvenirliği

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin iç Tutarlık güvenirliği kapsamında Cronbach Alfa iç Tutarlık katsayısı ve puanlayıcılar arası güvenirliğe bakılmıştır. Çalışmada iki puanlayıcı yer almış ve puanlayıcılar arası güvenirlik için Cohen's Kappa ve Spearman Korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Her bir adım aşağıda detaylı bir şekilde açıklanmıştır:

4.1.1.2.2 Cronbach Alfa Katsayısı

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Cronbach alfa iç Tutarlık katsayısı hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda Tablo 15'te sunulmuştur:

Tablo 15: Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Cronbach Alfa İç Tutarlık Katsayısı

İç Tutarlık Katsayısı	N	r	p
Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği	192	.73	.00*

* $p < .05$

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Cronbach alfa iç Tutarlık katsayısı hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda Tablo 15'te verilmiştir. Ölçeğin tamamını oluşturan 30 senaryoya ilişkin güvenirlik katsayısı (α) .73 olarak bulunmuştur ($p < .05$). Cronbach Alfa değeri .70'in üzerinde olduğu için ölçeğin iç tutarlılık güvenirliğinin iyi düzeyde olduğu söylenebilir (Taber, 2018; Özdamar, 1999; Akt. Yaşar, 2014).

Puanlayıcılar arası güvenirlik

Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği ile toplanan veriler puanlayıcılar arasındaki uyumun incelenmesi ve güvenirlik hesabı için araştırmacı ve araştırmacı dışındaki bir puanlayıcı tarafından ayrı ayrı puanlanmıştır.

İki puanlayıcı arasındaki güvenirliği gösteren Cohen's Kappa ve Pearson Korelasyon değerleri Tablo 16'da verilmiştir:

Tablo 16: Puanlayıcılar Arasındaki Güvenirliği Gösteren Cohen's Kappa ve Pearson Korelasyon Değerleri

Puanlayıcılar arası güvenirlilik	N	Cohen's Kappa	r	p
Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği	192	.92	.99	.00*

* $p < .05$

İki puanlayıcı arasındaki güvenirliliği gösteren Cohen's Kappa ve Pearson Korelasyon değerleri Tablo 16'da gösterilmiştir. Puanlayıcılar arası Pearson Korelasyon katsayısı .99, Cohen's Kappa değeri de .92 olarak bulunmuştur ($p < .05$). Her iki değer de .90 üstünde olması puanlayıcılar arası güvenirliliğin çok yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir (McHugh, 2012; Sim ve Wright, 2005).

Yapılan geçerlik ve güvenirlilik analizleri sonucunda Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu görülmüştür. Ardından çocuk-aile etkileşimlerinin demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

4.1.2. Çocukların Gözünden Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşp Farklılaşmadığının İncelendiği Bulgular

Çocukların gözünden anne-baba etkileşim davranışlarının demografik değişkenlere göre (çocukların cinsiyeti, yaşı, devam ettikleri okulun sosyoekonomik düzeyi, anne ve baba eğitim durumu) farklılaşp farklılaşmadığının incelendiği bulgular aşağıda sunulmuştur:

Çocuk-aile etkileşimlerinin çocukların cinsiyetine göre farklılaşp farklılaşmadığını gösteren Bağımsız Gruplar t testi sonuçları Tablo 17'de sunulmuştur:

Tablo 17: Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Çocukların Cinsiyetine göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Gruplar	N	\bar{x}	Ss	t Testi			
				t	Sd	p	
Çocuk-Aile Etkileşimleri	Kız	97	22.94	3.53	2.14	190	.03*
	Erkek	95	21.77	4.02			

* $p < .05$

Tablo 17’de çocuk-aile etkileşimlerinin çocukların cinsiyetine göre farklılaşp farklılaşmadığını gösteren Bağımsız Gruplar t testi sonuçları verilmiştir. Yapılan analizler sonucunda kız çocuklarının lehine anlamlı bir fark bulunmuştur ($\bar{x}=22.94$, $p<.05$).

Okul öncesi dönem çocuklarının yaşları ile çocuk-aile etkileşimleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını incelemek amacıyla Pearson Korelasyon testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 18’de sunulmuştur:

Tablo 18: Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Yaşları ile Çocuk-Aile Etkileşimleri Arasında Anlamlı Bir İlişki Olup Olmadığını İncelemek Amacıyla Pearson Korelasyon Testi Sonuçları

Çocuk-Aile Etkileşimleri	Çocukların Yaşları		
	N	r	p
	192	.12	.11

Tablo 18’de okul öncesi dönem çocuklarının ay cinsinden hesaplanan yaşları ile çocuk-aile etkileşimleri arasında ilişki olup olmadığını gösteren Pearson Korelasyon analizi sonuçları verilmiştir. Yapılan analizler sonucu çocukların ayları ile çocuk-aile etkileşimleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Okul öncesi dönem çocukların devam ettikleri okulların sosyoekonomik düzeyine göre çocuk-aile etkileşimlerinin farklılaşp farklılaşmadığını gösteren ANOVA testi sonuçları Tablo 19’da verilmiştir:

Tablo 19: Okul Öncesi Dönem Çocukların Devam Ettikleri Okulların Sosyoekonomik Düzeyine göre Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren ANOVA Testi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Çocuk-Aile Etkileşimleri	Gruplar arası	216.71	3	72.24	5.29	.00*
	Gruplar içi	2565.49	188	13.65		
	Toplam	2782.20	191			

* $p<.05$

Okul öncesi dönem çocukların devam ettikleri okulların sosyoekonomik düzeyine göre çocuk-aile etkileşimlerinin farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren ANOVA testi sonuçları Tablo 19’da sunulmuştur. Tabloya göre okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin devam ettikleri okulların sosyoekonomik düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür ($p<.05$). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe testi yapılmıştır:

Okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin hangi sosyoekonomik gruplar arasında farklılaştığını gösteren Scheffe testi sonuçları Tablo 20’de belirtilmiştir:

Tablo 20: Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Hangi Sosyoekonomik Gruplar Arasında Farklılaştığını Gösteren Scheffe Testi Sonuçları

	(I) Sosyoekonomik Grup	(J) Sosyoekonomik Grup	Ortalama Farkı	p
	A	C	1.71	.17
	(Yüksek sosyoekonomik grup)	D	1.98	.14
		B	-.94	.82
		C	2.65	.02*
Çocuk-Aile Etkileşimleri	B	D	2.92	.02*
	(Üst orta kesim)	A	.94	.82
	C	D	.27	.98
	(Orta grup)	A	-1.71	.17
		B	-2.65	.02*
	D	C	-.27	.98
	(Sosyoekonomik statüsü düşük grup)	A	-1.98	.14
		B	-2.92	.02*

* $p<.05$

Okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin hangi sosyoekonomik gruplar arasında farklılaştığını gösteren Scheffe testi sonuçları Tablo 20’de verilmiştir. B grubu ile C grubu ve B grubu ile D grubu arasında B grubu lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Diğer

bir ifadeyle, üst orta gruptaki (B) çocukların çocuk-aile etkileşimlerinin orta grup (C) ve sosyoekonomik statüsü düşük gruptan (D) daha yüksek olduğu söylenebilir.

Okul öncesi dönem çocukların çocuk-aile etkileşimlerinin anne eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını gösteren ANOVA testi sonuçları Tablo 21’de verilmiştir:

Tablo 21: Okul Öncesi Dönem Çocukların Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren ANOVA Testi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
	Gruplar arası	236.99	2	118.50	8.80	.00*
Çocuk-Aile Etkileşimleri	Gruplar içi	2545.21	189	13.47		
	Toplam	2782.20	191			

* $p < .05$

Okul öncesi dönem çocukların çocuk-aile etkileşimlerinin anne eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını gösteren ANOVA testi sonuçları Tablo 21’de sunulmuştur. Tabloya göre okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin anne eğitim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür ($p < .05$). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe testi yapılmıştır:

Okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin anne eğitim durumuna göre hangi gruplar arasında farklılaştığını gösteren Scheffe testi sonuçları Tablo 22’de belirtilmiştir:

Tablo 22: Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Anne Eğitim Durumuna göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Gösteren Scheffe Testi Sonuçları

	(I) Anne Eğitim Durumu	(J) Anne Eğitim Durumu	Ortalama Farkı	p
Çocuk-Aile Etkileşimleri	İlkokul ve ortaokul	Lise	-1.35	.15
		Ön lisans, lisans ve lisansüstü	-2.68	.00*
		İlkokul ve ortaokul	1.35	.15
	Lise	Ön lisans, lisans ve lisansüstü	-1.34	.12
	Ön lisans, lisans ve lisansüstü	İlkokul ve ortaokul	2.68	.00*
		Lise	1.34	.12

* $p < .05$

Okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin anne eğitim durumuna göre hangi gruplar arasında farklılaştığını gösteren Scheffe testi sonuçları Tablo 22’de verilmiştir. İlkokul ve ortaokul mezunu annelerin çocuk-aile etkileşimleri ile ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunu annelerin çocuk-aile etkileşimleri arasında ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunu annelerin lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, yüksek eğitim düzeyinden annelerin çocuk-aile etkileşimlerinin düşük eğitim düzeyinden olanlara göre çocuk-aile etkileşimlerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Okul öncesi dönem çocukların çocuk-aile etkileşimlerinin baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren ANOVA testi sonuçları Tablo 23’te verilmiştir:

Tablo 23: Okul Öncesi Dönem Çocukların Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren ANOVA Testi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Çocuk-Aile Etkileşimleri	Gruplar arası	77.09	2	38.54	2.69	.07
	Gruplar içi	2705.12	189	14.31		
	Toplam	2782.20	191			

* $p < .05$

Okul öncesi dönem çocukların çocuk-aile etkileşimlerinin baba eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını gösteren ANOVA testi sonuçları Tablo 23'te sunulmuştur. Tabloya göre okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin baba eğitim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermediği bulunmuştur ($p > .05$).

4.1.3. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Etkililiğine İlişkin Bulgular

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın etkililiğine ilişkin bulgular çocuk, anne ve babaya ilişkin bulgular olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır:

4.1.3.1. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Çocuk Açısından Etkililiğine İlişkin Bulgular

Deney ve kontrol grubundaki okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin ön testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 24'te sunulmuştur:

Tablo 24: Deney ve Kontrol Grubundaki Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Ön Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	Z	p
Çocuk-Aile Etkileşimleri	Deney	21	15.64	328.50	97.50	-.72	.47
	Kontrol	11	18.14	199.50			
	Toplam	32					

Tablo 24'te deney ve kontrol grubundaki okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin ön testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları verilmiştir.

Tabloya göre deney ve kontrol grubundaki çocukların çocuk-aile etkileşimleri ön testlerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Deney ve kontrol grubundaki okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin son testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 25’te sunulmuştur:

Tablo 25: Deney ve Kontrol Grubundaki Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Son Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	Z	P
Çocuk-Aile Etkileşimleri	Deney	21	18.79	394.50	67.50	-1.93	.04*
	Kontrol	11	12.14	133.50			
	Toplam	32					

* $p < .05$

Tablo 25’te deney ve kontrol grubundaki okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin son testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney ve kontrol grubundaki çocukların çocuk-aile etkileşimleri son testlerinde deney grubundaki çocukların lehine anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < .05$).

Kontrol grubundaki okul öncesi dönem çocuklarının ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 26’da verilmiştir:

Tablo 26: Kontrol Grubundaki Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	Z	p
Çocuk-Aile Etkileşimleri	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
	Pozitif Sıra	0	.00	.00		
	Eşit	11				
	Toplam	11				

Tablo 26’da kontrol grubundaki okul öncesi dönem çocuklarının ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre kontrol grubundaki çocukların çocuk-aile etkileşimleri ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Deney grubundaki okul öncesi dönem çocuklarının ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 27’de verilmiştir:

Tablo 27: Deney Grubundaki Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	Z	p	
Çocuk-Aile Etkileşimleri	Negatif Sıra	2	7.50	15.00	-3.08	.00*
	Pozitif Sıra	16	9.75	156.00		
	Eşit	3				
	Toplam	21				

* $p<.05$

Tablo 27’de deney grubundaki okul öncesi dönem çocuklarının ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney grubundaki çocukların çocuk-aile etkileşimleri ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($p<.05$, $\bar{X}_{\text{son test}} = 24.10 > \bar{X}_{\text{ön test}} = 21.29$).

4.1.3.1. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı’nın Anne Açısından Etkililiğine İlişkin Bulgular

Deney ve kontrol grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği’nin alt boyutlarına ilişkin ön testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 28’de sunulmuştur:

Tablo 28: Deney ve Kontrol Grubundaki Annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği'nin alt boyutlarına ilişkin Ön Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	Z	p	
Ebeveyn Tutum Ölçeği	Demokratik	Deney	21	14.95	314.00	83.00	-.93	.35
		Kontrol	10	18.20	182.00			
		Toplam	31					
	Otoriter	Deney	21	16.31	342.50	98.50	-.27	.78
		Kontrol	10	15.35	153.50			
		Toplam	31					
	Aşırı Koruyucu	Deney	21	15.60	327.50	96.50	-.36	.72
		Kontrol	10	16.85	168.50			
		Toplam	31					
	İzin Verici	Deney	21	16.14	339.00	102.00	-.12	.90
		Kontrol	10	15.70	157.00			
		Toplam	31					

Tablo 28'de deney ve kontrol grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutları olan Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici alt boyutlarına ilişkin ön testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney ve kontrol grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarına ilişkin ön testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$).

Deney ve kontrol grubundaki annelerin Babasavar Annelik Ölçeği'nin alt boyutları ve toplam puanına ilişkin ön testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 29'da sunulmuştur:

Tablo 29: Deney ve Kontrol Grubundaki Annelerin Babasavar Annelik Ölçeği'nin alt boyutları ve Toplam Puanına ilişkin Ön Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	Z	p	
Babasavar Annelik Ölçeği	Modern Annelik	Deney	21	15.29	321.00	90.00	-.64	.53
		Kontrol	10	17.50	175.00			
		Toplam	31					
	İki Kat Sorumlu Annelik	Deney	21	16.52	347.00	94.00	-.47	.64
		Kontrol	10	14.90	149.00			
		Toplam	31					
	Aşırı Bağlı Annelik	Deney	21	16.69	350.50	90.50	-.61	.54
		Kontrol	10	14.55	145.50			
		Toplam	31					
	Geleneksel Annelik	Deney	21	17.02	357.50	83.50	-.91	.36
		Kontrol	10	13.85	138.50			
		Toplam	31					
	Dolaylı Annelik	Deney	21	16.74	351.50	89.50	-.66	.51
		Kontrol	10	14.45	144.50			
		Toplam	31					
	Toplam	Deney	21	16.95	356.00	85.00	-.85	.40
		Kontrol	10	14.00	140.00			
		Toplam	31					

Tablo 29'da deney ve kontrol grubundaki annelerin Babasavar Annelik Ölçeği alt boyutları olan Modern Annelik, İki Kat Sorumlu Annelik, Aşırı Bağlı Annelik, Geleneksel Annelik, Dolaylı Annelik alt boyutlarına ve toplam puanına ilişkin ön testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney ve kontrol grubundaki annelerin

Babasavar Anelik Ölçeği alt boyutları ve toplam puanına ilişkin ön testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$).

Deney ve kontrol grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği'nin alt boyutlarına ilişkin son testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 30'da sunulmuştur:

Tablo 30: Deney Ve Kontrol Grubundaki Annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği'nin Alt Boyutlarına İlişkin Son Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	Z	p	
Ebeveyn Tutum Ölçeği	Demokratik	Deney	21	14.95	314.00	83.00	-.93	.35
		Kontrol	10	18.20	182.00			
		Toplam	31					
	Otoriter	Deney	21	15.90	334.00	103.00	-.09	.93
		Kontrol	10	16.20	162.00			
		Toplam	31					
	Aşırı Koruyucu	Deney	21	15.05	316.00	85.00	-.85	.40
		Kontrol	10	18.00	180.00			
		Toplam	31					
	İzin Verici	Deney	21	15.83	332.50	101.50	-.15	.88
		Kontrol	10	16.35	163.50			
		Toplam	31					

Tablo 30'da deney ve kontrol grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutları olan Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici alt boyutlarına ilişkin son testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney ve kontrol grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarına ilişkin son testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$).

Deney ve kontrol grubundaki annelerin Babasavar Annelik Ölçeği'nin alt boyutları ve toplam puanına ilişkin son testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 31'de sunulmuştur:

Tablo 31: Deney Ve Kontrol Grubundaki Annelerin Babasavar Annelik Ölçeği'nin Alt Boyutları Ve Toplam Puanına İlişkin Son Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	Z	p	
Babasavar Annelik Ölçeği	Modern Annelik	Deney	21	15.71	330.00	99.00	-.25	.80
		Kontrol	10	16.60	166.00			
		Toplam	31					
	İki Kat Sorumlu Annelik	Deney	21	16.21	340.50	100.50	-.19	.85
		Kontrol	10	15.55	155.50			
		Toplam	31					
	Aşırı Bağlı Annelik	Deney	21	15.02	315.50	84.50	-.87	.39
		Kontrol	10	18.05	180.50			
		Toplam	31					
	Geleneksel Annelik	Deney	21	16.50	346.50	94.50	-.45	.66
		Kontrol	10	14.95	149.50			
		Toplam	31					
	Dolaylı Annelik	Deney	21	16.74	351.50	89.50	-.66	.51
		Kontrol	10	14.45	144.50			
		Toplam	31					
	Toplam	Deney	21	16.14	339.00	102.00	-.13	.90
		Kontrol	10	15.70	157.00			
		Toplam	31					

Tablo 31'de deney ve kontrol grubundaki annelerin Babasavar Annelik Ölçeği alt boyutları olan Modern Annelik, İki Kat Sorumlu Annelik, Aşırı Bağlı Annelik, Geleneksel Annelik, Dolaylı Annelik alt boyutlarına ve toplam puanına ilişkin son testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney ve kontrol grubundaki

annelerin Babasavar Anelik Ölçeği alt boyutları ve toplam puanına ilişkin son testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$).

Kontrol grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 32’de verilmiştir:

Tablo 32: Kontrol Grubundaki Annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	Z	p	
Ebeveyn Tutum Ölçeği	Demokratik	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
		Pozitif Sıra	0	.00	.00		
		Eşit	10				
		Toplam	10				
	Otoriter	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
		Pozitif Sıra	0	.00	.00		
		Eşit	10				
		Toplam	10				
	Aşırı Koruyucu	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
		Pozitif Sıra	0	.00	.00		
		Eşit	10				
		Toplam	10				
	İzin Verici	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
		Pozitif Sıra	0	.00	.00		
		Eşit	10				
		Toplam	10				

Tablo 32’de kontrol grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği’nin alt boyutları olan Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici alt boyutlara ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir. Tabloya

göre kontrol grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutları ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görölmüştür ($p>.05$).

Kontrol grubundaki annelerin Babasavar Annelik Ölçeği alt boyutları ve toplam puanına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi sonuçları Tablo 33'te verilmiştir:

Tablo 33: Kontrol Grubundaki Annelerin Babasavar Annelik Ölçeği Alt Boyutlarına ve Toplam Puanına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	Z	p
Babasavar Annelik Ölçeği	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
	Pozitif Sıra	0	.00	.00		
	Modern Annelik	Eşit	10			
	Toplam	10				
	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
	İki Kat Sorumlu Annelik	Pozitif Sıra	0	.00	.00	
	Eşit	10				
	Toplam	10				
	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
	Aşırı Bağlı Annelik	Pozitif Sıra	0	.00	.00	
	Eşit	10				
	Toplam	10				
	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
	Geleneksel Annelik	Pozitif Sıra	0	.00	.00	
	Eşit	10				
	Toplam	10				
Dolaylı Annelik	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
Pozitif Sıra	0	.00	.00			
Eşit	10					
Toplam	10					
Toplam	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
Pozitif Sıra	0	.00	.00			
Eşit	10					
Toplam	10					

Tablo 33'te kontrol grubundaki annelerin Babasavar Annelik Ölçeği'nin alt boyutları ve toplam puanına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre kontrol grubundaki annelerin Babasavar Annelik

alt boyutları ve toplam puanında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Deney grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 34’te verilmiştir:

Tablo 34: Deney Grubundaki Annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

		Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	Z	p
	Demokratik	Negatif Sıra	9	10.33	93.00	-.33	.74
		Pozitif Sıra	9	8.67	78.00		
		Eşit	3				
		Toplam	21				
Ebeveyn Tutum Ölçeği	Otoriter	Negatif Sıra	5	9.40	47.00	-1.95	.04*
		Pozitif Sıra	14	10.21	143.00		
		Eşit	2				
		Toplam	21				
	Aşırı Koruyucu	Negatif Sıra	8	10.69	85.50	-.73	.47
		Pozitif Sıra	12	10.38	124.50		
		Eşit	1				
		Toplam	21				
	İzin Verici	Negatif Sıra	10	10.25	102.50	-.09	.93
		Pozitif Sıra	10	10.75	107.50		
		Eşit	1				
		Toplam	21				

* $p<.05$

Tablo 34’te deney grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği’nin alt boyutları olan Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici alt boyutlara ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney grubundaki annelerin Otoriter tutumların ön test ve son test puanları arasında

anlamly bir fark olduğu görülürken ($p < .05$), diğer alt boyutlarda bir farka rastlanmamıştır ($p > .05$). Diğer bir ifadeyle, programa katılan deney grubundaki annelerin otoriter tutum düzeylerinin anlamly bir şekilde azaldığı görülmüştür.

Deney grubundaki annelerin Babasavar Annelik leği alt boyutları ve toplam puanına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 35'te verilmiştir:

Tablo 35: Deney Grubundaki Annelerin Babasavar Annelik Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

		Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	Z	p
Babasavar Annelik Ölçeği	Modern Annelik	Negatif Sıra	8	10.69	85.50	-.38	.70
		Pozitif Sıra	11	9.50	104.50		
		Eşit	2				
		Toplam	21				
	İki Kat Sorumlu Annelik	Negatif Sıra	9	8.28	74.50	-.83	.41
		Pozitif Sıra	10	11.55	115.50		
		Eşit	2				
		Toplam	21				
	Aşırı Bağlı Annelik	Negatif Sıra	4	4.63	18.50	-2.75	.00*
		Pozitif Sıra	13	10.35	134.50		
		Eşit	4				
		Toplam	21				
Geleneksel Annelik	Negatif Sıra	9	7.67	69.00	-1.05	.29	
	Pozitif Sıra	10	12.10	121.00			
	Eşit	2					
	Toplam	21					
Dolaylı Annelik	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00	
	Pozitif Sıra	0	.00	.00			
	Eşit	21					
	Toplam	21					
Toplam	Negatif Sıra	9	7.89	71.00	-1.55	.12	
	Pozitif Sıra	12	13.33	160.00			
	Eşit	0					
	Toplam	21					

* $p < .05$

Tablo 35’te deney grubundaki annelerin Babasavar Annelik Ölçeği’nin alt boyutları ve toplam puanına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney grubundaki annelerin Aşırı Bağlı Annelik tutumlarının ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülürken ($p < .05$), diğer alt boyutlarda ve toplam puanda bir farka rastlanmamıştır ($p > .05$). Diğer bir ifadeyle, programa katılan deney grubundaki annelerin Aşırı Bağlı Annelik düzeylerinin anlamlı bir şekilde azaldığı görülmüştür.

4.1.3.1. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı’nın Baba Açısından Etkililiğine İlişkin Bulgular

Deney ve kontrol grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği’nin alt boyutlarına ilişkin ön testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 36’da sunulmuştur:

Tablo 36: Deney ve Kontrol Grubundaki Babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği’nin alt boyutlarına ilişkin Ön Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	Z	P	
Ebeveyn Tutum Ölçeği	Demokratik	Deney	2	2.50	5.00	2.00	.00	1.00
		Kontrol	2	2.50	5.00			
		Toplam	4					
	Otoriter	Deney	2	3.25	6.50	.50	-1.23	.22
		Kontrol	2	1.75	3.50			
		Toplam	4					
	Aşırı Koruyucu	Deney	2	1.50	3.00	.00	-1.55	.12
		Kontrol	2	3.50	7.00			
		Toplam	4					
	İzin Verici	Deney	2	3.50	7.00	.00	-1.63	.10
		Kontrol	2	1.50	3.00			
		Toplam	4					

Tablo 36’da deney ve kontrol grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutları olan Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici alt boyutlarına ilişkin ön testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney ve kontrol

grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarına ilişkin ön testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$).

Deney ve kontrol grubundaki babaların Baba Katılım Ölçeği'nin alt boyutları ve toplam puanına ilişkin ön testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 37'de sunulmuştur:

Tablo 37: Deney ve Kontrol Grubundaki Babaların Baba Katılım Ölçeği'nin Alt Boyutlarına ve Toplam Puanına İlişkin Ön Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

		Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	Z	p
Baba Katılım Ölçeği	Keyfi Meşguliyet	Deney	2	3.00	6.00	1.00	-.78	.44
		Kontrol	2	2.00	4.00			
		Toplam	4					
	İlgi ve Yakınlık	Deney	2	3.00	6.00	1.00	-.78	.44
		Kontrol	2	2.00	4.00			
		Toplam	4					
	Temel Bakım	Deney	2	3.00	6.00	1.00	-.78	.44
		Kontrol	2	2.00	4.00			
		Toplam	4					
	Toplam	Deney	2	3.00	6.00	1.00	-.78	.44
		Kontrol	2	2.00	4.00			
		Toplam	4					

Tablo 37'de deney ve kontrol grubundaki babaların Baba Katılım Ölçeği alt boyutları olan Keyfi Meşguliyet, İlgi ve Yakınlık, Temel Bakım alt boyutlarına ve toplam puanına ilişkin ön testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney ve kontrol grubundaki babaların Baba Katılım Ölçeği alt boyutları ve toplam puanına ilişkin ön testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$).

Deney ve kontrol grubundaki babaların Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu'nun alt boyutlarına ilişkin ön testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 38'de sunulmuştur:

Tablo 38: Deney ve Kontrol Grubundaki Babaların Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu'nun Alt Boyutlarına ilişkin Ön Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

		Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	Z	p
Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu	Teşvik	Deney	2	2.00	4.00	1.00	-.78	.44
		Kontrol	2	3.00	6.00			
		Toplam	4					
	Engel	Deney	2	2.00	4.00	1.00	-.78	.44
		Kontrol	2	3.00	6.00			
		Toplam	4					
	Kontrol	Deney	2	2.00	4.00	1.00	-.78	.44
		Kontrol	2	3.00	6.00			
		Toplam	4					

Tablo 38'de deney ve kontrol grubundaki babaların Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu'nun alt boyutları olan Teşvik, Engel ve Kontrol alt boyutlarına ilişkin ön testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney ve kontrol grubundaki babaların Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu alt boyutlarına ilişkin ön testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Deney ve kontrol grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği'nin alt boyutlarına ilişkin son testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 39'da verilmiştir:

Tablo 39: Deney ve Kontrol Grubundaki Babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği'nin alt boyutlarına ilişkin Son Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	Z	p	
Ebeveyn Tutum Ölçeği	Demokratik	Deney	2	2.50	5.00	2.00	.00	1.00
		Kontrol	2	2.50	5.00			
		Toplam	4					
	Otoriter	Deney	2	3.50	7.00	.00	-1.55	.12
		Kontrol	2	1.50	3.00			
		Toplam	4					
	Aşırı Koruyucu	Deney	2	2.00	4.00	1.00	-.78	.44
		Kontrol	2	3.00	6.00			
		Toplam	4					
	İzin Verici	Deney	2	3.50	7.00	.00	-1.55	.12
		Kontrol	2	1.50	3.00			
		Toplam	4					

Tablo 39'da deney ve kontrol grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutları olan Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici alt boyutlarına ilişkin son testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney ve kontrol grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarına ilişkin son testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Deney ve kontrol grubundaki babaların Baba Katılım Ölçeği'nin alt boyutları ve toplam puanına ilişkin son testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 40'ta gösterilmiştir:

Tablo 40: Deney ve Kontrol Grubundaki Babaların Baba Katılım Ölçeği'nin Alt Boyutlarına ve Toplam Puanına İlişkin Son Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	Z	p	
Baba Katılım Ölçeği	Keyfi Meşguliyet	Deney	2	2.50	5.00	2.00	.00	1.00
		Kontrol	2	2.50	5.00			
		Toplam	4					
	İlgi ve Yakınlık	Deney	2	2.50	5.00	2.00	.00	1.00
		Kontrol	2	2.50	5.00			
		Toplam	4					
	Temel Bakım	Deney	2	3.00	6.00	1.00	-.78	.44
		Kontrol	2	2.00	4.00			
		Toplam	4					
	Toplam	Deney	2	3.00	6.00	1.00	-.78	.44
		Kontrol	2	2.00	4.00			
		Toplam	4					

Tablo 40'ta deney ve kontrol grubundaki babaların Baba Katılım Ölçeği alt boyutları olan Keyfi Meşguliyet, İlgi ve Yakınlık, Temel Bakım alt boyutlarına ve toplam puanına ilişkin son testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney ve kontrol grubundaki babaların Baba Katılım Ölçeği alt boyutları ve toplam puanına ilişkin son testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Deney ve kontrol grubundaki babaların Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu'nun alt boyutlarına ilişkin son testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 41'de sunulmuştur:

Tablo 41: Deney ve Kontrol Grubundaki Babaların Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu'nun Alt Boyutlarına ilişkin Son Testlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	Z	p	
Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu	Teşvik	Deney	2	2.00	4.00	1.00	-.78	.44
		Kontrol	2	3.00	6.00			
		Toplam	4					
	Engel	Deney	2	3.00	6.00	1.00	-.78	.44
		Kontrol	2	2.00	4.00			
		Toplam	4					
	Kontrol	Deney	2	2.50	5.00	2.00	.00	1.00
		Kontrol	2	2.50	5.00			
		Toplam	4					

Tablo 41 'de deney ve kontrol grubundaki babaların Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu'nun alt boyutları olan Teşvik, Engel ve Kontrol alt boyutlarına ilişkin son testlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney ve kontrol grubundaki babaların Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu alt boyutlarına ilişkin son testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$).

Kontrol grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 42'de verilmiştir:

Tablo 42: Kontrol Grubundaki Babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

		Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	Z	p
Ebeveyn Tutum Ölçeği	Demokratik	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
		Pozitif Sıra	0	.00	.00		
		Eşit	2				
		Toplam	2				
	Otoriter	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
		Pozitif Sıra	0	.00	.00		
		Eşit	2				
		Toplam	2				
	Aşırı Koruyucu	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
		Pozitif Sıra	0	.00	.00		
		Eşit	2				
		Toplam	2				
	İzin Verici	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
		Pozitif Sıra	0	.00	.00		
		Eşit	2				
		Toplam	2				

Tablo 42’de kontrol grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği’nin alt boyutlarına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre kontrol grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Kontrol grubundaki babaların Baba Katılım Ölçeği alt boyutları ve toplam puanına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 43'te verilmiştir:

Tablo 43: Kontrol Grubundaki Babaların Baba Katılım Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

		Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	Z	p
Baba Katılım Ölçeği	Temel Bakım	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
		Pozitif Sıra	0	.00	.00		
		Eşit	2				
		Toplam	2				
	İlgi ve Yakınlık	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
		Pozitif Sıra	0	.00	.00		
		Eşit	2				
		Toplam	2				
	Keyfi Meşguliyet	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
		Pozitif Sıra	0	.00	.00		
		Eşit	2				
		Toplam	2				
Toplam	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00	
	Pozitif Sıra	0	.00	.00			
	Eşit	2					
	Toplam	2					

Tablo 43'te kontrol grubundaki babaların Baba Katılım Ölçeği'nin alt boyutları ve toplam puanına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre kontrol grubundaki babaların Baba Katılım Ölçeği alt

boyutları ve toplam puanında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Kontrol grubundaki babaların Anelik Bekçiliği Ölçeği Baba Formu alt boyutlarına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 44'te verilmiştir:

Tablo 44: Kontrol Grubundaki Babaların Anelik Bekçiliği Ölçeği Baba Formu Alt Boyutlarına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	Z	p
Teşvik	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
	Pozitif Sıra	0	.00	.00		
	Eşit	2				
	Toplam	2				
Anelik Bekçiliği Ölçeği Baba Formu	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
	Pozitif Sıra	0	.00	.00		
	Eşit	2				
	Toplam	2				
Engel	Negatif Sıra	0	.00	.00	.00	1.00
	Pozitif Sıra	0	.00	.00		
	Eşit	2				
	Toplam	2				

Tablo 43'te kontrol grubundaki babaların Anelik Bekçiliği Ölçeği Baba Formu'nun alt boyutlarına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre kontrol grubundaki babaların Anelik Bekçiliği Ölçeği Baba Formu alt boyutlarında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Deney grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 45’te verilmiştir:

Tablo 45: Deney Grubundaki Babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	Z	p
Ebeveyn Tutum Ölçeği	Negatif Sıra	1	1.00	1.00	-1.00	.32
	Pozitif Sıra	0	.00	.00		
	Demokratik	Eşit	1			
	Toplam	2				
	Negatif Sıra	2	1.50	3.00	-1.41	.16
	Pozitif Sıra	0	.00	.00		
	Otoriter	Eşit	0			
	Toplam	2				
	Negatif Sıra	2	1.50	3.00	-1.34	.18
	Pozitif Sıra	0	.00	.00		
	Aşırı Koruyucu	Eşit	0			
	Toplam	2				
	Negatif Sıra	1	1.50	1.50	.00	1.00
	Pozitif Sıra	1	1.50	1.50		
	İzin Verici	Eşit	0			
	Toplam	1	1.50	1.50		

Tablo 45’te deney grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği’nin alt boyutlarına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Deney grubundaki babaların Baba Katılım Ölçeği alt boyutları ve toplam puanına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 46’da verilmiştir:

Tablo 46: Deney Grubundaki Babaların Baba Katılım Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

		Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	Z	p
Baba Katılım Ölçeği	Temel Bakım	Negatif Sıra	1	1.50	1.50	.00	1.00
		Pozitif Sıra	1	1.50	1.50		
		Eşit	0				
		Toplam	2				
	İlgi ve Yakınlık	Negatif Sıra	1	1.00	1.00	-.45	.66
		Pozitif Sıra	1	2.00	2.00		
		Eşit	0				
		Toplam	2				
	Keyfi Meşguliyet	Negatif Sıra	1	1.00	1.00	-.45	.66
		Pozitif Sıra	1	2.00	2.00		
		Eşit	0	1.00	1.00		
		Toplam	2	2.00	2.00		
Toplam	Negatif Sıra	1	1.00	1.00	-.45	.66	
	Pozitif Sıra	1	2.00	2.00			
	Eşit	0					
	Toplam	2					

Tablo 46’da deney grubundaki babaların Baba Katılım Ölçeği’nin alt boyutları ve toplam puanına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney grubundaki babaların Baba Katılım Ölçeği alt

boyutları ve toplam puanında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Deney grubundaki babaların Anelik Bekçiliği Ölçeği Baba Formu alt boyutlarına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 47’de verilmiştir:

Tablo 47: Deney Grubundaki Babaların Anelik Bekçiliği Ölçeği Baba Formu Alt Boyutlarına İlişkin Ön Test ve Son Test Puan Ortalamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	Z	p
Teşvik	Negatif Sıra	2	1.50	3.00	-1.34	.18
	Pozitif Sıra	0	.00	.00		
	Eşit	0				
	Toplam	2				
Anelik Bekçiliği Ölçeği Baba Formu	Negatif Sıra	1	1.00	1.00	-.45	.66
	Pozitif Sıra	1	2.00	2.00		
	Eşit	0				
	Toplam	2				
Kontrol	Negatif Sıra	1	1.00	1.00	-.45	.66
	Pozitif Sıra	1	2.00	2.00		
	Eşit	0				
	Toplam	2				
Engel	Negatif Sıra	1	1.00	1.00	-.45	.66
	Pozitif Sıra	1	2.00	2.00		
	Eşit	0				
	Toplam	2				

Tablo 47’de deney grubundaki babaların Anelik Bekçiliği Ölçeği Baba Formu’nun alt boyutlarına ilişkin ön test ve son test puan ortalamalarına ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre deney grubundaki babaların Anelik Bekçiliği Ölçeği Baba Formu alt boyutlarında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

4.2. Nitel Araştırma Bulguları

Çalışmanın nitel bölümü iki başlıkta ele alınmıştır: Birinci bölümünde deney ve kontrol grubundaki çocukların program öncesi ve sonrası çocuk-aile etkileşimleri nitel olarak değerlendirilmiştir. Çocuklarla yapılan görüşmelerden alıntılar, ön test deney grubu çocuk 1 için “ÖDÇ1”, ön test kontrol grubu çocuk 1 için “ÖKÇ1”, son test deney grubu çocuk 1 için “SDÇ1”, son test kontrol grubu çocuk 1 için “SKÇ1” şeklinde kodlanmıştır.

Nitel bölümün ikinci kısmında ise programa katılan deney grubundaki ebeveynlerin aile içi etkileşimleri ve programın etkililiğine dair görüşleri incelenmiştir. Ebeveynlerle yapılan alıntılar, anneler için “A1” şeklinde, babalar için “B1” şeklinde kodlanmıştır.

Nitel olan iki bölümde de iki puanlayıcı arasındaki güvenilirlik Miles ve Huberman (1994) formülü kullanılarak hesaplanmış ve her bir bulgudaki kod ve tema için .90 üzeri olduğu görülmüştür. Sonucun .70 ve üzeri düzeyde olması puanlayıcılar arası güvenirliliğin sağlandığını göstermektedir (Gay, 1987; Miles ve Huberman, 1994).

4.2.1. Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Program Öncesi ve Sonrası Çocuk-Aile Etkileşimlerine İlişkin Nitel Bulgular

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden doğum günlerinde anne ve baba davranışları Tablo 48’de gösterilmiştir:

Tablo 48: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Doğum Günlerinde Anne ve Baba Davranışları

		Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
	Temalar	f	%	f	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	21	100	11	0	20	95.2	11	0
	Olumsuz	0	0	0	0	1	4.8	0	0
Baba	Olumlu	17	81.0	10	90.9	20	95.2	10	90.9
	Olumsuz	4	19.0	1	9.1	1	4.8	1	9.1

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden doğum günlerinde anne ve baba davranışları Tablo 48’de verilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu

ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Tabloya göre deney çocukların gözünden babaları ile olumlu etkileşimlerinin arttığı görülmektedir. Olumlu etkileşimler teması altında pasta/yemek hazırlama, çocuğun okula/partiye gitmesine izin verme, çocuk için sürpriz yapma (parti yapma, hediye alma), çocuğu partiye hazırlama ve mutlu olma yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise çocuğa kızma, çocuğa hayır deme, kendi işiyle ilgilenme ve soruya cevap vermeyenleri içermektedir.

Çocukların gözünden doğum günlerinde anneleri ile olumlu etkileşimlere vurgu yapan çocukların ifadelerinden örnekler şu şekildedir:

ÖDÇ7: *“Ona doğum günü sürprizi hazırlar.”*

ÖDÇ21: *“Onu kutlama için hazırlar.”*

ÖKÇ6: *“Bugün senin doğum günün, hazırlan der.”*

ÖKÇ8: *“Doğum gününü kutlar.”*

SDÇ16: *“Pasta yapar, partiye götürür.”*

SDÇ7: *“Ona sürpriz hazırlar.”*

Çocukların ifadeleri incelendiğinde çocuğa sürpriz hazırlama, çocuğu partiye hazırlama, doğum gününü kutlama, pasta yapma gibi olumlu etkileşimlerden bahsettikleri görülmektedir.

Bu ifadelerin tam tersi olarak doğum günlerinde anneleri ile olumsuz etkileşimleri olduğunu belirten, annesinin okuldaki doğum günü kutlamasına izin vermediğini belirten bir çocuğun ifadesi ise şu şekildedir:

SDÇ20: *“Hayır olmaz der.”*

Anneler dışında babaların da çocukları ile etkileşimleri incelenmiştir. Çocukları ile doğum günlerinde olumlu etkileşimleri olduğunu görebildiğimiz babaların çocuklarının ifadeleri ise şu şekildedir:

ÖDÇ8: *“O da annesine yardım eder.”*

ÖDÇ21: *“Babası da onu okula götürür.”*

ÖKÇ7: *“O da mutlu olur.”*

ÖKÇ8: “Hediye alır.”

SDÇ5: “Doğum günün kutlu olsun der.”

SDÇ11: “Kızım parti yapabilirsin, bu çok güzel bir şey.”

SDÇ14: “Ona kahvaltı yapar.”

SDÇ2: “İyi ki doğdun yavrurum.”

Babalarının kendileri ile doğum günlerinde olumlu etkileşimleri olduğunu vurgulayan çocukların ifadeleri incelendiğinde, babanın yemek yapan anneye yardım ettiği, kahvaltı hazırladığı, çocuğun doğum gününü kutladığı, mutlu olduğu, onu okuldaki partiye götürdüğü ve çocuğuna hediye aldığı görülmektedir.

Ancak babası ile annesine oranla daha çok olumsuz etkileşimden bahseden çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların aşağıdaki ifadeleri incelendiğinde, babasının doğum günü ile ilgilenmeyip işe gittiği, çocuğuna sürpriz hazırlayan anneye kızdığı ve çocuğun okuldaki partiye gitmesini istemediği söylenebilir:

ÖDÇ5: “İşe gider.”

ÖKÇ10: “O da Ayşe’nin annesine çok kızar.”

SDÇ20: “Hayır oğul der.”

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden korktuklarında anne ve baba davranışları Tablo 49’da gösterilmiştir:

Tablo 49: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Korktuklarında Anne ve Baba Davranışları

		Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	20	95.2	11	100	21	100	11	100
	Olumsuz	1	4.8	0	0	0	0	0	0
Baba	Olumlu	20	95.2	11	100	20	95.2	11	100
	Olumsuz	1	4.8	0	0	1	4.8	0	0

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden korktuklarında anne ve baba davranışları Tablo 49’da verilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Son testte deney grubundaki çocukların anneleri ile olumlu etkileşimlerinin arttığı görülmektedir. Olumlu etkileşimler teması altında uyumasını söyleme, öneriler sunma (birlikte uyumayı önerme, ayıcığıyla uyumasını önerme), cesaretlendirme, öpme, uykunun öneminden bahsetme yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise sert bir ifadeyle çocuğa yarın okulun olduğunu söylemesi ve soruya cevap vermeyenleri içermektedir.

Çocuklara göre korktuklarında anneleri olumlu tutumlar sergileyen çocukların ifadeleri şu şekildedir:

ÖDÇ8: “Kızım burada evlerin kapıları kapalı, pencereleri kapalı. Korkulacak canavar diye bir şey yok. Sadece yağmur yağıyor, gök gürültüsü sesi ondan çıkar.”

ÖDÇ11: “Kızım korkma. Korkularına cesaretli olmalısın.”

ÖDÇ20: “Yanımızda yatmak ister misin.”

ÖKÇ6: “O zaman sen de yorganını üstüne çek, şimşek seni rahatsız etmesin.”

SKÇ7: “Ne oldu der. Korkma der.”

SDÇ12: “İstersen gel kızım birlikte yatalım.”

SDÇ18: “Cesaretli ol der.”

SDÇ16: “Yanına yatar, masal okur.”

SDÇ11: “Kızım korkma ayıcığa sarıl korkmazsın.”

Çocukların ifadeleri incelendiğinde, annelerinin korktuklarında gök gürültüsünün sebebini açıklamaya çalıştığı, korkmayıp cesaretli olmasını tavsiye ettikleri, alternatifler önerdikleri (yanında yatmasını önerme, masal okuma, yorganı üstüne çekmesini söyleme, ayıcığına sarılmasını söyleme) görülmektedir.

Babaların da korku durumunda çocukları ile olumlu etkileşimlerinin daha fazla olduğu söylenebilir. Anneler gibi babalar da gök gürültüsünün bir şey yapmadığını söyleme, uyumanın öneminden bahsetme, çocuğu öpme, masal okuma, birlikte uyuma, üstünü örtmesi gibi önerilerde bulunmuşlardır. Babalarına yönelik çocukların ifadeleri şu şekildedir:

ÖDÇ13: “Gök gürültüsü bir şey yapmaz der.”

ÖDÇ17: “Masal okur.”

ÖKÇ5: “Öpücük atar.”

SKÇ6: “Üstünü bir şeyle kapat ve şimşek seni rahatsız etmesin.”

SDÇ18: “Seninle yatarım der.”

SDÇ2: “Kızım yatarsan büyürsün.”

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden anne ve babası tartışırken çocuğunu fark ettiklerindeki anne ve baba davranışları Tablo 50’de gösterilmiştir:

Tablo 50: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Anne ve Babası Tartışırken Çocuğunu Fark Ettiklerindeki Anne ve Baba Davranışları

	Temalar	Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	17	81.0	11	100	21	100	11	100
	Olumsuz	4	19.0	0	0	0	0	0	0
Baba	Olumlu	15	71.4	11	100	18	85.7	10	90.9
	Olumsuz	6	28.4	0	0	3	14.3	1	9.1

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden anne ve babası tartışırken çocuğunu fark ettiklerindeki anne ve baba davranışları Tablo 50’de verilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Deney grubu son testte çocukların hem anneleri ile hem de babaları ile olumlu etkileşimlerinin arttığı görülmektedir. Olumlu etkileşimler teması altında tartışmayı bırakma, çocuğa gülme, alternatif sunma (çocuğa oyuncaklarıyla oynamasını söyleme, çocuğa odasına gitmesini söyleme), çocuğu yatağa yatırmaları, aramıza girme/bir dakika/biz konuşuyoruz demeleri yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise çocuğa kızma/bağırma, tartışıklarını ifade etme, annene/babana inanma deme ve soruya cevap vermeyenleri içermektedir.

Çocukların ifadelerine göre, anne ve babası tartışırken çocuğu yanlarında gördüklerinde olumlu olarak sınıflandırılan annelerin davranışları şöyledir:

ÖDÇ7: “Kızım biz tartışmıyoruz, sadece konuşuyoruz der.”

ÖKÇ1: “Aramıza girme.”

ÖDÇ20: “Ona odasına gitmesini söyler.”

SKÇ7: “Düzgün gibi davranırlar.”

SDÇ1: “Bu anne ile baba arasında bir durum.”

SDÇ7: “Kızım biz tartışmıyoruz, sadece konuşuyoruz. Sen git odanda birazcık oyun oyna tamam mı.”

SDÇ8: “Kızım birileri bir konuda tartışırken ya da özel bir şey konuşurken rahatsız edilip yanına gelinmez, biraz ayıptır.”

SDÇ11: “Kızım sen karışma büyükler kavga ediyor.”

Çocukların ifadelerine göre, anneler gibi babaların da büyük çoğunluğunun tartışma anında yanında çocuğunu gördüğünde ortamdan uzaklaştırmaya çalıştığı, bir şey olmamış gibi davrandığı, anneyle barıştığı, tartışmayı bıraktığı ve çocuğa bir şey yansıtmamaya çalıştığı görülmektedir:

ÖDÇ2: “O da güler. Kızım sen bizim en sevdiğimizisin ama yine de gider misin derler.”

ÖDÇ6: “Neden öyle bakıyorsun der. Tartışmamıza karışma der.”

ÖKÇ3: “O da git der.”

ÖKÇ7: “Düzgün davranır.”

ÖKÇ8: “O da niye geldin der.”

SDÇ4: “Sen neden geldin der.”

SDÇ9: “Tartışmayı bırakır.”

SDÇ14: “Babası da annesiyle barışmak ister.”

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden çocuk bir şey döktüğü durumda anne ve baba davranışları Tablo 51’de gösterilmiştir:

Tablo 51: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Çocuk Bir Şey Döktüğü Durumda Anne ve Baba Davranışları

		Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	9	42.9	5	45.5	10	47.6	5	45.5
	Olumsuz	12	57.1	6	54.5	11	52.4	6	54.5
Baba	Olumlu	10	47.6	6	54.5	15	71.4	6	54.5
	Olumsuz	11	52.4	5	45.5	6	28.6	5	45.5

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden çocuk bir şey döktüğü durumda anne ve baba davranışları Tablo 51’de gösterilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Deney grubundaki çocukların son testlerine bakıldığında anne ve babalarının olumlu etkileşim davranışlarının arttığı görülmektedir. Olumlu etkileşimler teması altında döküleni silme, uyarma (Bir daha dökme, biraz dikkatli ol, yemekte oynanmaz deme), bir şey olmaz deme (kazalar olabilir, bir şey olmaz sileriz deme) yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise çocuğa kızma/bağırma/sinirlenme, sert uyarı (Bir daha oynama, kalk masadan, yaramazlık yapıyorsun, cezalısin git odana, sofrada oynarsan böyle olur deme) ve soruya cevap vermeyenleri içermektedir.

Çocukların ifadelerine göre bir şey döktüklerinde annelerinin dikkatli olmasını söyleyen, bir şey olmayacağını silinebileceğini ifade eden, bilerek yapıp yapmadığını soran, kazaların olabileceğini ifade eden annelerin davranışları olumlu etkileşimler altında sınıflandırılmıştır:

ÖDÇ8: “Kızım biraz daha dikkatli olabilir misin? Yemekte oynanmaz, susup güzelce yemeğini ye ve içeceklerini dökmemeye de dikkatli ol.”

ÖKÇ4: “Kazalar olabilir.”

ÖKÇ5: “Bilerek mi yaptın bilmeyerek mi yaptın der.”

SDÇ19: “Bir şey olmaz sileriz der.”

SDÇ11: “Kızım birazcık dikkatli ol, peçete al da sil.”

ÖDÇ21: “Bir dahakine çok dikkat et der.”

Olumsuz olarak sınıflandırılan anne davranışları ise çocuğuna kızan, yüksek sesle sofrada oynamamasını söyleyen, çocuğun yaramazlık yaptığını ifade eden annelerdir. Bu davranışlara çocukların ifadelerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

ÖDÇ7: “Kızım neden döktün, oynama sofrada (çok yüksek sesle) der. Annem bana böyle diyor.”

ÖDÇ16: “Kızar.”

SDÇ12: “Kızım iyi yaramazlık yapıyorsun masada.”

SDÇ7: “Kızım ne yaptın sen ya, sofrada oyun oynarsan böyle olur işte (Yüksek sesle).”

Babaların bir şey döküldüğündeki olumlu davranışları ile ilgili çocukların ifadeleri şu şekildedir:

ÖDÇ2: “(Sesini kalınlaştırarak) Sorun yok ama sofrada dikkat etmeliyiz kızım der.”

ÖDÇ12: “Bir şey olmaz der.”

ÖKÇ9: “O da bir şey olmaz der.”

SDÇ5: “Oğlum dökme yemeğini yoksa büyüyemezsin.”

SDÇ10: “Sana ben bir tane daha doldurayım.”

SDÇ14: “Oğlum meyve suyun çok tatlı, neden döküyorsun ki der.”

Babaların olumlu etkileşim davranışları incelendiğinde dikkat etmesini söyleyen, bir şey olmayacağını, yenisini dolduracağını belirten, meyve suyunun çok tatlı olduğunu, büyümek için yemeğini yemesini, dökmemesi gerektiğini ifade ettikleri görülmektedir.

Bunun tam tersi olarak olumsuz baba davranışları incelendiğinde çocuğuna ceza veren, masadan kaldırıp odasına gönderen, kızan (hatta anneden daha çok kızan) babalar olduğu aşağıdaki ifadelerden görülmektedir:

ÖDÇ4: “Cezalısın, odana git demiş.”

ÖDÇ17: “Kızar.”

ÖKÇ5: “O da tamamen kızar.”

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden çocuğun teknoloji kullanımına yönelik anne ve baba davranışları Tablo 52’de gösterilmiştir:

Tablo 52: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Çocuğun Teknoloji Kullanımına Yönelik Anne ve Baba Davranışları

	Temalar	Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
		f	%	F	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	10	47.6	3	27.3	16	76.2	3	27.3
	Olumsuz	11	52.4	8	72.7	5	23.8	8	72.7
Baba	Olumlu	11	52.4	3	27.3	16	76.2	3	27.3
	Olumsuz	10	47.6	8	72.7	5	23.8	8	72.7

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden çocuğun teknoloji kullanımına yönelik anne ve baba davranışları Tablo 52’de gösterilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Deney grubundaki çocukların son test cevaplarına göre anne ve babaları ile olumlu etkileşim davranışlarının ön teste göre arttığı görülmektedir. Olumlu etkileşimler teması altında uyarma (vakit doldu, böyle anlaşmamıştık deme), neden telefonu vermediğini sorma, gözlerin bozulur deme, alternatif sunma (eğlenceli bir yere götürme, oyun oynama) yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise çocuğa kızma, zorla elinden alma, cezalandırma (bir daha telefon vermeme), kötü alternatif sunma (TV izletme), süre aşımına izin verme ve soruya cevap vermeyenleri içermektedir.

Telefonla oynama konusunda süreye uymayan çocuğa yönelik anne davranışları incelendiğinde telefonun gözlerine zararlı olduğunu söyleyen ve baştaki anlaşmaları süreyi hatırlatan annelerin davranışlarına ilişkin çocukların görüşleri şu şekildedir:

ÖDÇ8: “Kızım vermezsen eğer çok telefon izlersen gözlerin bozulur ve gözlük takmak zorunda kalırsın. Ve göz bandı, doktor öyle şeyler verir sana ve bunlar da hiç hoş değil, çok rahatsız olursun.”

SDÇ20: “Böyle anlaşmamıştık der.”

SDÇ8: “Kızım eğer çok telefon izlersen gözlük takarsın. Doktor da sana göz damlası veya gözlük verebilir, onlar da çok sıkıcı ve kötü şeyler. Ama iyiliğin için alabilir miyim der. Mesela bana öyle oldu. Gözlük takıyorum, hatta doktor bana göz bandı da verdi, göz bandımı da takıyorum. Sanırım televizyondan mı telefondan mı, eskiden bayağı telefon izlerdim hep. Babam hemen ikna olurdu, ona böyle lütfen diye hareket yapardım, o da ikna olurdu.”

Olumsuz olarak ise çocuğa süreyi tutmadığını sorgulayan biçimde yüksek sesle soran, telefonu zorla elinden alan, telefonu ortamdan kaçıran, çocuğu dinleyip ek süre veren anne davranışları görülmektedir. Çocukların bu anne davranışlarına ilişkin ifadeleri şöyledir:

ÖDÇ7: “Kızım neden vermiyorsun, süreni tutmuyorsun (çok yüksek sesle) der.”

ÖDÇ17: “Zorla alır.”

ÖDÇ18: “Telefonu hemen alır, kaçar.”

ÖKÇ3: “Yine süre verir.”

Telefon kullanımı konusunda babanın olumlu davranışları arasında ise çocukla vakit geçirmeye çalışan, sürenin dolduğunu hatırlatan, bahçede oynamasını öneren, göz sağlığı için telefonu bırakması gerektiğini ifade eden babalar yer almaktadır. Bu olumlu davranışlarla ilgili çocukların ifadeleri şu şekildedir:

ÖDÇ4: “Senle vakit geçirelim demiş.”

ÖDÇ13: “Süren doldu der.”

SDÇ18: “Bahçede oyna der.”

SDÇ14: “Oğlum gözlerin acır, sonra da göz doktoruna gitmemiz lazım der.”

Annelerde olduğu gibi teknoloji kullanımında babalarda da bazı olumsuz davranışlar görülebilmektedir. Bunlara örnek olarak çocuklardan gelen yanıtlar şöyledir:

ÖDÇ18: “Televizyon izletir.”

ÖDÇ21: “O da kızar.”

ÖKÇ6: “Onu oynatır.”

Yukarıdaki alıntılarda babaların olumsuz davranışları incelendiğinde telefonla oynama süresi dolan çocuğu başka bir ekrana maruz bırakma, kızma veya ek süre verme davranışları yer almaktadır.

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden toplumsal cinsiyet ve sorumluluklara yönelik anne ve baba davranışları Tablo 53'te gösterilmiştir:

Tablo 53: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Toplumsal Cinsiyet ve Sorumluluklara Yönelik Anne ve Baba Davranışları

	Temalar	Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	14	66.7	8	72.7	16	76.2	8	72.7
	Olumsuz	7	33.3	3	27.3	5	23.8	3	27.3
Baba	Olumlu	14	66.7	8	72.7	16	76.2	8	72.7
	Olumsuz	7	33.3	3	27.3	5	23.8	3	27.3

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden toplumsal cinsiyet ve sorumluluklara yönelik anne ve baba davranışları Tablo 53'te gösterilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Deney grubundaki çocukların son testlerine bakıldığında hem anne hem babaların çocukları ile olumlu etkileşim davranışlarının arttığı söylenebilir. Olumlu etkileşimler teması altında canının istemediğini söyleme, kardeşine yardım etmesini söyleme, yorgun olduğunu ifade etme, yaşının küçük olduğunu söyleme, başka sorumlulukları olduğunu belirtme (ödevleri olduğunu belirtme) yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise çocuğa kızma, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları (“Çünkü o erkek”, “Erkekler iş yapmaktan hoşlanmaz”, “Erkek için bu utanç verici”, “Sen kızsın akıllısın, o değil”, “O yaramaz - *Erkek çocuğa atfediliyor*”), kişiselleştirmeyi (“Çünkü o beni sevmiyor”) içermektedir.

Toplumsal cinsiyet ve sorumluluklara yönelik olumlu anne davranışları incelendiğinde, yardım etmeyen çocuğu da çağırma veya çocuğun cinsiyetine değil yaşına, yorgun olmasına ve o an yardım etmek istemediğine vurgu yaptıkları aşağıdaki ifadelerden görülebilmektedir:

ÖDÇ14: “Çünkü onun yaşı küçük olduğu için.”

ÖDÇ16: “Ayşe yardım etmek istemiyor.”

ÖKÇ4: “Sen yardım ediyorsun, abin de yardım edebilir ama yorgunsa edemez.”

SDÇ11: “Kızım sen abini çağır abin de yardım etsin.”

SDÇ19: “Abin bugün yapmak istemiyor der.”

Toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren olumsuz anne davranışları incelendiğinde, erkeklerin yemek yapmaktan hoşlanmadığı, yardım eden çocuğa kardeşinin yardım etmediğini ifade ettiği için kızdığı çocuklar tarafından şu ifadelerle belirtilmiştir:

ÖDÇ8: “Kızım erkekler yemek hazırlamayı sevmez.”

ÖKÇ3: “Erkekler iş yapmaktan hoşlanmaz der.”

SDÇ17: “Kızım Ayşe’ye. Sen yardım et der.”

Toplumsal cinsiyet rolleri ve sorumluluklar ile ilgili babaların olumlu etkileşim davranışları arasında da ağırlıklı olarak yardım etmeyen çocuğa yardım etmesini söylemesi veya yardım etmeyen çocuğun o sırada ödev yaptığını söylediği çocuklar tarafından şu ifadelerle belirtilmiştir:

ÖDÇ3: “Annene ve ablana yardım et der.”

SDÇ2: “Yardım etmelisin der.”

SDÇ10: “Kızım abinin çok dersi var der.”

Tüm bu olumlu etkileşimlere rağmen olumsuz etkileşimleri olan babaların da olduğunu gösteren ÖDÇ9, yardım eden çocuğun kardeşinin yardım etmediğini söylediğinde annesi gibi babasının da kızdığını şu şekilde ifade etmektedir:

ÖDÇ9: “O da kızar.”

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden toplumsal cinsiyet ve oyun-oyuncaklara yönelik anne ve baba davranışları Tablo 54’te gösterilmiştir:

Tablo 54: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Toplumsal Cinsiyet ve Oyun-Oyuncaklara Yönelik Anne ve Baba Davranışları

Temalar	Ön Test				Son Test				
	Deney		Kontrol		Deney		Kontrol		
	f	%	f	%	f	%	f	%	
Anne	Olumlu	8	38.1	3	27.3	6	28.6	3	27.3
	Olumsuz	13	61.9	8	72.7	15	71.4	8	72.7
Baba	Olumlu	5	23.8	2	18.2	7	33.3	2	18.2
	Olumsuz	16	76.2	9	81.8	14	66.7	9	81.8

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden toplumsal cinsiyet ve oyun-oyuncaklara yönelik anne ve baba davranışları Tablo 54’te gösterilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Oyun-oyuncaklar ile ilgili deney grubundaki çocukların babalarının olumlu etkileşim davranışlarının arttığı görülmektedir. Olumlu etkileşimler teması altında oynamasını teşvik etmek ve izin vermek (“Oynayabilirsin”, “Abinden izin al”, “Oyuncaklarını paylaş”) yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise oynamasına/dışarı çıkmasına izin vermeme (“Oynama”, “Bebeklerle oynama”, “bu erkeklerin/kızların işi”), kızma, bahane üretmeyi (“Sen küçüksün”, “Sen kız/erkek değilsin”) içermektedir.

Toplumsal cinsiyet ve oyun-oyuncaklar ile ilgili annelerinin görüşleri sorulduğunda SDÇ6 ve ÖDÇ9 annelerinin bu konudaki olumlu tutumlarını şu ifadeler ile açıklamışlardır:

SDÇ6: “Git kızım oyna.”

ÖDÇ9: “Abinden izin al der.”

Her iki çocuğun ifadeleri de incelendiğinde, annelerinin farklı cinsiyetteki çocuklarla oynamasına izin verdiği, oynayan çocuklardan izin alarak oynayabileceğini söylediği görülmektedir.

Ancak tüm bu olumlu etkileşimlerin yanı sıra, ÖDÇ1, ÖDÇ17, SKÇ8 ve SDÇ12 annelerinin cinsiyet vurgusu yaparak oynamasına izin vermediğini ifade etmektedir. ÖDÇ1’in ifadesine bakıldığında cinsiyetin yanında havanın soğuk olmasından dolayı da kızının oynamasını

istemediği görülmektedir. DÇ17 ise annesinin bu durumda kızacağını ifade etmektedir. Annelerin toplumsal cinsiyet ve oyun-oyuncaklara yönelik olumsuz etkileşimleri çocukların gözünden Şu ifadelerle yansıtılmıştır:

DÇ1: *“Hava soğuk, sen oynama. Hem o erkeklerin işi der.”*

DÇ17: *“Kızlar.”*

SKÇ8: *“Niye bebeklerle oynuyorsun, sen kız mısın der.”*

SDÇ12: *“Kızım sen kızsın ama onlar erkek.”*

Çocukların gözünden oyun-oyuncaklara ilişkin olumlu olarak sınıflandırılan baba davranışlarına bakıldığında, çocuğun oynamasını teşvik ettiği, izin verdiği, kardeşinden izin alıp birlikte oynamalarını söylediği Şu ifadelerde görülmektedir:

DÇ11: *Ayşe 'yi de yanınıza alın.*

SDÇ12: *Kızım istersen oynayabilirsin.*

SDÇ16: *Kardeşinden izin al, verirse birlikte oynayın der.*

Bunun yanı sıra, oynamaması teşvik eden, oyuncaklarını toplamasını ifade eden olumsuz baba davranışlarını çocuklar Şu sözlerle belirtmiştir:

DÇ16: *“Der ki hemen onları topl.”*

SKÇ6: *“Bunları niye dağıttın sen. Bir de kardeşinin bebekleriyle niye oynuyorsun der.”*

SDÇ2: *“Kızım daha oynayamazsın mini miniciksin. Limon kadarsın ezilirsin.”*

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden yaptıkları resme yönelik anne ve baba davranışları Tablo 55'te gösterilmiştir:

Tablo 55: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Yaptıkları Resme Yönelik Anne ve Baba Davranışları

	Temalar	Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	18	85.7	11	100	21	100	11	100
	Olumsuz	3	14.3	0	0	0	0	0	0
Baba	Olumlu	17	81.0	11	100	20	95.2	11	100
	Olumsuz	4	19.0	0	0	1	4.8	0	0

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden yaptıkları resme yönelik anne ve baba davranışları Tablo 55'te gösterilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Deney grubundaki çocukların olumlu anne ve baba etkileşim davranışlarının son testte önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Olumlu etkileşimler teması altında anlatmasına izin verme, resmi beğenme (“Çok güzel olmuş” der), mutlu olma yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise çocukla ilgilenmeme (İşe gitme, ödevini yapmasını söyleme) ve soruya cevap vermeyenleri içermektedir.

Çocuklar, annelerinin yaptıkları resme ilişkin olumlu tutumlarını şu ifadelerle dile getirmiştir:

ÖDÇ6: “Çok güzel yapmışsın der.”

ÖDÇ21: “Anlattığın için teşekkürler.”

ÖKÇ7: “Mutlu olur.”

ÖKÇ10: “Tabi ki anlatabilirsin der.”

SDÇ10: “Anlat bakalım okulda ne yaptınız der.”

SDÇ2: “Aferin kızım çok güzel yapmışsın.”

Tüm bu ifadelerde annelerin çocuğun yaptığı resmin güzel olduğunu, mutlu olduğunu ve çocuğun resmi anlatmasına fırsat verdiği görülmektedir.

Babalarının çizdikleri resme karşı olumlu tutumlar sergilediğini ifade eden çocuklar ise babalarının resmi beğendiğini, bir yere asmak ve tanıdıklara göstermek istediğini, çocuğun anlatması için iletişime geçtiğini ve güzel olduğunu belirttiği şu ifadelerde görülmektedir:

ÖDÇ7: “(Sesini baba gibi kalınlaştırarak) Ben çok beğendim der.”

ÖKÇ6: “Bunu bir yere asalım da komşular veya eve biri gelirse bakar ona der.”

SDÇ7: “Güzel olmuş, ben en çok gökkuşağını beğendim, güzelmiş.”

SDÇ11: “Oy kurban olayım çok güzel olmuş kızım.”

SDÇ10: “Anlat kızım bu resmini nasıl yaptın.”

Ancak olumlu etkileşimlere göre az sayıda da olsa olumsuz davranış sergileyen babalar da vardır. Örneğin, ÖDÇ10 yaptığı resmi babasına gösterdiğinde babanın resimle ilgilenmeyip ödevini yapmasını söylediğini şu ifade ile belirtmiştir:

ÖDÇ10: “Ödevini yap der.”

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden sevdikleri oyuncuğa yönelik anne ve baba davranışları Tablo 56’da gösterilmiştir:

Tablo 56: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Sevdikleri Oyuncuğa Yönelik Anne ve Baba Davranışları

		Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	19	90.5	10	90.9	20	95.2	10	90.9
	Olumsuz	2	9.5	1	9.1	1	4.8	1	9.1
Baba	Olumlu	20	95.2	10	90.9	21	100	10	90.9
	Olumsuz	1	4.8	1	9.1	0	0	1	9.1

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden sevdikleri oyuncuğa yönelik anne ve baba davranışları Tablo 56’da gösterilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Deney grubundaki çocukların son testleri incelendiğinde, olumlu anne ve baba etkileşim davranışlarının arttığı görülmektedir. Olumlu etkileşimler teması altında tamir etme (yapıştırma), alternatif yaratma (bez bebek yapma), yeni oyuncak alma, üzülmemesini söyleme, öteleme (“Cennette yenisini alırsız”) yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise kızma, sert bir şekilde “Neden kırdın?” deme ve soruya cevap vermeyenleri içermektedir.

Çocukların sevdikleri oyuncuğun kırılmasına yönelik annelerinin olumlu davranışlarına ilişkin görüşleri çocuklar tarafından aşağıda ifade edilmiştir. Bu ifadeler incelendiğinde oyuncuğı tamir etme, yapıştırma, yenisini alma, bez bebek yapma gibi ifadeler yer almaktadır:

ÖDÇ1: *“Oyuncağın kırılmış der. Ona bez bebek yapar.”*

ÖDÇ8: *“Kızım bırak o oyuncak artık çöp oldu. Biz sana onun daha güzelini cennete gidersek gidebilirsek veya gitmeden önce sana yenisini alırsız.”*

ÖDÇ14: *“Oğlum baban onu yapıştırır der.”*

ÖKÇ9: *“Yeni alırım der.”*

ÖKÇ10: *“Onu oyuncak tamircisine götürelim der.”*

SDÇ18: *“Silikonla yapıştırırız der.”*

SDÇ7: *“Üzülme kızım, sen başka oyuncaklarınla oyna. Biz onu tamir ederiz der.”*

SDÇ8: *“Kızım merak etme bizim paramız var, biz fakir değiliz. Yenisini alırsız.”*

ÖDÇ8’in ifadesi incelendiğinde cennet ifadesi dikkat çekmektedir. Yeni oyuncuğı cennetten alacaklarını belirtmiştir. Bir diğer dikkat çeken ise ÖDÇ14’te toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi ile tamir görevinin babaya atfedilmesidir. SDÇ8’de ise para ve fakirlik ifadeleri yer almaktadır. Çocukların ifadelerinde ekonomik, dini ve toplumsal etkilerin olduğu ve ebeveynleri ve kültür tarafından bu etkinin açıkça yansıtıldığı görülmektedir.

Babaların kırılan oyuncuğa ilişkin olumlu tutumları incelendiğinde, çocuğun üzülmemesini söyleme, tamir etme, yenisini alma ve çocuğa bir daha kırmamasını söyleme yer almaktadır.

Ayrıca, SDC8'in ifadesinde hem olumlu etkileşimler hem de davranışın sonucuna katlanma yer almaktadır. Aşağıda çocukların ifadelerine ilişkin örnekler sunulmuştur:

ÖDÇ11: “Kızım üzülme yenisini alacağız.”

SKÇ6: “Bantla onu sarar.”

SDÇ8: “Evet paralarımızı birleştirelim, kumbaradaki paraları getir. Hep birlikte birleştirip alırsın der.”

SDÇ14: “Oğlum üzülme tamir ederiz oyuncağını der.”

SDÇ2: “Kızım istemeyerek de olsa kırmaman gerekirdi.”

Babaların olumsuz etkileşim davranışlarına ilişkin ÖDÇ20 ve SKÇ8'in ifadelerine bakıldığında çocuğa sert bir ifadeyle neden oyuncağını kırdığını sorma ve oyuncağını kırdığı için kızma yer almaktadır:

ÖDÇ20: “O da kızar.”

SKÇ8: “Niye oyuncağını kırdın.”

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden düştüklerinde anne ve baba davranışları Tablo 57'de gösterilmiştir:

Tablo 57: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Düştüklerinde Anne ve Baba Davranışları

	Temalar	Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	21	100	11	100	21	100	11	100
	Olumsuz	0	0	0	0	0	0	0	0
Baba	Olumlu	20	95.2	10	90.9	20	95.2	10	90.9
	Olumsuz	1	4.8	1	9.1	1	4.8	1	9.1

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden düştüklerinde anne ve baba davranışları Tablo 57'de gösterilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve

olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Hem ön test hem son test incelendiğinde, deney ve kontrol grubundaki bütün annelerin çocuğu düştüğünde davranışlarının olumlu, bir baba hariç diğer babaların da olumlu etkileşimler içinde olduğu görülmektedir. Olumlu etkileşimler teması altında korkmamasını söyleme, tedavi etme (yara bandı yapıştırma, doktora götürme, krem/kolonya sürme) yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise çocuğa kızma, cezalandırma (Eve götürme, bir daha kaymasına izin vermeme) içermektedir.

Annelerin tamamı çocuk düştüğünde yara bandı yapıştırma, çocuğu hastaneye götürme, krem sürme, çocuğun yanına koşma, onu öpme gibi çocukla olumlu etkileşim davranışları sergilemişlerdir. Çocuklar, annelerinin davranışlarını şu ifadeleri ile yansıtmışlardır:

ÖDÇ10: “Yara bandı yapıştırır.”

ÖDÇ21: “Onu hastaneye götürür.”

ÖKÇ10: “Böyle Ayşe'nin yanına koşar. Kanayan yeri peçeteyle siler ve bant yapıştırır.”

SDÇ19: “Yara bandı yapıştırırız ve krem süreriz iyileşir der.”

SDÇ16: “Yara bandı yapıştırır. Onu öper.”

Babaların çocukları düştüğünde sergiledikleri olumlu etkileşim davranışları incelendiğinde ise krem sürme, hastaneye götürme, pansuman yapma, geçmiş olsun deme, yara bandı yapıştırma gibi ifadeleri çocuklar şu şekilde belirtmişlerdir:

ÖDÇ2: “Krem sürer.”

ÖKÇ5: “Arabayla hastaneye götürür.”

SKÇ11: “Doktorsa çantasından pamuk çıkartır, pansuman yapar, kanı azaltmaya çalışır.”

SDÇ5: “Geçmiş olsun oğlum.”

SDÇ14: “Doktora gidelim, doktor da oraya yara bandı yapıştırır der.”

Olumsuz etkileşim davranışı sergileyen babanın bir daha kayma dediğini belirten ÖDÇ16'nın ifadesi şu şekildedir:

ÖDÇ16: “Bir daha kayma der.”

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden anne ve babalarının oyun oynama davranışları Tablo 58’de gösterilmiştir:

Tablo 58: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Anne ve Babalarının Oyun Oynama Davranışları

		Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	8	38.1	3	27.3	10	47.6	3	27.3
	Olumsuz	13	61.9	8	72.7	11	52.4	8	72.7
Baba	Olumlu	6	28.6	3	27.3	10	47.6	3	27.3
	Olumsuz	15	71.4	8	72.7	11	52.4	8	72.7

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden anne ve babalarının oyun oynama davranışları Tablo 58’de gösterilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Deney grubundaki çocukların son testteki görüşleri incelendiğinde hem annesinin hem babasının oyun oynama davranışlarının olumlu şekilde arttığı görülmektedir. Olumlu etkileşimler teması altında çocukla oynamayı kabul etme yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise bahane üretme (“İşim var oynayamam”, “İşe gideceğim”, “Dizim başladı”, “TV izlemem lazım”, “Yemek yapacağım”, “Biz çocuk değiliz oynayamayız” deme), alternatif sunma (“Kendin oyna”, “Babanla oyna” deme) içermektedir.

Çocuğu ile oyun oynamaya ilişkin olumlu etkileşim davranışları sergileyen annelerin ifadelerini çocuklar şu şekilde belirtmiştir:

ÖDÇ21: “Tabi ki de seninle oyun oynarız.”

ÖKÇ7: “Oynayalım der.”

SDÇ14: “Oğlum biz oyun oynarız istersen.”

Bunun yanı sıra oyun oynamaya karşı olumsuz tutumlar sergileyen annelerin ifadelerini çocuklar şu sözlerle belirtmiştir:

ÖDÇ11: “İşim var oynayamam.”

ÖDÇ6: “Hayır oynayamayız, dizimiz başladı der.”

ÖDÇ16: “Der ki biz büyüğüz, oyun oynamayı sevmeyiz.”

ÖKÇ5: “Biz çocuk değiliz der.”

SDÇ7: “Kızım oyuncaklarını buraya taşıma. Buraya dağıtırsan sonra aradığını bulamazsın. Odanda kendin oynayabilirsin ama salonda oynama der.”

SDÇ6: “Olmaz film izliyorum.”

SDÇ13: “Bizim oynamaya vaktimiz yok.”

Yukarıdaki alıntılar incelendiğinde oyun oynamaya karşı olumsuz tutumlar sergileyen anne davranışları görülmektedir. Çocukların ifadelerinde annelerin bunu bir gerekçeye bağladığı da dikkat çekmektedir. Örneğin, işi olduğunu, dizisi / filmi olduğunu, oynamaya vakti olmadığını, büyüklerin oyun oynamayı sevmediği çocukların ifadelerinde yer almaktadır.

Babaların çocukla oyun oynamaya ilişkin görüşleri incelendiğinde çocuğu ile oyun oynamak istediği, hangi oyuncakla oynamak istediğini sorduğu görülmektedir:

ÖDÇ21: “Hadi gel beraber oynayalım.”

SDÇ21: “Hangi oyuncakla oynamak istiyorsun.”

Babaların oyun oynama ile ilgili olumsuz etkileşim davranışları arasında çocuğa oyuncakları dağıtmaması gerektiğini söyleme, okula gideceğini belirtme, büyüklerin oyuncaklarla oynamayacağını belirtme, işleri olduğunu, işe gideceğini veya annesi ile konuştuğunu söyleme şu şekilde yer almaktadır:

ÖDÇ4: “Oyuncaklarını şimdi dağıtma şimdi buraya, gideceksin okula demiş.”

ÖDÇ7: “Kızım oyuncaklarını burada dağıtma, yoksa biz zorla toplarız der.”

ÖDÇ20: “Hayır. Çünkü büyükler oyuncaklarla oynamaz.”

ÖKÇ6: “Ben de şimdi işe gideceğim der.”

SKÇ10: “Evet biz ev işleriyle uğraşıyoruz. Sen haydi git sokakta kendi arkadaşlarıyla oyna der.”

SDÇ3: “Benim de işe gitmem lazım.”

SDÇ15: “Biz konuşuyoruz, sen kendin oyna.”

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden çocuklarının temel bakımına yönelik anne ve baba davranışları Tablo 59’da gösterilmiştir:

Tablo 59: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Çocuklarının Temel Bakımına Yönelik Anne ve Baba Davranışları

	Temalar	Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	20	95.2	10	90.9	21	100	10	90.9
	Olumsuz	1	4.8	1	9.1	0	0	1	9.1
Baba	Olumlu	20	95.2	11	100	21	100	11	100
	Olumsuz	1	4.8	0	0	0	0	0	0

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden çocuklarının temel bakımına yönelik anne ve baba davranışları Tablo 59’da gösterilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Deney grubundaki bütün anne ve babaların son testte çocuğunun temel bakımına ilişkin olumlu etkileşim davranışı sergilediği görülmüştür. Olumlu etkileşimler teması altında ebeveynin bağlaması, ayakkabı bağlamayı öğretme, cırt cırtlı ayakkabı alma yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise çocuğu eve götürme, sert uyarıyı (“Bağcıklarını niye bağlayamıyorsun” deme) içermektedir.

Annelerin çocuğun temel bakımına ilişkin olumlu etkileşim davranışları incelendiğinde çocuğun bağcıklarını bağlama, kendi yapabileceğine cesaretlendirme, bağlamayı öğretme gibi davranışlar yer almaktadır:

ÖDÇ1: “Bağcıklarını bağlar.”

ÖDÇ13: “Yardım edeyim mi istersen ayakkabını bağlamaya der.”

ÖKÇ6: “Kendin yapabilirsin.”

SDÇ7: “Kızım bağcıklarını bağlayayım mı sana.”

SDÇ21: “Sana bağlamayı öğretiyim mi der.”

Babaların olumlu etkileşim davranışları ile ilgili ise yine yardım etme, ayakkabıları bağlama ve cırt cırtlı ayakkabı alma ifadeleri şu şekilde yer almaktadır:

ÖDÇ1: “Ona cırt cırtlı ayakkabı alır.”

ÖDÇ21: “O da diğerini bağlar.”

SKÇ5: “Ayakkabılarını sıkı sıkı giydirir.”

SDÇ2: “Yardım eder.”

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden anne ve babalarının çocuklarının doğada özgür hareket etmesine fırsat verme davranışları Tablo 60’ta gösterilmiştir:

Tablo 60: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Anne ve Babalarının Çocuklarının Doğada Özgür Hareket Etmesine Fırsat Verme Davranışları

	Temalar	Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	19	90.5	11	100	18	85.7	11	100
	Olumsuz	2	9.5	0	0	3	14.3	0	0
Baba	Olumlu	19	90.5	11	100	18	85.7	11	100
	Olumsuz	2	9.5	0	0	3	14.3	0	0

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden anne ve babalarının çocuklarının doğada özgür hareket etmesine fırsat verme davranışları Tablo 60’ta gösterilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Olumlu etkileşimler teması altında alternatif sunma (birlikte oynamayı önerme, başka bir oyun önerme), çocuğa müdahale etmeme yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise çocuğa müdahale etme (“Yavaş koş”, “Düşersin”, “Hasta olursun”, “Gelin yemek yiyin”, “Kendi kendine oyna” deme) içermektedir.

Babası ile açık havada oyun oynayan çocuğa annenin fırsat veren olumlu davranışlarını çocuklar şu ifadelerle yansıtmıştır:

ÖDÇ10: “Kızım ama bu bir oyun. Babanla oynayabilirsin bu oyunu der.”

ÖDÇ18: “Oğlum saklambaç oyna der.”

ÖKÇ6: “Baban seni yakalıyor ama oyunda kaybetmek de var kaybetmemek de var.”

SKÇ10: “Ne oldu der. Kazanmak değil ki önemli olan eğlenmektir der.”

SDÇ10: “Kızım oyun oynamak da güzel bir şeydir. Hem oynamak güzeldir hem de kaybetmek.”

SDÇ21: “Babasına der ki babası bu seferlik de Ayşe seni yakalasın der.”

Ancak çocuğun koşmasından endişe eden, hasta olmasından korkan ve koşmasına engel olan anne davranışlarını ise çocuklar şu ifadeler ile dile getirmiştir:

ÖDÇ5: “Bir yavaş koşun der.”

ÖDÇ14: “Oğlum azıcık yavaş koş. Terleyeceksin, sonra hasta olursun.”

SDÇ14: “Oğlum koşma der hasta olursun der.”

Babaların çocukları teşvik eden olumlu etkileşim davranışlarına ilişkin çocukların ifadeleri şu şekildedir:

ÖDÇ11: “Kızım birazcık hızlı koş seni yakalayamayayım.”

ÖDÇ21: “Hep yakaladığım için özür dilerim.”

ÖKÇ6: “Kaybedersen bile oynayacaksın çünkü bunda bir puan yok der.”

SKÇ10: “Evet annene katılıyorum. Önemli olan hep eğlenmektir der.”

SDÇ3: “Önemli olan kazanmak veya kaybetmek değildir. Önemli olan eğlenmektir.”

SDÇ8: “Kızım annen haklı der. Eğer sen de çok çalışırsan sen de kazanırsın der.”

SDÇ13: “Sen de büyüdüğün zaman beni yakalayabilirsin.”

Çocukların gözünden babaların ifadelerine bakıldığında çocuğu daha çok koşmaya teşvik ettikleri, önemli olanın kazanmak ya da kaybetmekten çok eğlenmek olduğu vurgulanmaktadır.

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden anne ve babalarının çocuklarının mutfakta özgür hareket etmesine fırsat verme davranışları Tablo 61’de gösterilmiştir:

Tablo 61: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Anne ve Babalarının Çocuklarının Mutfakta Özgür Hareket Etmesine Fırsat Verme Davranışları

Temalar		Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	9	42.9	7	63.6	16	76.2	7	63.6
	Olumsuz	12	57.1	4	36.4	5	23.8	4	36.4
Baba	Olumlu	16	76.2	11	100	18	85.7	11	100
	Olumsuz	5	23.8	0	0	3	14.3	0	0

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden anne ve babalarının çocuklarının mutfakta özgür hareket etmesine fırsat verme davranışları Tablo 61’de gösterilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Deney grubundaki çocukların hem annelerinin hem babalarının çocukları ile olumlu etkileşim davranışlarının arttığı görülmektedir. Olumlu etkileşimler teması altında teşvik etme (“Güzel olmuş”, “Çok sevindim”, “Aferin size”, “Acıktık” deme), yardım etme yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise çocuğa ve eşine kızma, engel olma (“Her yer batmış/kirlenmiş”, “Siz yemek yapmayı bilmiyorsunuz”, “Tehlikeli”, “Sen erkeksin”, “Çekilin, ben yemek yapacağım” deme) içermektedir.

Çocukların babaları ile mutfakta özgürce yemek yapmasını destekleyen olumlu anne etkileşim davranışları incelendiğinde teşekkür eden, sevindiğini ve mutlu olduğunu ifade eden anneler olduğu görülmektedir. Çocukların gözünden bu ifadeler şu şekilde yansıtılmıştır:

ÖDC7: “Siz kurabiye mi yapıyorsunuz der. Aaa çok sevindim buna der.”

ÖKÇ4: “Kızım çok güzel kurabiye mi yapıyor. Kızıma yardım ediyorsun diye seni seviyorum.”

SDÇ16: “Ellerinize sağlık der.”

SDÇ6: *“Teşekkür ederim yardım ettiğiniz için.”*

Çocuğun ve babasının mutfakta olmasından memnun olmayan ve olumsuz etkileşim davranışı sergileyen anne davranışlarına bakıldığında, çocuğu ve eşini mutfakta görünce kızan, eleştiren, her yeri kirleteceklerini ifade eden, siz yapamazsınız, çekilin ben yapayım diyen anneler karşımıza çıkmaktadır. Çocuklar bu anne davranışlarını şu sözlerle belirtmişlerdir:

ÖDÇ1: *“Kızır. Çünkü burayı kim toplayacak der.”*

ÖKÇ1: *“Ne yapıyorsunuz. Siz yemek yapmayı bilmiyorsunuz.”*

ÖDÇ11: *“Kızım neden babanla birlikte hamur yapıyorsunuz, her yeri batıracaksınız.”*

ÖDÇ17: *“Kızır.”*

ÖDÇ18: *“Bunu siz yapamazsınız der.”*

ÖDÇ20: *“Niye kirlettiniz.”*

SDÇ20: *“Çekilin yemeğimi yapacağım der.”*

SDÇ11: *“Niye kızımla şey yapıyorsunuz, her yeri batıracak şimdi.”*

Babaların mutfakta çocukları ve eşleri ile olan olumlu etkileşim davranışları incelendiğinde çocuğa sorumluluk veren, eşine sürpriz yapmak isteyen, çocuğu ile eğlenen babaların davranışları, çocuklarının gözünden şu şekilde ifade edilmiştir:

ÖDÇ8: *“Babası da annen haklı der. Babalar bazen yemek yapabilir der.”*

ÖDÇ12: *“Babası da kızım git şekeri getir der.”*

ÖKÇ6: *“Çünkü sen gelmeden kurabiye yapacaktık biz, sana sürpriz yapacaktık.”*

SKÇ11: *“Biz yapıyoruz hanım, sen yorulma.”*

SDÇ1: *“Ben toplarım.”*

SDÇ4: *“Kurabiyemiz bitince annene de verelim, sana da, kendime de dedi.”*

SDÇ11: *“Eğleniyoruz rahat bıraksana.”*

Olumsuz baba davranışı olarak ise çocuğa tehlikeli bir yerde olduğunu ifade eden bir babanın ifadelerini ÖDÇ14 şu ifadelerle belirtmiştir:

ÖDÇ14: “Oğlum sen parmaklarını yakarsın.”

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden anne ve babalarının çocuklarının özgür seçim yapmasına fırsat verme davranışları Tablo 62’de gösterilmiştir:

Tablo 62: Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Gözünden Anne ve Babalarının Çocuklarının Özgür Seçim Yapmasına Fırsat Verme Davranışları

	Temalar	Ön Test				Son Test			
		Deney		Kontrol		Deney		Kontrol	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Anne	Olumlu	6	28.6	5	45.5	8	38.1	5	45.5
	Olumsuz	15	71.4	6	54.5	13	61.9	6	54.5
Baba	Olumlu	18	85.7	10	90.9	21	100	10	90.9
	Olumsuz	3	14.3	1	9.1	0	0	1	9.1

Deney ve kontrol grubundaki çocukların gözünden anne ve babalarının çocuklarının özgür seçim yapmasına fırsat verme davranışları Tablo 62’de gösterilmiştir. Çocukların gözünden anne ve baba davranışları olumlu ve olumsuz temalar altında gruplandırılmıştır. Deney grubundaki anne ve babaların olumlu etkileşim davranışlarının arttığı görülmektedir. Olumlu etkileşimler teması altında teşvik etme (“İstediyini giy”, “Babanla seçebilirsin”) yer almaktadır. Olumsuz etkileşimler teması ise çocuğa ve eşine kızma, engel olma (“Babanla seçmen ayıp der – Kız çocuğu”), müdahale etme (“Ben seçeceğim”, “Elbise giy”, “Kalın giyin, soğuk”, “Kırmızıyı/maviyi giy” deme) içermektedir.

Annelerin çocuklarının babalarıyla özgür seçim yapmasına fırsat veren olumlu etkileşim davranışlarında çocuğun istediğini seçmesine fırsat verdiği görülmektedir:

ÖDÇ3: “İstediyini giysin der.”

ÖKÇ6: “İstediyini seçebilirsin der.”

SDÇ14: “Hangisini istersen giy der.”

Annelerin çocuğun babası ile özgür seçim yapmasına engel olan olumsuz etkileşim davranışlarına bakıldığında ÖDÇ8 ve SDÇ8'in görüşlerine göre babasının yanlış kıyafetler seçeceğini, kendisinin düzgün olanları seçebileceğini belirtmektedir. Bir kız çocuğu olan SKÇ2'nin ifadesine göre annesi babası ile kıyafet seçmesini cinsiyetinden dolayı ayıp olarak ifade etmektedir:

ÖDÇ8: *“Kızım baban yanlış olanını seçer. Ben sana güzel, düzgün olan elbiselerinden seçerim der.”*

SKÇ2: *“Ayıp der.”*

SDÇ8: *“Kızım babalar hep yanlış kıyafetleri seçer. Anneler düzgün kıyafetleri seçebilir der.”*

Babaların çocukları ile olumlu etkileşimlerini yansıtan çocukların ifadeleri incelendiğinde, çocuğun istediği kıyafeti giymesini teşvik etme, birlikte seçim yapma gibi davranışlar görülmektedir. Çocuklar, bu davranışları şu şekilde ifade etmiştir:

ÖDÇ21: *“Hangi üstü giymek istiyorsan onu giy der.”*

ÖKÇ10: *“Bence de çok sevdiğin bir kıyafeti giyebilirsin.”*

SDÇ10: *“Kızım yıldızlı üstünü giyelim.”*

SDÇ21: *“Oğlum istersen güzel renkli olanı giydirelim sana der.”*

4.2.2. Deney Grubundaki Ebeveynlerin Aile İçi Etkileşimleri ve Programın Etkililiğine Dair Görüşlerine İlişkin Nitel Bulgular

Deney grubundaki anne-babaların anne-babalık davranışları Tablo 63'te verilmiştir:

Tablo 63: Deney Grubundaki Anne-Babaların Anne-Babalık Davranışları

Anne-Babalık Davranışları	f	%
Kuralcı (A16)	1	4.35
Yumuşak/İzin Verici (A3, A6, A10, B11, A14, A17, B18, A20, A23)	9	39.13
Sert/Otoriter (A8)	1	4.35
Demokratik (A4, A13, A15)	3	13.04
Değişken Tutum (A1, A2, A5, A7, A9, A12, A19, A21, A22)	9	39.13
Toplam	23	100

Deney grubundaki anne-babaların anne-babalık davranışları Tablo 63'te verilmiştir. Tabloya göre en yaygın olarak görülen anne-babalık davranışları yumuşak/izin verici ile değişken tutumdur.

Değişken tutum ile ilgili görüşlerini belirten A2'nin ifadeleri şu şekildedir:

A2: “Yani biraz kuralcı, biraz da demokratik. Aslında koruyucu. Yani bir şeyleri yanlış yapmasın diye hem öğretirim hem de müdahale etmem aslında ama sürekli söylerim şöyle yap böyle yapılması gerekir diye. Eşim bana hatta der çok şey yapma zamanla kendisi öğrenebilir ama ben öğreteyim zamanla kendisi de ne kadar alabilirse.”

A2'nin ebeveynlik tutumları incelendiğinde hem kuralcı hem demokratik hem koruyucu tutumlar sergilediğini, bu tutumların duruma göre değiştiğini vurgulamıştır.

Sinirli olabildiğini sert/otoriter tutumlar sergilediğini ama yine de çocuğu ile bazı konularda uyumsuzluk yaşadıklarını A8 şu ifadeleri ile dile getirmiştir:

A8: “Bazen çok sinirli olabiliyorum, bazen ne yaparsalar yapınlar bana bulaşmasınlar diyebiliyorum. Kural koysam çok kendimi dinletemiyorum. Yani

yapmayın dediğimde tersine gidiyorlar. Kural koyan biri değilim, koymaya çalışıyorum dinletemiyorum. F. 'ye mesela iç çamaşırı giydiremiyorum, çok rahatsız ediyor onu. Uykusunda denedim, renkli renkli aldım. R. Hanım öğretmenimiz rica etti bir iki gün giydi yine bıraktı, onu rahatsız ediyor. Evde üç tane erkek çocuğu var, orası açılıyor burası açılıyor. Ama onu da rahatsız ediyor.”

Çalışan bir anne olduğunu, çocuğu ile kısıtlı vakit geçirdiğini belirten A23, çocuğuyla geçirdiği sınırlı vakitte onun her istediğini yapmaya çalıştığını ve çocuğuna karşı yumuşak bir tutum sergilediğini şu sözleriyle belirtmiştir:

A23: “Yumuşak. Çalıştığım için genellikle daha az vakit geçiriyorum. Bu nedenle o sürede istediklerini yapmaya çalışıyorum.”

Çocuğunun gelişimi için en etkili tutum olan demokratik tutuma hem kendinin hem eşinin sahip olduğunu vurgulayan A13, çocuğunu aktif dinlediğini, çocuğunun fikirlerine önem verdiğini, çocuklara ilgi ve şefkat gösterdiğini, alternatifler sunduğunu şu ifadeleri ile belirtmiştir:

A13: “Onun fikirlerine de önem veririm. Beraber ortaklaşa karar veririz. Ama bazen hırçınlaşabiliyor. Kendini ifade ederken kızıyor, o an üstüne gitmeyip rahat bırakıyorum. O an anlatmanın da faydası yok. Sakinleşince anlatıyorum, o an kızdın seni anlıyorum ama şöyle yapabiliyordun diyorum. İşte bunu konuşarak çözebiliriz, şöyle mi böyle mi yapsak diye öneririm. Ya da o sırada alternatif sunarım, şunu mu yapmak istersin bunu mu diye. Eşim de aynı şekilde, evimizde demokratik bir ortam var. Çocukların fikirlerine önem veririz. Anne şefkati bazen öne çıkabiliyor, kıyamayıp yumuşak olabiliyorum. Evimizde küfür yoktur, eşimde de çocuklarda da. Ben kendim de matematik öğretmeniyim. Elimden geldiğince çocuklarımla ilgilenmeye çalışıyorum. Onları kırmadan, incitmeden. İnşallah vatana millete hayırlı çocuklar olurlar.”

Deney grubundaki anne-babaların dış mekanda anne-babalık davranışları Tablo 64'te verilmiştir:

Tablo 64: DeneY Grubundaki Anne-Babaların Dış Mekanda Anne-Babalık Davranışları

Anne-Babalık Davranışları	f	%
İzin Verici (A3, A8, A9, A15, A19, A20, A21, A23)	8	34.78
Kural Uygulayıcı (A2, A7, A13, A17, B18)	5	21.74
Yerine göre Her İkisi de (A1, A4, A5, A6, A10, B11, A12, A14, A16, A22)	10	43.48
Toplam	23	100

DeneY grubundaki anne-babaların dış mekanda anne-babalık davranışları Tablo 64’te verilmiştir. Tabloya göre ebeveynlerin çoğu yerine göre her ikisi de ifadesini kullanmıştır.

Dış mekanda ağırlıklı olarak kural uygulayıcı tutumlar sergilediğini, çocuklarını uyardığını, korktuğu için yanından ayrılmalarını istemediğini ifade eden A2 şunları belirtmiştir:

A2: “Panik halde. Üç tane çocuk her biri farklı yerlere koşuyor. Alışveriş merkezinde de öyle. Gerçi pandemiden dolayı alışveriş merkezine artık çok gitmiyoruz ama markete gittiğimizde öyle oluyor ve sürekli onları uyarıyorum yanından ayrılmayın, kardeşinize göz kulak olun. Çünkü bir şey alırken biz dalabiliriz ama onlar artık bana yardım ediyor bir şey alırken anne şunu alalım mı bunu alalım mı, yanından ayrılmıyorlar artık. Panik oluyorum ve korkuyorum.”

Dış mekanda çocuklarını serbest bırakan, deneyimler yaşamalarını isteyen ve izin verici tutum sergileyen A3’ün ifadeleri şu şekildedir:

A3: “Genelde çok serbest bırakıyorum, rahat hareket etsin, içinde bir şey kalmasın, mutlu olsun istiyorum. O şekilde. Mesela ben basamaklardan çıksın istiyorum daha güvenli olur diye ama o ısrarla kaydırağın başından başlayıp ayakkabılarıyla çıkmaya çalışıyor. Bir iki diretiyorum anlatıyorum üstün kirleniyor, tehlikeli ya da düşersin kafa üstü diye ama o diretince de diyorum ki yaşayıp öğrensin.”

Ebeveynlik anlayışının dış mekanda örneğin markette, AVM’de veya parkta yerine göre değiştiğini belirten A10 ve A12’nin ifadeleri şu şekildedir:

A10: “Parkta o nasıl isterse tabi, onun oyun alanı olduğu için. Markette kurallar var tabi ki, her şeyi elleymeyiz, alamayız gibi. Biraz ortama göre. Biraz ortama göre yani, park, bahçe, piknik gibi onun alanlarıysa daha serbest.”

A12: “Dışarı çıktığımızda, parka gittiğimizde veya AVM’ye gittiğimizde çocuğu uzun süre dışarıda tutma taraftarı değilim. O ona ayrılmış bir zaman, o nedenle o süre boyunca daha izin vericiyim. Tabi yine kural koyarım ama istedikleri gibi davranışınlar isterim. Tabi ki saldırm çayıra mevlam kayıra değil, yine koşma etme derim ama daha az. O ortamlarda biraz şımarınsınlar, istedikleri gibi davranışınlar isterim. AVM’ye nadiren gidiyoruz, o nedenle istediklerini yapıyoruz o gün onların günü olsun isterim. Hamburger, tatlılar konusunda o günlerde daha izin vericiyim mesela.”

Deney grubundaki anne-babaların eşler arası çocuk yetiştirme davranışları Tablo 65’te verilmiştir:

Tablo 65: Deney Grubundaki Anne-Babaların Eşler Arası Çocuk Yetiştirme Davranışları

Eşler Arası Çocuk Yetiştirme Davranışları	f	%
Baba Baskın (A2, A3, A6, A14)	4	17.39
Anne Baskın (A1, A4, A8, A9, A10, B11, A12, A15, A17, B18, A19)	11	47.63
Eşitlikçi (A5, A7, A13, A16, A20, A21, A22, A23)	8	34.78
Toplam	23	100

Deney grubundaki anne-babaların eşler arası çocuk yetiştirme davranışları Tablo 65’te sunulmuştur. Tabloya göre eşler arası çocuk yetiştirme davranışlarında en yaygın tutumun annenin baskın, sonra eşitlikçi, en az yaygın olanın ise babanın baskın olduğu görülmektedir.

Babanın baskın olduğunu, çocuklarının babadan korktuğunu belirten A2’nin ifadeleri incelendiğinde, “babanıza söyleyeceğim” diyerek aslında kendisinin baba ile çocukları korkuttuğu görülmektedir:

A2: “Eşim kuralcı, ben biraz daha yumuşağım. Babalarından biraz korkarlar, onu daha çok dinlerler. Bir şey yapmadıklarında örneğin kitabını okumadığında ya da çok televizyon izlediklerinde babanıza söyleyeceğim derim bırakırlar. Baba daha otoriter.”

Annenin tüm gün çocuklarla olmasının çocuklarla etkileşimde baskın olmasına neden olduğunu, babanın çalıştığı için çocukları daha az görmesinin daha çok tolerans tanınmasına sebep olduğu A4'ün aşağıdaki ifadelerinde yansıtılmıştır:

A4: “Ben biraz daha kuralcıyım. Ben akşama kadar çocuklarlayım. O daha az gördüğü için daha çok tolerans tanıyor onlara. Onların istediklerini çok rahat yapabiliyor. Hayır diyorum mesela. Örneğin yine telefonda örnek vereceğim. Baba eve geldiğinde onu da bir tur deniyor. Hayır diyorum, bugün süresini kullandı. Babası da diyor ki annen öyle diyorsa tamam bırak diyor mesela. Örneğin B. bir oyuncak istediğinde babası hemen alma modunda, onların istediklerini hemen yapma modunda. Ben hayır diyorum, bu oyuncuğa ihtiyacın yok, diğerlerini zaten yeni aldık onlarla oynayabilirsin.”

Eşler arası uyumun ve tutarlılığın olduğunu, ortak karar aldıklarını belirten A5 ve A13'ün ifadeleri şu şekildedir:

A5: “Daha çok benimle vakit geçiriyorlar. Benle tüm günü, onla yalnızca birkaç saati geçirdikleri için o daha yumuşak geliyor onlara. O da tüm günü onlarla geçirirse daha çok hayır diyecek. Vakıt kısa olduğu için o bir şeye hayır diyor, ben daha çok hayır diyorum gibi ortaya çıkıyorum. O da iyidir çocuklara karşı, elinden geleni yapar vaktinin yettiğince vakit ayırır. Çocuklar konusunda çatışmayız pek. Kendi aramızda konuşuruz bak bunu böyle yapsak şöyle yapsak diye. Ama onlara çok fazla şey yapmıyoruz. Babandır dedikleri tamamdır, aynı şekilde o da anneni dinleyin gibi söyler. Ben biraz daha öyle gözükebilirim çocuklara karşı biraz daha fazla vakit geçirmemden dolayı kuralcı gibi ama aslında öncesinde ortak karar alırız.”

A13: “Eşim hiç kıyamaz. Ben de kıyamam ama sınır koymaya denge koymaya çalışırım. Ben bir şey söylediğimde eşim her zaman arkamdadır. Ben de aynı şekilde eşimin kararına katılmasam da çocukların önünde eşime saygı duyarım. Sonra kendi aramızda konuşup ortak noktada buluşuruz.”

Deney grubundaki anne-babaların tutarsızlık durumundaki davranışları Tablo 66'da verilmiştir:

Tablo 66: DeneY Grubundaki Anne-Babaların Tutarsızlık Durumundaki Davranışları

Tutarsızlık Durumundaki Davranışlar	f	%
İzin Verici Anne (A7)	1	4.35
İzin Verici Baba (A1, A2, A4, A8, A15, A19)	6	26.09
Ortak Karar (A3, A5, A6, A9, A10, B11, A12, A13, A14, A16, A17, B18, A20, A21, A22, A23)	16	69.57
Toplam	23	100

DeneY grubundaki anne-babaların tutarsızlık durumundaki davranışları Tablo 66’da gösterilmiştir. Tabloya göre tutarsızlık durumunda anne ve babaların çoğunun ortak karar aldığı görülmüştür.

Tutarsızlık durumunda babanın çocuğa izin verici davrandığını, çocukları mutlu etmek adına istediklerini yerine getirmeye çalıştığı ve çocukların isteklerini babalarına kolayca yaptırabildiğini belirten A4, A8 ve A19’un ifadeleri şu şekildedir:

A4: “Babamız hemen anında. Çocuk mesela benzer ya da aynı oyuncuğı isteyebiliyor. Oğlum ona ihtiyacın yok, aynısından zaten var diyorum. Çocuk bir şekilde kabulleniyor ama baba hemen düşünmeden alma taraftarı.”

A8: “Ben genelde hayır diyorsam o evet diyor. Ben özlüyorum diyor, onları mutlu göreyim istiyor. Onlara bir kural koyayım ya da kızayım gibi bir şeyi yoktur eşimin.”

A19: “Mesela bir oyuncak var böyle gereksiz bir şey ama çok da pahalı sürekli benden istiyordu. Ben de hep o bütçemizi aşıyor diyordum. Gerçekten de yani küçücük bir şey korkunç bir surati var ve çok pahalı. Yani ekstra bir faydası yok ki onu da bir saat oynadı bıraktı. Yani çalışıyorum ve paranın ne kadar zor kazanıldığını da biliyorum. Bunu değil ama lego tarzı başka bir şey alalım dedim. Yine senin beğendiğin başka bir şey alalım dedim. Onu bu şekilde anlattım ama iki gün sonra o oyuncuğı babasına aldırması. Ben görünce şok oldum. Her şeyde babasına kolayca yaptırıyor. Ben kurallarla büyüdüm. Her şeyimiz belliydi. Bunlar çok rahatlar. Bu nesil böyle çok rahatlar.”

Annenin oyuncak alma konusunda babadan daha esnek olduğunu dile getiren A7 şunları belirtmiştir:

A7: “Oyuncak konusunda babamız katıdır. Örneğin para biriktirip birbirlerine hediye almalarını da teşvik ederim. Misal doğum günleri olunca birbirlerine de hediye alıyoruz, oralarda da esniyoruz.”

Çocuklarla ilgili konularda eşleri ile ortak karar alan ebeveynlerden A5 ve B18’in ifadeleri şu şekildedir:

A5: “Biz genellikle ortak, aynı ağızdan konuşmaya çalışırız. Mesela çocuklar gidip baba bak böyle yapalım, şunu alalım deseler bile bir kez kendi içimizde konuşup karar veririz. Ya da tahmin ediyordur ben o an ne diyeceğim, ya da ben aynı şekilde o ne der tahmin ederim. Ona baban şey yapmayabilir gibi. İkimiz de mümkün olduğunca birbirimizi ezmeyiz, ortak prensibimiz neyse onlara karşı onu uygulamaya çalışırız.”

B18: “Genelde birbirimizin kurallarına biri bir şey dediği zaman ortak karar veririz. Ben istemezsem bile eşim tamam demişse ben de tamam derim. Ya da o istemese de ben tamam dediysem orada beni bozmaz. Kısıtlama ya da çocuğun yanında tartışma yapmayız.”

Deney grubundaki anne-babaların çocuklarıyla en uyumlu anları Tablo 67’de verilmiştir:

Tablo 67: Deney Grubundaki Anne-Babaların Çocuklarıyla En Uyumlu Anları

En Uyumlu Anlar	f	%
Hep uyumlu (A2, A3, A6, A7, A15, A16, A22, A23)	8	34.78
İç mekanda uyumlu (Ev) (A1, A5, A9, A10, A13, A14, B18)	7	30.43
Dış mekanda uyumlu (Park ve tatil) (A4, B11, A19, A20, A21)	5	21.74
Uyumsuz (A8, A12, A17)	3	13.04
Toplam	23	100

Deney Grubundaki Anne-Babaların Çocuklarıyla En Uyumlu Anları Tablo 67’de verilmiştir. Tabloya göre ebeveynlerin çoğu çocuklarıyla hep uyumlu olduklarını ifade etmişlerdir.

Çocuğu ile genellikle uyumsuzluk yaşayan ve çocukla etkileşim kurarken zorluklar yaşayan A8 ve A12’nin ifadeleri şu şekildedir:

A8: “Ben çok çabuk sıkılıyorum çocuklardan. İlk çocuğumda mutfakta hep beraberdik. Kardeşine vururdu, mutfakta onu yetiştirdim. F. mesela kek yapmaya dahil olmayı sever. Ama ben çok fazla tahammül edemiyorum döküp saçmalarına dört çocuk olunca. Karşı binada elim var, çocukları yok. F. oraya gidiyor, onunla kek börek yapıyorlar. Orada daha mutlu, çünkü istedikleri yapılıyor.”

A12: “Ufak istediği bir şeyi aldığımda uyumlu oluyor. Örneğin havalar ısındı parka çıkıyoruz, anne dondurma alalım diyor. Ben de tamam bir tane hakkın var diyorum. Çok mutlu oluyor, sarılıyor öpüyor nasıl bir sevgi nasıl bir aşk, ama o anlık kalıyor. Yatmadan başlıyor anne yarın dondurma hakkım var mı. Dediği olunca canım cicim sorun yok. Dediği olmayınca uyumsuz.”

İç mekanda çocuğu ile baş başa kaliteli vakit geçirirken en uyumlu olduğunu ifade eden A14 şunları söylemiştir:

A14: “Baş başa kaldığımız zamanlar daha uyumluyuz. Birebir vakit geçirirken daha uyumluyuz. Evde kalabalık olmadığımda benim de sorumluluklarım azaldığı için

daha çok vakit geçirebiliyorum, daha çok oyun oynayabiliyoruz birlikte. Genellikle sabahları veya akşamları. Yemek hazırlarken, birlikte kek yaparken, oyun oynarken, boyama yaparken, sohbet ederken. Mesela bugün camdan geçen arabaları İngilizce ve Türkçe saydık, renklerini söyledik.”

Çocuğu ile park, bahçe gibi açık alanda en uyumlu olduğunu ifade eden A19’un ifadeleri şu şekildedir:

A19: “Ben A. ’yı doğurdum 3-4 yıl ara verdim. Abisinde öyle bir şey olmadı ama A. ’yı kendim büyütmek istedim. Hatta bir odamı böyle anaokulu gibi yaptım. Büyük çocuğumla ben hiçbir şekilde vakit geçiremedim. Onun için hamile kaldığımı öğrendiğim an onunla dolu dolu yaşayacağım dedim. 4 yaşına gelince yeniden çalıştım. Ama ben işe gidince A. boşluğa düştü. Annem babam bakmak zorunda kaldı. Anneler de kuralcı. Okula gitmek de istemedi krizler geçiriyordu. Benim onunla yoğun bir ilişkim vardı ama bir anda bozuldu. Çok sınırlı zaman geçirir olduk. Her gece hemen hemen kitap okuyorum. Yatakta sarılıyoruz, kendi bebekliğini dinlemeyi seviyor. Alışveriş merkezinde geriliyor sevmiyor ama ben de sevmiyorum. Onun dışında açık alanda iyiyiz.”

Çocuğu ile genellikle hep uyumlu olduğunu ifade eden A23’ün ifadeleri şu şekildedir:

A23: “Birlikte olduğumuz her an genellikle uyumluyuz ama tatilde daha uyumluyuz. Çünkü yetişmemiz gereken bir iş veya okul durumu yok.”

Deney grubundaki anne-babaların uyumsuzluk durumunda ebeveyn davranışları Tablo 68’de verilmiştir:

Tablo 68: DeneY Grubundaki Anne-Babaların Uyumsuzluk Durumunda Ebeveyn Davranışları

Uyumsuzluk Durumunda Ebeveyn Davranışları	f	%
Kızmak, Bağırmak (A1, A2, B18, A22)	4	11.43
Korkutmak (A2, A17, B18)	3	8.57
Olumlu İletişime Geçme (İkna, Neden Açıklama) (A3, A5, A6, B11, A13, A21, A22, A23)	8	22.86
Sessiz Kalmak (A3, A16, A19)	3	8.57
Uyarmak (A4, A5, A7, A12)	4	11.43
Alternatif Sunma (A7, A14, A16)	3	8.57
Kural Koyma (A8, A9, B11, A13, A14, A15, A20)	7	20.00
Ödül ve Ceza (A10, B11, A17)	3	8.57
Toplam	35	100

DeneY grubundaki anne-babaların uyumsuzluk durumunda ebeveyn davranışları Tablo 68’de verilmiştir. Anne-babaların uyumsuzluk durumunda en sık başvurduğu davranışlar arasında ilk sırada olumlu iletişime geçme, ikinci sırada ise kural koyma gelmektedir.

Uyumsuzluk durumunda olumlu iletişime geçtiğini veya yerine göre sessiz kaldığını belirten A3’ün ifadeleri şu şekildedir:

A3: “Mümkün merteye anlatıyorum. Bizim için de onun için de iyi olanın bizim söylediğimiz olduğunu açıklıyorum. Onun şu an küçük olduğunu, tam kavrayamadığını, büyüdükçe bizi daha iyi anlayacağını söylüyorum. Çoğu zaman da işe yarıyor aslında. Senin annen de böyle mi derdi, senin annen de böyle mi yapardı, ya da bunu sana senin annen mi öğretti gibi sorguluyor ama anlıyor. Genelde uyumluyuz ama anlayamadığımızda bir beş dakika sessiz kalmak istiyorum diyorum, soru da sorma. Bir beş dakika sessizlik süresi uyguluyorum.”

Uyumsuzluk anında olumlu iletişime geçme ve uyarma davranışları sergileyen A5’in ifadeleri şu şekildedir:

A5: “Eğer alınmayacak bir şeye sonuna kadar anlatırım, izah ederim. Yapmayacağım bir şeye onu yaptırılmaz, pek mümkün olmaz. Yemek konusunda hadi biraz daha derim ama o yeter doydum diyorsa o doymuştur, ısrar etmem. Televizyon konusunda da şeyimdir. Bu kadar tamam derim. Ama ağlıyor ısrar ediyorsa, on dakika sonra kapanacak haber vereyim derim. Baştan o ekranın başına otururken de şu kadar süreyle diye söylerim. Tamam otur izle ama bir saat ya da yarım saat, o kadar. Yaklaşırken bir tur daha haber veririm, bitiyor süren diye. Çünkü uyara uyara yaptığım zaman hak veriyor, demişti annem diyor. Çok şey yapıyorsa da tamam beş dakika daha uzatalım, on dakika daha uzatalım oluyor. Daha da üstüne gidiyorsalar fişi çekerim. Ekranlar konusunda şeyimdir, pek hoşlanmam ekranlardan.”

A7 ise uyumsuzluk anında uyarma ve alternatifler sunmayı denediğini şu şekilde dile getirmiştir:

A7: “Televizyon değil de günümüz çağında internet sıkıntı yaratıyor. Bu video bitsin bu bitince bir daha izlemeyeceksin diyoruz. Son bir video diyoruz. Sizle birlikte elimizde de somut bir örnek oldu. Paylaştığınız bir görsel vardı, onu gösteriyorum bak çok izlememen lazım diyorum. Video izlemeyeceğim ama oyun oynayacağım diyor mesela bazen. O da aynı şey diyorum, o zaman son video yerine son bir oyun koyuyoruz. Bir şey almak istediğinde daha faydalı bir şey öneriyorum, alternatif sunabiliyorum. Bazen ben tamam diyebiliyorum, bazen ikisini de almıyoruz. Aslında alınacak şeye göre, duruma göre değişiyor.”

Uyumsuzluk durumunda kurallara uyduğunu ve kuralları esnetmediğini belirten A9 ve A15’in ifadeleri şu şekildedir:

A9: “Mesela dediğiniz gibi sofraya otururuz herkes yemeğini bitirmek üzeredir, o daha yememiştir. Ama o sofraya bir kez kurulacaktır, o saatte yenilecektir, daha başka bir seçenek yoktur. O onun tercihidir yani. İster yer, ister aç kalır. Belirli bir kural vardır, ona uymak zorundadır.”

A15: “O zaman hayır derim baskın bir şekilde. Birebir ondan hayır olmasını isterim. Net hayırdır o yani.”

Çocukla iletişim konusunda zorlandığında ödül ve cezaya başvurduğunu belirten A10, şunları söylemiştir:

A10: “Çok zorlanıyorsam ödül kullanıyorum yemek veya televizyon konusunda. Şu anda bırakırsan şu kadar süre izleyebileceksin gibi. Yemeğini şimdi yersen çok istediğin çikolatayı yiyebileceksin gibi. Ya da onun tam tersi mahrum bırakma. Yemeğini yemezsen o çikolatayı yiyemezsin gibi.”

Deney grubundaki anne-babaların eşler arası uyum/uyumsuzluk davranışları Tablo 69’da verilmiştir:

Tablo 69: Deney Grubundaki Anne-Babaların Eşler Arası Uyum/Uyumsuzluk Davranışları

Eşler Arası Uyum/Uyumsuzluk Davranışları	f	%
Tutarsızlık/Uyumsuzluk		
Çocuğun İstedliğini Yapma (A1, A8, A9, A10)	4	17.39
Babanın Son Sözü Söylemesi (A2, A3, B11)	3	13.04
Tutarlılık/Uyum		
Annenin Son Sözü Söylemesi (A4, A6, A7, A12, A13, A14, A15, A19)	8	34.78
Ortak Karar Alma (A5, A16, A17, B18, A20, A21, A22, A23)	8	34.78
Toplam	23	100

Deney grubundaki anne-babaların eşler arası uyum/uyumsuzluk davranışları Tablo 69’da verilmiştir. Tabloya göre eşler arası uyum/uyumsuzluk durumunda en yaygın olarak annenin son sözü söylemesi ve ortak karar alma yer almaktadır.

Babanın evde baskın olduğunu ve annenin de çocuğun da bunun üzerine söz söylemediğini belirten A2’nin ifadeleri şu şekildedir:

A2: “Mesela ben televizyonu açtığımda eşim yeter artık izlemesin diyorsa kapatırız. Ya da telefonla oynuyorsa bıraksın diyorsa bırakırız. Yani onun sözüne söz söyleyemem. Söylersem biz tartışırız, o da hoş değil çocuğun yanında. Kapat diyorsa kapatılır yani. Babanın dediği olur.”

Çocukları ile ilgili ortak karar alan veya eşlerin birbirlerinin vermiş oldukları kararlara saygı duyduğunu belirten A5’in ifadeleri aşağıda verilmiştir:

A5: “Mümkün olduğunca çocuğa söz vermez. Ben de aynı şekilde. Mesela ben odada değilim, eşim on dakika için anlaşıp telefonu vermiş, hadi bırakın dediğimde biz anlaşık derse ben de tamam derim uyarım yani onu şey yapmam. Genellikle birbirimizi çocukların önünde ezmeyiz ortak karar alırız.”

Annenin baskın olduğunu ve babadan çok sorumluluk yüklenmek durumunda kaldığını dile getiren A13 ve A19’un ifadeleri şu şekildedir:

A13: “Eşim benimle aynı fikirde olur. Topu hep benim üstüme atar. Annen ödevini yapmanı, telefonu bırakmanı söylüyor der. Telefonu ver ya da verme demez. Annen ne dediyse der. Aynısını yansıtır. Çocukla aramıza girmez, benim dediğimi tekrarlar.”

A19: “Sessiz her şeyde olduğu gibi. Bundan öğretmenin de haberi yok ama ben eşimden boşanmak istiyordum bunun için de dilekçe verdim. Bu sürecin sonlanmasını bekliyoruz. Çünkü biz birlikte hareket etmiyoruz. Hani oturumlarda bir etkinlik vardı da kim yapar ben ben diyordum hep. Tek başına olmuyor yani böyle. Şu an tam tersi kendini düzeltmesini çalışıyor ama keşke daha önce yapsaydı.”

Deney grubundaki anne-babaların uyumsuzluk durumunda çocuklarının davranışları Tablo 70’te verilmiştir:

Tablo 70: Deney Grubundaki Anne-Babaların Uyumsuzluk Durumunda Çocuklarının Davranışları

Uyumsuzluk Davranışları	Durumunda	Çocuk	f	%
Uyumsuzluğu İstedığı Yöne Çekme (A1, A3, A7, A8, A9, A10, A13, A17)			8	34.78
Net Olanı Dinleme (Yönergeye Uyum) (A4, A6, B11, A12, A14, A15, B18, A20, A21, A22)			10	43.48
Gözlemleme ve Yansıtma (A5, A23)			2	8.70
İnatlaşma (A2, A16, A19)			3	13.04
Toplam			23	100

Deney grubundaki anne-babaların uyumsuzluk durumunda çocuklarının davranışları Tablo 70’te sunulmuştur. Tabloya göre çocuklar ebeveynler arası uyumsuzluk davranışları ile karşılaştıklarında en çok net olanı dinleme veya uyumsuzluğu istediği yöne çekme davranışı sergilemektedirler.

Çocukların eşler arası uyumsuzluk durumunda uyumsuzluğu istediği yöne çekmeye çalıştığını ifade eden A3 ve A10’un ifadeleri şu şekildedir:

A3: “Bu tür durumlarda eşim evdeyse o saatlerde benden değil de ondan izin almayı tercih ediyor. Onun izin vereceğini bildiği için ona gidiyor, bu hakkını kullanıyor.”

A10: “Tabi ki babaya karşı daha olumlu olur. Babanın daha merhametli olduğunu söyler. Ben babamla oynayacağım, ben babamla uyuyacağım gibi. Ben babama söyledim diyor. Örneğin o babasıyla konuşurken ben araya giriyorsam anne dur ben babamla konuşuyorum der. Ya da tam tersi benimle konuşurken babası bir şey derse ben anneme söylüyorum der. Mesela bugünden örnek vereyim. Çikolatalı sütü çok sever, baleye biraz isteksiz gider. Ben de motive etmek için baleden önce vereyim dedim. Ben baleye gitmek istiyorum dedi, sütünü içti, sonra yine gitmek istemiyorum dedi. Meğer çikolatalı süt içmiş o.”

Çocuğun net yönerge veren ebeveyni dinlediğini, ebeveynler arası tutarlılığın önemli olduğuna dikkat çeken A4 ve A14’ün ifadeleri şu şekildedir:

A4: “Ben mesela uyarıyorum. Yeter artık diyorum. Ama bazen dinlemiyorlar. Yani şöyle babamız çok yumuşak ama söylemleri daha net anlaşılıyor. O bırak diyor bırakıyor. Çok daha netler bu konuda. Biz sabahtan akşama kadar söylüyoruz. Kesin olmaya çalışıyorum ben de o yüzden. Fişi çekiyorum, telefonu elinden alıyorum. Hoop bir anda o telefon kayboluyor elinden.”

A14: “Bir ebeveyn evet dediğinde diğeri hayır diyorsa çocuk tabi ki olumsuz olarak etkilenir. Karşı tarafta iletişim kopukluğu varsa çocuk bunlar anlayamıyor, benden anlamamı bekliyorlar der. Genelde biz o şekilde bir şey yaşamıyoruz. İkinci çocuğum olduğu için daha bilinçliyiz. Genelde anlaşıp birbirimizi destekliyoruz.”

Çocukla inatlaştığını ve dediğini yaptırmaya çalıştığını belirten A19’un ifadeleri şu şekildedir:

A19: “Ben direkt mesela fişi çekiyorum. Ne yaparsa yapsın takmam geri. Bunun üzerine de 5-10 dk. uzun uzun konuşmamız lazım.”

Çocukların uyumsuzluk durumunu çok iyi gözlemlediğini ve farklı ortam ve durumlarda bu gözlemlediklerini yansıttığını dile getiren A5 ve A23 şunları söylemiştir:

A5: “Tabi ki sürekli hemfikir olamıyoruz, ayrı düştüğümüz de birçok şey oluyor ama önemli olan onlara pek yansıtmamak. Öyle durumlarda çocuklar o şeyleri çok güzel gözlemliyorlar, biz birbirimize nasıl davranıyorsak çok güzel kullanıyorlar, dile getiriyorlar, söylüyorlar. Mesela başka bir sefer benim verdiğim tepkileri ayna gibi yansıtıyorlar. Ben ne yaptıysam, ne dediysem çok güzel yansıtıyorlar insana.”

A23: “Böyle durumların olmaması için elimizden geleni yapıyoruz. Çünkü çocuklar çok güzel gözlemleyip işine geleni yapıyorlar.”

Deney grubundaki anne-babaların programın anne, baba ve çocuk açısından etkililiğine ilişkin görüşleri Tablo 71’de verilmiştir:

Tablo 71: Deney Grubundaki Anne-Babaların Programın Anne, Baba ve Çocuk Açısından Etkililiğine İlişkin Görüşleri

Programın Katkıları	f	%
Anne Açısından		
Yeni Şeyler Öğrenme (A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A10, B11, A12, A13, A14, A16, B18, A19, A20, A21, A22, A23)	19	32.20
Sınırları Bilme (A1, A9, A12, A15, A17, A22)	6	10.17
Olumlu Etkileşimler (Eşler Arası, Çocukla, Diğer Ailelerle) (A1, A2, A3, A4, A5, A7, A9, A10, B11, A12, A13, A14, B18, A19, A20, A23)	16	27.12
Sabırlı Olma (A2, A12, A20)	3	5.08
Baba Açısından		
Çocukla Kaliteli Vakit Geçirme (A3, A6, A9)	3	5.08
Farkındalık Kazanma/İhtiyaçları Fark Etme (A8, A10, A12, A13, A14, A16, A21, A22)	8	13.56
Çocuk Açısından		
İfade Becerilerine Katkı (A7, A14)	2	8.70
Sınır ve Kuralları Tanıma (A7)	1	1.69
Özgüvenli Olma (A14)	1	1.69
Toplam	59	100

Deney grubundaki anne-babaların programın anne, baba ve çocuk açısından etkililiğine ilişkin görüşleri Tablo 71’de sunulmuştur. Programın anne, baba ve çocuk açısından etkili olduğu vurgulanmıştır. Tabloya göre annelerin program sayesinde en çok yeni şeyler öğrendiği, eşleri, çocukları ve programa katılan diğer ailelerle olumlu etkileşimler kurdukları görülmektedir. Babaların ise en çok ihtiyaçlarını fark ettikleri ve farkındalık kazandıklarını ifade edilmiştir. Programa katılan ebeveynlerin çocukların en çok ifade becerilerinin geliştiği görülmektedir.

Programın kendilerine, eşlerine ve çocuklarına birçok katkısı olduğunu dile getiren ebeveynlerin görüşlerinde örnekler aşağıda sunulmuştur:

A3: “Muhakkak oldu. Birçok alanda oldu. Yatağa gönderme konusunda, parkta - zaten sık sık parka ve pikniğe giden bir aileyiz. Ben de seviyorum doğada olmayı, doğada vakit geçirmeyi, hani piknik tarzı etkinlikleri seviyorum. Genelde bunu ben teklif ediyordum onlarla da gittiğim zaman, yani şöyle piknik dışında bir parka gidileceği zaman mutsuz olabiliyordum, isteksiz olabiliyordum. Ya da yorgun olduğumda eşlik etmeyebiliyordum, oturuyordum bir bankta. Sonra gel gidelim dediğimde o şekilde sonlandırıyorlardık. Ama eşlik etmenin, onun kadar eğleniyormuş gibi keyif almanın çocuğa katkısını ben keşfettim. Oturumlarda da belirtmiştim. Kitap okurken o uzanıyordu, ben okuyordum. Onun da aynı resimlere bakarak bir hayal oluşturması, bir şerit oluşturması, aynı kitabı paylaşarak birlikte bakmanın önemini fark ettim. Ve bunun gibi daha birçok şey vardı, şu an aklıma gelmeyen de. Gerçekten büyük katkısı olduğunu düşünüyorum. Eşim katılmadı ama ona da dolaylı katkısı oldu. Benim çabaladığımı gördü. Daha iyisi olmaya çabaladığımı görüp farkındalık oluşturdu. Çocuğuma da katkısı oldu. Hatta birkaç kez sordu, neden buraya katılıyorsun diye. Ben de varsa bir eksikim, hatam, olumsuz bir şey onu düzeltmek için demiştim. Zaten sen mükemmelsin buna ihtiyacın yok ama sen istiyorsan neden olmasın demişti. Böyle büyümüş de küçülmüş gibi biraz. Yani bu şekilde.”

A4: “Özlem Hanım öncelikle sizi konuşalım. Yaklaşımınız çok güzel. Nezih, kibar, iyi bir eğitmenisiniz. Buna emin olun. Çünkü bazen dedik ya oturumlarda da bahsettik o tavır, hal bunlar önemlidir aslında. Sonrasında şöyle birçok şeyi aslında yapıyoruz kendimizce. Kendi annemi bile örnek almıyorum zaman zaman. Kendi anneliğimi uyguluyorum. Mesela babaannemiz diyor ki şunu şöyle yapsana, hayır diyorum o yemek yemedi onu yiyemez diyorum çikolataysa bu. Elimden geldiği kadar çocuğuma destek olmaya çalışıyorum. Bu konuda elimden geleni yapıyorum ama siz böyle anlattıkça biz ne yapıyoruz diye kendimizi teyit ettik. Şöyle bir şerit gibi geçerken yaptığımız yanlışlar da var tabi ki. Faydalı olduğunu gördüm. Zaman zaman bazı şeyleri çocuğuma uyguladığım da oldu, başarılı da olduğunu gördüm tabi ki. Çünkü çocuklara ne kadar çok eğilirsek o kadar kazanıyoruz aslında. Zaman zaman eğilemediğimiz zamanlar da oluyor tabi ki. Ama program çok faydalı oldu. Aslında bence zaman zaman bence sürekli eğitimler olmalı. Siz şu an çocuklarımız beş yaşındayken uyguladınız ya bu programı bize, çocuk doğmadan da uygulansın. Çocuk dünyaya gelmeden, çocuğa nasıl davranacağımızı önceden bilmemiz en doğrusu ama güzel bir eğitim oldu bence, faydalı oldu. Eşim geç saatlerde geldiği

için katılmadı ama ben bir şey dediği zaman bana ayak uydurur. O da katılsaydı çok daha güzel olurdu tabi ki, çünkü anlatılanları birebir yaşadık. Uyguladığım şeylere baktığım zaman çocuğuma da katkısı oldu mesela. Örneğin ben zaman zaman çocuklarımı öperim ama yanağından öperim genelde. Halbuki alından öpmeyi hiç akıl edemedim. Halbuki burada bir ayrıntı var, alından öpülmesini ben çok severim bir birey olarak. Şimdi bunu çocuğuma neden yapmadım diye kendimi sorguladım ben. Benim sevdiğim bir durum oysaki. Seviyorum demek ki güzel hoş bir durum ama çocuğuma uygulamamışım. Nasıl fark etmedim dedim. Ama programa katıldıktan sonra zaman zaman alınlarından öpüyorum.”

A5: *“Böyle şeyler her zaman insana bir şey katıyor. Bazı şeyler paylaşıyoruz, mesela diğer aileler de orada deneyimlerini paylaştılar. Hepsi insanın kafasında bazı yolları açıyor, bazı fikirler geliyor akla. Önceden bir şeyler duymuşuz ama gitmiş beynin arka tarafına, unutmuşuz. Bazı şeyleri geri getirdi, yeni şeyler de kattı. Yani ben eğitim, seminer gibi bu tarz şeylere önem veriyorum. Güzel şeyler oldu, iyi oldu, güzel şeyler paylaştık. Sizi tanıdık. Eşime de dolaylı yoldan katkısı oluyor. Mesela bir konu geçiyor, ben bunu böyle duymuştum diye aktarıyorum kendisine. Atıyorum videosunu falan, bak diyorum izle böyle bir şey varmış. Seminer süresince de bazı notlar aldım, videoları kaydettim. Aktarmaya çalışıyorum ona da. Konuştuğum konularla ilgili de babasavar annelik konusu, kelimesi ile ilk kez karşılaştım. O konuda biraz kendimi şey yapıyorum. Acaba böyle yapıyor muyum diye. Yapıyorsam düzeltmeye yönelik şeyler düşünüyorum. Biraz bazen hepimiz yapıyoruz babalara karşı. O yönden iyi oldu. Kültürümüzde de yaygın. Kimimizde çok, kimimizde az ama hepimizde vardır. Annelikten geliyor, anne olunca bazı konularda babaya bile güvenmiyorsun. Her Türk annesinin içinde olan bir şey bence. Tabi ben aldıklarımı çocuğum üstünde uyguladıkça, onunla paylaştıkça ona da faydasını görüyorum. Böyle yapmalıyım şöyle yapmalıyım gibi. “Anne baba olmanın kolay yolları” diye değişik değişik maddeler sıraladık ya sürekli, çoğu yaptığım şeylerdi ama görünce daha bir dikkatimi çekip biraz daha üzerinde duracağım.”*

A6: *“Yeni bilgiler öğrendim. Açıkçası babasavar annelik konusuyla ilk kez karşılaştım. Çevreme bakıyorum böyle örnekler var mı diye. Bir arkadaşım sanırım bana öyle geliyor, eşinden ayrı olduğu için veya eşine öfkeli olduğu için böyle düşünüyor ama diyorum bak babasavar annelik diye bir şey varmış sende o mu var acaba, ona bile dedim. Yine yapmadığım ve sizin önerdiğiniz bazı şeyler oldu.*

Örneğin biz zaten asıyorduk resimlerini, ona yine devam ediyoruz. Öğrendiklerimizi hayata katmaya çalışıyoruz. A. sizi çok sevmiş, şimdi de ben de Özlem Öğretmenimle konuşacağım dedi. Oturumlar esnasında da sürekli gelip arkadan sizi dinledi. Ben de gireceğim, ben de konuşacağım dedi. Hayır kızım bu sadece anne babalara yönelik, sen giremezsin konuya dedim. Ben de konuşacağım, öğretmenime yaptığım resmi göstereceğim dedi. Olmaz kızım deyince gitti.”

A7: “Gayet olumluydu. Bazı şeyleri ben bunu böyle yapıyordum doğruymuş dediğim şeyler oldu ya da böyle yapsam daha iyi olurmuş dediğim şeyler de oldu. Bu yüzden ben de teşekkür ederim, böyle bir imkan bize de sağlanmış oldu. Eşim de öğren bana da anlat diyor, videoları da at bana diyor. Kayınvalidemler geldiği için o katılmadı. İnternet konusunda somut bir örneğimiz oldu, o görseli gösteriyorum. Benim yaklaşımlarıma, iletişimize katkısı oldu. F. bizimle değil de dışarıda sesini daha kısık kullanıyor, utanıyordum diyor çekingen davranıyor. Bazı şeylerde de F. sen böyle yapıyorsun ama Özlem Öğretmenin böyle dedi dediğimde tamam diyor.”

A9: “Ben kendi adıma biraz daha yumuşak olmam gerektiğini öğrendim. Biraz kuralcıyım ama daha yumuşamam gerekiyor galiba. Çocuğuma da katkısı da oldu. Ben bu eğitimlere katıldığımda o da gelip baktı, ne yaptığımı ne dinlediğimi sordu. Onunla iletişimim de daha iyi oldu. Bu sebeple bu tarz şeylere daha çok katılmamız gerekiyor galiba.”

A10: “Paylaşımın olması güzeldi. Bazı şeyleri öğrenmek de güzeldi. Eşlerle ilgili örneğin. Hiçbir şey yapmadığını düşünürken aslında bir şeyler yaptığını da fark ettim. Ya da bilmediğinden, çocukluğunda yaşadığı şeylerden deneyimlerden etkilendiğimizi gördüm, farkındalık yarattı program. Aile toplantısını yapalım dedim ama henüz yapamadık. Bu ara daha sakiniz, programın etkisiyle olabilir belki. Çocuk aynı sanki, yine bizi kullanıyor, istekleri oluyor, bizi zorluyor.”

A12: “Çok şey bilmediğimi anlayamadığımı fark ettim çocuğumla ilgili. Pandemiden önce gittiği anaokuluna öğlenci gitmişti, sorun yaşadı. Bu okulda sabahçı. Sabah çocuk uyandırmayı bilmediğimi fark ettim. Kızım tak kalkardı. Başta oğlum hadi kalk der kızardım. Şimdi öpüyorum kokluyorum, söylediğiniz şeyleri deniyorum aslında. Örneğin yataktan kuş gibi uçarak çıkalım gibi şeyleri kullanıyorum. Bu şekilde daha mutlu gidiyor okulda. Eskiden bağırarak uyandırınca inattan elimi tutmayı bile reddediyordu. Sabah okula mutlu gitmesi benim için en önemli şey, bunun üstüne bir

şey yok benim için, benim için en kıymetlisi. Sakin sakin okula gitmesi beni çok mutlu ediyor, o gün hiçbir şey sinirlendiremiyor.”

A14: “Tabi ki çok katkısı oldu. Ne kadar bilinçli anne babalar olsak da bazen bildiklerimizi unutabiliyoruz. Yanlış yapabiliyoruz hayat koşullarından dolayı. Önceden yaptığımız şeyleri anımsamayı ya da yapmadığımız şeyleri fark etmeyi sağladı. Örneğin eskiden aile toplantılarımız vardı. Bunları bize tekrar hatırlattı, destekledi her konuda. Deniz’e de iletişim konusunda katkısı oldu. Daha özgüvenli, cesaretli davranıyor. Başta çekingendi ama şuan her şeyi sorar konuşur. Sizinle görüşmesinin de katkısı oldu. Biz de destekleyince olumlu katkısı oldu tabi ki çocuğa da.”

A15: “Bana biraz daha ılımlı, yumuşak olmam gerektiğini öğrendim.”

A19: “Yani şöyle aslında uygulayamadım tam plan oluşturamadım ama ben bunu hiç mi düşünmemişim dedim. Genelde bir olay oluyordu biz onun üzerine konuşuyorduk. Ama hiç böyle bir düzenmiş gibi düşünmemiştim o hoşuma gitti. Bir de siz tane tane güzel anlatıyorsunuz. Keşke hep böyle yapılsa bir şeyler. Siz mi düşündünüz yoksa devlet yaptı bilmiyorum ama çok faydalı bir şey bu.”

A22: “Özür dilemekten bahsettiniz aslında anlattığınız her şeyi kendimde buldum. Ben çok bağırdığımda da gider ona da söylerim. Hata yaptım özür dilerim. Ben ona hiç yalan söylemedim. Her şeyi doğru olarak aktardım. Bir tek bağırma konusunda çözüm bulamadım kendine. Özür dilemek, başımı okşamak, seviyesine uymak. Dediğinize genelde uyuyorum.”

A23: “Programın bana, çocuğuma ve eşime katkıları oldu. Aile içi iletişimimizin nasıl olması konusunda bilgiler edindim. Örnek videolar ve karikatürler çok etkili oldu.”

Deney grubundaki anne-babaların programı başka anne babalara hangi açılardan önerdikleri Tablo 72’de verilmiştir:

Tablo 72: Deney Grubundaki Anne-Babaların Programı Başka Anne Babalara Hangi Açılardan Önerdikleri

Programın Önerilmesi	f	%
Olumlu Etkileşimler (Okulla, Eşler Arası, Çocukla, Diğer Ailelerle) (A1, A2, A4, A6, A7, A9, B11, A12, A13, A14, A15, B18, A20, A21, A23)	15	41.67
Bilgiyi Yapılandırma (A2, A5, A6, A7, A8, A9, A16)	7	19.44
Farkındalık Kazanma (A3, A4, A5, A6, A7, A9, A10, B11, A13, A16, A17, B18, A19, A22)	14	38.89
Toplam	36	100

Deney grubundaki anne-babaların programı başka anne babalara hangi açılardan önerdikleri Tablo 72’de gösterilmiştir. Tabloya göre ebeveynler programı okulla, eşler arası, çocukla, diğer ailelerle olumlu etkileşimlerini desteklemek isteyen, farkındalık kazanmak isteyen ve eski ve yeni bilgilerini yapılandırmak isteyen ailelere tavsiye etmektedir.

Aşağıda ebeveynlerin önerilerinden örnekler sunulmuştur:

A3: “Evet kesinlikle bana sağladığı katkılardan başkalarının da yararlanmasını isterim. Kesinlikle her açıdan faydalı. Bazen bizim baktığımızda göremediğim yönleri görmeyi, duyduğumuzda fark edemediğimiz cümle içindeki bazı önemli noktaları vurguladınız. Muhakkak çok çok faydalı olduğunu düşündüğüm için de tavsiye ederim yani. İyi ki tanıştık.”

A5: “Ederim. Babasavar annelik konusu çok dikkat çekici. Bence o konu üzerinde tüm anneler bir durup düşünmeli. Çünkü dile getirilmeden bazı şeyler konuşulmadan insan bazen farkına varamıyor. Konuşulup üzerinde durulunca insan ne yaşadığını daha çok irdeleyebiliyor, anlayabiliyor.”

A6: “Ederim tabi ki. Hem güzel bir ortam oluyor, sizin sıcak yaklaşımınız pozitif bir etki oluyor. Yeni şeyler öğreniyoruz. Yaptığımız yanlışlar varsa onları düzeltmek açısından da faydalı. Bu tarz eğitimlerin hiçbir zararı olmuyor, ben bu fikirdeyim.”

Bir bilsen de bin bilene danış misali. Her şeyi bilme ihtimalimiz yok, mutlaka bilmediğimiz noktalar çıktı işte burada olduğu gibi. Bilmediğiniz bir konu çıkıyor ve bu size bir artı oluyor. Her şeyi bilmemiz mümkün değil, mutlaka hatalarımız oluyor. Siz de demiştiniz annelik babalık sonradan öğrenilen bir şey. Kişisel gelişim açısından anne babanın gelişimi açısından da ben çok faydalı buluyorum bu tarz eğitimleri seminerleri. Okulda bile olduğunda gitmeye çalışıyorum ama bazen saatler uymuyor gidemiyorum.”

A7: *“İnsan kendini bir süzgece koyuyor açıkçası sizin anlattığınız hikayelerle, gösterdiğiniz görsellerle. Ona göre insan kendini daha güzel tartabiliyor. Olumlu ve olumsuz yaptığı şeyleri görebiliyor. Ben çocuk gelişimi kitaplarını da çok severim. Oğlumda çalışan bir anneydim, çalışan anneler ile ilgili kitapları okuyordum. Çocuğun davranışlarına bizim etkimizi görmüştüm. Ben bu tarz şeyleri çok seviyorum. O nedenle herkese katkı sağlayacağını düşünüyorum. Aktardıklarınız ve katkılarınız için çok teşekkür ederim.”*

A10: *“Öneririm. Çok kitap okuma alışkanlığı olmayan, çok fazla arkadaş çevresi olmayan, özellikle düşük sosyoekonomik düzeyden risk grubu ailelere daha çok öneririm. Eğitim direkt seminer gibi de değildi, interaktifti. Bu nedenle düşük sosyoekonomik düzeyden anne babalar için de çok çok faydalı olacağını düşünüyorum.”*

B11: *“Biz eğitimci olduğumuz için bu konulara zaten hakimiz. Ama eğitimci olmayan ya da bu konularda eğitim almayan kişilere de kesinlikle öneririm. Ayrıca kendini yenilemek isteyen kişilere de tavsiye ederim. Hem çocuk yetiştirme konusunda daha bilinçli davranırlar hem de çocuklarının gelişimine daha çok katkı sağlıyorlar.”*

A12: *“Tabi tabi çok önemli çok kıymetli. Özellikle benim gibi geç yaşta anne olanlar için çok kıymetli. Çünkü biz 1-0 geriden geliyoruz, sabrımız tahammülümüz toleransımız daha az. Bazen umursamamak göz ardı etmek gerektiğini öğrendim. Okula mutlu gitmesi dediğim gibi benim için çok önemli. Öğretmeni Emine Hanım'a da soruyorum, o da son zamanlarda okulda daha mutlu olduğunu söylüyor. Eskiden kızıyordu, çabuk öfkeleniyordu. Arkadaşlarına uyumlu olması, mutlu okula gitmesi çok önemli. Sabah mutlu kalkması ilkokula başlaması için bu alışkanlığı kazanması çok önemli. Evli misiniz, çocuğunuz varsa çok şanslı. Çok sakın bir yapınız var, keşke onda biri bende de olsa.”*

A14: “Tabi ki. Çocukları olan arkadaşlarıma da anlatıyorum, bu şekilde davranmalıyız diye anlatıyorum. Tavsiye ediyorum. Çocuğa nasıl yaklaşmalıyız, nasıl daha olumlu anne-çocuk ve anne-baba ilişkisi kurarız paylaşıyorum ve katılmalarını da isterim. Tavsiye ederim her şekilde. Teşekkür ederim.”

A15: “Tabi ki tavsiye ederim. Özellikle çok çocuklu ailelere tavsiye ederim. Dengeli olması açısından faydalı. Çok çocuklu ailede bir çocuk farklı öteki farklı olabiliyor.”

B18: “Tabi ki herkes için geçen okulda da böyle bir etkinlik vardı. Ben katıldım eşim gidemedi. Gidenlerin hepsi bayandı ama üç tane erkek vardık birisi dedi, büyük ihtimalle ikimiz babaydık. Genelde erkeklerin bu tarz konularda ve iletişim konusunda çok fazla bir şeyi olmuyor. Çok arka planda kalıyorlar gibi ama ben açıkçası isterim herkesin bir yerden tutması gerekir. Sadece bu konuda değil her konuda.”

A20: “Baba katılımı açısından faydalı olur. Baba katılımı olmayan çocuklar için. Çocuklar da ilgi ve sevgi ile büyür.”

A21: “Çocukların onların yerine koyarak onların hissettiği şekilde hissedebiliyoruz. Onların gözünden gözlemleyerek nasıl davranmamız gerektiğini anlıyoruz.”

A22: “Benim de yanlışlarım vardır elbette ama etrafta o kadar çok yanlış büyütülen çocuk görüyorum ki keşke izleseler de çocukları öyle yetiştirseleler. Kediden köpekten korkutan, odalara kapatan, değişik kurallar koyan yani nasıl söyleyeyim seni sevmiyorum kelimesi kullanan. Şiddet ve tehditle yetiştirilen çocuklar var. Öyle ailelerin kesinlikle katılması lazım.”

A23: “Kesinlikle öneririm. Okul öncesi dönem çocuğu olan ailelerin iletişimlerini güçlendirmek ve çocuklarına daha faydalı anne babalar olmalarını destekleyici bir program. Teşekkür ederiz.”

Ebeveynlerin önerileri incelendiğinde sosyoekonomik olarak düşük düzeydeki ailelerin, babaların, çocuk sahibi olmak isteyen ebeveynlerin, çalışan annelerin, geç yaşta anne olmuş annelerin katılımının önemli olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca eşi ve çocuğu ile iletişimini desteklemek ve çocuğuna daha faydalı ebeveynler olmak isteyen her ebeveynin katılmasının kendisine, eşine ve çocuğuna, hatta çevresindeki ailelere katkı sağlayacağı ebeveynler tarafından ifade edilmiştir.

BÖLÜM V: SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar ve tartışılması ile elde edilen sonuçlar doğrultusunda sunulan öneriler bu bölümde yer almaktadır:

5.1. Sonuçlar ve Tartışma

Sonuçlar ve tartışma üç ana bölüm altında verilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde nicel sonuçların ve tartışılması, ikinci bölümünde ise nitel sonuçlar ve tartışılması, üçüncü bölümde ise nicel ve nitel sonuçların bir arada ele alınıp tartışılması yer almaktadır:

5.1.1. Nicel Sonuçlar ve Tartışma

Bu bölüm nicel bulgulara paralel olarak üç başlıkta ele alınmıştır: Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasına yönelik sonuçlar ve tartışılması, çocuk-aile etkileşimlerinin demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelendiği sonuçlar ve tartışılması, Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın etkililiğine ilişkin sonuçlar ve tartışılması aşağıda sunulmuştur:

5.1.1.1.Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmasına Yönelik Sonuçlar ve Tartışılması

Bu çalışmada çocukların gözünden anne-baba davranışlarını değerlendirmek amacıyla "Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği" geliştirilmiş, 192 çocukla geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. 30 maddeden oluşan ölçme aracının Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .73 olarak bulunmuştur.

Bu teze başlandığında COVID-19 pandemisi etkisini arttırmıştır. Bu süreçteki çalışmalarda örnekleme ulaşmada zorluk çekildiği görülmektedir. Bu çalışmada da bunun önüne geçebilmek adına bir çözüm olarak çevrimiçi eğitim teknolojilerinin kullanılması düşünülmüştür. Ancak yüz yüze ve online uygulamalar arasında fark olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Bu çalışmada online ve yüz yüze uygulamalar arasında bir fark olup olmadığını görmek için üç ayrı yöntemin pilot sınaması yapılmıştır. Üç ayrı yöntemin (kuklalar ile yüz yüze, dijital materyal ile yüz yüze, dijital materyal ile uzaktan) bulguları arasında istatistiki bir fark olup olmadığına bakılmış (Kruskal Wallis testi ile) ve kuklalar ile yüz yüze, dijital materyal ile yüz yüze, dijital materyal ile uzaktan uygulamalar arasında bir farka rastlanmamıştır. Bu da araştırmacılara yeterli örnekleme ulaşmada uygulama kolaylığı sağlamıştır.

Erken çocukluk çağında yapılan çalışmalarda çocukların görüşlerinin ölçülmesinde zorluklar vardır. Geçerli ve güvenilir bir şekilde çocukların görüşlerini elde etmek için çocuklara uygun bir ölçekle uygulama yapılması gerekmektedir. Araştırmacılar, yaptıkları

çalışmada ebeveynlerin tutum ve davranışları hakkında ebeveynlerin yanı sıra çocuklarının da görüşlerinin alınması önerilmiştir (Hein ve diğ., 2020). Bu çalışmada çocukların gözünden anne baba davranışları incelendiği için bir ölçek geliştirilmiş ve geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır.

Okul öncesi dönem çocuklarının dikkat süresinin kısıtlı olması ve somut olarak düşündükleri için ebeveynlerinin davranışlarını en rahat şekilde senaryolar ve araştırmacılar tarafından oluşturulmuş çocuk karakterleri üzerinden yansıtabilecekleri düşünülmüştür. Okul öncesi çocuklarla senaryolar yoluyla çalışan veya anne-baba davranışlarını değerlendiren çalışmalar incelenmiş (Kılıç ve Tezel Şahin, 2022; Konaş Azaklı, 2021; Ünlü Çetin ve Olgan, 2018; Yılmaz, 2016; Uluç, 2005; Dubowitz ve diğ., 2001) ve senaryolar oluşturulmuştur. Uygulama sırasında da Ali ve Ayşe karakterleri kullanılmıştır. Uygulamalarda çocukların cevaplarında “Benim annem/babam böyle yapar, böyle der” şeklinde kendilerini yansıtmaları da görülmüştür.

Pandemi sürecinde her eğitim kademesinde olduğu gibi okul öncesi eğitim kurumları genel olarak yüz yüze eğitime devam etse de, tam kapanma döneminde uzaktan eğitimle devam etmiştir (MEB, 2020; TEDMEM, 2020). Bu süreçte çocuklar ve öğretmenleri online programlar aracılığıyla çevrimiçi olarak buluşmuş, veli toplantılarının çoğu online olarak gerçekleştirilmiştir. Pandemi sürecinde hem okul öncesi dönem çocukları hem aileleri online teknolojiler ile tanışıp programları kullanmaya alışmıştır. Okul öncesi dönem çocuklarıyla yapılan çalışmalarda dijital teknolojileri kullanan çalışmaların olduğu görülmektedir (Küçüköğlü, 2020; Uyanık, Balaban Dağal ve Kanburoğlu, 2015; Balaban Dağal, Uyanık, Kanburoğlu, Şallı ve Birbir, 2015). Bu çalışmalar, okul öncesi çocuklarla dijital materyallerin kullanıldığı çalışmaların yapılabileceğine örnek olarak gösterilebilir. Bu noktadan hareketle, pandemi gibi çocuklarla yüz yüze çalışmanın zor olduğu koşullarda veya araştırmacının uygulama kolaylığına göre kullanılacak yöntem seçilebilir. Bu çalışmada farklı yöntemler arasında fark olup olmadığı ölçülmüştür. Bu durum araştırmacılara örnekleme farklı yöntemler kullanarak ulaşma fırsatı sağlamaktadır.

Geliştirilen senaryo temelli ölçme aracının çocuk gözünden anne-baba davranışlarını yansıtan, üç farklı yöntemle uygulanabilen (yüz yüze kuklalar ile, yüz yüze dijital materyal ile, uzaktan dijital materyal ile), geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu görülmüştür.

5.1.1.2. Çocuk-Aile Etkileşimlerinin Demografik Değişkenlere göre Farklılaşp Farklılaşmadığının İncelendiği Sonuçlar ve Tartışılması

“Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği”nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının ardından, çocukların gözünden anne-baba etkileşim davranışlarının demografik değişkenlere göre (çocukların cinsiyeti, yaşı, devam ettikleri okulun sosyoekonomik düzeyi, anne ve baba eğitim durumu) farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir:

5.1.1.2.1. Çocukların Cinsiyeti

Çocukların gözünden anne-baba etkileşim davranışlarının çocukların cinsiyetine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. Bu farklılığın kız çocuklarının lehine olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, kız çocuklarının algıladıkları ve ifade ettikleri anne-baba etkileşim davranışları, erkek çocuklarına göre daha olumludur.

Stone ve Reister (2020) tarafından yapılan çalışmada çocuğun cinsiyetinin babanın katılımı üzerine etkisi olmadığı görülmüştür. Benzer şekilde, Byrd-Craven, Auer, Granger, ve Massey (2012) ebeveynlerin çocuklarıyla geçirdikleri sürenin ve etkileşim türünün çocuğun cinsiyetine göre farklılık göstermediğini belirtmiştir. Bu bulgulara farklı olarak, Lundberg (2005) babaların erkek çocuklarıyla daha çok etkileşim kurduğunu ifade ederken; Lamb ve Lewis (2004) babaların kız çocuklarıyla daha fazla etkileşim kurduğunu belirtmişlerdir.

Literatüre bakıldığında cinsiyet konusunda farklı bulgular olduğu görüldüğü için bu çalışmada da cinsiyet değişeni ele alınmış ve kız çocuklarının daha çok olumlu ebeveyn etkileşimleriyle karşılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Kağıtçıbaşı (1982a) tarafından yapılan “Çocuğun Değeri” çalışmasında ebeveynlerin hangi sebeplerle çocuk sahibi oldukları sorulmuştur. İnsanların verdikleri cevaplar “Psikolojik”, “ekonomik/faydacı” ve “sosyal/geleneksel” nedenler olarak sınıflandırılmıştır (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005). Tekin (2008) çocuğun ekonomik/fayda değerinin otoriter ve geleneksel, psikolojik değerinin ise demokratik ailelerde yaygın olduğunu ifade etmiştir. Kağıtçıbaşı (1982b), çocuğun yeri ve öneminin sosyal, psikolojik, sosyoekonomik, demografik değişkenlere göre farklı toplumlarda ve farklı dönemlerde değişkenlik gösterebileceğini ifade etmiştir. Ülkemizde soyun devamı için erkek çocuk isteyen ebeveynler yerini, ekonomik bağımsızlığını kazanmış, sosyal güvenceleri olan ve bilinçlenen ebeveynler almış, çocuğun psikolojik değerinin artmasıyla kız çocuklarına da değer vermeye başlanmıştır. Hem kız hem erkek çocukları ile onların gelişimi için olumlu etkileşimler kurmaya çabalayan ebeveynlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu çalışmada kız çocuklarının ebeveynleri ile olumlu etkileşimlerinin daha yüksek olmasının kız çocuklarının erkek çocuklarına göre ifade edici

dil becerilerinin daha iyi olmasının (Rose, Weinert, & Ebert, 2018; Eriksson ve diğ., 2012) etkisinin olabileceği düşünülmektedir.

5.1.1.2.2. Çocukların Yaşı

Çocukların gözünden anne-baba etkileşim davranışları ile çocukların yaşları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Çalışma grubundaki çocukların yaşları 47 ile 76 ay arasında değişmektedir. Ancak çalışma grubundaki çocukların tamamı sonraki yıl 1. sınıfa başlayacak anasınıfları grubunda yer almakta ve MEB'e bağlı okullarda MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı ile eğitim görmektedir (MEB, 2013). Yaşların yakın olmasının, çocukların ay farklarına rağmen aynı yaş grubu ile eğitim almasının ve aynı programa tabi olmalarının yaşa göre bir fark çıkmamasına etki etmiş olabileceği düşünülmektedir.

5.1.1.2.3. Çocukların Devam Ettikleri Okulun Sosyoekonomik Düzeyi

Okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin çocukların devam ettikleri okulların sosyoekonomik düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. B grubu ile C grubu ve B grubu ile D grubu arasında B grubu lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, üst orta gruptaki (B) çocukların çocuk-aile etkileşimlerinin orta grup (C) ve sosyoekonomik statüsü düşük gruptan (D) daha olumlu olduğu görülmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde, sosyoekonomik düzeyin babaların katılımında etkisi olduğu görülmüştür. Düşük sosyoekonomik düzeyden babaların çocuğun yaşamına daha az katıldığı ifade edilmiştir (Schoppe-Sullivan & Fagan, 2020; Slaughter & Nagoshi, 2020). Ülkemizde erken müdahale ve aile eğitimi çalışmalarına örnek olabilecek AÇEV, çalışmalarında düşük sosyoekonomik düzeyden çocukların ve ailelerin risk altında olduğunu ve desteklenmesi gerektiğini belirtmiş ve hedef kitle olarak çoğunlukla risk altındaki düşük sosyoekonomik düzeyden çocuklar ve ailelerini belirlemiştir (Ural ve diğ., 2021; Özgün, 2017; Kartal, 2015; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2014; Tezel Şahin ve Özyürek, 2011).

Düşük sosyoekonomik düzeyden ailelerin öğrenmeyi genellikle çocuğun akademik başarısına bağladığı; çocuk ödevlerini yapıyorsa, kitap okuyorsa, evde veya okulda problem davranış sergilemiyorsa düşük sosyoekonomik düzeyden aileler çocuğun psikolojik, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının çoğu zaman göz ardı edebilmektedir (Jiang ve Ding, 2020). Çin'de yapılan bir başka çalışma da bu bulguyu destekler niteliktedir. Zhang (2016) tarafından Çin'deki düşük sosyoekonomik düzeydeki çocuklarla yapılan çalışmada, problemle karşılaştıklarında ne yaptıkları sorulmuş ve % 50'si problemlerini zihninde tuttuğunu, % 28.6'sı yakın arkadaşları ile paylaştığını, % 14.3'ü evde kendileriyle yaşayan

bir akrabalarıyla durumu paylaştığını, sadece % 7.1'i ebeveynleri ile iletişime geçtiğini belirtmiştir. Konaş Azaklı ve Aydın (2020) tarafından Ordu'daki mevsimlik fındık işçilerinin çocuklarıyla yapılan başka bir çalışmada da 6-17 yaş arasındaki çocukların sorunlarını ve sırlarını çoğunlukla hiç paylaşmadığını (% 23) veya biraz paylaştığını (% 50) belirtmişlerdir. Çocuklar “Ben Allah’tan başkasıyla paylaşmam”, “Bana ne kadar anlatıyorsa o kadar anlatırım” ve “Yakın arkadaşlarıma anlatırım sadece” gibi ifadelerde bulunmuşlardır. Düşük sosyoekonomik düzeyden çocukların ebeveynleri ile iletişimlerinin kısıtlı olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada da üst orta grup (B) grubundaki çocukların çocuk-aile etkileşimleri, orta grup (C) ve sosyoekonomik statüsü düşük gruptan (D) yüksek bulunmuştur. Yüksek sosyoekonomik grup (A) lehine değil de üst orta grup (B) lehine fark çıkmasında etki eden başka faktörlerin olabileceği (örneğin çocukların ifade becerileri, anne-babanın çocukla geçirdiği kaliteli zaman, ebeveynlerin çalışma koşulları, çocukların okul dışı yaptığı aktivitelerin süresi gibi) düşünülmektedir. Bu çalışmada üst orta grup (B) lehine elde edilen sonucun ilgili literatürdeki çalışmaları destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

5.1.1.2.4. Anne Eğitim Durumu

Okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin anne eğitim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. İlkokul ve ortaokul mezunu annelerin çocuk-aile etkileşimleri ile ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunu annelerin çocuk-aile etkileşimleri arasında ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunu annelerin lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, yüksek eğitim düzeyinden annelerin çocuk-aile etkileşimlerinin düşük eğitim düzeyinden olanlara göre daha olumlu etkileşimlere sahip olduğu görülmüştür.

Dönmez (2019) tarafından yapılan çalışmada eğitim düzeyi düşük annelerin kendilerini ev ve çocuk konularında daha baskın hissederek eşlerine karşı daha fazla babasavar annelik davranışları sergiledikleri görülmektedir. Annelerin eğitim düzeyi arttıkça ailede iş birliği ve birlikte ebeveynliğin (coparenting) artması arttığı görülmektedir (Akgöz Aktaş ve Aydın, 2020). Bu çalışmada da eğitim düzeyi yüksek annelerin çocuklarıyla kaliteli zaman geçirmek için çabalaması, kendini yenilemesi ve çocuğunun gelişimine katkıda bulunmaya çalışması, dolayısıyla çocuğuyla olumlu etkileşimler kurması literatür ile uyumlu bir sonuçtur.

5.1.1.2.5. Baba Eğitim Durumu

Okul öncesi dönem çocuklarının çocuk-aile etkileşimlerinin baba eğitim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermediği görülmüştür. Aile yapısının değişmesi ve ebeveyn

rollerinin giderek birbirine yakınlaşması durumu söz konusu olsa da babaların katılımının annelerin katılımından daha düşük düzeyde olduğu söylenebilir. TÜİK (2016) “Aile Yapısı Araştırması”na göre 0-5 yaş arası çocukların bakımından sorumlu kişi olarak ilk sırada anne (%86), ikinci sırada anneanne veya babaanne (%7,4), üçüncü sırada kreş veya anaokulu (%2,8), dördüncü sırada bakıcı (%1,5), beşinci sırada diğer yakın akraba veya komşu (%1,3) ve son sırada birden fazla kişinin bakımdan sorumlu (örneğin kreş ve anne birlikte) (%1) olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda, babaların çocuğun bakımında yeterince rol almadığı ifade edilebilir. Baba katılımı 1985-1990'larda daha çok çocukla geçirilen süre miktarı ile ifade edilirken 21. yy.'da Pleck (2010) ile çocukla geçirilen sürenin kalitesine de vurgu yapılmış. Babaların ilgili baba olmak için çocuklarıyla kaliteli vakit geçirmeye gereksinimleri vardır. Babaların eğitim düzeyleri ne olursa olsun çocuklarına vakit ayırmaları çocukları, kendileri ve eşleri için büyük öneme sahiptir.

5.1.1.3. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Etkililiğine İlişkin Sonuçlar ve Tartışılması

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın etkililiğine ilişkin sonuçlar ve tartışılması çocuk, anne ve babaya ilişkin sonuçlar ve tartışılması olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır:

5.1.1.3.1. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Çocuk Açısından Etkililiğine İlişkin Sonuçlar ve Tartışılması

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın çocuk açısından etkililiği bu çalışma kapsamında geliştirilen “Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği” ile sınanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, deney ve kontrol grubundaki çocukların çocuk-aile etkileşimleri ön testlerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Deney ve kontrol grubundaki çocukların çocuk-aile etkileşimleri son testlerinde deney grubundaki çocukların lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Kontrol grubundaki çocukların çocuk-aile etkileşimleri ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülürken; deney grubundaki çocukların çocuk-aile etkileşimleri ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

Okul öncesinde ebeveynin katılımı aile eğitim programı, ilkokul ikinci sınıfın sonundaki aile katılımının da yordayıcısıdır (Varshney, Lee, Temple, & Reynolds, 2020). Aile eğitimine katılımın çocuk üzerinde hem kısa hem uzun süreli olumlu etkileri olduğu bilinmektedir. Xia (2020) tarafından yapılan deneysel bir çalışmada, COVID 19 pandemisi sürecinde ailelerin aile eğitim programı ile desteklenmesinin ailelere, çocuklara ve öğretmenlere olumlu katkısı olduğu görülmüştür. Öğretmenler ailelere daha çok geri bildirim vermiş, onlarla daha çok iletişime geçip iş birliği yapmış. Aileler pandemi sürecinde evde

çocuklarını daha çok desteklemiş, onları bir hobi ile uğraşmaya sevk etmiştir. Program sayesinde çocukların ise öğretmenin yönergelerini daha çok yerine getirdiği, öğretmenlerle daha çok iletişime geçtiği görülmüştür.

Ural ve diğ. (2021) tarafından yapılan çalışmada 0-3 yaş çocukların ebeveynlerine uygulanan aile eğitim programının çocukların bilişsel, dil, ince ve kaba motor, sosyal gelişim ve öz bakım becerilerinin desteklenmesine ve bütüncül gelişimlerine katkı sağladığı bulunmuştur. Durualp, Kaytez ve Kadan (2016) tarafından yapılan çalışmada aile eğitimi programı uygulanan annelerin 37-66 aylık çocuklarının gelişimleri incelendiğinde çocukların sosyal beceri puanlarında program sonrasında artış olduğu görülmüştür. Başka bir çalışmada anne-baba eğitiminin ebeveynlerin 5-7 yaş arasındaki çocuklarını daha iyi tanımlarını sağladığı, çocuklarıyla olan iletişimlerini daha sağlıklı ve etkili hale getirerek olumlu yönde etkilediği görülmüştür (Özel ve Zelyurt, 2016). Bu çalışmada da ebeveynlerine aile eğitimi uygulanan çocukların anne-babalarıyla etkileşimlerinin program sonrasında olumlu yönde geliştiği görülmüştür.

5.1.1.3.2. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Anne Açısından Etkililiğine İlişkin Sonuçlar ve Tartışılması

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın anne açısından etkililiği "Ebeveyn Tutum Ölçeği" ve "Babasavar Annelik Ölçeği" ile sınınmıştır. Deney ve kontrol grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarına (Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici), Babasavar Annelik Ölçeği alt boyutları (Modern Annelik, İki Kat Sorumlu Annelik, Aşırı Bağlı Annelik, Geleneksel Annelik, Dolaylı Annelik) ve toplam puanına ilişkin ön testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Deney ve kontrol grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarına, Babasavar Annelik Ölçeği alt boyutları ve toplam puanına ilişkin son testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kontrol grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutları, Babasavar Annelik Ölçeği alt boyutları ve toplam puanına ilişkin ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Deney grubundaki annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarına bakıldığında, Otoriter tutumların ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülürken, diğer alt boyutlarda bir farka rastlanmamıştır. Diğer bir ifadeyle, programa katılan deney grubundaki annelerin otoriter tutum düzeylerinin anlamlı bir şekilde azaldığı görülmüştür. Deney grubundaki annelerin Babasavar Annelik Ölçeği alt boyutları ve toplam puanına bakıldığında, Aşırı Bağlı Annelik tutumlarının ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülürken, diğer alt boyutlarda ve toplam puanda bir farka rastlanmamıştır. Diğer bir ifadeyle, programa katılan deney

grubundaki annelerin Aşırı Bağlı Annelik düzeylerinin anlamlı bir şekilde azaldığı görülmüştür. Programın anneler açısından, otoriter tutumları ve aşırı bağlı annelik düzeylerini azaltmada etkili olduğu görülmüştür.

Aile eğitim programlarının sadece çocuğa değil, aynı zamanda programa katılan ebeveynlere de katkısı olduğu görülmektedir (Darling, Cassidy, ve Rehm, 2020; Biber ve Ural, 2016). Durualp, Kaytez ve Kadan (2016) tarafından yapılan çalışmada aile eğitimi uygulanan annelerin program sonrası çocuk gelişimi ile ilgili bilgilerinin arttığı görülmüştür. Akça Koca ve Yukay Yüksel (2017) tarafından yapılan çalışmada, uygulanan aile eğitim programının anneler üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir. Çalışmada evli annelerin, evlilik doyumlarını, evlilikte sorun çözme becerilerini ve psikolojik iyi oluş düzeylerini geliştirdiği görülmüştür. Ural ve diğ. (2021) tarafından yapılan çalışmada da aile eğitim programının 0-3 yaş ebeveynlerinin öz yeterliliklerinin ve olumlu ebeveynlik becerilerinin geliştiği görülmüştür.

Tönbül (2019) yaptığı çalışmada uyguladığı Aile Eğitimi Programı'nın annelerin sıkı disiplini azaltmada etkisinin olduğu ancak aşırı annelik, demokratik tutum ve eşitlik tanıma, geçimsizlik, ev kadınlığı rolünü reddetme alt boyutlarında anlamlı bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. Bu çalışmada aile eğitimi programının sadece sıkı disiplin alt boyutu üzerinde anlamlı etkisinin olmasının sebebi olarak, eğitime katılan annelerin annelik algısının toplumsal normlar içermesinden kaynaklanabileceği, aşırı annelik ve ev kadınlığını reddetme alt boyutları üzerinde anlamlı bir farklılığın olmamasının da buna örnek olabileceği ifade edilmiştir. Bu çalışmada da annelerin otoriter tutumları ile aşırı bağlı anneliklerinin azaldığı görülmüş ancak benzer şekilde modern annelik, demokratik, aşırı koruyucu ebeveynlik, geleneksel annelik, babasavar annelikleri üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmüştür.

5.1.1.3.3. Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Baba Açısından Etkililiğine İlişkin Sonuçlar ve Tartışılması

Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın baba açısından etkililiği "Ebeveyn Tutum Ölçeği", "Baba Katılım Ölçeği" ve "Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu" ile sınıanmıştır. Deney ve kontrol grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarına (Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici), Baba Katılım Ölçeği alt boyutları (Keyfi Meşguliyet, İlgi ve Yakınlık, Temel Bakım) ve toplam puanına, Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu'nun alt boyutlarına (Teşvik, Engel ve Kontrol) ilişkin ön testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Deney ve kontrol grubundaki babaların Ebeveyn Tutum

Ölçeği alt boyutlarına, Baba Katılım Ölçeği alt boyutları ve toplam puanına, Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu'nun alt boyutlarına ilişkin son testlerinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kontrol grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarında, Baba Katılım Ölçeği alt boyutları ve toplam puanında, Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu'nun alt boyutlarında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Deney grubundaki babaların Ebeveyn Tutum Ölçeği alt boyutlarında, Baba Katılım Ölçeği alt boyutları ve toplam puanında, Anne Bekçiliği Ölçeği Baba Formu'nun alt boyutlarında ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Babaların ebeveynlik becerileri, iletişim, başa çıkma, problem çözme gibi konularda aile eğitim programlarına katılmalarının, eşler arası uyumu arttırdığı, babaların çocuklarının yaşamlarına katılımlarını arttırdığını ve çocuklarında daha az davranış problemi sergilediği, daha iyi akademik becerileri olduğu bilinmektedir (Pekel Uludağlı, 2017). Ancak yapılan bu çalışmada deney ve kontrol grubunda baba sayısının az olmasının bu sonuçların ortaya çıkmasında etkili olabileceği düşünülmektedir.

5.1.2. Nitel Sonuçlar ve Tartışma

Bu bölüm nitel bulgular doğrultusunda iki başlıkta ele alınmıştır: Deney ve kontrol grubundaki çocukların program öncesi ve sonrası çocuk-aile etkileşimlerine ilişkin sonuçlar ve tartışılması ile programa katılan deney grubundaki ebeveynlerin aile içi etkileşimleri ve programın etkililiğine dair görüşlerine ilişkin sonuçlar ve tartışılması aşağıda sunulmuştur:

5.1.2.1. Deney ve Kontrol Grubundaki Çocukların Program Öncesi ve Sonrası Çocuk-Aile Etkileşimlerine İlişkin Sonuçlar ve Tartışılması

Deney ve kontrol grubundaki çocukların program öncesi ve sonrası çocuk-aile etkileşimleri “Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği”nden nitel olarak elde edilen veriler ile sınımlanmıştır. Genel olarak bakıldığında, program sonrası deney grubundaki çocukların gözünden anne ve babaları ile olumlu etkileşimlerinin arttığı görülmektedir. Doğum günlerinde çocuklarıyla olumlu etkileşimler kuran anne-babaların pasta/yemek hazırladıkları, çocuğun okula/partiye gitmesine izin verdikleri, çocuk için sürpriz yaptıkları (parti yapma, hediye alma), çocuğu partiye hazırladıkları ve mutlu oldukları görülürken; olumsuz etkileşimler olarak çocuğa kızdıkları, çocuğa hayır dedikleri veya kendi işiyle ilgilendikleri görülmektedir. Çocukların gözünden korktuklarında anne-babalarının olumlu etkileşim davranışları uyumasını söyleme, öneriler sunma (birlikte uyumayı önerme, ayıcığıyla uyumasını önerme), cesaretlendirme, öpme, uykunun öneminden bahsetme iken; olumsuz etkileşim davranışları

ise sert bir ifadeyle çocuğa yarın okulun olduğunu söylemesini içermektedir. Çocukların gözünden anne ve babası tartışırken çocuğunu fark ettiklerindeki olumlu anne ve baba davranışları tartışmayı bırakma, çocuğa gülme, alternatif sunma (çocuğa oyuncaklarıyla oynamasını söyleme, çocuğa odasına gitmesini söyleme), çocuğu yatağa yatırmaları, aramıza girme/bir dakika/biz konuşuyoruz demelerini içerirken; olumsuz davranışlar ise çocuğa kızma/bağırma, tartışıklarını ifade etme, annene/babana inanma demeyi içermektedir.

Çocukların gözünden çocuk bir şey döktüğü durumda olumlu anne ve baba davranışları döküleni silme, uyarma (Bir daha dökme, biraz dikkatli ol, yemekte oynanmaz deme), bir şey olmaz deme (kazalar olabilir, bir şey olmaz sileriz deme) şeklindeyken; olumsuz etkileşim davranışları ise çocuğa kızma/bağırma/sinirlenme, sert uyarıyı (Bir daha oynama, kalk masadan, yaramazlık yapıyorsun, cezalısın git odana, sofrada oynarsan böyle olur deme) içermektedir. Çocuğun teknoloji kullanımına yönelik olumlu anne ve baba davranışları uyarma (vakit doldu, böyle anlaşmamıştık deme), neden telefonu vermediğini sorma, gözlerin bozulur deme, alternatif sunma (eğlenceli bir yere götürme, oyun oynama) iken; olumsuz anne-baba davranışları çocuğa kızma, zorla elinden alma, cezalandırma (bir daha telefon vermeme), kötü alternatif sunma (TV izletme), süre aşımına izin verme şeklindedir.

Çocukların gözünden toplumsal cinsiyet ve sorumluluklara yönelik olumlu anne ve baba davranışları canının istemediğini söyleme, kardeşine yardım etmesini söyleme, yorgun olduğunu ifade etme, yaşının küçük olduğunu söyleme, başka sorumlulukları olduğunu belirtme (ödevleri olduğunu belirtme) biçimindeyken; olumsuz etkileşimler çocuğa kızma, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları (“Çünkü o erkek”, “Erkekler iş yapmaktan hoşlanmaz”, “Erkek için bu utanç verici”, “Sen kızsın akıllısın, o değil”, “O yaramaz - *Erkek çocuğa atfediliyor*”), kişiselleştirmeyi (“Çünkü o beni sevmiyor”) içermektedir. Toplumsal cinsiyet ve oyun-oyuncaklara yönelik olumlu anne ve baba davranışları oynamasını teşvik etmek ve izin vermek (“Oynayabilirsin”, “Abinden izin al”, “Oyuncaklarını paylaş”) şeklindeyken; olumsuz anne-baba davranışları oynamasına/dışarı çıkmasına izin vermeme (“Oynama”, “Bebeklerle oynama”, “bu erkeklerin/kızların işi”), kızma, bahane üretmeyi (“Sen küçüksün”, “Sen kız/erkek değilsin”) içermektedir. Çocukların yaptıkları resme yönelik olumlu anne ve baba davranışları anlatmasına izin verme, resmi beğenme (“Çok güzel olmuş” der), mutlu olma şeklindeyken; olumsuz etkileşimler çocukla ilgilenmemeyi (İşe gitme, ödevini yapmasını söyleme) kapsamaktadır.

Çocukların gözünden sevdikleri oyuncuğa yönelik anne ve baba davranışları incelendiğinde olumlu etkileşimler altında tamir etme (yapıştırma), alternatif yaratma (bez bebek yapma), yeni oyuncak alma, üzülmemesini söyleme, öteleme (“Cennette yenisini alırız”) görülürken; olumsuz etkileşimler altında kızma, sert bir şekilde “Neden kırdın?” deme görülmektedir. Çocukların ifadelerinde yeni oyuncuğu cennetten alacakları, toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi ile tamir görevinin babaya atfedilmesi, para ve fakirlik ifadeleri dikkat çekicidir. Çocukların ifadelerinde ekonomik, dini ve toplumsal etkilerin olduğu ve ebeveynleri ve kültür tarafından bu etkinin açıkça yansıtıldığı görülmektedir.

Çocuk düştüğünde olumlu anne-baba davranışları olarak korkmamasını söyleme, tedavi etme (yara bandı yapıştırma, doktora götürme, krem/kolonya sürme), çocuğun yanına koşma, öpme; olumsuz anne-baba davranışları olarak çocuğa kızma, cezalandırma (Eve götürme, bir daha kaymasına izin vermeme) yer almaktadır. Anne ve babalarının çocuklarıyla oyun oynama davranışları incelendiğinde, olumlu etkileşimler çocukla oynamayı kabul etme; olumsuz etkileşimler ise bahane üretme (“İşim var oynayamam”, “İşe gideceğim”, “Dizim başladı”, “TV izlemem lazım”, “Yemek yapacağım”, “Biz çocuk değiliz oynayamayız” deme), alternatif sunmayı (“Kendin oyna”, “Babanla oyna” deme) içermektedir. Çocuklarının temel bakımına yönelik anne ve baba davranışları incelendiğinde, olumlu anne-baba davranışları olarak ebeveynin bağlaması, ayakkabı bağlamayı öğretme, cırt cırtlı ayakkabı alma yer alırken; olumsuz etkileşimler ise çocuğu eve götürme, sert uyarıyı (“Bağcıklarını niye bağlayamıyorsun” deme) içermektedir.

Çocukların gözünden anne ve babalarının çocuklarının doğada özgür hareket etmesine fırsat veren olumlu davranışları alternatif sunma (birlikte oynamayı önerme, başka bir oyun önerme), çocuğa müdahale etmemeyi; olumsuz etkileşimler ise çocuğa müdahale etmeyi (“Yavaş koş”, “Düşersin”, “Hasta olursun”, “Gelin yemek yiyin”, “Kendi kendine oyna” deme) içermektedir. Çocuklarının mutfakta özgür hareket etmesine fırsat vermesine ilişkin olumlu anne-baba etkileşim davranışları teşvik etme (“Güzel olmuş”, “Çok sevindim”, “Aferin size”, “Acıktık” deme), yardım etme şeklindeyken; olumsuz etkileşimler çocuğa ve eşine kızma, engel olmayı (“Her yer batmış/kirlenmiş”, “Siz yemek yapmayı bilmiyorsunuz”, “Tehlikeli”, “Sen erkeksin”, “Çekilin, ben yemek yapacağım” deme) içermektedir. Anne ve babalarının çocuklarının özgür seçim yapmasına fırsat veren olumlu davranışları teşvik etme (“İstedğini giy”, “Babanla seçebilirsin) iken; olumsuz etkileşim davranışları çocuğa ve eşine kızma, engel olma (“Babanla seçmen ayıp der – Kız çocuğu”),

müdahale etmeyi (“Ben seçeceğim”, “Elbise giy”, “Kalın giyin, soğuk”, “Kırmızıyı/maviyi giy” deme) içermektedir.

Ünlü Çetin ve Olgan (2018) tarafından yapılan çalışmada çocuklara babalarının günlük ev işleri, boş zaman aktiviteleri (TV izleme gibi), eğitimsel aktiviteler, dış mekan aktiviteleri (alışveriş gibi) ne sıklıkla yaptıkları sorulmuştur. Çocukların nitel cevapları incelendiğinde annelerin ev işlerinde daha aktif olduğu görülmüştür. Bu çalışmada da yapılan çalışmanın bulgularına paralel olarak çocukların cevaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi görülmektedir.

5.1.2.2. Programa Katılan Deney Grubundaki Ebeveynlerin Aile İçi Etkileşimleri ve Programın Etkililiğine Dair Görüşlerine İlişkin Sonuçlar ve Tartışılması

Deney grubundaki ebeveynlerin program sonrası aile içi etkileşimleri ve programın etkililiğine dair görüşleri “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu”ndan nitel olarak elde edilen veriler ile sınıanmıştır. Ebeveynler kendilerinde en yaygın olarak görülen anne-babalık davranışlarını yumuşak/izin verici ile değişken tutum olarak ifade etmişlerdir. Ebeveynler dış mekandaki davranışlarını yerine göre kural uygulayıcı, yerine göre izin verici olarak tanımlamıştır. Eşler arası çocuk yetiştirme davranışlarında en yaygın tutumun annenin baskın, sonra eşitlikçi, en az yaygın olanın ise babanın baskın olduğu görülmektedir. Anne-babaların çoğu tutarsızlık durumunda ortak karar aldıklarını belirtmişlerdir. Ebeveynlerin çoğu çocuklarıyla hep uyumlu olduklarını ifade etmişlerdir. Anne-babaların uyumsuzluk durumunda en sık başvurduğu davranışlar arasında ilk sırada olumlu iletişime geçme, ikinci sırada ise kural koyma gelmektedir. Eşler arası uyum/uyumsuzluk durumunda en yaygın olarak annenin son sözü söylemesi ve ortak karar alma yer almaktadır. Ebeveynlere göre çocuklar ebeveynler arası uyumsuzluk davranışları ile karşılaştıklarında en çok net olanı dinleme veya uyumsuzluğu istediği yöne çekme davranışı sergilemektedirler.

Ebeveynler, programın anne, baba ve çocuk açısından etkili olduğu vurgulanmıştır. Annelerin program sayesinde yeni şeyler öğrendiği, eşleri, çocukları ve programa katılan diğer ailelerle olumlu etkileşimler kurdukları, sınırları bilmeye başladıkları görülmektedir. Babaların ise ihtiyaçlarını fark ettikleri, farkındalık kazandıkları, sabırlı oldukları ve çocuklarıyla kaliteli vakit geçirmeye başladıkları ifade edilmiştir. Programa katılan ebeveynler, çocuklarının ifade becerilerinin ve özgüvenlerinin geliştiğini, sınır ve kuralları tanımaya başladıklarını belirtmişlerdir. Ebeveynler programı okulla, eşler arası, çocukla, diğer ailelerle olumlu etkileşimlerini desteklemek isteyen, farkındalık kazanmak isteyen ve eski ve yeni bilgilerini yapılandırmak isteyen ailelere tavsiye etmektedir. Ayrıca

sosyoekonomik olarak düşük düzeydeki ailelerin, babaların, çocuk sahibi olmak isteyen ebeveynlerin, çalışan annelerin, geç yaşta anne olmuş annelerin katılımının önemli olacağı ebeveynler tarafından vurgulanmıştır. Bununla birlikte eşi ve çocuğu ile iletişimini desteklemek ve çocuğuna daha faydalı anne-babalar olmak isteyen her ebeveynin katılmasının kendisine, eşine ve çocuğuna, hatta çevresindeki ailelere katkı sağlayacağı ebeveynler tarafından ifade edilmiştir.

Birlikte ebeveynliği desteklemek üzere yapılan aile eğitim çalışmalarında ebeveynlerin psikolojik iyi oluşlarının, romantik ilişkilerinin ve birlikte ebeveynliğin kalitesinin olumlu yönde geliştiği görülmüştür (Nunes, Roten, Ghaziri, Favez, & Darwiche, 2020). Tuş Avcı ve Gümüştü Tuş (2018) tarafından yapılan çalışmada ise aile eğitim programının aileler ve çocuklar üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Ailelerin bilgi düzeyinin arttığı, çocukların becerilerinin desteklendiği ve problem davranışlarının azaldığı görülmüştür. Hock ve diğ. (2022) tarafından yapılan çalışmada uygulanan aile eğitim programının ebeveynlerin psikolojik iyi oluşlarına, ailenin güçlenmesine ve birlikte ebeveynliğin kalitesini desteklediği görülmüştür.

5.1.3. Nicel ve Nitel Sonuçların Bir Arada Ele Alınıp Tartışılması

Bu araştırmada nicel ve nitel veriler birlikte toplanarak aile içi etkileşimler çok boyutlu ele alınmaya çalışılmıştır: Nicel kısımda çocuklara yönelik çocukların gözünden aile içi etkileşimlerini değerlendirmek amacıyla “Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği” geliştirilmiştir. Ayrıca, ailelere yönelik Fırsat Verici Ebeveynlik Programı geliştirilerek uygulanmış ve programın etkililiği çocuklar ve ebeveynlerinden elde edilen nicel verilerle değerlendirilmiştir. Nitel kısımda ise çocukların ve ebeveynlerin aile içi etkileşimleri ve programın etkililiğine yönelik görüşleri incelenmiştir.

Çocukların gözünden aile içi etkileşimlerini değerlendirmenin önemi hem nicel hem nitel kısımda çocuklardan elde edilen verilerde görülmüştür. Ayrıca ölçme aracının üç ayrı yöntem ile sınanarak pilot çalışmasının yapılması, ölçme aracına özgünlük katarken, araştırmacılara uygulama kolaylığı sağlamaktadır. Çocuklar, anne-babalarının söylemlerini ses tonları ve jest ve mimiklerini katarak ayna gibi yansıtmışlardır. Aile içi etkileşimlerin anne-babadan toplanan verilerin yanı sıra çocuklardan da veri alınarak değerlendirilmesi, çocukların gözünden de aile içi iletişimlerini görmeyi sağlamıştır.

Bu çalışmada geliştirilen ve uygulanan aile eğitim programı aracılığıyla aile yaşam kalitesini arttırmak üzere anne-çocuk, baba-çocuk ve anne-baba arası etkileşimlerin güçlendirilmesi

hedeflenmiştir. Programın çocuk, anne ve baba açısından etkililiği nicel olarak incelendiğinde özellikle çocukların algıladıkları aile içi etkileşim davranışlarının olumlu yönde geliştiği ve annelerin otoriter tutumlarının ve aşırı bağlı annelik düzeylerinin azalttığı görülmüştür. Nitel veriler de bu bulguları destekler niteliktedir. Ebeveynler, programla otoriter tutumlarının azaldığını, daha sabırlı olmaları gerektiğini, yeni bilgiler edindiğini ifade etmişlerdir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin, dinin, kültürün ve ekonominin etkisi hem ebeveynlerden hem çocuklardan elde edilen verilerde dikkat çekmektedir. Teknoloji kullanımının hem ebeveynlerde (Örneğin dizisi başlayacağı için çocuğu ile oynamayan, telefonla oynama süresi dolduğunda TV izlemesini öneren) hem çocuklarda (ekran kullanımının yoğun olması) yaygın olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin ve çocukların ifadelerinde ebeveynlerin aşırı korumacı tutumları da (Koşma düşersin, parmaklarını yakarsın gibi) göze çarpmaktadır. Çocuk ve ev ile ilgili konularda annenin baskınlığı dikkat çekmektedir. Ebeveynler, çocuklarla olumlu iletişim kurmanın, net ifadeler kullanmanın önemini farkında olsa da hem kendi ifadelerinden hem çocuklarının ifadelerinden bazı durumlarda sinirlenip kızdıkları, o an ne yapacaklarını bilemedikleri de görülmektedir. Aile eğitimlerinin bu ebeveynleri desteklemede önemli olduğu görülmektedir.

Okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerin ihtiyaçlarına uygun aile eğitim programları ile desteklenmesi gerektiği, bu programlardan hem ailelerin hem çocukların en üst düzeyde yararlanması gerektiği bilinmektedir. Okul öncesi dönemde ailelere sağlanan desteğin ebeveynlere, çocuklara, okul-aile iş birliğine ve toplumun gelişmesine katkısı büyüktür (Bender ve Fefer, 2018). İlgili literatür incelendiğinde, annelerin babaları daha iyi anlayıp birlikte ebeveynliği desteklemesini hedefleyen aile eğitim programının sonuçlarına göre programa katılan annelerin babalarla daha az tartıştığı, baba katılımını daha çok önemseydiği, birlikte ebeveynliği desteklemek için kendilerine güven duydukları ve babaların da aile eğitim programlarıyla desteklenmesini istediklerini ifade etmişlerdir (Fagan, Henson, & Pearson, 2021). Benzer şekilde ülkemizde AÇEV'in düşük sosyoekonomik düzeyden anne ve babalarla yaptığı çalışmalarda da anne babaların çocuklarıyla olumlu iletişim, olumlu ebeveynlik ve çocuğun gelişimine katkı sağlama becerilerinin olumlu yönde geliştiği görülmüştür (AÇEV, 2022).

COVID-19 pandemisinin birçok ebeveynler ve çocukları üzerinde risk ve koruyucu faktörleri bulunmaktadır. Virüsten korunmak için sosyal riskler, işten çıkarılma korkusu ile ekonomik riskler, ebeveynin stresi, çocuğun sosyal ve duygusal problemleri risk faktörleri

arasındayken; ebeveynlerin birbirinden gördükleri pozitif destek, paylaşımcı ebeveynlik, ekonomik destek, kaynaklara online hızlı ve kolay erişim, aile rutinleri oluşturma ise koruyucu faktörler arasında yer almaktadır (Cabrera, He, Chen, ve Reich, 2022; Petren ve Puhlman, 2021). COVID-19 pandemisi sürecinde ebeveynlerin risk faktörlerini en aza indirmeleri ve koruyucu faktörlerini güçlendirmeyi hedef alan aile eğitim programları da önem kazanmıştır. Pandemi sürecinde düşük sosyoekonomik düzeyden ebeveynlerin birlikte ebeveynlik becerilerini desteklemeyi hedefleyen Our Relationship Programı geliştirilmiş ve çevrimiçi olarak 21 yaşın altında çocuğu olan ebeveynlere uygulanmıştır. Programa katılan ebeveynlerin eşleriyle ilişkilerinden memnuniyeti, birlikte ebeveynlikten memnuniyeti ve pandemi sürecinde ev içi sorumluluk paylaşımlarının olumlu yönde desteklendiği bulunmuştur (Le, Hatch, Goodman, & Doss, 2022). Bu çalışmalar ile yapılan çalışmanın sonuçları örtüşmektedir.

5.2. Öneriler

Bu bölümde araştırma sonuçları ışığında geliştirilen önerilere yer verilmiştir. Öneriler üç ana başlık altında incelenmiştir: Okul öncesi dönemde çocuğu olan ailelere yönelik öneriler, okul öncesi dönem çocuklar ve aileleri ile çalışan kurum ve kuruluşlara yönelik öneriler ve araştırmacılara yönelik önerilerdir:

5.2.1. Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Ailelere Yönelik Öneriler

- Aile eğitim programına katılan ebeveynlerin çocuklarının algıladıkları etkileşim davranışlarının olumlu yönde arttığı, annelerin otoriter ve aşırı bağlı annelik puanlarının azaldığı görülmüştür. Çocukları ile olumlu etkileşimlerini desteklemek, kendi ebeveynlik davranışlarındaki otoriter ve aşırı bağlı özellikleri azaltmak isteyen ebeveynlerin bu tarz aile eğitim programlarına katılmaları önerilmektedir.

5.2.2. Okul Öncesi Dönem Çocuklar ve Aileleri ile Çalışan Kurum ve Kuruluşlara Yönelik Öneriler

- Programa katılan ailelerin çocuklarının algıladıkları olumlu etkileşim davranışlarının arttığı bulunmuştur. Bu bulgu doğrultusunda, bu tür aile eğitim programlarının çocuk ve ailelere sunulması yararlı olacaktır.

5.2.3. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Bu çalışmaya katılan baba sayısı az olduğu için daha çok babayla benzer araştırmalar yapılması önerilmektedir.

- Bu çalışmada Çocuk-Aile Etkileşim Ölçeği 30 madde ve 15 senaryodan oluşmaktadır. Kullanım kolaylığı olması açısından ölçeğin kısa formunun geliştirilmesi önerilmektedir.
- Bu çalışmada okul öncesi çocuklarla çalışmada alternatif projektif bir yöntem olan senaryo temelli değerlendirme kullanılmış ve çocuklar için hem nicel hem nitel kullanılabilen bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Çocukların senaryolar yoluyla özdeşim kurdukları ve kendilerini yansıttıkları görülmüştür. Okul öncesi çocuklarla farklı konularda da senaryolar yoluyla değerlendirmenin yapılması önerilmektedir.
- Bu çalışmada anne ve çocuk açısından programın etkili olduğu görülmektedir. Anca uzun vadedeki etkilerinin tespit edilebilmesi için gelecekte boylamsal çalışmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, I. H., Ece, C., Saral, B., ve Gürmen, S. (2021). Evaluating psychometric properties of the coparenting inventory with Turkish mothers and fathers of preschool children. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01213-1>.
- AÇEV (2022). Aile Mektupları Projesi. 24.09.2022 tarihinde <http://www.acev.org/> adresinden alınmıştır.
- AÇEV (2022). Anne Buluşmaları ve Baba Buluşmaları 2020 Güz Dönemi Özet Raporu. AÇEV: İstanbul.
- Akça Koca, D. ve Yukay Yüksel, M. (2017). The effect of a family education program on marital satisfaction of married mothers, marital problem solving skill and psychological wellbeing. *International Journal of Field Education (IJOFE)*, 3(1), 1-19. ISSN: 2149-3030.
- Akdan, K. N. (2021). Annelerin algıladıkları cinsiyet rolü ile babasavar davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Akgöz Aktaş, G. ve Aydın, A. (2020). Babaların Gözünden Anne Bekçiliği: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16 (Özel Sayı), 3565-3590. Doi: 10.26466/opus.724644.
- Akgöz, G. (2017). Baba katılımı ve çocuk uyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi: Anne bekçiliği ve evlilik uyumunun etkisi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Allen, S., & Daly, K. J. (2007). The effects of father involvement: An updated research summary. *Father Involvement Research Alliance*, 603, 1-27.
- Altenburger, L. E., Schoppe-Sullivan, S. J., & Kamp Dush, C. M. (2018). Associations between maternal gatekeeping and fathers' parenting quality. *Journal of Child and Family Studies*, 27(8), 2678-2689.
- Aral, N., Aksoy, A., Ünal, F., Arabacı, N., Kılınç, F., Kıldan, A., . . . Cingi, M. (2014). Aile eğitimi ve katılımı. A. Köksal Akyol, F. A. Güngör Aytar, F. Gürsoy, N. Aral, R.

Zembat, A. B. Aksoy, . . . Balaban içinde, *Her Yönüyle Okul Öncesi Eğitim 10*. Ankara: Hedef Yayıncılık.

Atmaca Koçak, A. (2004). Baba destek programı değerlendirme raporu. *Anne Çocuk Eğitim Vakfı*. 25.09.2022 tarihinde <https://www.acev.org/directory/baba-destek-programi-degerlendirme-raporu/> adresinden alınmıştır.

Austin, W., Pruett, M., Kirkpatrick, H., Flens, J., ve Gould, J. (2013). Parental gatekeeping and child custody/child access evaluation: Part I: Conceptual framework, research, and application. *Family Court Review*, 51(3), 485–501.

Aydın, A., ve Akgöz Aktaş, G. (2017). Anne bekçiliği üzerine bir derleme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 24(3), 283-292.

Balaban Dağal, A., Uyanık, G., Kanburoğlu, V., Şallı, D. ve Birbir, Y. (2015). The development of English computer aided education program for acquisition of color, number and shape concepts in preschool children without foreign language education background. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 176, 87-94.

Baydar, N., Reid, M. J., & Webster-Stratton, C. (2003). The role of mental health factors and program engagement in the effectiveness of a preventive parenting program for Head Start mothers. *Child Development*, 74(5), 1433-1453.

Bebek95 (2022). <https://www.bebek95.com/> adresinden 26.09.2022 tarihinde alınmıştır.

Bekman, S. (2003). Türkiye'deki Erken Çocukluk Eğitimi Sistemi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Farklı Modeller. Erken Çocukluk Eğitimi Politikaları: Yaygınlaşma, Yönetişim ve Yapılar Toplantısı Raporu. http://www.acev.org/wp-content/uploads/2017/11/erken_cocukluk_egitimi_politikalari_yayginlasma_yonetisim_yapilar_toplantisi.pdf adresinden 11.09.2022 tarihinde erişilmiştir.

Bender, S. L. & Fefer, S. (2018). Implementing family education programs in preschool settings. *Perspectives*, 3(2), 35-58.

Bhering, E. (2002). Teachers' and parents' perceptions of parent involvement in Brazilian early years and primary education. *International Journal of Early Years Education*, 10(3), 227-241. Doi: 10.1080/0966976022000044762.

- Biber, K. ve Ural, O. (2016). The effects of Portage Early Education Program on family involvement and development of children at the age of 5-6. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(6), 1181-1204. ISSN: 1304-9496.
- Black, M. M., Walker, S. P., Fernald, L. C. H., Andersen, C. T., DiGirolamo, A. M., Lu, C., McCoy, D. C., Fink, G., Shawar, Y. R., Shiffman, J., Devercelli, A. E., Wodon, Q. T., Vargas-Barón, E., & Grantham-McGregor, S. (2017). Advancing early child-hood development: From science to Scale, 1: Early childhood development coming of age: Science through the life course. *The Lancet*, 389, 77-90. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31389-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31389-7).
- Bradley, R. H., Chazan-Cohen, R., & Raikes, H. (2009). The impact of Early Head Start on school readiness: New looks. *Early Education and Development*, 20(6), 883-892.
- Bridge, H. (2001). Increasing Parental Involvement in the Preschool Curriculum: What an action research case study revealed. *International Journal of Early Years Education*, 9(1), 5-21. Doi:10.1080/713670676.
- Britto, P. R., Lye, S. J., Proulx, K., Yousafzai, A. K., Matthews, S. G., Vaivada, T., Perez-Escamilla, R., Rao, N., Ip, P., Fernald, L. C. H., MacMillan, H., Hanson, M., Wachs, T. D., Yao, H., Yoshikawa, H., Cerezo, A., Leckman, J. F., & Bhutta, Z. A. (2017). Nurturing care: Promoting early childhood development. *The Lancet*, 389, 91-102. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31390-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31390-3).
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (20. Baskı), Pegem Akademi, Ankara.
- Byrd-Craven, J., Auer, B., Granger, D., & Massey, A. (2012). The father–daughter dance: The relationship between father–daughter relationship quality and daughters’ stress response. *Journal of Family Psychology*, 26(1), 87-94.
- Cabrera, N., He, M., Chen, Y., & Reich, S. M. (2022). Risks and protective factors of Hispanic families and their young children during the COVID-19 pandemic. *Children*, 9(792), 1-20. <https://doi.org/10.3390/children9060792>.
- Cannon, E., Schoppe-Sullivan, S., Mangelsdorf, S., Brown, G., ve Sokolowski, M. (2008). Parent characteristics as antecedents of maternal gatekeeping and fathering Behavior. *Family Process*, 47(4), 501-519.

- Cömert, D. ve Erdem, E. (2011). *Erken Çocukluk döneminde Aile Katılım Etkinlikleri*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Cresswell, J. (2017). *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş* (1. Baskı). (M. Sözbilir, Dü.) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cresswell, J. (2017). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Method Approaches* (Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları) (3. Baskı). (S. Demir, Dü., E. Bukova Güzel, İ. Erdoğan, Y. Dede, G. Hacıömeroğlu, H. Ercan, F. Bilican, ... S. Demir, Çev.) Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Çoban, İ. (2017). *The effect of maternal gatekeeping on shared past conversations through father involvement* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Darling, C. A., Cassidy, D., & Ballard, S. M. (2022). *Family Life Education: Working with Families across the Lifespan* (Fourth Edition). Illinois: Waveland Press.
- Darling, C. A., Cassidy, D., & Rehm, M. (2020). The foundations of Family Life Education Model: Understanding the field. *Family Relations*, 69, 427-441. Doi:10.1111/fare.12372.
- Demircioğlu, H. ve Yoldaş, C. (2019). Çocukluk ve ergenlik döneminde psikososyal risk faktörleri ve koruyucu unsurlar. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 18(1), 40-48.
- Dere Çiftçi, H. ve Aksoy, A. B. (2014). Aile eğitim modelleri. A. B. Aksoy (Ed). (Her Yönüyle Okul Öncesi Eğitim içinde). Ankara: Hedef Yayıncılık.
- DeVellis, R. (2017). *Scale Development: Theory and Applications* (Ölçek Geliştirme: Kuram ve Uygulamalar). (T. Totan, Çev.) Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Dönmez, Ö. (2019). *Babasavar Annelik Ölçeği'nin geliştirilmesi ve okul öncesi çağda çocuğu olan anne-babaların etkileşim davranışlarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dubowitz, H., Black, M. M., Cox, C. E., Kerr, M. A., Litrownik, A. J., Radhakrishna, A., ... & Runyan, D. K. (2001). Father involvement and children's functioning at age 6 years: A multisite study. *Child Maltreatment*, 6(4), 300-309.

- Duncan, S. F. & Goddard, H. W. (2017). *Family Life Education: Principles and Practices for Effective Outreach* (Third Edition) (Editor: Nathan Davidson). California: Sage Publication.
- Durualp, E., Kaytez, N., ve Kadan, G. (2016). Okul öncesi dönemdeki çocukların annelerine verilen aile eğitiminin annelerin bilgi düzeyleri ile çocukların gelişimlerine olan etkisinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4), 1706-1722.
- Engle, P. L., Fernald, L. C. H., Alderman, H., Behrman, J., O'Gara, C., Yousafzai, A., de Mello, M. C., Hidrobo, M., Ulkuer, N., Ertem, I., & Iltus, S. (2011). Strategies for reducing inequalities and improving developmental outcomes for young children in low-income and middle-income countries. *The Lancet*, 378, 1339-1353. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(11\)60889-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(11)60889-1).
- Eriksson, M., Marschik, P. B., Tulviste, T., Almgren, M., Pereira, M. P., Wehberg, S., Gayraud, L. M., Kovacevic, M., & Gallego, C. Differences between girls and boys in emerging language skills: Evidence from 10 language communities. *British Journal of Developmental Psychology*, 30, 326-343. Doi:10.1111/j.2044-835X.2011.02042.x.
- Erkan, N. (2015). 1. Bölüm: Aile ve aile eğitimi ile ilgili temel kavramlar. Z. Temel, G. Haktanır, E. Y. Üstün, O. Ural, N. Erkan, A. B. Aksoy, . . . Z. Kurtulmuş içinde, *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ersay, E. (2015). Bölüm 8: Aile eğitimi programlarının planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi. *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları* (3. Baskı) (Editör: Z. Fulya Temel). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fagan, J., & Barnett, M. (2003). The relationship between maternal gatekeeping, paternal competence, mothers' attitudes about the father role, and father involvement. *Journal of Family Issues*, 24(8), 1020-1043.
- Fagan, J., Cherson, M., Brown, C., & Vecere, E. (2015). Pilot program to increase mother's understanding of dads. *Family Process*, 54(4), 581-589. Doi:10.1111/famp.12137.

- Fagan, J., Henson, A., & Pearson, J. (2021). Low-income mothers' participation in the Understanding Dads™ intervention and changes in self-reported coparenting. *Journal of Family Social Work, 24*(3), 199-218. Doi: 10.1080/10522158.2020.1852640.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. ve Hyun, H. H. (2011). *How to design and evaluate research in education* (8.baskı). New York: McGraw-Hill.
- Gaertner, B., Spinrad, T., Eisenberg, N., ve Greving, K. (2007). Parental childrearing attitudes as correlates of father involvement during infancy. *Journal of Marriage and Family, 69*, 962–976.
- Gaunt, R., & Pinho, M. (2018). Do sexist mothers change more diapers? Ambivalent sexism, maternal gatekeeping, and the division of childcare. *Sex Roles, 79*(3), 176-189.
- Gay, L. R. (1987). *Educational research competencies for analysis and application* (3rd ed.). London: Merrill Publishing Company.
- George, D. & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.)* Boston: Pearson.
- Glesne, C. (2012). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (A. Ersoy, & P. Yalçınoğlu, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güler Yıldız, T. (2020). Bölüm 1: Ailenin tanımı, tarihsel gelişimi ve aile çeşitleri. *Anne Baba Eğitimi* (Editör: Tülin Güler Yıldız). Ankara: Pegem Akademi.
- Güneş, F. ve Deveci, T. (2020). 7. Bölüm: Yetişkin eğitimi programları. *Yetişkin Eğitimi ve Hayat Boyu Öğrenme* (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Gürsoy, F., ve Özaslan, H. (2014). 5. Bölüm: Aile ve çocuk. A. Köksal Akyol, F. Güngör Aytar, F. Gürsoy, N. Aral, R. Zembat, A. Aksoy, . . . M. Cingi içinde, *Her Yönüyle Okul Öncesi Eğitim 10*. Ankara: Hedef Yayıncılık.
- Hanno, E. C., Jones, S. M., & ve Lesaux, N. K. (2021). Back to basics: Developmental catalysts of quality improvement in early education and care. *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences (PIBBS), 8*(2). <https://doi.org/10.1177/237273222111032>.
- Hauser, O. (2015). “I love being a mom so I don’t mind doing it all”: The cost of maternal identity. *Sociological Focus, 4*, 329-353.

- Hein, S., Bick, J., Issa, G., Aoude, L., Maalouf, C., Awar, A., et al. (2020). Maternal perceptions of father involvement among refugee and disadvantaged families in Beirut, Lebanon. *PLoS ONE*, *15*(3), 1-20. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0229670>.
- Hock, R. M., Rovane, A. K., Feinberg, M. E., Jones, D. E., & Holbert, A. A. (2022). A pilot study of a co-parenting intervention for parents of children with autism spectrum disorder. *Journal of Child and Family Studies*, 1-17. <https://doi.org/10.1007/s10826-022-02278-1>.
- Hughes, P., & MacNaughton, G. (2000). Building equitable staff-parent communication in early childhood settings: An Australian case study. *Early Childhood Research & Practice*, *3*(2), 1-17.
- Hughes, R. (1994). A Framework for Developing Family Life Education Programs. *Family Relations*, *43*(1), 74-80. <https://doi.org/10.2307/585145>.
- İnce, E. (2022). Okul öncesi dönem çocukların ebeveynlerinin babasavar annelik düzeyleriyle anne-babanın çocuğa yönelik ilgisi arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Jiang, Q. & Ding, M. (2020). Research on family education in China's rural area. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, *402*, 59-62.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1982a). Old-age security value of children: Cross-national socioeconomic evidence. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *13*(1), 29-42.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1982b). The changing value of children in Turkey. *Current Studies on the Value of Children* (60-E).
- Kağıtçıbaşı, Ç., ve Ataca, B. (2005). Value of children and family change: A three-decade portrait from Turkey. *Applied Psychology: An International Review*, *54*(3), 317-337.
- Kalkan, E. (2020). Bölüm 8: Dünya'da anne baba eğitimi ve aile katılımı: Amerika Birleşik Devletleri örneği. *Anne Baba Eğitimi* (Editör: Tülin Güler Yıldız). Ankara: Pegem Akademi.
- Karabulut Demir, E. ve Şendil, G. (2008). Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları Dergisi*, *11*(21), 15-25.

- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kartal, H. (2015). Erken eğitim ve destek programları. B. Aksoy (Der.). (Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları içinde). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kılıç, M. ve Tezel Şahin, F. (2022). Okul öncesi dönemdeki roman çocukların anne babalarına yönelik algıları. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 12(2), 551-572. Doi: 10.23863/kalem.2022.233.
- Kim, H. (2013). Statistical notes for clinical researchers: Assessing normal distribution using skewness and kurtosis. *Open lecture on statistics*, 52-54. <https://dx.doi.org/10.5395/rde.2013.38.1.52>.
- Knowles, M., Holton, E., & Swanson, R. (2014). *The Adult Learner (Yetişkin Eğitimi)* (Çev. O.Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kocabatmaz, H. (2019). 1. Bölüm: Yetişkin eğitiminin tanımı ve kapsamı. *Yetişkin Eğitimi ve Hayat Boyu Öğrenme* (1. Baskı) (Editör: Figen Ereş). Ankara: Pegem Akademi.
- Kontaş Azaklı, T. (2021). Gezici Mevsimlik Tarım İşçilerinin 36-72 Aylık Çocuklarına Yönelik Geliştirilen Aile Eğitim Programının ve Okul Öncesi Eğitim Etkinliklerinin Etkilerinin İncelenmesi (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kontaş Azaklı, T. ve Aydın, A. (2020). Yoksulluğun mirası: Mevsimlik tarım göçü ile fındık hasadına katılan çocukların iyi olma halleri. *Ordu Kadını Güçlendirme Derneği*. ISBN: 978-605-06725-0-3.
- Küçüköğlü, E. (2020). Okul Öncesi İşitsel İşleme Testi (İşte)'nin Geliştirilmesi ve E-kitap Materyallerinin 60-72 Aylık Çocukların İşitsel İşleme Becerine Etkisinin İncelenmesi (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Lamb, M. E. & Lewis, C. (2004). The development and significance of father-child relationships in two-parent families. In M. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (4th ed. Pp. 66-103). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc.
- Le, Y., Hatch, S. G., Goodman, Z. T., & Doss, B. D. (2022). Does coparenting improve during the OurRelationship Program? Explorations within a low-income sample during

the COVID-19 pandemic. *Journal of Family Psychology*, 1-7.
<http://dx.doi.org/10.1037/fam0000991>.

Lee, J. Y., Volling, B. L., Lee, S. J., & Altschul, I. (2020). Longitudinal relations between coparenting and father engagement in low-income residential and nonresidential father families. *Journal of Family Psychology*, 34(2), 226-236. Doi: 10.1037/fam0000612.supp.

LMICs (2022). Low and Low Middle Income Countries (LMIC) List. 14.09.2022 tarihinde https://asm.org/ASM/media/Events-PDFs/NGS-Travel-Award_Low-and-Low-Middle-Income-Countries-List.pdf adresinden alınmıştır.

Lundberg, S. (2005). Sons, daughters, and parental behavior. *Oxford Review of Economic Policy* 21(3), 340-356.

Mahalle İstanbul (2017). İstanbul Kalkınma Ajansı. Karakış Basım. ISBN No: 978-605-86616-6-0.

Maldonado-Carreño, C., Yoshikawa, H., Escallón, E., Ponguta, L. A., Nieto, A. M., Kagan, S. L., ... & Motta, A. (2022). Measuring the quality of early childhood education: Associations with children's development from a national study with the IMCEIC tool in Colombia. *Child Development*, 93(1), 254-268.

McBride, B. A., & McBride, R. J. (1990). The changing roles of fathers: Some implications for educators. *Journal of Home Economics*, 82(3), 6-10.

McCoy, D. C., Peet, E. D., Ezzati, M., Danaei, G., Black, M. M., Sudfeld, C. R., Fawzi, W., & Fink, G. (2016). Early childhood developmental status in low- and middle-income countries: National, regional, and global prevalence estimates using predictive modeling. *PLoS Medicine*, 13, 1-18. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1002034>.

McHugh M. L. (2012). Interrater reliability: The kappa statistic. *Biochemia medica*, 22(3), 276-282.

MEB (2006). Çocukların Okula Hazırlanması (Anne-Çocuk Eğitimi) Temel Araştırması. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı. 25.09.2022 tarihinde <https://yavuzerisen.com/wp-content/uploads/2015/09/MEB-okula-haz%C4%B1rl%C4%B1k-kitab%C4%B1-tam-metin.pdf> adresinden alınmıştır.

- MEB (2013). *Okul öncesi eğitim programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB (2020). http://www.meb.gov.tr/meb_haberindex.php?dil=tr adresinden 04.09.2022 tarihinde alınmıştır.
- MEB (2022). Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2021/2022 (Yayın tarihi 09.09.2022). https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=460 adresinden 11.09.2022 tarihinde alınmıştır.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Myers, R. (1992). *The twelve who survive* (Vol. 29). London: Routledge. 18.09.2022 tarihinde https://www.researchgate.net/profile/Robert-Myers-3/publication/44824319_Early_childhood_care_and_development/links/5e4c8f1e458515072da88fc4/Early-childhood-care-and-development.pdf adresinden alınmıştır.
- Nommensen, E. (1994). A rural and remote children's mobile service - Wanaaring. 24.09.2022 tarihinde <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED390613.pdf> adresinden alınmıştır.
- Nunes, C. E., Roten, Y. D., Ghaziri, N. G., Favez, N., & Darwiche, J. (2020). Co-parenting programs: A systematic review and meta-analysis. *Family Relations, 1-19*. Doi:10.1111/fare.12438.
- Oral, B. ve Süer, S. (2020). 10. Bölüm: Program değerlendirmede kullanılan araştırma yöntemleri ve veri toplama araçları. *Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme* (2. Baskı) (Editörler: Behçet Oral ve Taha Yazar). Ankara: Pegem Akademi.
- Özel, E. ve Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 16(36)*, 9-34. Doi: <http://dx.doi.org/10.21560/spcd.60151>.
- Özgün, Ö. (2015). 3. Bölüm: Anne babalık ile ilgili kuramlar ve araştırmalar. Z. Temel, G. Haktanır, E. Üstün, O. Ural, N. Erkan, A. Aksoy, . . . Z. Kurtulmuş içinde, *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özgün, Ö. (2017). Aile ile ilgili temel kavramlar ve tarihsel süreçte çocuğun eğitiminde aile. In Y. Aktaş Arnas, A. Sığırtmaç, E. Deretarla Gül, Ö. Özgün, M. Yaşar, E. Yılmaz

- Bolat, G. Hoş, ve Y. Aktaş Arnas (Dü.) İçinde, aile eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı. (3. Baskı). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Patton, M. (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. (M. Bütün, ve S. Demir, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.
- Pedersen, S. (2016). The good, the bad and the 'good enough' mother on the UK parenting forum Mumsnet. *Women's Studies International Forum*, 59, 32-38.
- Pekel Uludağlı, N. (2017). Baba katılımında etkili faktörler ve baba katılımının baba, anne ve çocuk açısından yararları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(39), 70-88.
- Petren, R. E. & Puhlman, D. J. (2021). Routines and coparenting as interrelated family management systems. *Journal of Family: Theory & Review*, 13, 164-180. Doi: 10.1111/jftr.12422.
- Pleck, J. H. (2010). Paternal involvement: Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (pp. 58–93). Hoboken, NJ: Wiley.
- Pruett, M. K., Arthur, L., Barker, R., Brown, C., & Vecere, E. (2008). *Mom as Gateway Program* (First Edition). National Fatherhood Initiative. Gaithersburg, MD.
- Puhlman, D. J. & Pasley, K. (2017). The maternal gatekeeping scale: Constructing a measure. *Family Relations*, 66(5), 824-838.
- Radcliffe, L. S., & Cassell, C. (2015). Flexible working, work–family conflict, and maternal gatekeeping: The daily experiences of dual-earner couples. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 88(4), 835-855.
- Rao, N., Sun, J., Chen, E. E., & Ip, P. (2017). Effectiveness of early childhood interventions in promoting cognitive development in developing countries: A systematic review and meta-analysis. *Hong Kong Journal of Pediatrics*, 22, 14-25.
- Rose, E., Weinert, S., & Ebert, S. (2018). The roles of receptive and productive language in children's socioemotional development. *Social Development*, 1-16. Doi:10.1111/sode.12317.

- Saini, M., Drozd, L., & Olesen, N. (2017). Adaptive and maladaptive gatekeeping behaviors and attitudes: Implications for child outcomes after separation and divorce. *Family Court Review*, 55(2), 260-272.
- Schoppe-Sullivan, S. J. & Fagan, J. (2020). The evolution of fathering research in the 21st century: Persistent challenges, new directions. *Journal of Marriage and Family*, 82, 175-197. Doi:10.1111/jomf.12645.
- Seçer, İ. (2015). Psikolojik Test Geliştirme ve Uyarlama Süreci: SPSS ve LISREL Uygulamaları. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Shafiq, M. N., Devercelli, A., & Valerio, A. (2018). Are there long-term benefits from early childhood education in low- and middle-income countries? *Education Policy Analysis Archives*, 26(122).<http://dx.doi.org/10.14507/epaa.26.3239>.
- Sımsıkı, H. & Şendil, G. (2014). Baba Katılım Ölçeği'nin (Bakö) geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (49), 104-123. Doi: 10.17755/esosder.23977.
- Sim, J. & Wright, C. C. (2005). The kappa statistic in reliability studies: Use, interpretation, and sample size requirements, *Physical Therapy*, 85(3), 257–268, <https://doi.org/10.1093/ptj/85.3.257>.
- Slaughter, J. & Nagoshi, C. T. (2020). Testing a contextual model of effects of father involvement on child behaviors. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 1-10. <https://doi.org/10.1007/s10560-020-00649-5>.
- Stone, G. & Reister, H. (2020). Exploration of the relationship between father role salience and levels of involvement with their preschool children. *Journal of Social Work Education and Practice*, 5(1), 34-48.
- Şeker, H., ve Gençdoğan, B. (2014). Psikolojide ve Eğitimde Ölçme Aracı Geliştirme. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Taber, K.S. (2018). The use of cronbach's alpha when developing and reporting research instruments in science education. *Research in Science Education*, 48, 1273–1296. <https://doi.org/10.1007/s11165-016-9602-2>.

- TEDMEM (2020). COVID 19 ve Dünya’da Okulların Durumu. <https://tedmem.org/wpcontent/uploads/2020/11/31-agustos-16-Kasim-covid-19-vedunyada-okullarindurumu.pdf>. Erişim tarihi: 04.09.2022.
- Tekin, G. (2008). Turkish mothers' attitudes toward childrearing practices. The Pennsylvania State University, The Graduate School, College of Education (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Pensilvanya.
- Tezel Şahin, F. ve Özyürek, A. (2010). Anne Baba Eğitimi ve Okul Öncesinde Aile Katılımı. İstanbul: Morpa.
- Tezel Şahin, F. ve Özyürek, A. (2020). 7. Bölüm: Anne-baba eğitimi ve Türkiye’de uygulanan aile eğitim programları. *Anne Baba Eğitimi* (5. Baskı) (Editör: Tülin Güler Yıldız). Ankara: Pegem Akademi.
- Turhan, B. ve Özbay, Y. (2016). Erken çocukluk eğitimi ve nöroplastisite. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 54-63.
- Tuş Avcı, Ö. ve Gümüştü Tuş, Ş. (2018). Otizm spektrum bozukluğu tanılı 24-72 aylık çocukların ailelerine uygulanan anne baba eğitim programının etkileri. 28. *Ulusal Özel Eğitim Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı*, 157-165. ISBN: 978-605-80966-0-8.
- TÜİK (2016). Aile Yapısı Araştırması. Sayı: 21869. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- Uluç, S. (2005). Okul Öncesi Çocuklarda Benliğe İlişkin İnançlar, Kişilerarası Şemalar, ve Bağlanma İlişkisinin Temsilleri Arasındaki İlişki: Ebeveynlerin Kişilerarası Şemalarının ve Bağlanma Modellerinin Etkisi (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ural, O. (2015). Bölüm 2: Düünden bugüne aile eğitimi. *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları* (3. Baskı) (Editör: Z. Fulya Temel). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ural, O. ve Ramazan, O. (2007). Türkiye’de okul öncesi eğitimin dünü ve bugünü. *Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, 11-56.

- Ural, O., Polat, Ö., Bilgin, H., Ünsal, F. Ö., Küçüköğlü, E., Çelik, B., Özkabak Yıldız, T., Kutluata, A. (2021). An evaluation of the effect of Marmara Family Skills Education Program on parent's self-efficacy levels and support skills. *HAYEF: Journal of Education*, 18(2), 116-149. Doi: 10.5152/hayef.2021.20047.
- Uyanık, G., Balaban Dağal, A. ve Kanburoğlu, V. (2015). The effect of computer aided education program on the development of concept in 48-60 months children. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 176, 20-26.
- Ünal, F. (2014). 1. Bölüm: Aile eğitimi. A. Köksal Akyol, F. A. Güngör Aytar, F. Gürsoy, N. Aral, R. Zembat, A. B. Aksoy, . . . A. Balaban içinde, *Her Yönüyle Okul Öncesi Eğitim 10*. Ankara: Hedef Yayıncılık.
- Ünlü Çetin, Ş. ve Olgan, R. (2018) He said, she said, but what do they say?: Young children's perceptions of father involvement. *Early Child Development and Care*, 188(3), 251-263. Doi: 10.1080/03004430.2016.1212190.
- Üstünoğlu, Ü. (1991). Okul öncesi dönemdeki aile eğitiminde benimsenebilecek farklı yaklaşımlar. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1-2).
- Varshney, N., Lee, S., Temple, J. A., & Reynolds, A. J. (2020). Does early childhood education enhance parental school involvement in second grade?: Evidence from Midwest Child-Parent Center Program. *Children and Youth Services Review*, 117, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105317>.
- Wang, X., Yu, Y., Zhu, R., & Ji, Z. (2021). Linking maternal gatekeeping to child outcomes in dual-earner families in China: The mediating role of father involvement. *Early Child Development and Care*, 191(2), 187-197.
- Welshman, J. (2010). From Head Start to sure start: Reflections on policy transfer. *Children & Society*, 24(2), 89-99.
- Xia, J. (2020). Practical exploration of school family cooperative education during the COVID-19 epidemic: A case study of Zhenjiang experimental school in Jiangsu province, China. *Best Evidence of Chinese Education*, 4(2), 521-528. Doi: 10.15354/bece.20.rp003.
- Yaşar, M. (2014). İstatistiğe Yönelik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(36), 59-75.

Yavuzer, H. (2017). *Ana-Baba Okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz Bolat, E. ve Özgün, Ö. (2017). II. Bölüm: Erken çocuklukta aile eğitimi ve aile eğitimine yönelik uygulanan programlar. *Aile Eğitimi ve Okul Öncesinde Aile Katılımı* (3. Baskı) (Editör: Yaşare Aktaş Arnas. Ankara: Vize Yayıncılık.

Yılmaz, E. (2016). 48-72 Aylık Çocuklara Yönelik Sosyal Problem Çözme Becerileri Ölçeği'nin Geliştirilmesi (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Zhang, J. (2016). Psychological problems and counter measures of left-behind children. *Chinese Journal of Child Health*, 24(9), 897-899.

Zvara, B., Schoppe-Sullivan, S., ve Kamp Dush, C. (2013). Fathers' involvement in child health care: Associations with prenatal involvement, parents' beliefs, and maternal gatekeeping. *Family Relations*, 62, 649-661.

EKLER

EK1: Etik Kurul İzni

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULU KARARI

Sayı: **142.006**

Çalışmanın Yürütücüsü: *Prof. Dr. Ozana URAL*

Diğer Araştırmacılar: Özlem DÖNMEZ

Onay Tarihi ve Onay Sayısı: 15.09.2021 /8-7

Tarih: 04 Kasım 2021

Sayın: *Prof. Dr. Ozana URAL*

“48-72 Aylık Çocukların Anne ve Babalarına Uygulanan Fırsat Verici Ebeveynlik Programı'nın Anne, Baba ve Çocuk Açısından Etkinliğinin İncelenmesi” isimli çalışmanız Üniversitemiz Eğitim Bilimler Enstitüsü Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından incelenmiş ve etik yönden uygunluğuna karar verilmiştir.

Ek 2: İstanbul İl MEB ve Valilik İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 28.12.2021-182422

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

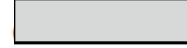
Sayı : E-16110545-710.09-182422
Konu : Özlem DÖNMEZ , Uygulama İzni

28.12.2021

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 01.12.2021 tarihli ve 16541545-302.14.01-162190 sayılı yazımız.

Biriminiz Temel Eğitim Anabilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği doktora programı öğrencisi Özlem DÖNMEZ ile ilgili olarak İstanbul Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden gelen yazı sureti ekte gönderilmiş olup gereğini bilgilerinize arz ederim.

Daire Başkanı

Ek:

- 1- Ek3 (1 sayfa)
- 2- Ek2 (12 sayfa)
- 3- Ek1 (1 sayfa)
- 4- Anket ve Araştırma İzni (Özlem DÖNMEZ) (1 sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :BSR5V781N0 Pin Kodu :07832

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd/teK-5709&eD=BSR5V781N0&eS=182422>

Adres:Marmara Üniversitesi Göztepe Yerleşkesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Bilgi için: ANIL KUBILAY ÖZCAN

34722 Kadıköy / İSTANBUL

Unvanı: Belge Yöneticisi

Telefon:0216 777 1200 Faks:0216 777 1201

e-Posta:ogrenciisleri@marmara.edu.tr Elektronik Ağ:http://oidb.marmara.edu.tr

Tel No: 0216 777 1228

Keşif Adresi:marmarauniversitesi@hs01.kep.tr

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

GÜNLÜDÜR

23.12.2021

Sayı : E-59090411-44-39697884
Konu : Anket ve Araştırma İzni (Özlem DÖNMEZ)

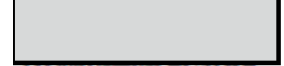
MARMARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : a) Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 21.02.2020 tarihli ve 2020/2 sayılı genelgesi.
b) Valilik Makamının 22.12.2021 tarihli ve 39613229 sayılı oluru.

Valilik Makamının Anket ve Araştırma İzni konulu ilgi (b) oluru ve kullanılması uygun görülen ölçme araçlarının Müdürlüğümüzce mühürlenmiş örnekleri ekte gönderilmiştir.

İlgi (a) genelgenin 28. maddesinde; "Araştırma uygulama izni alan kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve araştırmacılar tamamladıkları bilimsel araştırma ile ilgili sonuç raporlarını, izni aldıkları ilgili birime çalışma bitiminden itibaren 30 gün içerisinde göndereceklerdir." ifadesi yer almaktadır.

Olur gereğince işlem yapılması ve araştırma sonuç raporunun ekte sunulan örneğe göre Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Şubesine gönderilmesi hususlarında gereğini arz ederim.

İl Millî Eğitim Müdürü a.
Şube Müdürü

Ek:

- 1- Valilik Oluru (1 Sayfa)
- 2- Rapor Örneği
- 3- Ölçekler

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Binbirdirek Mah. İmran Ökten Cad. No: 1 Sultansahmet Fatih İstanbul Belge Doğrulama : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>
Telefon : 0212 384 36 30 Bilgi İçin : Aykut ÇELİK
E-posta : stratejigelistirme34@meb.gov.tr Unvanı : Büro Hizmetleri
Kop Adresi : meb@hs01.kop.tr İnternet Adresi : <http://istanbul.meb.gov.tr/>

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 880c-bfb3-3ba5-a226-23f7 kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-59090411-20-39613229
Konu : Anket ve Araştırma İzni (Özlem DÖNMEZ)

22/12/2021

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi : a) Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 21.01.2020 tarihli ve 2020/2 sayılı genelgesi.
b) Marmara Üniversitesinin 08.12.2021 tarihli ve 168753 sayılı yazısı.
c) Müdürlüğümüz Araştırma ve Anket Komisyonunun 21.12.2021 tarihli tutanağı.

Araştırma Konusu : 48-72 Aylık Çocukların Anne ve Babalarına Uygulanan Fırsat Verici Ebeveynlik Programının Anne, Baba ve Çocuk Açısından Etkililiğinin İncelenmesi
Araştırma Türü : Anket
Araştırma Yeri : İstanbul
Araştırma Yapılacak Kişiler : Resmî Anasınıfı ve Bağımsız Anaokulu Öğrenciler ve Öğrenci Velileri
Araştırmanın Süresi : 2021 - 2022 Eğitim ve Öğretim Yılı

Yukarıda bilgileri verilen araştırmanın; 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununa aykırı olarak kişisel veri istenmemesi, öğrenci velilerinden açık rıza onayı alınması, yüz yüze eğitime geçmiş olan kurumlarımızda, Covid-19 tedbirlerinin araştırmacı ve ilgili kurum idarelerince alınması, bilimsel amaç dışında kullanılmaması, bir örneği Müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun kamuoyuyla paylaşılmaması ve araştırma bittikten sonra 2 (iki) hafta içerisinde Müdürlüğümüze gönderilmesi, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim ve öğretimi aksatmayacak şekilde, ilgi (a) genelge esasları dâhilinde uygulanması kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR
22/12/2021

Vali Yardımcısı

Ek:

- 1- İlgi (b) Yazı ve Ekleri (12 Sayfa)
- 2- İlgi (c) Tutanak (1 Sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Binbirdirek Mah. İmran Öktem Cad. No: 1 Sultanahmet Fatih İstanbul Belge Doğrulama : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>
Telefon : 0212 384 36 30 Bilgi İçin : Aykut ÇELİK
E-posta : stratejigelistirme34@meb.gov.tr Unvanı : Büro Hizmetleri
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr İnternet Adresi : <http://istanbul.meb.gov.tr/>

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 9aaa-3977-3a86-b7ee-5bf0 kodu ile teyit edilebilir.

14.02.2022

..... ANAOKULU MÜDÜRLÜĞÜNE

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Okul Öncesi Eğitimi Doktora tez öğrencisiyim. Aynı zamanda Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktayım. Doktora tez çalışmam kapsamında okul öncesi çocuklar ve aileleri ile bir araştırma yürütmekteyim. Gerekli izinler alınmış olup ekte bilgilerinize sunulmuştur. İlgili çalışmayı okulunuz anasınıfında gerçekleştirebilmek için onayınızı saygılarımla arz ederim.

Özlem DÖNMEZ

İletişim Bilgileri:

Tel:

E-mail:

Adres:

EKLER:

EK 1. İstanbul İl MEB ve Valilik İzinleri

EK 2. Marmara Üniversitesi Etik Kurul ve Araştırma İzinleri

EK 3. Veli Onam Formları

EK 4 ve EK 5: Veli Onam Formu (Çocuklar için) ve Veli Onam Formu (Programa Katılım için)

Sayın Veli;

Marmara Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Doktora tezi kapsamındaki bu araştırma, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalıdır.

Bu çalışma anne ve babalara yöneliktir. 8 oturum boyunca 1-2 saatlik eğitimlere katılmanız beklenmektedir. Eğitim boyunca aile içi iletişim ve etkileşimi desteklemek, çocuğunuzun gelişimine daha iyi şekilde katkı sağlamak ve onu en iyi şekilde desteklemenin yollarını konuşup birlikte tartışacağız. Eğitim boyunca sizlerle çeşitli örnek olaylar, hikayeler paylaşılacak ve çeşitli uygulamalar yapılacaktır. Eğitimlerimiz anne ve babalar ile online olarak uzaktan eğitim ile ücretsiz olarak gerçekleştirilecektir. Çalışan ailelerimizin de katılımını sağlamak adına eğitimlerimiz akşam saat 21.00'de başlayacaktır (Eğitim tarihi sizlere öğretmenlerimiz aracılığıyla duyurulacaktır).

Sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çocuğunuzun gelişimini en iyi şekilde desteklemek için 8 oturumluk bu eğitime katılarak çalışmaya destek olursanız çok seviniriz.

Değerli katkılarınız için çok teşekkür ederiz.

Araştırmacılar: Prof. Dr. Ozana Ural, Özlem Dönmez

İletişim bilgileri: [REDACTED]

(Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz*).
Araştırmaya anne ve baba olarak birlikte katılmayı kabul ediyorum (✓)
Araştırmaya anne olarak katılmayı kabul ediyorum (✓)
Araştırmaya baba olarak katılmayı kabul ediyorum (✓)

Veli İsim-Soyisim:

İmza:

Sayın Veli;

Marmara Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Doktora tezi kapsamındaki bu araştırma, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalıdır.

Bu çalışma anne ve babalara yöneliktir. 8 oturum boyunca 1-2 saatlik eğitimlere katılmanız beklenmektedir. Eğitim boyunca aile içi iletişim ve etkileşimi desteklemek, çocuğunuzun gelişimine daha iyi şekilde katkı sağlamak ve onu en iyi şekilde desteklemenin yollarını konuşup birlikte tartışacağız. Eğitim boyunca sizlerle çeşitli örnek olaylar, hikayeler paylaşılacak ve çeşitli uygulamalar yapılacaktır. Eğitimlerimiz anne ve babalar ile online olarak uzaktan eğitim ile ücretsiz olarak gerçekleştirilecektir. Çalışan ailelerimizin de katılımını sağlamak adına eğitimlerimiz akşam saat 21.00'de başlayacaktır (Eğitim tarihi sizlere öğretmenlerimiz aracılığıyla duyurulacaktır).

Sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çocuğunuzun gelişimini en iyi şekilde desteklemek için 8 oturumluk bu eğitime katılarak çalışmaya destek olursanız çok seviniriz.

Değerli katkılarınız için çok teşekkür ederiz.

Araştırmacılar: Prof. Dr. Ozana Ural, Özlem Dönmez

İletişim bilgileri: [REDACTED]

(Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz*).
Araştırmaya anne ve baba olarak birlikte katılmayı kabul ediyorum (✓)
Araştırmaya anne olarak katılmayı kabul ediyorum (✓)
Araştırmaya baba olarak katılmayı kabul ediyorum (✓)

Veli İsim-Soyisim:

İmza:

Ek 5: Ölçek İzinleri

Guleycan Akgoz

Alıcı: ben ▾

Merhabalar,
Ölçek maddelerini ve referans için ölçek makalesini ekte bulabilirsiniz.
Süreç boyunca bir sorunuz olursa lütfen yazın.
Kolaylıklar dilerim.

--

Sevgiler,

Güleycan

2 Ek

Hilal Karabulut

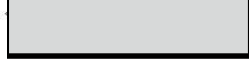
Alıcı: ben ▾

Merhabalar.

Ölçeğimizi çalışmanızda kullanabilirsiniz. Ölçeğin 3-6 yaş formunu kullanmak istiyorsunuz sanırım değil mi? İlkokul formu da bulunmakta, o nedenle teyit etmek istedim. Ekte ölçekle ilgili bilgileri gönderiyorum. İyi çalışmalar dilerim.

Özlem DÖNMEZ

19 Nis 2021 Pzt, 10:58 tarihinde şunu yazdı:

3 Ek

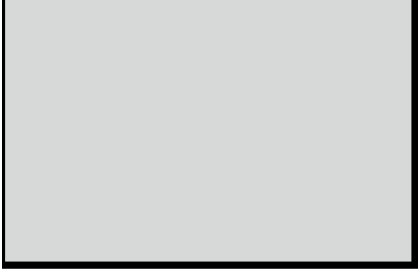

Telat Gul Şendil

Alıcı: ben

Merhaba Özlem, bölçęimizi kullanmandan memnuniyet duyarız. Ekte sana bölçek ve ilgili malzemeleri yolladım. Şimdiden başarılar dilerim... Ozana hocana saygılarımı ilet lütfen...

...

[ileti kısaltıldı] [Tüm iletiyi görüntüle](#)

3 Ek

Sayın Özlem DÖNMEZ

“Babasavar Annelik Ölçeği”ni “48-72 Aylık Çocukların Anne ve Babalarına Uygulanan Fırsat Verici Ebeveynlik Programı’nın Anne, Baba ve Çocuk Açısından Etkililiğinin İncelenmesi” konulu çalışmanızda kullanmanız tarafımızdan ilgili yerlerde kaynak gösterilme şartıyla uygun bulunmuştur. Adı geçen ölçek sadece belirtilen bu çalışma kapsamında atıf yapılarak kullanılabilir ve başkalarına verilemez.

Prof. Dr. Ozana URAL
Marmara Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü
Okul Öncesi Eğitim A.B.D. Başkanı

Arş. Gör. Özlem DÖNMEZ
Maltepe Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü
Okul Öncesi Eğitimi A.B.D.

Tarih : 12.06.2021

Adı Soyadı : Özlem DÖNMEZ

Üniversite: Marmara Üniversitesi

Fakülte/Enstitü: Eğitim Bilimleri Enstitüsü

İmza :

